

**ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ MİMARİ MİRASININ
KORUNMASI, YORUMU VE SUNUMU:
ARİFİYE KÖY ENSTİTÜSÜ YERLEŞKESİ**

Hande SAVAŞ

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ MİMARİ MİRASININ KORUNMASI,
YORUMU VE SUNUMU: ARİFİYE KÖY ENSTİTÜSÜ YERLEŞKESİ**

Hande SAVAŞ
000-002-6375-3160

Doç. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ
(Danışman)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

BURSA – 2021
Her Hakkı Saklıdır

Fen Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

03/02/2021

Hande SAVAŞ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ MİMARİ MİRASININ KORUNMASI, YORUMU VE
SUNUMU: ARİFİYE KÖY ENSTİTÜSÜ YERLEŞKESİ

Hande SAVAŞ

Bursa Uludağ Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ

Erken Cumhuriyet Dönemi modernleşmesinde kırsalın kalkındırılması amacıyla kurulan Köy Enstitüleri, eğitim sorununa getirilen akılcı, bilimsel ve modern bir devrim niteliği taşımaktadır. Köy Enstitülerinin deneysel yöntemlerle planlanarak oluşmaları Türkiye eğitim tarihi açısından önemlidir. Köy Öğretmen Okulu ve Eğitim Kursları, Köy Enstitülerinin oluşumunda öncü rol oynamışlardır. Köy Enstitüleri, yurdun dört bir yanını kapsayan bir ağ sistemi olarak 21 enstitüden oluşmaktadır. İdeolojik olarak birbiri ile bağlantılı bu ağ sisteminin bir parçası olan Arifiye Köy Enstitüsü, 1940 yılında Kocaeli'ne bağlı Adapazarı ilçesinde kurulmuştur. Enstitünün eğitim tarihinin başlangıcı, 1937 yılında kurulan Arifiye Eğitim Kursuna dayanmaktadır.

Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinin mimari projesi, 1940 yılında açılan ulusal mimari proje yarışmasını kazanan Recai Akçay'a aittir. Bu proje alanı ile birlikte Eğitim Kursu yapılarının bulunduğu alan ve yere özgü eylemler sonucunda inşa edilen yapıların bulunduğu üç farklı alan enstitü yerleşkesinin bütünüdür. Arifiye Köy Enstitüsündeki eğitim yapıları, "yaparak öğrenme" eğitim modeli sonucunda öğrenciler ve öğretmenler tarafından imcece usulü inşa edilmiştir. Arifiye Köy Enstitüsü, günümüzde yerleşkenin belirli bir kısmında eğitim işlevini sürdürmektedir. Zaman içerisinde değişen eğitim sistemleri yerleşkenin mekânsal dönüşümünü etkilemiştir. Özgün yapıların kullanılmamaları sonucu atıl bir hal almaları, yıkım kararları ve farklı karakterde yapıların inşa edilmesi yerleşkenin mimari bütünlüğünü zedelemiştir. Günümüzde, Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde enstitü döneminden kalan üç adet yapı bulunmaktadır.

Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde, yalnızca bir adet yapı 2000 yılında Bursa KTVKK tarafından tescillenmiştir. Enstitü yerleşkesinde alınan koruma kararı, yerleşkenin bütünlüğünün ve özgünlüğünün korunmasında etkili olamamıştır. Tez kapsamında, Arifiye Köy Enstitüsünün kültürel önemi belgelenerek somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin korunmasının gerekliliği tartışılmıştır. Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinin bütüncül bir koruma yaklaşımıyla ele alınması için koruma önerileri geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arifiye Köy Enstitüsü, Erken Cumhuriyet Dönemi, Köy Enstitüleri, Modern Mimari Mirasın Korunması

2021, xiv + 236 sayfa

ABSTRACT

MSc Thesis

CONSERVATION, INTERPRETATION AND PRESENTATION OF EARLY REPUBLICAN PERIOD ARCHITECTURAL HERITAGE: ARİFİYE VILLAGE INSTITUTE CAMPUS

Hande SAVAŞ

Bursa Uludağ University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Architecture

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ

The Village Institutes System, which was established to develop the countryside in the modernization of the Early Republican Period, was a rational, scientific, and modern revolution brought to the education problem. Since they were planned by utilizing experimental methods, they are significant in Turkey's educational history. Village Teacher Training Schools and Village Instructor Courses provided a basis for the formation of these institutes. The Village Institutes are composed of a network of 21 institutes distributed to all parts of the country. Arifiye Village Institute, which was a part of this ideologically interconnected network system, was established in 1940 in Adapazarı district, which was a part of the Kocaeli province then. However, the educational history of the Institute begins with the establishment of the Arifiye Instructor Course in 1937.

The architectural project of the Arifiye Village Institute campus belongs to Recai Akçay, the winner of the national architectural project competition in 1940. In addition to this project's area, the institute campus comprises the area that the Instructor Course structures are located and three different areas where structures were built as a result of site-specific actions. Educational buildings in Arifiye Village Institute were built by students and teachers as a result of the "learning by doing" education model. Arifiye Village Institute continues its educational function in certain parts of the campus today. Changing education systems over time has affected the spatial transformation of the campus. The campus's architectural integrity has been damaged because the original buildings became inactive due to not being used, the demolition decisions and the construction of new structures with diverging characteristics. Today, only three buildings remain from the institute period in Arifiye Village Institute campus.

Only one building in the Arifiye Village Institute campus was registered by Bursa KTVKK in 2000. The protection decision taken in the institute campus was not effective in protecting the integrity and originality of the campus. In this thesis, Arifiye Village Institute's cultural importance is documented, and the necessity of preserving the tangible and intangible cultural heritage values is discussed. Moreover, some proposals are suggested for conserving the Arifiye Village Institute campus using an integrated conservation approach.

Key words: Arifiye Village Institute, Early Republican Period, Village Institute, Conservation of Modern Architecture Heritage

2021, xiv + 236 pages.

Değerli ailem ve Gürkan'a.

TEŞEKKÜR

Öncelikle, tez danışmanım Doç. Dr. Figen Kıvılcım Çorakbaş'a yalnızca tez sürecimde değil her zaman bana destek olarak yeni bakış açıları sunduğu ve tecrübelerini, bilgilerini ve arşivini sonsuz bir güven ve sevgiyle aktardığını hissettiğim her an için teşekkürlerimi sunarım.

Final jüri üyelerim Prof. Dr. T. Elvan Altan ve Prof. Dr. Selen Durak hocalarıma katılımları, çok değerli yorumları ve yol gösterici değerlendirmeleri için teşekkürlerimi sunarım.

Mimarlık eğitimim ve yüksek lisans eğitim sürecimde desteklerini benden hiçbir zaman esirgemeyen çok değerli hocalarım Prof. Dr. Yasemin Erbil'e, Prof. Dr. Özgür Ediz'e ve Emekli Öğretim Görevlisi Yıldız Çağlı hocama teşekkürlerimi sunarım.

Arifiye Köy Enstitüsü tarihi literatürü için önemli çalışmaları bulunan ve Arifiye İlköğretmen Okulu mezunu Eğitimci Yazar Karabey Aydoğan'a tez sürecimde arşivini ve değerli bilgilerini benimle paylaştığı için teşekkürlerimi sunarım. Arifiye Köy Enstitüsü alan çalışmalarında yardımlarını esirgemeyen Arifiye Belediyesi Başkanı İsmail Karakullukçu'ya ve İmar birimine teşekkürlerimi sunarım. Sakarya Eğitim Müzesi müdürüne paylaştığı bilgiler ve yardımları için teşekkürlerimi sunarım. Arifiye Köy Enstitüsü ve Köy Enstitüleri üzerine arşivini benimle paylaşan sevgili Deniz Yeşiltepe hocama teşekkürlerimi sunarım. Tez sürecimde benden yardımlarını esirgemeyen sevgili arkadaşım Fatih Kıvrak'a teşekkürlerimi sunarım.

Arifiye Köy Enstitüsü tarihi ve mekânsal dönüşümü bağlamında sorularımı hiçbir zaman yanıtızsız bırakmayan ve tüm bilgilerini benimle paylaşan Arifiye İlköğretmen Okulunda öğretmen olarak görev yapmış sevgili Yavuz Ali Sakarya öğretmenime teşekkürlerimi sunarım. Samimi ve paylaşımcı yaklaşımından dolayı Arifiye Anadolu Öğretmen Lisesi mezunlarından sevgili Gül Aygün'e, bilgi paylaşımları için Necmettin Erbakan Fen Lisesi müdür yardımcısı Bilgin Bil'e teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her anında bana duydukları güven ile yolumu çizdiğim, sonsuz sevgilerini ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen değerli ailem, annem Cemile Savaş'a, babam Yalçın Savaş'a ve kardeşim Zeynep Savaş'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Hayata karşı bakış açımı değiştiren ve tüm yılmamlıklarında bana güç veren Gürkan Okumuş'a bana ve tezime kattığı her bir anlam için teşekkürlerimi sunarım.

Enstitü ruhunu özümsememde önemli bir model olan ve duruşu, karakteri ve sevgisiyle hayatımda her zaman yol göstericim olarak kalacak Gölköy Köy Enstitüsü mezunu sevgili dedem Veli Savaş'ın hatırasına sevgiyle...

Hande SAVAŞ
03/02/2021

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iv
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ.....	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	viii
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	xiv
1. GİRİŞ.....	1
2. KURAMSAL TEMELLER: ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ MİMARİSİ VE KÖY ENSTİTÜLERİ MİRASI.....	14
2.1. Erken Cumhuriyet Dönemi Mimari Mirası.....	15
2.1.1. Erken Cumhuriyet Dönemi mimari mirasının korunması.....	28
2.2. Köy Enstitülerinin Kurulduğu Dönemde Sosyal, Politik ve Ekonomik Durum.....	33
2.2.1. Köy Enstitüleri kuruluş süreci.....	38
2.2.2. Köy Enstitüleri eğitim modeli.....	46
2.2.3. İsmail Hakkı Tonguç ve eğitim anlayışı.....	50
2.3. Köy Enstitüleri Yerleşkelerinin Mimari Mirası.....	51
2.3.1. Köy Enstitüleri yerleşkelerinin ağ sistemi ve ilişkileri.....	52
2.3.2. Köy Enstitüleri mimarisi.....	54
2.3.3. Köy Enstitüleri yerleşkeleri için açılan proje yarışmaları.....	58
2.3.4. Köy Enstitülerinde kullanılan malzemeler, yapım teknikleri ve yer ile ilişkisi.....	62
2.4. Enstitü Yerleşkelerinin Modern Mimari Miras Olarak Ele Alınması.....	65
3. MATERYAL ve YÖNTEM: ARİFİYE KÖY ENSTİTÜSÜ MİMARİ MİRASI.....	71
3.1. Yöntem.....	71
3.2. Arifiye Köy Enstitüsü Tarihi.....	73
3.2.1. Arifiye Köy Enstitüsünün kuruluşu.....	74
3.2.2. Arifiye Köy Enstitüsü müdürü Süleyman Edip Balkır.....	79
3.2.3. Arifiye Köy Enstitüsü yarışma süreci.....	81
3.2.4. Arifiye Köy Enstitüsü mimarı Recai Akçay.....	83
3.2.5. Arifiye Köy Enstitüsü inşaa süreci.....	86
3.2.6. Arifiye Köy Enstitüsünde yere özgü işlevler.....	99
3.3. Arifiye Köy Enstitüsü Kültürel Önemi.....	108
4. BULGULAR: ARİFİYE KÖY ENSTİTÜSÜ KORUNMASI ÜZERİNE.....	111
4.1. Arifiye Köy Enstitüsü Yerleşkesi Alanları.....	111
4.2. Arifiye Köy Enstitüsü Yerleşkesinden Günümüze Kalan Kültürel Miras.....	117
4.2.1. Eğitim Müzesinde Arifiye Köy Enstitüsü somut kültürel mirası.....	122
4.3. Arifiye Köy Enstitüsünün Dönüşümü.....	127
4.3.1. Eğitim sisteminin dönüşümü.....	128
4.3.2. Mekânsal dönüşümü.....	129
4.3.3. İşlevsel dönüşümü.....	131
4.4. Arifiye Köy Enstitüsü Yerleşkesi Restitüsyonu.....	133
4.4.1. Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) Restitüsyonu.....	135
4.4.2. Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) Restitüsyonu.....	153
4.5. Karşılaştırmalı Çalışma.....	165

4.6. Arifiye Köy Enstitüsü ve Diğer Köy Enstitülerinin Günümüzdeki Durumunun Tartışılması	170
4.7. Arifiye Köy Enstitüsü Kültürel Mirasının Değerlendirilmesi.....	174
5. TARTIŞMA ve SONUÇ	174
5.1. Arifiye Köy Enstitüsü Kültürel Miras Değerleri.....	177
5.2. Arifiye Köy Enstitüsü Neden Korunamadı?	182
5.3. Arifiye Köy Enstitüsü Koruma Sorunları	184
5.4. Korunması, Sunulması ve Yorumu için Öneriler	187
5.5. Sonuç	198
KAYNAKLAR	203
EKLER.....	212
EK 1. Arifiye Köy Enstitüsü 1 numaralı yapının Tescil Dosyası.....	214
EK 2. Ayhan Apartmanı Mimarı Seyfi Arkan <i>özgün dönemi ve günümüzdeki rekonstrüksiyon yöntemi ile inşa edilmiş hali</i> (Omay Polat 2008)	215
EK 3. 29.08.1940 tarihli Türkiye Gazetesi	215
EK 4. 25.09.1940 tarihli Akşam Gazetesi.....	216
EK 5. AKE Alan 5: Dinlenme Merkezi Alanı'nda gazinodan dönüştürülen dinlenme merkezi yapı programı ve malzemeler (Karabey Aydoan Arşivi).....	217
EK 6. AKE Alan 5: Dinlenme Merkezi Alanı'nda gazinodan dönüştürülen dinlenme merkezi yapı programı ve malzemeler (Karabey Aydoan Arşivi).....	218
EK 7. AKE “Merkez Binası” günümüz fotoğrafları A) Zemin kat koridor batı yönü B) Zemin kat koridor doğu yönü C) Birinci kat koridor doğu yönü D) Birinci kat koridor batı yönü.....	219
EK 8. 1969-1975 yıllarında Alan 1'deki yerleşkenin krokisi (Sakarya 2020).....	220
EK 9. Lojman yapısının krokisi Yavuz Ali Sakarya el çizimi (Sakarya 2020).....	221
EK 10. Hamam yapısı 2015 ve 2018 yıllarına ait fotoğraf (Karabey Aydoğan Arşivi).....	222
EK 11. Arifiye Köy Enstitüsü lojman yapısı (Karabey Aydoğan Arşivi)	223
EK 12. Lojman yapısının 2015 yılına ait fotoğrafı (Karabey Aydoğan Arşivi).....	224
EK 13. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) mevcut yapıların tarihi dönemlemesi.....	225
EK 14. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) yapıların tarihi dönemlemesi.....	226
EK 15. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) I. Dönem Restitüsyonu (1937-1940).....	227
EK 16. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) II. Dönem Restitüsyonu (1940-1955).....	228
EK 17. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) III. Dönem Restitüsyonu (1955-1979).....	229
EK 18. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) IV. Dönem 1994 yılı Restitüsyonu	230
EK 19. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) mevcut yapıların tarihi dönemlemesi.....	231
EK 20. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) yapıların tarihi dönemlemesi.....	232
EK 21. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) II. Dönem Restitüsyonu (1940-1955).....	233
EK 22. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) III. Dönem Restitüsyonu (1955-1979).....	234
EK 23. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) IV. Dönem 1994 yılı Restitüsyonu.....	235
ÖZGEÇMİŞ	236

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

Simgeler

Açıklama

km	Kilometre
m	Metre

Kısaltmalar

Açıklama

AKE	Arifiye Köy Enstitüsü
CBS	Coğrafi Bilgi Sistemleri
CIAM	Congrès Internationaux d'Architecture Moderne
DOCOMOMO	Documentation and Conservation of buildings, sites and neighborhoods of the Modern Movement
HGM	Harita Genel Müdürlüğü
ICOMOS	International Council of Monuments and Sites
İHT	İsmail Hakkı Tonguç
KTVKGM	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü
KTVKK	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
mAAN	Modern Asian Architectural Network (Modern Asya Mimarlık Ağı)
TBKK	Trabzon Bölge Koruma Kurulu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TED	Türk Eğitim Derneği
UKKS	Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
WHC	World Heritage Convention (Dünya Mirası Merkezi)
WHL	World Heritage List (Dünya Miras Listesi)
CBS	Coğrafi Bilgi Sistemleri

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1.1. Köy Enstitüleri ağ sisteminde Arifiye Köy Enstitüsü <i>Çifteler'den başlayarak Köy Enstitüsü olarak açıldıkları tarih sıralarını takip eden bir grafik</i> (Kuruluş tarihleri Kınacı 2016 ve Şimşek ve Mercanoğlu 2018'den alınarak hazırlanmıştır).....	7
Şekil 1.2. Tezin Yöntem Şeması	9
Şekil 2.1. Gazi ve Latife İlkokulu 1990'lı yıllar (Bozdoğan 2002)	17
Şekil 2.2. Solda Türk Ocağı Binası <i>sağda Etnografya Müzesi</i> (Bozdoğan 2002)	18
Şekil 2.3. Şevki Balmumcu tarafından tasarlanan Ankara Sergi Evi binası (Aslanoğlu 1985).....	21
Şekil 2.4. Mimar Seyfi Arkan tarafından tasarlanan Florya Atatürk Deniz Köşkü (Bozdoğan 2002)	22
Şekil 2.5. Abdullah Ziya tarafından tasarlanan kare planlı köy planı (Ziya 1933).....	23
Şekil 2.6. İdeal Cumhuriyet Köyü Projesi (İnan 1972).....	24
Şekil 2.7. Mimar Burhan Arif tarafından tasarlanan ızgara planlı köy planı (Mortaş 1935)	24
Şekil 2.8. Bruno Taut tarafından tasarlanan Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi binası (Bozdoğan 2002)	27
Şekil 2.9. Sedad Hakkı Eldem ve Emin Onat tarafından tasarlanan İstanbul Fen Edebiyat Fakültesi (Meltem 1973)	27
Şekil 2.10. Köy Enstitüleri Haritası (Plan B: Akıntıya Karşı Bir Mimarlık Okulu Yarışması “Yer Okulu” proje önerisi kapsamında hazırlanmıştır).....	43
Şekil 2.11. Köy Enstitüleri Proje Üretim Süreci (Keskin 2012).....	45
Şekil 2.12. A) Hasanoğlan Köy Enstitüsünde tarım B) Beşikdüzü Köy Enstitüsünde balıkçılık (Anonim 2012)	47
Şekil 2.13. A) Köy Enstitülerinde dokuma dersleri B) Biçki dikiş dersleri C) Demircilik dersleri (Anonim 2012)	49
Şekil 2.14. Hasanoğlan Köy Enstitüsü İnşa Süreci (Baysal 2012)	55
Şekil 2.15. A) Aksu Köy Enstitüsü resim iş atölyesi B) Gönen Köy Enstitüsü resim atölyesi (Çetin ve Kahya 2017)	56
Şekil 2.16. A) Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü binası hitap balkonu (Baysal 2012) B)Ortaklar Köy Enstitüsü idare binası (Çetin ve Kahya 2017).....	57
Şekil 2.17. A) Köy Enstitülerinde tuğla hamurunun çiğnenmesi B) Köy Enstitülerinde tuğla hamurunun karılması C) Gölköy Eğitim Kursu öğrencilerinin ürettiği enstitü yapılarında kullanılan tuğlalar (Anonim 2012).....	62
Şekil 2.18. A) Kepirtepe Köy Enstitüsünde temel harcının dökülmesi B) Çifteler Köy Enstitüsünde temel harcı taşıyan öğrenciler (Anonim 2012)	63
Şekil 3.1. Arifiye Köy Enstitüsü Konumu (Google Earth Maps 2020 düzenlenerek oluşturulmuştur)	73
Şekil 3.2. Arifiye Eğitim Kursu ilk binası (Yeşilyaprak 2016).....	75
Şekil 3.3. Arifiye Köy Enstitüsünün başlangıcında yerleşkenin krokisi (Aydoğan 2015)	75
Şekil 3.4. Arifiye Köy Enstitüsünün kesimine giren iller (Balkır 1974)	76
Şekil 3.5. Arifiye Köy Enstitüsünde eğitim modeli	78

Sayfa

Şekil 3.6. Tonguç'un isteği üzerine Arifiye Köy Enstitüsünde üretilen bankta Süleyman Edip Balkır ve İsmail Hakkı Tonguç (Mustafa Başak Arşivi)	80
Şekil 3.7. Recai Akçay'ın Arifiye Köy Enstitüsü projesi (Karabey Aydoğan Arşivi) ...	82
Şekil 3.8. Esat Recai Akçay (Keskin 2012)	84
Şekil 3.9. Recai Akçay'ın tasarladığı Ankara Hukuk Fakültesi Binası (Aslanoğlu 2001)	85
Şekil 3.10. Arifiye Köy Enstitüsü mekânsal oluşumu	87
Şekil 3.11. Eğitim adaylarının inşa edilen ilk yapı denemesi: kümes <i>haritalarda yeri tespit edilememiştir</i> (Aydoğan 2015)	88
Şekil 3.12. A) AKE merkez bina (1 numaralı yapı) temeli kazılıyor B) AKE merkez bina (1 numaralı yapı) inşa süreci (Aydoğan 2015)	89
Şekil 3.13. AKE merkez bina (1 numaralı yapı) inşa süreci (Aydoğan 2015).....	89
Şekil 3.14. Çatı kurulurken enstitü öğrencileri (Aydoğan 2019).....	89
Şekil 3.15. Eğitim adayları tarafından inşa edilen “merkez bina” (1 numaralı yapı) (Karabey Aydoğan Arşivi)	90
Şekil 3.16. Merkez bina (1 numaralı yapı) eğitim adayları tarafından inşa edilirken (Aydoğan 2015).....	91
Şekil 3.17. A) Arifiye Eğitim Kursu kerpiç üretimi 1937 yılı (Aydoğan 2015) B) AKE kireç söndürme işlemi (Anonim 2012).....	93
Şekil 3.18. Alan 1 ve Alan 2 yerleşkeleri arasındaki yol yapımı (Karabey Aydoğan Arşivi)	94
Şekil 3.19. Balıkthane binası (Gül Aygün Arşivi)	95
Şekil 3.20. Öğrencilerin inşa ettikleri hamam (44 numaralı yapı) (Karabey Aydoğan Arşivi).....	95
Şekil 3.21. Öğrencilerin inşa ettikleri hamam (44 numaralı yapı) A) Özgün halinde mermer kaplı olan göbek taşı <i>2018 yılına ait fotoğrafı</i> B) Hamamdaki ışıklık tasarımı <i>2018 yılı fotoğrafı</i> (Karabey Aydoğan Arşivi)	96
Şekil 3.22. Öğrencilerin inşa ettikleri su deposu (16 numaralı yapı) (Aydoğan 2019) ..	97
Şekil 3.23. 1943 yılında Adapazarı'nda enstitü öğrencileri tarafından inşa edilen öğretmen evlerine ait plan (Aydoğan 2019)	98
Şekil 3.24. 1943 yılında Adapazarı'nda enstitü öğrencileri tarafından inşa edilen 20 adet öğretmen evi (Balkır 1974).....	98
Şekil 3.25. AKE uygulama okulu (Balkır 1974).....	98
Şekil 3.26. Arifiye Köy Enstitüsünde sağlık uygulamaları (Aydoğan 2019)	101
Şekil 3.27. Arifiye Köy Enstitüsünde balıkçılık (Aydoğan 2019).....	102
Şekil 3.28. Arifiye Köy Enstitüsünde müzik A) (Anonim 2020d) B) (Aydoğan 2019).....	103
Şekil 3.29. Arifiye Köy Enstitüsünde tarım ve hayvancılık (Anonim 2012, Aydoğan 2019).....	104
Şekil 3.30. Arifiye Köy Enstitüsünde kız öğrenciler (Aydoğan 2019).....	104
Şekil 3.31. Arifiye Köy Enstitüsünde öğrenciler tarafından üretilen at arabaları (Aydoğan 2019).....	105
Şekil 3.32. Arifiye Köy Enstitüsünde teknik dersler (Karabey Aydoğan Arşivi).....	105
Şekil 3.33. Arifiye Köy Enstitüsünde teknik dersler (Anonim 2012).....	105
Şekil 3.34. Arifiye Köy Enstitüsünde mısır kapçığundan yapılan koltuklarda Hasan Ali Yücel ve konuklar (Aydoğan 2019)	106

Şekil 3.35. Arifiye Köy Enstitüsünde bir toplantı (Gül Aygün Arşivi)	107
Şekil 4.1. Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesi yerleşim alanları (Google Earth Maps 2020 düzenlenerek oluşturulmuştur)	112
Şekil 4.2. AKE Alan 1: Eğitim Kursu Alanı (Google Earth Maps 2020 düzenlenerek oluşturulmuştur)	113
Şekil 4.3. AKE Alan 2: Yarışma Projesi Alanı (Google Earth Maps 2020 düzenlenerek oluşturulmuştur)	114
Şekil 4.4. AKE Alan 3: Sapanca Gölü Kıyı Alanı (Karabey Aydoğan Arşivi)	115
Şekil 4.5. AKE Alan 4: Çiftlik Alanı (Karabey Aydoğan Arşivi)	116
Şekil 4.6. AKE Alan 5: Dinlenme Merkezi Alanı'nda gazinodan dönüştürülen dinlenme merkezi planı (Karabey Aydoğan Arşivi)	117
Şekil 4.7. Arifiye Köy Enstitüsünden günümüze ulaşan yapılar (1, 14 ve 49 numaralı yapılar) <i>alan 1 ve alan 2 arasında inşa edilen yol izi günümüzde de mevcuttur</i> (Google Earth Maps 2020 düzenlenerek oluşturulmuştur)	118
Şekil 4.8. A) Eğitim adayları tarafından inşa edilen "merkez bina" (1 numaralı yapı) (Karabey Aydoğan Arşivi) B) Arifiye Kaymakamlık binası (Savaş 2021)	119
Şekil 4.9. A) Enstitü döneminde meydan olarak kullanılan alandan "merkez bina"ya bakış (1 numaralı yapı) (Karabey Aydoğan Arşivi) B) Günümüzde otopark olarak kullanılan alandan Kaymakamlık binasına bakış (1 numaralı yapı) (Savaş 2020)	119
Şekil 4.10. Enstitü döneminde meydan olarak kullanılan alandan merkezi derslik binası girişi (1 numaralı yapı) (Anonim 2020e).....	119
Şekil 4.11. "Merkez bina" (1 numaralı yapı) merdivenleri A) Enstitü döneminde meydandan yapıya ulaşılan merdiven B) Yapının içerisindeki merdiven C) Yapının içerisindeki merdiven (Savaş 2020).....	120
Şekil 4.12. Arifiye Köy Enstitüsü "merkez bina" (1 numaralı yapı) (İşsever 2019)	120
Şekil 4.13. Eğitim Kursu Alanı'nda (Alan 1) bulunan 14 numaralı yapının konumu (HGM Arşivi)	121
Şekil 4.14. A) Arifiye Köy Enstitüsünün son zamanlarında inşa edilen yapı (14 numaralı yapı) (Karabey Aydoğan Arşivi) B) Günümüzde 14 numaralı yapı (Savaş 2021).....	122
Şekil 4.15. A) Yarışma Projesi Alanı'nda bulunan lojman yapısı (49 numaralı yapı) (Karabey Aydoğan Arşivi) B) Günümüzde Lojman yapısı (Savaş 2021)....	122
Şekil 4.16. Arifiye Köy Enstitüsünde kullanılan mutfak gereçleri (Savaş 2020)	123
Şekil 4.17. A) Arifiye Köy Enstitüsünde kullanıldığı düşünülen sıra Eğitim Müzesinde (Savaş 2020) B) Sakarya Eğitim Müzesinde sergilenen bir fotoğraf: MEB Bakanı Tahsin Banguoğlu Arifiye Köy Enstitüsünde (Savaş 2020)	124
Şekil 4.18. Arifiye Köy Enstitüsünde müzik derslerinde kullanılan piyano (Savaş 2020)..	124
Şekil 4.19. Mermer Plaket, Köy Enstitüleri Milli Eğitim Mükâfatı Atış Müsabakaları Birinciliği, Arifiye Köy Enstitüsü, 22.09.1945 (Savaş 2020)	125
Şekil 4.20. Sakarya Eğitim Müzesinde sergilenen bir fotoğraf: Arifiye Köy Enstitüsü öğrencilerinin jimnastik gösterileri 11.04.1946 (Savaş 2020).....	125
Şekil 4.21. Sakarya Eğitim Müzesinde sergilenen bir fotoğraf: Arifiye Köy Enstitüsünde kereste kesim işlemi (Savaş 2020)	126

Şekil 4.22. Sakarya Eğitim Müzesinde sergilenen bir fotoğraf: Arifiye Köy Enstitüsü kuruluş günü kutlamaları 17.04.1948 (1 numaralı yapının arka cephesi) (Savaş 2020).....	126
Şekil 4.23. Sakarya Eğitim Müzesinde sergilenen bir fotoğraf: Arifiye Köy Enstitüsü kuruluş günü kutlamaları 17.04.1948 (1 numaralı yapının arka cephesi) (Savaş 2020).....	127
Şekil 4.24. AKE Eğitim Kursu Alanı'nda zaman içerisinde değişen eğitim kurumları (Balkır 1974, Aydoğan 2015, Anonim 2020e, Anonim 2020g).....	128
Şekil 4.25. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) mekânsal dönüşümünü anlatan zaman çizelgesi	130
Şekil 4.26. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) mekânsal dönüşümünü anlatan zaman çizelgesi	130
Şekil 4.27. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) günümüzdeki işlevsel durumu (Google Earth Maps 2020 düzenlenerek oluşturulmuştur).....	131
Şekil 4.28. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) günümüzdeki işlevsel durumu (Google Earth Maps 2020 düzenlenerek oluşturulmuştur).....	132
Şekil 4.29. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) mevcut yapıların tarihi dönemlemesi	136
Şekil 4.30. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) A) Eğitim Kursu döneminde inşa edilen 1 numaralı yapı günümüzdeki durumu B) Köy Enstitüsü döneminde inşa edilen 14 numaralı yapı günümüzdeki durumu (Savaş 2021).....	136
Şekil 4.31. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) 1955-1979 yılları arasında inşa edilen 25, 27 ve 30 numaralı yapıların günümüzdeki durumu (Savaş 2020).....	136
Şekil 4.32. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) 1990-2020 yılları arasında inşa edilen 32, 33, 34 ve 35 numaralı yapıların günümüzdeki durumu (Savaş 2021).....	137
Şekil 4.33. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) yapıların tarihi dönemlemesi.....	137
Şekil 4.34. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) I. Dönem Restitüsyonu (1937-1940)....	138
Şekil 4.35. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) 1940 yılı hava fotoğrafı Eğitim Kursu Dönemi	139
Şekil 4.36. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) 4 numaralı yemekhane binası (Karabey Aydoğan Arşivi)	140
Şekil 4.37. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) 4 numaralı yemekhane binası (Aydoğan 2019).....	140
Şekil 4.38. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) II. Dönem Restitüsyonu (1940-1955)	141
Şekil 4.39. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) 8 numaralı yapı (Gül Aygün Arşivi) 142	
Şekil 4.40. Yavuz Ali Sakarya ile sözlü görüşme sonucu 9 numaralı yapının krokisi .	142
Şekil 4.41. AKE Eğitim Kursu Alanı 1952 yılı hava fotoğrafı (HGM Arşivi)	143
Şekil 4.42. AKE Eğitim Kursu Alanı'nda 1948 yılında 17 Nisan kutlamalarına ait bir fotoğraf (Gül Aygün Arşivi).....	143
Şekil 4.43. AKE Eğitim Kursu Alanı A) 4 numaralı yemekhane binası B) Solda 12 numaralı yapı sağda 4 numaralı yapı (Balkır 1974)	144
Şekil 4.44. 14 numaralı yapının 2020 yılının Mayıs ayındaki restorasyonu.....	145
Şekil 4.45. 14 numaralı yapının 2020 yılının Mayıs ayındaki restorasyonu.....	145

Şekil 4.46. Arifiye Öğretmen Lisesinin (1975-1990) meydan olarak kullandığı alan (Gül Aygün Arşivi)	146
Şekil 4.47. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) III. dönem Restitüsyonu (1955-1979)	146
Şekil 4.48. A) Arifiye Öğretmen Lisesi binası B) Arifiye Öğretmen Lisesinin yıkımı 2018 yılı fotoğrafı (Gül Aygün Arşivi).....	147
Şekil 4.49. Arifiye Öğretmen Lisesi öğretmenleri Tezer Uysal Sakarya ve Yavuz Ali Sakaya 22 numaralı elektrik santrali binasının önünde 1970 yılı fotoğrafı <i>Sağdaki yapı 25 numaralı yurt binasının inşaatı</i> (Sakarya 2020).....	148
Şekil 4.50. 30 numaralı kütüphane binası (Savaş 2020)	149
Şekil 4.51. Solda 31 numaralı yapı ve sağda 30 numaralı kütüphane binası (Köksal 2020)	149
Şekil 4.52. Eğitim Kursu Alanı'nın (Alan 1) ortasından geçirilen yol (Savaş 2020). 151	
Şekil 4.53. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) IV. Dönem 1994 yılına ait Restitüsyonu	151
Şekil 4.54. 32 numaralı Fen Lisesi binası (Savaş 2020)	152
Şekil 4.55. 35 numaralı üniversite binası (Savaş 2020).....	153
Şekil 4.56. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) mevcut yapıların tarihi dönemlemesi.. ..	154
Şekil 4.57. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) mevcut yapıların tarihi dönemlemesi <i>Enstitü döneminde enstitünün mimari projesine göre inşa edilen yapıların bulunduğu alan yakınlaşmıştır</i>	155
Şekil 4.58. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) inşa edilen tüm yapılar.....	155
Şekil 4.59. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) 1943 yılı hava fotoğrafı (HGM Arşivi)	156
Şekil 4.60. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) (Karabey Aydoğan Arşivi)	157
Şekil 4.61. AKE Yarışma Projesi Alanı'nda (Alan 2) inşa edilen İşlik binalarına bir örnek (37, 38 veya 39 numaralı yapı) (Karabey Aydoğan Arşivi).....	157
Şekil 4.62. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) II. Dönem Restitüsyonu.....	158
Şekil 2.63. AKE Yarışma Projesi Alanı'nda (Alan 2) inşa edilen okul binalarından bir örnek (43 numaralı yapı) (Karabey Aydoğan Arşivi)	158
Şekil 4.64. AKE Yarışma Projesi Alanı'nda (Alan 2) bulunan hamam (44 numaralı yapı) (Karabey Aydoğan Arşivi) A) 1994 yılındaki fotoğrafı B) 2002 yılındaki fotoğrafı C)2018 yılındaki fotoğrafı	159
Şekil 4.65. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) 49 numaralı lojman yapısı (Savaş 2020) A) Mayıs 2020 tarihli fotoğraf B) Ocak 2021 tarihli fotoğraf.....	159
Şekil 4.66. 49 numaralı lojman yapısının krokisi	160
Şekil 4.67. 49 numaralı lojman yapısının iç mekân fotoğrafları (Savaş 2021).....	160
Şekil 4.68. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) III. Dönem Restitüsyonu.....	161
Şekil 4.69. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) park alanı (Savaş 2021)	162
Şekil 4.70. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) IV. Dönem 1994 yılı Restitüsyonu . 162	
Şekil 4.71. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) 51 numaralı ilkokul binası (Savaş 2020)	163
Şekil 4.72. AKE Yarışma Projesi Alanı'nda (Alan 2) inşası devam eden 52 numaralı okul yapısı (Savaş 2020).....	164

	Sayfa
Şekil 4.73. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) inşası devam eden 52 numaralı okul yapısı ve 49 numaralı Köy Enstitüsü dönemine ait Lojman yapısı <i>en sağda</i> 50 numaralı <i>trafo binası</i> (Savaş 2020).....	164
Şekil 4.74. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) 54 ve 55 numaralı yapılar (Savaş 2020)	164
Şekil 4.75. AKE Yarışma Projesi Alanı'ndan (Alan 2) bir fotoğraf (Savaş 2020)	165
Şekil 5.1. AKE Kültürel Miras Değerleri.....	179
Şekil 5.2. Günümüzde AKE özgün yapıları A) 1 numaralı yapı günümüzde Kaymakamlık binası B) 14 numaralı yapı günümüzde üniversite binası C) 49 numaralı yapı günümüzde atıl bir durumda (Savaş 2021).....	187
Şekil 5.3. AKE tartışma ve sonuç diyagramı	188
Şekil 5.4. Ekolojik Tarım Greenpeace (Tirado 2015).....	193
Şekil 5.5. AKE Koruma önerileri	195

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa

Çizelge 2.1. Köy Enstitüleri Kanunu onaylanmadan önce deneysel olarak kurulan eğitim kurumları ve Köy Enstitüsüne dönüşümü (Kirby 1962, Balkır 1974, Çetiner 2010, Altunya 2012, 88, Kınacı 2016, Özdemir 2017, Şimşek ve Mercanoğlu 2018, Kurşuncu 2018, Saban D. ve ark. 2019).....	44
Çizelge 2.2. Köy Enstitülerinde öğrencilerin aldıkları derslerin 5 yıllık zaman dağılımı (Türkoğlu 2000).....	48
Çizelge 2.3. Köy Enstitüleri mimari proje yarışmalarında istenilen yapı sayıları, teslim tarihleri ve yarışmayı kazanan mimarlar (Anonim 1940, Anonim 1941, Anonim 1943a, Baysal 2006, Çetiner 2010).....	61
Çizelge 3.1. Arifiye Köy Enstitüsü 25.08.1940 tarihli öğrenci sayısı (Balkır 1974).....	77
Çizelge 4.1. Arifiye Köy Enstitüsü Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) yapı tablosu (1-7 arası yapılar I. dönem yapıları, 8-16 arası yapılar II. dönem yapıları, 17-31 arası yapılar III. dönem yapıları ve 32-36 arası yapılar IV. dönem yapılarıdır) *Kesin olarak bilinmemektedir.....	133
Çizelge 4.2. Arifiye Köy Enstitüsü Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) yapı tablosu (37-49 arası yapılar II. dönem yapıları, ve 50-56 arası yapılar IV. dönem yapılarıdır).....	134
Çizelge 4.3. 1940 yılında açılan 12 Köy Enstitüsü, 1941 yılında açılan Hasanoğlan Köy Enstitüsü ve 1943 yılında açılan İvriz ve Pamukpınar Köy Enstitülerine ait müsabaka şartnamelerinde istenilen yapı işlevleri ve yapı sayıları (Tablo Figen Çetiner 2010'dan değiştirilerek alınmıştır) (Anonim 1940, Anonim 1941, Anonim 1943a, Çetiner 2010)	167

1. GİRİŞ

Koruma yaklaşımında önemli bir ölçüt olan eskilik değeri, 18. yüzyılda yapılan Pompei kazıları ve “*Antiquities of Athens*” kitabı ile arkeoloji ve mimaride tarihselciliğin yayılması ile yeni karşısında kazandığı değer ile oluşmaya başlamıştır (Güner 2010). 19. yüzyılda ise, Dünya’da modern mimarlık mirasının korunmasına yönelik yapılan çalışmalar koruma pratiğindeki eskilik değeri ile çelişmektedir. Modern mimarinin “yeni”, “çağdaş” olma durumu ve “*geleneği reddeden*” tavrı ile tarihselcilik, belgeleme ve koruma kavramlarından ayrıldığı düşünülmüştür (Heynen 1999). Modern mimarinin koruma pratiği içerisinde yer alabilmesi, 1960’lı yılların başlarında Avrupa’da belirli modern mimari ürünlerin savaş sonrası zarar görmesi ve yıkılması sonrasında mümkün olabilmıştır (Güner 2010). Modern mimarlık mirasının korunmasında ilk örnek, tasarımı Le Corbusier’e ait olan “Villa Savoye” yapısının tarihi anıt olarak tanımlanarak korunmasının kararlaştırılmasıdır. Villa Savoye, 1958-1967 yılları arasında restorasyon geçirmiştir (Güner 2010). 1970’lerden sonra ise, modern mimarlık mirasının koruma pratiğinde nasıl yer alması gerektiği konusu daha çok tartışılmaya başlanmıştır. Bu dönemde, mevcut koruma ölçütlerinin modern mimari ürünlerinin koruma anlayışını karşılamada yetersiz kalması, koruma pratiğinde yeni ölçütlerin belirlenmesi gerektiğini göstermiştir (Omay Polat ve Can 2008, Omay Polat 2008, Güner 2010)

Modern mimarinin korunmasında tartışılan önemli konulardan biri modern mimari kavramının tanımının tartışılması ve sınırlarının belirsizliğidir. Baturayoğlu Yöney’e (2016) göre, bu durum modern mimarinin tarihsel sınırlarının dünyada ortak bir dilde tanımlanamaması, “*modern*” kelimesinin anlamının koruma yaklaşımı ile oluşturduğu tezatlık ve modern mimari kapsamında tanımlanacak değerlerin farklı sınıflandırmalarda ele alınmasından kaynaklanmaktadır (Baturayoğlu Yöney 2016). Örneğin İngiltere, mimarlık mirasını, 2. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası olarak sınıflandırmaktadır. A.B.D. “*son 50 yıl içerisinde önem kazanan varlıklar*” başlığı altında, Kanada ise “*40 yıldan eski*” yapılar ve “*1930-1975 Modern Dönem Mirası*” olarak iki farklı sınıflandırma ile değerlendirmektedir. Dünya Mirası Merkezi (WHC), UNESCO ve ICOMOS kararları ile birlikte, Dünya Mirası Listesi’nde (WHL), Modern Mimarlık Mirası kapsamını 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl olarak belirlemiştir. Avrupa Konsey’ine bağlı olan Türkiye’nin de

bulunduğu Belçika, Fransa gibi ÷lkelerde, modern mimari miras “20. Yüzyıl Mimarlık Mirası” olarak ele alınmaktadır. Modern mimarlık mirasının korunması sürecinde mimari mirasın tanımlanmasındaki karmaşıklıkğın, ÷lkelerin modern miras ürünlerinin kapsamının belirlenmesinde de ortaya çıktığı gör÷lmektedir (Baturayoğlu Yöney 2016).

UNESCO, 1976 yılında korunması gerekli tüm varlıkları “kültürel varlık” olarak tanımlamıştır (Ahunbay 1996) . Modern mimarlık mirasının bütüncül bir yaklaşım ile ele alınması, 1990 yılında Eindhoven Konferansı sonrasında DOCOMOMO’nun yayınladığı bir bildiriye yer almıştır. Avrupa Konseyi, 1991 yılında modern mimarlık mirasının koruma kararlarının dördüncü ölçütü olarak değerlendirilmesini önermiştir (Baturayoğlu Yöney 2016). UNESCO da 1990’lı yıllardan itibaren “kültür mirası” niteliği taşıyan modern miras ürünlerine Dünya Mirası Listesi’nde (WHL) yer vermektedir (Güner 2010). “Modern Mimarlık Akımı” (Modern Movement) olarak tanımlanan mimari miras genellikle 1920-1970 yılları arasını kapsamaktadır (Baturayoğlu Yöney 2016). Türkiye’de 2000’li yıllardan sonra daha çok tartışılmaya başlanan koruma alanındaki bu gelişmeler, tezin kuramsal bölümünde detaylı olarak anlatılmıştır.

Mimarinin, ulusun modernleşmesinde bir araç olarak kullanıldığı Erken Cumhuriyet Dönemi, ekonomik, sosyolojik ve politik açıdan yeniliklerin yapıldığı bir dönemdir. Cumhuriyet devrimleri ile gerçekleştirilen yenilikler toplumun modern bir seviyeye yükselmesi ve ÷lkenin kalkınması amaçlanarak gerçekleştirilmiştir (Bozdoğan 2002). Bu dönemde, Cumhuriyet ilkeleri doğrultusunda ele alınan eğitim sorunu, köylerin kalkındırılması ideali ile çözümlenmiştir. Köy kaynağından beslenen eğitim sorununa getirilen bu çözüm, 1940 yılında kurulan Köy Enstitüleridir (Kirby 1962). Bu nedenle, Köy Enstitüleri kuruluş amaçları bakımından tarihsel bir öneme sahiptir. Cumhuriyet döneminin eğitim politikası sonucunda gerçekleştirilen Köy Enstitüleri projesi, köyün canlanması, ekonomik olarak kalkınması ve köy halkının refah seviyesine ulaşması amaçlarını taşımaktadır (Türkoğlu 2000). Köy Enstitüleri, kuruldukları dönemin şartlarına göre oluşum göstermeleri yönüyle bir döneme tanıklık değeri taşımaktadır. Enstitüler kurulmadan önce, çeşitli eğitim kurumlarıyla, eğitim süreci deneysel bir yöntemle belirlenmiştir. Kuruluşlarında gör÷len bu deneysel yöntem, enstitü eğitim modelinin de önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Enstitü eğitiminde “yaparak

öğrenme” yöntemi ve “*iş içinde eğitim ilkesi*” eğitim programını şekillendirmektedir. Kuruluşunda görülen bu deneysel yöntem, enstitülerin yapılaşma süreçlerinde öğrencilerin eğitim içerisinde oluşturdukları yapı inşaları ile devam ettirilmiştir. Köy Enstitüleri yapılaşma sürecinde görülen bu imcece yöntemi ile yapıların dayanışma, paylaşma ve ortak bir ideale kavuşma amaçları ile inşa edildiği söylenebilmektedir. Eğitim süreci içerisinde inşa edilen yerleşkelerin mekânsal kurguları küçük hacimli kütlelerin bir arada buldukları küçük ölçekli bir köy izlenimi taşımaktadır. Erken Cumhuriyet Dönemi’nin siyasi kararları ve eğitim politikası sonucunda oluşan Köy Enstitüleri, kuruluşu, mekânsal oluşumu, yapılaşma süreci, eğitim modeli açısından modern mimari miras olarak tanımlanabilmektedir.

Problem Tanımı

Köy Enstitüleri, tarih, eğitim tarihi ve politika alanlarında birçok araştırma ve incelemeye konu olmuştur. Bu alanlardaki yazılı kaynaklara kıyasla mimarlık alanındaki çalışmaların ancak son yıllarda arttığı söylenebilir. Köy Enstitülerinin mekânsal öğelerine yer verilen kaynakların sayıca az olması, akademik literatürde bir boşluk oluşturmaktadır. Bu durum, Köy Enstitülerinin sahip olduğu mimari mirasın tanımlanmasını ve kültürel miras olarak değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır.

Mimarlık alanında, Köy Enstitüleri ile ilgili yazılmış kaynak sayısı az olmasına rağmen bu alanda çalışılmış belirli lisansüstü tezleri bulunmaktadır. Ebru Baysal’ın (2006) “*Erken Cumhuriyet Döneminde Köy Mekânına Bakış ve Köy Enstitülerinde Mekânsal Deneyimler*” başlıklı yüksek lisans tezi, enstitülerin mekânsal kurgusuna ait bir izlenim oluşturmaktadır. Köy Enstitüleri mimarisi üzerine Yıldız Keskin’in 1998 yılında devam ettiği bilinen “*Devrim Mimarisi Olarak Köy Enstitüleri ve Devrim Mimarlığının Ontolojisine Giriş*” başlıklı yayınlanmamış yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Azime Aladağ’ın (2019) “*Conversation of Village Institutes As A Heritage Of Early Republican Period: İvriz Village Institute*” başlıklı yüksek lisans tezi, İvriz Köy Enstitüsünün mimari olarak belgelenmesi ve enstitü yerleşkesine getirilen koruma önerilerini içermesi yönüyle Köy Enstitülerinin korunması üzerine yapılan bir çalışmaya örnektir. Özdemir’in (2017) “*Malatya Akçadağ Köy Enstitüsü Koruma ve Kullanım Durumu*” başlıklı yüksek lisans tezi ve Karadeniz’in (2019) “*Erken Cumhuriyet Dönemi modernlik arayışının*

yansımaları: Beşikdüzü Köy Enstitüsü” başlıklı yüksek lisans tezi mimarlık alanında yapılmış ve tez kapsamında incelenmiş yüksek lisans tezleridir. Köy Enstitülerinin tarih, eğitim ve mekânsal hafızasının belgelenmesi açısından önemli birer kaynak olan “Kızılçullu Köy Enstitülü Yıllar” (2011), “Trakya’daki Işık Kepirtepe Köy Enstitüsü” (2011), “Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü 70 Yaşında” (2013), “Ortaklar Köy Enstitüsü 70 Yaşında” (2014) ve “Akçadağ Aydınlığı Tanıklıklarıyla Köy Enstitüsünden İlköğretmen Okuluna” (2020) isimli kitaplar, Prof. Dr. Kemal Kocabaş tarafından hazırlanan yayınlardan bazılarıdır. Köy Enstitüleri akademik çalışmalarına bakıldığında ise, mekânsal kurgusu üzerine enstitü yapılarının özgünlüğünü ve mimari değerlerini anlatan (Çetiner 2010, Çetin ve Kahya 2017, Saban ve ark. 2019, Çetin ve Kıran 2019, Kıvılcım Çorakbaş 2020) çalışmalar karşımıza çıkmaktadır. Yerleşkelerin eğitim ve mimari değerlerini anlatan (Kıvılcım Çorakbaş ve Yeşiltepe 2015, Kıvılcım Çorakbaş ve Yeşiltepe 2016) ve yerleşkelerin dönüşümlerini ve sürekliliğini anlatan (Kıvılcım Çorakbaş ve Sümertaş 2014, Kıvılcım Çorakbaş ve Atalay 2017) çeşitli akademik makaleler bulunmaktadır.

Arifiye Köy Enstitüsü üzerine yazılan tek yüksek lisans tezi Esen’e (2007) ait olan “*Kepirtepe ve Arifiye Köy Enstitüleri*” başlıklı İnkılap Tarihi Anabilim Dalı’nda yazılmış bir çalışmadır. Arifiye Köy Enstitüsü üzerine mimarlık alanında yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Tez kapsamında, Arifiye Köy Enstitüsünün tarihi, mekânsal analizi ve koruma yaklaşımı üzerine çalışılarak akademi literatürüne katkı koymak amaçlanmıştır. Tez kapsamında, 1/50 ölçekli mimari belgeleme yapılamadığından koruma amaçlı imar planı oluşturulmamıştır. Tezin amacı, Arifiye Köy Enstitüsünün bütünlük koruma yaklaşımı doğrultusunda koruma önerilerinin geliştirilerek genel bir vizyon oluşturmak ve Köy Enstitülerinin korunması konusunda bir altlık oluşturmaktır.

Erken Cumhuriyet Dönemi’nde toplumsal ve kentsel alanda ulusun modernleşmesi, mimarinin bir araç olarak kullanılmasıyla sağlanmıştır (Bozdoğan 2002). Bu dönemde inşa edilen yapılar, günümüzde modern mimari miras kapsamında tanımlanarak koruma kuramına dâhil edilmiştir. Fakat koruma kuramındaki eskilik değeri ile modern mimarideki yeni kavramının tezatlığı ve korunması gerekli ürünlerin inşa tarihi üzerinden çok fazla zaman geçmemesi nedenleriyle mevcut koruma ölçütleri kapsamında

değerlendirilememiştir. Yeni ölçütlerin geliştirilmesi gerekliliği veya mevcut ölçütlerle çözümlenebilir olması gibi kuramsal alanda yaşanan tartışmalar, koruma pratiğine de yansiyarak uygulama alanında gecikmelere ve modernin korunması konusunda sorunlara yol açmıştır (Kuban 2002, Madran 2006, Omay 2008, Omay Polat ve Can 2008, Güner 2010).

Köy Enstitüleri, Cumhuriyet devrimleri sonucunda kurulmaları, bu döneme tanıklık etmeleri, inşa teknikleri, malzemeleri, oluşum yöntemleri ve mekânsal kurguları bakımından modern mimari miras olarak tanımlanabilmektedir. Enstitüler, günümüzde somut değerlerinin yanı sıra somut olmayan değerleri ile birlikte bütüncül bir şekilde ele alınarak kültürel miras olarak değerlendirilmelidir. Günümüzde Köy Enstitüleri yerleşkelerinin birçoğunda (Arifiye, Beşikdüzü, Pulur, Ortaklar, Çifteler, Gönen Köy Enstitüleri) çok az özgün yapı bulunmaktadır. Ayakta olan bu yapıların çoğu da atıl bir durumda bulunmaktadır. Yerleşkedeki yapılarının günümüzdeki hali ile özgünlüğünü koruyan enstitüye örnek olarak Hasanoğlan Köy Enstitüsü gösterilebilir (bkz. “4.6. AKE ve Diğer Köy Enstitülerinin Günümüzdeki Durumunun Tartışılması”). 2000 yılında, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu (KTVKK) tarafından 12 Köy Enstitüsünün koruma kararı alınarak tescillenmiştir. Bu durum, modern mimarinin korunması ve Köy Enstitülerinin koruma sürecinin başlatılması adına değerli bulunmaktadır. Fakat, koruma yaklaşımının parçacıl olarak oluşturulması, koruma kararlarının yerleşke kapsamında bütüncül olarak ele alınmaması, zaman içerisinde bazı enstitülerin tescilden düşürülerek yıkım kararına maruz kalmaları, çoğu enstitüde yapıların tescillenmesine rağmen kullanılmamaları nedenleriyle atıl bir hal almaları Köy Enstitülerinin koruma sürecindeki genel koruma sorunlarını oluşturmaktadır.

Arifiye Köy Enstitüsünde de, zaman içerisinde öncelikle özgün yapılarını kaybettiği sonrasında ise enstitü yerleşkesinin sınırlarının daraltıldığı, bölündüğü ve farklı işlevlere ayrıldığı görülmüştür. Yerleşke içerisinde bulunan tek bir yapı (1 numaralı yapı), 2000 yılında Bursa KTVKK tarafından tescillenmiştir. Günümüzde Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde, özgünlüğünü koruyan bir adet yapı ve özgünlüğünü koruyamamış iki adet yapı bulunmaktadır. Kuruluşu, yerleşimi, yapılaşma süreci bakımından Köy Enstitüleri projesinin önemli bir parçasını oluşturan Arifiye Köy Enstitüsü bütünlüğünü ve

özgünlüğünü kaybetmiş bir yerleşke örneğidir. Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesi somut olmayan değerleri, yerleşke içerisinde enstitü dönemine ait olan sayıca az yapıları ve müzede korunarak günümüze ulaşan eğitim araçları nedeniyle Enstitü döneminin izlerini barındırmaktadır. Bu tez çalışmasında, Arifiye Köy Enstitüsünden günümüze kalan izlerin kültür varlıkları olarak değerlendirilmediği belirlenmiştir. Tez kapsamında Arifiye Köy Enstitüsünün kültürel değerinin anlaşılması, tartışılması ve sunulması sağlanarak yerleşkenin kültür varlığı olarak bütüncül bir şekilde korunması için öneriler oluşturulması planlanmıştır. Bütünlüğünü ve özgünlüğünü koruyamayan bir yerleşke olan Arifiye Köy Enstitüsünün somut ve somut olmayan kültürel değerleri üzerinden tartışılarak kültürel öneminin anlaşılması ve kültürel miras olarak tanımlanması amaçlanmaktadır.

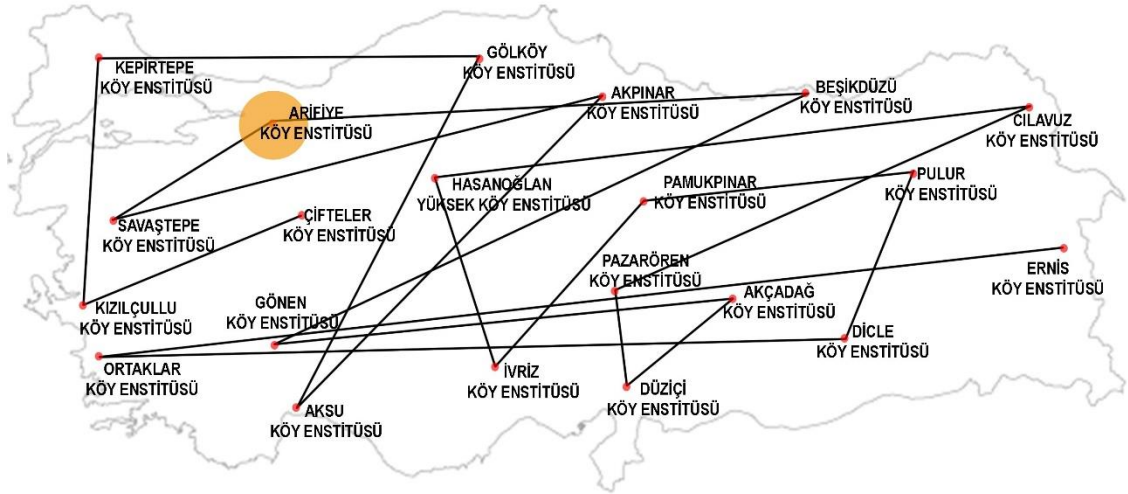
Kapsam

Kırsalın modernleşmesinde eğitim, mimari ve tarihi katmanlara sahip Köy Enstitüleri projesi, yurdun tamamına erişen bir ağ sistemi ile 21 farklı konumda inşa edilmiştir (Altunya 2012). Birbirinden farklı alanlarda oluşum gösteren enstitüler kuruluş amaçları, kuruluş yöntemleri, eğitim modeli, mekânsal oluşum süreçleri vb. yönlerden benzerlik taşımaktadır. Politik nedenlerle kurulan Köy Enstitüleri, kuruluş ve yapılaşma süreçlerinde de birbirinden beslenen bir oluşum göstermiştir. Enstitülerin bulunduğu yer ile kurduğu ilişki, ağ sisteminin bir parçası olan her bir enstitüye aidiyet kazandırmıştır. Enstitülerin yere özgü şekillenmesi durumu, eğitim modeli, mekânsal kurgu, inşa tekniği ve malzemenin yerelliğinde de görülmektedir (Baysal 2012). Arifiye Köy Enstitüsü, yere özgü eylemler üreterek mekânsal kurgusunda ve eğitim modelinde bahsedilen özgünlüğün yerleşkede somut bir şekilde izlenebildiği bir enstitüdür.

Köy Enstitüleri, Cumhuriyet yönetiminin ilkeleri ile oluşmaları ve kuruluş aşamasından yapılaşmasına kadar her alanında ulusun modernleşmesinin izlerini taşıyan bir eğitim modelidir. Kuruldukları yerin değişimine tanıklık edip bu değişimi beslemesi açısından sosyal ve kültürel anlamda da önemli bulunmaktadır. Ülkenin kurulduğu döneme farklı açılardan ışık tutması, kırsalın modernleşmesinin önemli bir örneği olması, farklı katmanlarda birçok değere sahip bir bütünü anlatması ve günümüzde Köy Enstitülerine

ait yapıların ve yerleşkelerin giderek kaybolması nedenleriyle modern mimari miras olarak tanımlanması, değerlendirilmesi ve korunması söz konusudur.

Arifiye Köy Enstitüsü, kuruluş süreci, eğitim modeli, gündelik yaşantısı ve mimari yapılaşması ile Arifiye’de özgün bir yaşantıyı tanımlaması yönüyle önemlidir. Ekilemeyen bataklık bir arazinin işlenebilen ve üretilebilen bir tarım arazisine dönüşmesi Arifiye Köy Enstitüsü döneminde gerçekleşmiştir (Balkır 194). Yerli ve aydınlar tarafından tanıklık edilen ve Enstitü ideali doğrultusunda gerçekleştirilen bu değişim, enstitü yaşamının değerini belgeleyen bir nitelik kazandırmaktadır. 21 Köy Enstitüsü içerisinde, enstitü idealini somut olarak yansıtmaları, yer ile kurdukları ilişki, eğitim-üretim sürecinin kazanımı, mimari kurgusu, eğitim işlevine devam eden bir yerleşke olması ve günümüzde Arifiye Köy Enstitüsünden kalan sınırlı sayıda yapıların belgelenmesi ve korunması gerekliliği düşünülerek tez kapsamında Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesi çalışılmıştır. Yapılarının niteliği, özgünlük değeri, yer ile kurdukları ilişki, yerleşkenin mekânsal dönüşümü ve Köy Enstitüleri mimarisinin bir parçası olması açısından akademik literatüre katkı sağlaması amaçlanmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda, Arifiye Köy Enstitüsünden günümüze kalan izlerin, bütünlük koruma yaklaşımıyla ele alınarak kültürel varlık olarak değerlendirilmesi ve tanımlanması amaçlanmıştır.

Şekil 1.1. Köy Enstitüleri ağ sisteminde Arifiye Köy Enstitüsü Çifteler'den başlayarak Köy Enstitüsü olarak açıldıkları tarih sıralarını takip eden bir grafik (Kuruluş tarihleri Kınacı 2016 ve Şimşek ve Mercanoğlu 2018'den alınarak hazırlanmıştır)

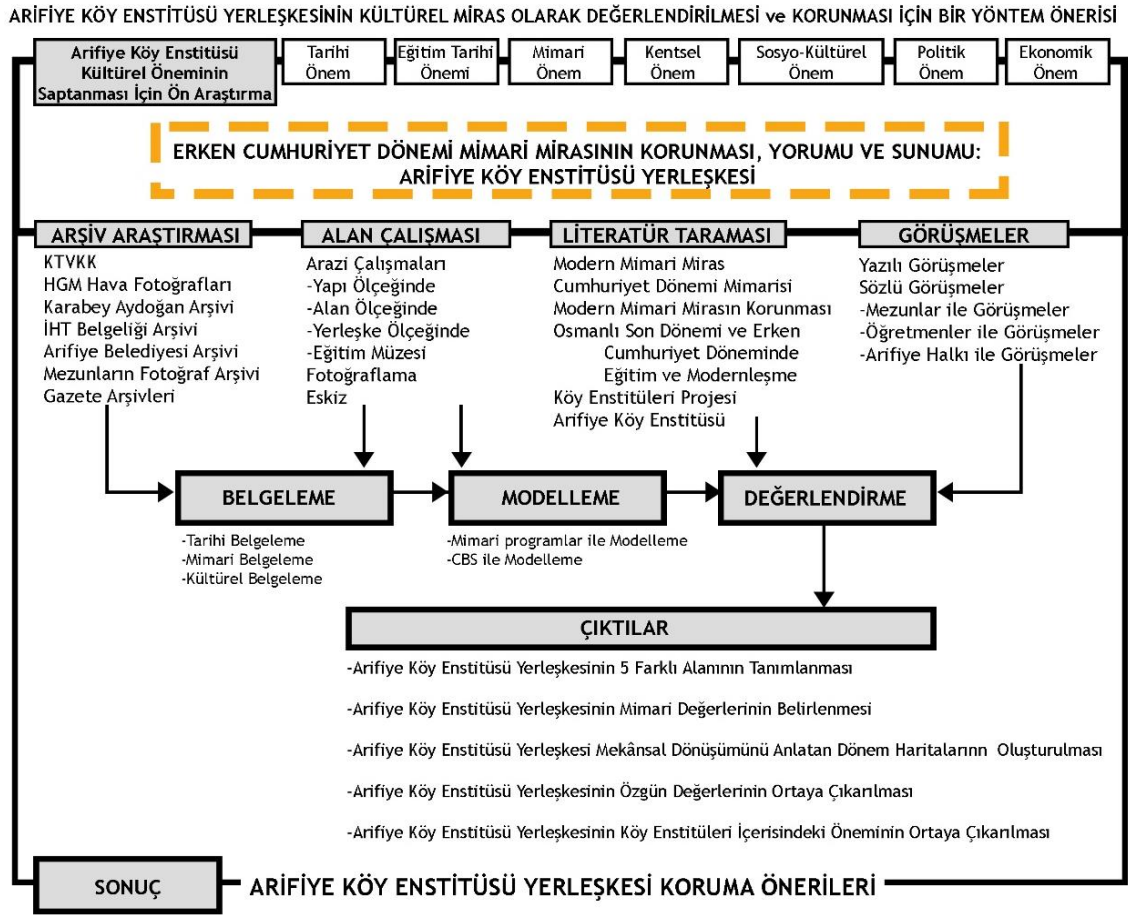

Enstitü yerleşkelerinde, fiziksel özelliklerin yerleşkelerin miras değerinin anlaşılması konusunda yeterli olamaması, Köy Enstitülerinin somut ve somut olmayan kültürel değerlerinin bütüncül olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir. Arifiye Köy Enstitüsünde de, günümüzde çok az özgün yapı bulunması nedeniyle kültürel öneminin ve mimari mirasının anlaşılması zorlaşmaktadır. Bu nedenle tez kapsamında, Arifiye Köy Enstitüsünün yalnızca mimari yapıları değil, mimari yapılarının oluşumunun ve çevresinde şekillenen yaşamın tanımlanması amaçlanmıştır.

Yöntem

Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinin analizi, belgelenmesi ve koruma sorunlarının tartışıldığı tez kapsamında, literatür taraması, arşiv araştırmaları, alan çalışmaları ve sözlü ve yazılı görüşmeler yapılmıştır. Arifiye Köy Enstitüsünün kültürel öneminin saptanması, anlaşılması ve değerlendirilmesi için Köy Enstitüleri projesinin tarihi önemi, eğitim tarihi önemi, mimari önemi, kentsel önemi, sosyo-kültürel önemi, politik önemi ve ekonomik önemi sentezlenerek bu bağlamlarda incelemeler yapılmıştır. Arifiye Köy Enstitüsü modern miras tanımına, tez kapsamında genelden özele incelenmiş bir tarihsel süreç ile yaklaşmıştır. Öncelikle giriş kısmıyla birlikte modern mimari miras kapsamı dünyada tanımlanarak sonrasında modern mimari kavramı, Türkiye’de modern mimarinin korunması, Köy Enstitüleri ve Arifiye Köy Enstitüsü tarihi, kitap, dergi, makaleler, akademik kaynaklar vb. yazılı kaynaklardan yararlanılarak aktarılmıştır. Temel kaynak olarak Köy Enstitüleri projesinin kuramcısı İsmail Hakkı Tonguç’un yazılı kaynakları incelenmiştir (Tonguç 1939, Tonguç 1946, Tonguç 1976, Tonguç 1998). Köy Enstitüleri eğitim tarihi açısından incelendiğinde Düşünen Tohum Konuşan Toprak kitabındaki Niyazi Altunya’nın (2012) “*Köy Enstitüleri Sistemine Genel Bir Bakış*” başlıklı yazısı ve yine Niyazi Altunya’ya (2009) ait olan “*Köy Enstitüleri Sistemine Toplu Bir Bakış*” isimli kitabı ve Pakize Türkoğlu’nun (2000) “*Tonguç ve Enstitüleri*” isimli kitabı gösterilebilmektedir. Fay Kirby’nin “*Türkiye’de Köy Enstitüleri*” isimli kitabı da (1962) yazarın doktora tezinin kitaplaştırılması ile oluşmuştur. Bu kitabın konusu, Türkiye’nin sosyolojik gelişiminin ve değişiminin eğitim politikaları ile Köy Enstitüleri üzerinden değerlendirilmesi ve evrensel bir şekilde irdelenmesidir. Arifiye Köy Enstitüsü tarihsel, eğitimsel, mekânsal açıdan ele alındığında ulaşılan en temel yazılı kaynak enstitünün kurucu müdürü Süleyman Edip Balkır’ın (1974) “*Dipten Gelen Ses Arifiye Köy Enstitüsü*

1940-1946” adlı eseridir. Bu eserde, birinci ağızdan Arifiye Köy Enstitüsünün kuruluşu, gelişimi ve son zamanlarına dair nesnel veriler ve yazara ait değerlendirmeler yer almaktadır. Arifiye Köy Enstitüsü üzerine çalışmaları bulunan bir diğer kaynak ise Karabey Aydoğan’ın iki kitabıdır. “*Arifiye Köy Eğitimcileri Tarihi*” (2015) isimli kitabı, Arifiye Eğitimcileri Kursu tarihsel ve eğitimsel açıdan ele alınarak hazırlanmıştır. Karabey Aydoğan’ın (2019) “*Uygarlığın Tuğlası Arifiye Köy Enstitüsü*” isimli kitabında ise enstitünün kuruluşu, gelişimi, inşa süreçleri, işlevleri, eğitimi farklı başlıklarda anlatılmıştır. Aydoğan’ın iki kitabı da, enstitünün mimarisine ait verilere yer vermesi açısından Arifiye Köy Enstitüsü mimarisi için önemli bir kaynaktır.

Şekil 1.2. Tezin Yöntem Şeması

Arşiv araştırmasında edinilen veriler, Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinin kuruluşu, eğitim süreci ve sonrasındaki yaşantıya dair bir izlenim oluşturmaktadır. Tez sürecinin yürütüldüğü 2020 yılında dünya genelinde yaşanan Covid-19 salgınından dolayı ülke

çapında getirilen seyahat kısıtlamaları ve kurumların belirli sürelerde işlerliğini durdurmaları nedenleriyle arşivlere ulaşmakta zorluklar yaşanmıştır. İHT Belgeliği Vakfı'ndaki verilere, TED Üniversitesi Ayşe Ilıcak Kütüphanesi ile internet üzerinden erişim sağlanmıştır. Bursa KTVKK'den "merkez bina" (1 numaralı yapı) olarak adlandırılan yapının 2000 tarihli tescil fişine ulaşılmıştır. Harita Genel Müdürlüğünden alınan 1940, 1943, 1952, 1955, 1971, 1973, 1974, 1975, 1979, 1994, 1999, 2011 ve 2015 yıllarına ait hava fotoğrafları, tezin mekânsal yapılaşmasını ve dönüşümünü anlamak, belgelemek ve haritalandırma çalışmaları için önemli bir kaynak oluşturmuştur. Arifiye Belediyesi'nden yerleşkenin 1990 yılına ait haritası ve günümüz haritasına erişim sağlanmıştır. Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde zaman içerisinde değişen eğitim sistemleri sonucunda oluşan eğitim kurumlarından mezun olan öğrencilerin ve bu kurumlarda görev yapan öğretmenlerin dijital ortamda oluşturdukları topluluklar, enstitü yaşamı ve sonrasındaki dönüşümü anlamada önemli bir görsel arşiv oluşturmaktadır. Arifiye Köy Enstitüsünün mimari değerinin anlaşılmasında önemli bir arşiv kaynağı olacağı düşünülen enstitünün mimarı Recai Akçay'a ve arşivine uzun uğraşlara rağmen ulaşamamıştır.

Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesine yapılan arazi çalışmaları salgın nedeniyle kısıtlanmıştır. 17.02.2020, 22.05.2020 ve 22.01.2021 tarihinde yapılan arazi çalışmalarında yapı ölçeğinde, alan ölçeğinde ve bütüncül olarak yerleşke ölçeğinde analizler yapılmıştır. Fotoğraflama yöntemi ve eskiz yöntemi yerleşkenin sınırlarını anlama ve yapılarını belirlemede etkin olmuştur. Arifiye Köy Enstitüsüne ait eğitim materyallerinin de bulunduğu Sakarya Eğitim Müzesi ise, 06.03.2020 tarihinde fotoğraflama ve müze müdürü ile görüşme yapılarak incelenmiştir.

Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinin zaman içerisindeki mekânsal ve işlevsel dönüşümünü anlamak adına, elde edilen verilen karşılaştırılıp doğrulaması yapılarak, temel kaynak olarak nitelendirilebilecek mezunlar ve öğretmenler ile sözlü ve yazılı görüşmeler yapılmıştır. 1969-1975 yılları arasında Arifiye İlköğretmen Okulunda görev yapan Yavuz Ali Sakarya ve Tezer Uysal Sakarya öğretmenlerimiz ile telefonda sözlü görüşmeler yapılmıştır. Yapıların planı ve yerleşkenin planı üzerine çizim ve yazılı metin aracılığı ile yazılı görüşme kaynakları da edinilmiştir. Arifiye Köy Enstitüsünün son

zamanlarında burada öğretmenlik yapan ve 1949-1978 yılları arasında yerleşke içerisindeki kurumlarda öğretmenliğe devam eden Ali Cengizhanoglu öğretmenimiz ile telefon görüşmesi yapılmıştır. Bu görüşme esnasında Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde tez kapsamında tanımlanan 5 farklı alan hakkında önemli bilgiler kaydedilmiştir. Necmettin Erbakan Fen Lisesi öğretmeni Bilgin Bil, Arifiye Anadolu Öğretmen Lisesi 1992 yılı mezunu Gül Aygün, Arifiye İlköğretmen Okulu 1969 yılı mezunu Ayhan Köksal ile sözlü görüşmeler yapılarak yerleşkenin işlevsel durumu hakkında veriler elde edilmiştir. Arşiv araştırması ve alan çalışmaları sonucunda Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinin tarihi, mekânsal durumu ve eğitimi modeli belgelendirilmiştir.

Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Restorasyon yüksek lisans programı kapsamında 2020-2021 güz döneminde Doç. Dr. Figen Kıvılcım Çorakbaş tarafından yürütülen ve konuk öğretim elemanları Öğr. Gör. Serhan Tuncer (Eskişehir Teknik Üniversitesi) ve Arş. Gör. Emre Bektöre (Eskişehir Teknik Üniversitesi) katılımları ile gerçekleştirilen Koruma Projesi I dersinde Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) yöntemi ile 8 adet Köy Enstitüsünün modellenmesi yapılmıştır. Arifiye Köy Enstitüsü ile birlikte Hasanoğlan, Çifteler, Pazarören, Ortaklar, Gönen, İvriz ve Pulur Köy Enstitüsü yerleşkeleri modellenmiştir. 8 adet enstitü hakkında veriler paylaşılarak bilgi akışı oluşturulmuş ve enstitülerin kültürel miras olarak değerlendirilmesi ders kapsamında tartışılmıştır. Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinin diğer enstitüler içerisindeki yerinin anlaşılması ve enstitülerin günümüzdeki durumunun tartışılmasında bu derste yapılan çalışmalardan da yararlanılmıştır.

Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde elde edilen veriler doğrultusunda belgeleme, modelleme ve değerlendirme sonucunda yerleşkenin değerleri somut olarak tartışılabilmektedir. Arifiye Köy Enstitüsünde 5 farklı alanın tanımlanması, mimari değerlerinin belirlenmesi ve zaman içerisindeki değişiklikler sonucunda geçirdiği mekânsal dönüşümünü anlatan dönem haritaları oluşturulması tezin önemli çıktılarından biridir. Belgeleme ve modelleme sonucunda Arifiye Köy Enstitüsünün özgün değerleri belirlenerek enstitüler içerisindeki önemi ortaya çıkarılmıştır. Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinin kültürel önemi ve kültürel miras değerleri belirlenmiştir. Bu

bağlamda, enstitünün kültürel miras olarak tanımlanması ve korunması amacıyla geliştirilen koruma önerileri, tezin yöntemini oluşturmaktadır.

Tezin Strüktürü

Arifiye Köy Enstitüsünün Erken Cumhuriyet Dönemi mirası olarak ele alınması ve korunması üzerine yorum ve öneriler getiren tez kapsamında öncelikle uluslararası modern mimari mirasın korunması ve koruma ölçütleri anlatılmıştır. Sonrasında tez kapsamında tartışılacak olan problem tanımı açıklanmıştır. Tezin kapsamı ve yöntemi açıklanarak tez strüktürü belirlenmiştir.

Tezin 2. bölümünü, Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlığı, modern mimari mirasın korunması ve Köy Enstitüleri kuramsal temeli oluşturmuştur. Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlığının günümüzde modern mimarlık mirası olarak ele alınması ve koruma yaklaşımları irdelenmiştir. Sonrasında ise, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarının ve Erken Cumhuriyet Dönemi'nin eğitim süreçleri ele alınmıştır. Enstitülerin kuruluş dönemindeki sosyal, politik ve ekonomik durum anlatılmıştır. Köy Enstitülerinin kuruluşu, eğitim modeli, ağ sistemi, mimarisi, proje yarışmaları, malzeme ve yapım teknikleri farklı başlıklarda anlatılarak Köy Enstitülerinin modern mimari miras olarak ele alınması tartışılmıştır.

Tezin 3. bölümünde, Arifiye Köy Enstitüsüne ait tarih, eğitim, ekonomik, sosyolojik ve mimari katmanlardaki tüm veriler literatür taraması yapılarak ve arşiv belgeleri analiz edilerek belgelenmiştir. Bu bölümde, enstitünün kuruluşu, kurucu müdürü, yarışma süreci, mimarı, inşa süreci, enstitüler içerisindeki yeri ve yere özgü gelişen işlevleri anlatılmıştır. Arifiye Köy Enstitüsünün kültürel önemi belirlenerek sunulmuştur.

Tezin 4. bölümünde, Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesi alanları tanımlanarak sınıflandırma yapılmıştır. Eski hava fotoğrafları ve güncel hava fotoğrafları karşılaştırmalı analiz yapılarak enstitü yerleşkesine ait yapıların mekânsal dönüşümü izlenmiştir. 4 farklı dönemde mekânsal yapılaşma gösteren enstitü yerleşkesi, restitüsyon dönemlerine ayrılarak haritalandırma çalışması yapılmıştır. Enstitü döneminden günümüze kalan yapıların ve somut olmayan kültürel mirasın belgelenmesi konusunda kayda değer bir

arşiv oluşturulmuştur. Belgeleme ve çeşitli modelleme yöntemleri ile değerlendirme çalışması yapılan Arifiye Köy Enstitüsünde, kurulduğu dönemden itibaren geçirdiği mekânsal, işlevsel ve eğitim sistemindeki dönüşümler incelenmiştir. Bölümün sonunda ise, Arifiye Köy Enstitüsünün kültürel miras olarak değerlendirilmesi sunulmuş, yorumlanmış ve tartışılmıştır. Tartışma ve sonuç bölümünde ise, öncelikle Arifiye Köy Enstitüsünün kültürel miras değerleri elde edilen veriler doğrultusunda belirlenmiştir. Sonrasında, Arifiye Köy Enstitüsünün neden korunamadığı ve koruma sorunları, Arifiye Köy Enstitüsü koruma sorunları, Köy Enstitüleri koruma sorunları ve modern mimari mirasın koruma sorunları bağlamında irdelenmiştir. Sonuç olarak, Arifiye Köy Enstitüsünün kültürel miras olarak tanımlanması, yorumlanması ve sunulması amacıyla koruma önerileri getirilmiştir.

2. KURAMSAL TEMELLER: ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ MİMARİSİ VE KÖY ENSTİTÜLERİ MİRASI

Köy Enstitüleri, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ulusun modernleşmesi amacıyla gerçekleştirilen bir eğitim projesidir. Oluşumları, inşa yöntemleri ve uygulanan eğitim modeli ile aynı zamanda kırsalı kalkındırmayı amaçlayan Köy Enstitüleri, Cumhuriyet dönemi toplumsal yapısını anlayabilmek açısından önemlidir. Bu dönemde, devlet eliyle modernleşmenin sağlanmasının ilk aşaması hem mekânları hem de toplumu bütüncül bir şekilde etkileyecek olan mimari yeniliklerdir. Bu bölümde, Cumhuriyet dönemi mimarlığının temelini oluşturan modern mimari kavramı, modern mimari miras ve Köy Enstitüleri mirası ele alınmaktadır. Türkiye'nin Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki (1923-1950) mimari dönüşüm anlatılırken bu alanda çalışmaları bulunan Sibel Bozdoğan'ın "*Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye'si'nde Mimari Kültür*" (2002) adlı kitabından, İnci Aslanoğlu'nun "*Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938*" (2001) kitabından ve Afife Batur'un "*Cumhuriyet Döneminde Türk Mimarlığı*" (1983) kitabından yararlanılmıştır. Modernin korunmasında akademi literatüründe incelenen önemli kaynaklar arasında Altan'ın (2009) "*Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı: Tanımlar, Sınırlar, Olanaklar*" başlıklı makalesinden, Omay Polat'ın (2008) "*Türkiye'nin Modern Mimarlık Mirasının Korunması: Kuram ve Yöntem Bağlamında Bir Değerlendirme*" başlıklı doktora tezinden, Omay Polat ve Can'a (2008) ait "*Modern Mimarlık Mirası Kavramı: Tanım ve Kapsam*" makalesinden, Güner'in (2010) "*“Şimdi”nin Restorasyonu*" başlıklı yazısından ve Baturayoğlu Yöney'in (2016) "*Modern Mimarlık Mirasının Kabulü ve Korunması: Uluslararası Ölçüt ve İkelere İlişkin Bir Değerlendirme*" başlıklı makalesinden yararlanılmıştır.

Tez kapsamında Köy Enstitülerinin tarihi, eğitim tarihi, mimari, sosyolojik, ekonomik, politik ve kentsel değerleri Sakarya-Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesi örneği üzerinden sunulmaktadır. Yapılan literatür taraması ve arşiv araştırmaları sonucunda elde edilen veriler tezin kuramsal kısmını oluşturmuştur.

2.1. Erken Cumhuriyet Dönemi Mimari Mirası

20. yüzyıl başlarında başlıca mimarlık akımı olan Modernizm (Modern Hareket), 19. yüzyılın Eklektisist mimarlığına karşı olarak ortaya çıkmıştır. Modernizm, geçmişin biçimsel özelliklerini devam ettirme yöneliminin aksine döneminin ihtiyaçlarına cevap veren çağdaş ve akılcı yöntemleri savunmaktadır. Bu dönemde mimaride, Endüstri Devrimi etkisiyle ortaya çıkan betonarme, cam ve çelik gibi malzemeler kullanılmaya başlanmıştır. Mimaride farklı malzemelerin kullanılması ve inşa tekniklerinin farklılaşması gelişen ve değişen bir dönemin özelliklerini gözlemlenebilir bir şekilde yansıtmaktadır. Modernizm kavramı ilk olarak Avrupa’da ortaya çıkmasına rağmen tasarım ilkeleri evrensel nitelik taşımaktadır. Geometrik şekillerin ön planda olması, süsleme ve geleneksel yöntemlerden kaçınılması yönüyle evrensel bir dil oluşturmaktadır. Le Corbusier, Walter Gropius ve Mies van der Rohe gibi mimarlar modern akımın öncülerindedir. 1928 yılında Avrupa’da bu akımın yayılmasını sağlamak amacıyla Uluslararası Modern Mimari Kongresi (CIAM) tarafından gerçekleştirilen toplantılardan önce Almanya’nın Stuttgart şehrinde yapılan konut sergisi (Weissenhoff Siedlung 1927) mimari anlamda bütünleştirici bir yaklaşım sergilemektedir. Aynı isimle 1932 yılında New York Modern Sanatlar Müzesi’nde açılan sergiden sonra modern mimari, mimarlar ve şehir plancıları tarafından uygulanmaya başlanarak “*Uluslararası Üslup*” terimi oluşturulmuştur (Bozdoğan 2002).

Dünyada modernizm etkisinin hızla yayılmasında devletlerin sosyal, ekonomik ve politik yapısının da etkili olduğu söylenebilir. Scott’a (1998) göre, modernizm hareketi, devletlerin yaşanan savaşlar nedeniyle ekonomik ve politik açıdan krize girmesi ya da iktidara yapılan devrim hareketleri ile planlama imkânlarının genişlediği durumlarda daha etkili gerçekleşebilmektedir. Bu durumda, Türkiye’nin sosyolojik, politik ve ekonomik durumu ele alındığında benzer bir tablo betimlenebilir. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı’nın uzun süren etkileri, 1929 yılında başlayan Dünya Ekonomik Buhranı’nın yarattığı ekonomik sorunlar ve yeni bir yönetim anlayışıyla birlikte gerçekleştirilen yenileşme çabaları Türkiye’nin kurulduğu dönemi anlatmaktadır. Yeni bir ulus inşası hedefiyle yapılan akılcı, çağdaş, bilimsel olması planlanan bu yenileşme hareketi devlet eliyle yapılacak bir çağdaşlaşma devrimidir (Bozdoğan 2002). Bu

devrimin doğrultusunda, 17 Şubat 1923 tarihinde İzmir İktisat Kongresi'nin açılış konuşmasında Atatürk, “*Siyasi ve askeri zaferler, ne kadar büyük olursa olsun, ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa, az zamanda söner. Bu kuvvetli ve parlak zaferimizi de taçlandırarak olan bayındırlık yolunda sonuç alabilmek için ekonomik egemenliğimizin sağlanması ve güçlendirilmesi gerekir*” diyerek yapılacak mimari yapılaşmanın önemine işaret etmiştir (İnan 1972).

Bu dönemde mimari, yeni bir kimlik inşa etme düşüncesinde ilk kez önemli ölçüde ön plana çıkarılmıştır. Toplumsal bilincin, ulusal birliktelik ve çağdaşlaşma yönünde kazanılmasını amaçlayan yeni yönetim anlayışıyla mimari yapılaşma ele alınmıştır. Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında başlattığı yenileşme çabaları ve yeni yönetim anlayışının ilk dönemini kapsayan Birinci Ulusal Mimarlık Üslubu, Cumhuriyet'in ilan edildiği ilk dönemlerde modernleşmenin toplumsal gereksinimlerini ve mimari yapılaşmasını karşılamaktadır. Birinci Ulusal Mimarlık Üslubu'nun öncülerinden Vedat Tek ve Mimar Kemalettin, Türk mimarisini yabancı etkilerden arındırmayı amaçlayarak Türk tarihindeki mimari öğelere yönelmiştir. Bu dönemin kamu yapılarında ulusal birlikteliğin sağlanması amacıyla Osmanlı ve Selçuklu anıtsal mimarlığının biçimsel özellikleri kullanılmıştır (Alpagut 2010). 1920'lerde Konya, İzmir, Kütahya, Afyon ve diğer Cumhuriyet şehirlerinde kamusal mekânın mimari yapılarını örneklendirecek hükümet binaları, belediye sarayı, postane ve okullar inşa edilmiştir. Bu dönemde okul yapıları, daha çok Osmanlı izlerini taşıyan bir üslupta inşa edilmiştir (Bozdoğan 2002). Açıklıkları kemer ile geçmeleri, geniş saçaklı çatı kullanmaları, cephelerindeki Osmanlı motifli süslemeler, ortadan veya köşelerden çıkma yapan simetrik cephe özellikleri Birinci Ulusal Mimarlık Üslubu'nun tipik özelliklerindedir (Aslanoğlu 2001). Bu dönemde yapılmış eğitim yapılarına 1924 yılında Ankara'da inşa edilen Gazi ve Latife İlkokulu örnek verilebilir (Bozdoğan 2002).

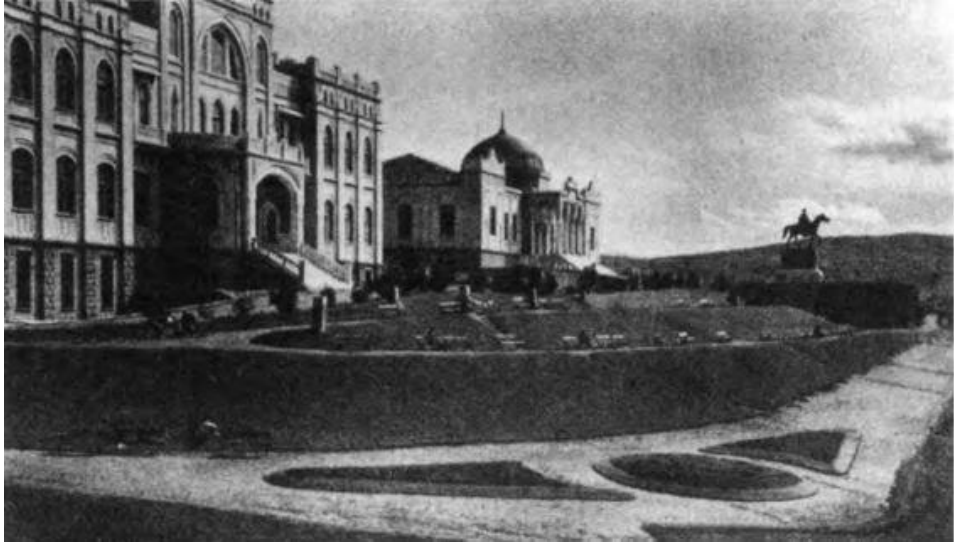

Şekil 2.1. Gazi ve Latife İlkokulu 1990'lı yıllar (Bozdoğan 2002)

Bu dönemde yapılmış kamu binalarından Konya'daki Merkez Postane Binası, İzmir'de Yunan İşgalinden sonra yapılan Milli Sinema (1926) ve Milli Kütüphane (1933) binalarıyla Ulusal Mimarlık ideolojisindeki millileştirme kavramının kuvvet kazandığı görülmektedir (Bozdoğan 2002). İnşa edilen kamu yapılarının isimlerinde “milli” sözcüğünün sıkça kullanılmasının, devletin yapı inşasında mimarları ulusçu bir düşünceye yönelttiğini göstermektedir (Aslanoğlu 2001). Mimaride gerçekleşen bu dönüşümler, modernleşme hareketinin 1930'larda Avrupa modernizmine olan ilgiden önce de görüldüğünü göstermektedir. Osmanlı döneminde görülen modernleşme çabaları, üslup ve ideoloji farklılıklarına rağmen Erken Cumhuriyet Dönemi kültürünün oluşumunda yönlendirici etkilerden birini oluşturmuştur (Bozdoğan 2002).

Cumhuriyet'in ilk on yılında gerçekleştirilmesi planlanan ulusun yeni bir kimlik inşasında milliyetçi düşünce kavramı, mimaride mekânsal yapılaşmaya yansımıştır. Birinci Ulusal Mimarlık Üslubu yapılarından biri olan Türk Ocağı binası, günümüzde Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi olarak kullanılmaktadır (Şekil 2.2). Arif Hikmet Koyunoğlu tarafından tasarlanan yapı, Cumhuriyet'in lâik kamusal mekân oluşumlarının bir örneğini oluşturmaktadır (Bozdoğan 2002). Türk Yurdu yayınında Asım'a (1930) göre, “Türk'ün kabesi olan Türk Ocağı Binası, sosyal ve kültürel faaliyetlerin yapıldığı, konferansların ve konserlerin verildiği, eğitim, eğlence ve kültür işlevlerinin yürütüldüğü bir kamusal mekân olma görevi” üstlenmiştir. Simetrik plan kurgusuna sahip olan yapının

cephelerinde ve pencerelerinde kemerler kullanılmıştır. Yapının ön cephesinde girişe yönelim merdivenlerle sağlanmıştır (Aslanoğlu 2001). Şekil 2.2’de Birinci Ulusal Mimarlık döneminde 1925-1928 yıllarında Arif Hikmet Koyunoğlu tarafından tasarlanan Türk Ocağı Binası’nın yanında bulunan Etnografya Müzesi de görülmektedir (Bozdoğan 2002). Birinci Ulusal Mimarlık döneminde Türk milliyetçiliğini güçlendirmek ve Osmanlı izlerini yansıtmak amacıyla kullanılan kemer, kubbe gibi mimari öğelere ve süsleme motiflerine yapıların cephelerinde ağırlık verilmiştir. Farklı işlevlere sahip olmalarına rağmen bu dönemde inşa edilen tüm yapılarda aynı tasarım anlayışı görülmektedir (Aslanoğlu 2001).

Şekil 2.2. Solda Türk Ocağı Binası sağda Etnografya Müzesi (Bozdoğan 2002)

Birinci Ulusal Mimari Üslubu, 1929 Ekonomik Buhranı sonrasında malzeme ve iş gücü eksikliği, işlevsel ve pratik olmadığı gerekçeleriyle dönemin ileri gelenleri tarafından eleştirilmiştir (Alpagut 2010). Mimarın sadece cephe düzenlerinden ibaret olmadığı, çağa ait malzeme ve yeni inşaat tekniklerinden yararlanılmadığı gibi eleştiriler sonucunda Ulusal Mimarlık Üslubu’nda zayıflamalar görülmüştür (Aslanoğlu 2001). Birinci Ulusal Mimarlık Üslubu’nun önemli temsilcilerinden Mimar Kemalettin, 1927’de Ankara’da Gazi Öğretmen Okulu (bkz. Şekil 2.1) inşasında çalıştığı dönemde Maarif Vekâleti (MEB) tarafından çağrılan Ernst Egli, İstanbul Sanayi-i Nefise Mektebinin mimarlık eğitim programlarını düzenlemek için görevlendirilmiştir. Aynı zamanda Gazi Öğretmen Okulu binasını incelemesi istenen Egli’nin inşa sürecindeki bu yapının modern

olmadığını söylemesi üzerine, yapının Egli tarafından revize edilmesine karar verilmiştir. Egli tarafından yapının cephe düzeninde yalınlaştırmalar yapılmıştır. Gazi Öğretmen Okulu, böylece Birinci Ulusal Mimarlık Üslubu'nun son yapılarından biri olmuştur (Alpagut 2010). Egli'nin gelmesiyle mimarlık eğitiminde akademik müfredat modern yönde değiştirilmiştir. Birinci Ulusal Mimarlık Üslubu'nun güç kaybettiği bu dönemde Türkiye mimarlığında modern mimari etkiler görülmeye başlamıştır (Aslanoğlu 2001).

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından itibaren yabancı uzmanlardan eğitim ve mesleki alanlarda yararlanma düşüncesi Maarif Vekâleti'nde de 2397 sayılı Kanun ile uygulanmıştır. Ülkenin sahip olduğu sınırlı imkânlar içerisinde yabancıların görüşlerinden faydalanmak ve bir an önce gençlerin modern mimari anlayışa sahip bir şekilde yetiştirilmeleri istenmiştir. Görüşlerinden faydalanmak amacıyla yurda çağrılan yabancı mimarlardan Ernst Egli gibi Bruno Taut ve Martin Elsaesser de İstanbul'da Güzel Sanatlar Akademisinde eğitim vermeye devam ederlerken aynı zamanda Cumhuriyet'in modern kamu yapılarının tasarımında da bulunmuşlardır. Ankara'da önemli yönetim binalarını tasarlayan Holzmeister, aynı zamanda Yüksek Mühendis Mektebinde (İTÜ) Profesör olarak görev almıştır. İtalyan mimar Mongeri de, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Güzel Sanatlar Akademisinde eğitim vermiştir (Aslanoğlu 2001). Aynı zamanda Bursa'da Çelik Palas Otel, Ankara'da İş Bankası Binası gibi modern izleri yansıtan önemli yapıları inşa etmiştir. Ünsal'a (1973) göre, 1930 yılında akademiden ayrılan Mongeri, uzun yıllar Birinci Ulusal Mimari Üslubu'nu sürdürmesine rağmen, kendi döneminin mimarlarından modern mimarlığı benimseyen tek mimardır. Akademiye mimarlık eğitiminde yenilikler gerçekleştiren Egli ise, Türkiye'de 1930-1936 yılları arasında eğitim vermiştir. Uluslararası mimari ilkeleri, çağdaş bir yaklaşımla Türk mimarlığıyla bütünleştirmiştir (Aslanoğlu 2001). Ünsal'a (1973) göre Egli, çağdaş mimari anlayışa sahip fonksiyonel mimariyi savunan ve plan çözümlerine önem veren araştırmacı ve iyi bir mimardır. Gorbon (1973), Egli'nin getirdiği yenilikler ile Türkiye'de mimari eğitim sisteminin Almanya eğitim programıyla eşit bir hale geldiğini söylemiştir. Egli ile çalışan birçok Türk mimar önemli yapılara imza atmıştır. Ernst Egli aynı zamanda, Cumhuriyet ilkeleri doğrultusunda yetişecek çağdaş bireylerin eğitim göreceği kurumların tasarım ve projelendirilmesinde yetkili proje bürosunda görevli ve Maarif Vekâleti baş mimarıdır (Aslanoğlu 2001). Egli, Cumhuriyet'in modern yapılarını

inşa etmesi ve mimarlık eğitimi vermesi için davet edildiği Güzel Sanatlar Akademisinde yetiştirdiği öğrenciler ile Türkiye mimarlığında önemli etkiler bırakmıştır. Köy Enstitüleri mimari projelerinin oluşumunda da Egli'nin öğrencilerinin projeleri bulunmaktadır. Enstitülerin projelerini gerçekleştiren on beş mimardan on mimarın Egli'nin öğrencisi olduğu bilinmektedir (Kıvılcım Çorakbaş 2019). Egli'nin Anadolu gezilerinde köy okulları ile ilgili yerel malzeme kullanımı ile mimari formların çağdaş bir mimarlık anlayışı ile geliştirilmesi gerektiği yönünde çalışmalarına referans ile Köy Enstitüsü proje şartnamelerindeki kırsalın modernleştirilmesi kavramının, Egli'nin öğrencilerinin mimarlık eğitiminde edindikleri bir kavram olduğu düşünülebilir (Kıvılcım Çorakbaş 2019).

Cumhuriyet Dönemi'nin 1930'larının mimarlık anlayışında iki farklı yönelim görülmüştür. İlki yurtdışından getirilen yabancı mimarların mimari yaklaşımları, diğeri ise Türk mimarların uluslararası üslup ve ulusal üslup arasındaki kararsız tavrıdır. Yabancı mimarların çoğu alanda yetki sahibi olması bir süre sonra Türk mimarların bu durumu sorgulamalarına ve harekete geçmelerine neden olmuştur (Aslanoğlu 2001). 1931 yılında mimarlık alanında ilk süreli yayın "Mimar"¹ dergisi Zeki Sayar öncülüğünde çıkarılmıştır. Bu dönemlerde farklı topluluklarda faaliyet gösteren Türk mimarlar, 1936 yılında "*Türk Yüksek Mimarlar Birliği*" olarak birleşmiştir (Demiriz 2019). Mimaride modern izler taşıyan yapıların inşa edilmeye başladığı bu dönemde öncelikle, başkent seçilen Ankara'nın yeniden inşası için kent planları yapılmış ve modern kamu yapıları inşa edilmiştir. Cumhuriyet'in ilkelerinin benimsenmesi ve çağdaş eğitim yöntemlerine geçilmesi amacıyla modern tasarım ilkelerinin en net izlendiği yapılar okullar, Halkevleri ve sergi binaları olmuştur (Alpagut 2010). Avrupa'da etkileri görülen "*Uluslararası Üslup*" olarak tanımlanmış modern mimari akımın izleri, 1930'lu yıllarda Türkiye'de de belirli yapılarda görülmeye başlanmıştır. Ankara Sergi Evi binası için açılan uluslararası mimari proje yarışmasının kazananı mimar Şevki Balmumcu olmuştur. Ankara Sergi Evi binası, uluslararası düzenlenen bir yarışmayı Türk bir mimarının kazanması açısından Türk mimarlar arasında önemli bir başarının simgesi olmuştur. 1933 yılında inşa edilen bu yapı (Şekil 2.3), Aslanoğlu (1985) tarafından "*o yıllarda reddedilen ulusal üslubun*

---

¹ 1935 yılında "Arkitekt" olarak ismi değişen dergi, 1980 yılına kadar yayımlanmaya devam etmiştir (Demiriz 2019).

yerini alan modern anlayışın en başarılı örneklerinden biri” olarak nitelendirilmiştir (Aslanoğlu 1985).

Şekil 2.3. Şevki Balmumcu tarafından tasarlanan Ankara Sergi Evi binası (Aslanoğlu 1985)

1935 yılında inşa edilen Florya Atatürk Deniz Köşkü de, sade ve yalın bir mimari anlayış ile modernizm izlerini taşımaktadır. Geometrik formlar ile tasarlanan ve cephelerinde yuvarlak pencerelerin bulunduğu yapı, “Atatürk’ün Mimarı” olarak bilinen Seyfi Arkan tarafından tasarlanmıştır. Denizin üzerinde bulunan yapıya uzanan bir köprü ile karaya bağlantısı sağlanmıştır (Şekil 2.4). Şevki Vanlı (1980) bir makalesinde, “Benim açımdan 1930’lar Türkiye Cumhuriyeti’nin şerefle dolu bir bölümüdür. Mimari de bu ilginç devreden hakkını almıştır” demiştir. 1930-1940 yılları arasında üretilen mimari ürünler, devletin ilke olarak benimsediği çağdaşlaşmanın mimarlığa en etkili şekilde yansıdığı bir dönemdir (Aslanoğlu 2001).

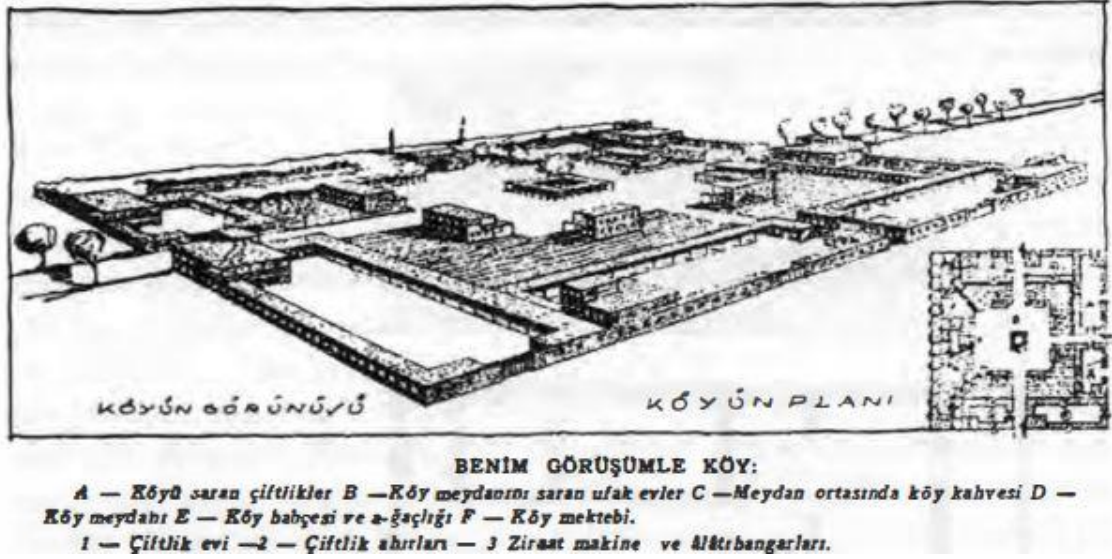

Şekil 2.4. Mimar Seyfi Arkan tarafından tasarlanan Florya Atatürk Deniz Köşkü (Bozdoğan 2002)

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ulusun modernleşmesi amacıyla gerçekleştirilen yeniliklerin kentteki mimari yansımalarının yanı sıra kırsalda da eğitim, üretim ve mimari bağlamda modernleşmenin somut örneklerine rastlanmaktadır. Kırsal modernleştirilmesi ilk zamanlarda eğitim yoluyla Halkevlerinin himayesinde gerçekleşmiştir (Bozdoğan 2002). Cumhuriyet yönetiminde kırsalın kalkındırılması için 1924 yılında çıkartılan Köy Kanunu ile köyün imarı, yerleşimi, köy evleri ve her köye okul yapılması konuları üzerinde durulmuştur (Sözeri Yıldırım ve Ökten 2020). Mekânsal olarak kırsalda görülen yapılaşmalardan bazıları, köylerin mimarların eliyle planlandıkları örnek köy modelleri üzerinden değerlendirmeler ve 1933 yılına gelindiğinde göçmenlerin yerleştirilmesi ve köyün iyileştirilmesi amaçlarıyla inşa edilen 69 adet örnek köy¹ yerleşimleridir (Mortaş 1935, Bozdoğan 2002). Mortaş'a (1935) göre, köy yaşantısı ve köy planı, köyün geleneklerine uygun olarak mimar tarafından tasarlanmalıdır (Mortaş 1935). 1933 yılında Abdullah Ziya tarafından tasarlanan kare planlı kent modeli, geometrik bir yerleşim düzenine sahiptir. Merkezinde köy kahvesi ve meydanın bulunduğu, bir kenarında sıralı evler ve bir kenarında çiftlik yapılarının bulunduğu kare planlı bir köy planıdır. Merkezinde bulunan köy kahvesi, Ziya'ya (1933) göre, "*köylünün kütüphanesi, içtima yeri, sineması, kulübü daha doğrusu modern mabedi*" olarak tanımlanmıştır. Yerel

¹ Bozdoğan'ın (2002) "Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Mimari Kültür" isimli kitabında yer alan bu bilgi, 1935 yılında Abdullah Ziya tarafından yazılan "Cumhuriyette Köy Yapımı" başlıklı yazıda verilmektedir. Ziya, A. 1935. Cumhuriyette Köy Yapımı. *Ülkü dergisi*, 10-11: 320.

malzemeler kullanılarak kerpiç ve toprak çatılar tercih edilmiştir. Ziya, köy planlamasını köyün coğrafi özelliklerine ve mimari dokusuna göre şekillendirmiştir¹ (Ziya 1933)

Şekil 2.5. Abdullah Ziya tarafından tasarlanan kare planlı köy planı (Ziya 1933)

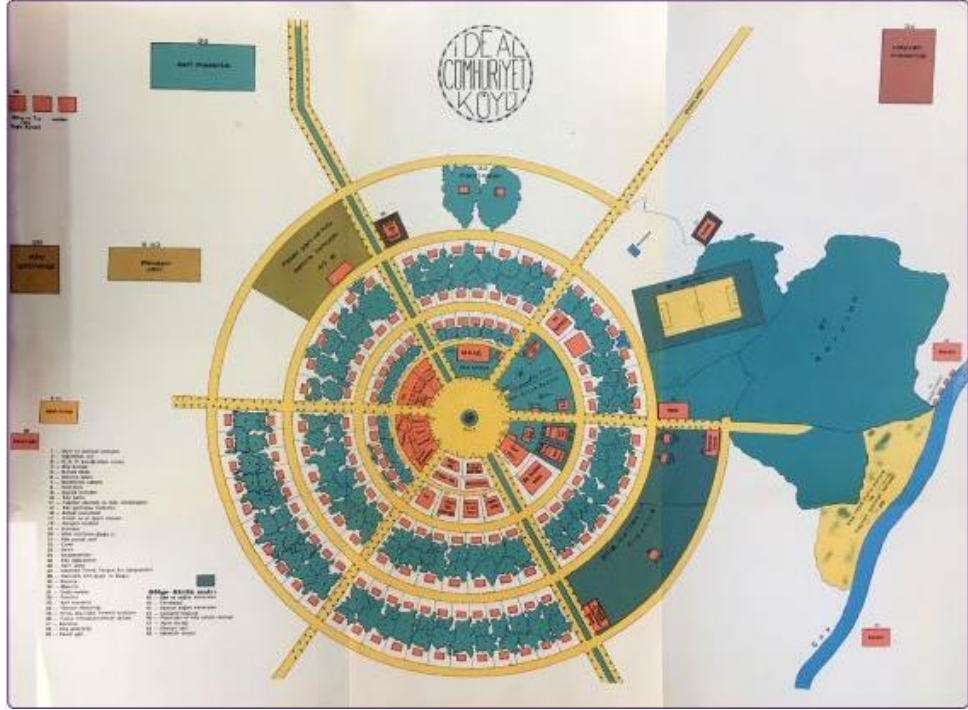
1933 yılında Atatürk ve uzman kişiler tarafından ortaklaşa gerçekleştirilen köy planı, İdeal Cumhuriyet Köyü Projesidir² (Şekil 2.6). Daire biçiminde oluşturulan köy yerleşim planında ev, sağlık, ticari, spor ve sanayi alanları kademeli olarak içten dışa yerleştirilerek 6 farklı yol ile bölünmüştür. Geometrik merkezi planlı İdeal Cumhuriyet Köyü Projesi, köy mimarisinde modernleşmenin ideal bir simgesi olarak tanımlanmıştır (Bozdoğan 2002). İdeali Cumhuriyet Köyü Planı'nda 48 adet farklı işlev tanımlanması köyün kentsel ölçekte yorumlandığını gösteren bir niteliğidir. Bu köy modelinde, kamusal alanlar ve konut alanları birlikte tasarlanarak yeni bir kırsal yaşam tanımlanmıştır (Eres 2008). Köylerin modernleştirilmesi amacıyla oluşturulan köy planlarından bir diğeri ise, Burhan Arif tarafından 1933 yılında tasarlanan ızgara planlı köy planıdır (Şekil 2.7). İki ucu küçük meydanlarla sınırlandırılmış doğrusal bir aks, planın merkezini oluşturmuştur. Bir meydan devlet işlerine ayrılmışken diğer meydan okulun, müzenin ve köy meclisinin bulunduğu köy meydanını tanımlamaktadır. Köy planı yerleşiminde bulunan diğer

¹ Abdullah Ziya, dağlık bir arazi, ovalık bir arazi ve geniş bir ev için üç farklı plan tipi tasarlamıştır. Ziya, A. 1934. Gün Geçiminde Kerpiç Köy Yapısı. *Ülkü*, 3: 66-70.

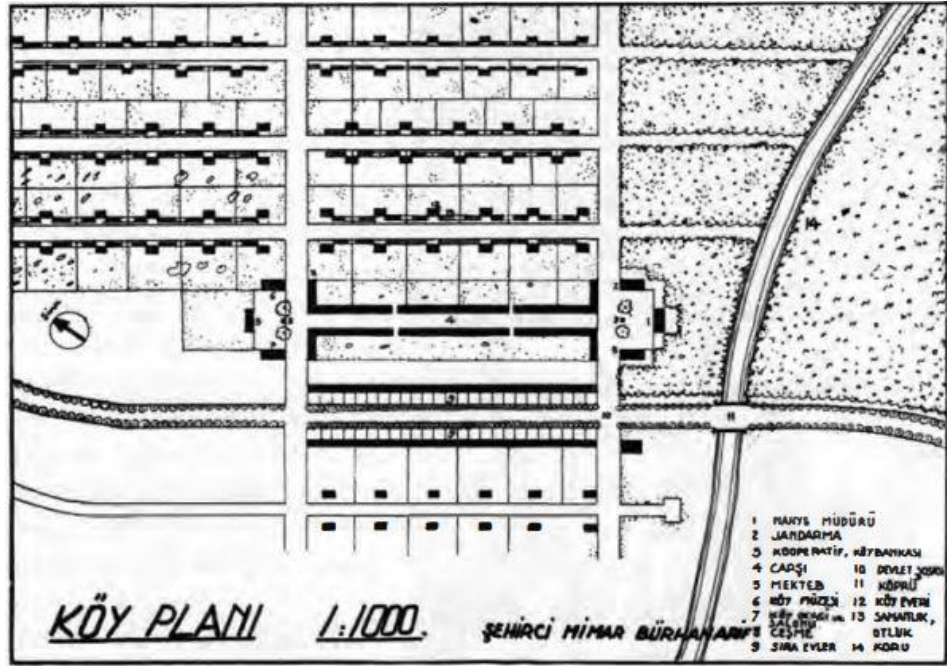
² İdeal Cumhuriyet Köyü Projesi'ne uygun olarak Trakya'da bir takım çalışmalar yapılmış ve Polonezköy civarında bir köye uygulanmıştır. Ankara'da Temelli Köyü'nde de bu plana benzer çalışmalar yapılmıştır (Kaplan 2017, 45).

kamusal yapılar kooperatif, köy bankası, köy ocağı, köy salonu, jandarma ve çeşmedir. Köy planı dikdörtgen bir ızgara içerisinde doğrusal akslarda yerleştirilen birimlerden oluşturularak rasyonel bir yerleşim planını anlatmaktadır (Bozdoğan 2002, Eres 2008).

Şekil 2.6. İdeal Cumhuriyet Köyü Projesi (İnan 1972)

Şekil 2.7. Mimar Burhan Arif tarafından tasarlanan ızgara planlı köy planı (Mortaş 1935)

Erken Cumhuriyet Dönemi mimarisinde yerel malzeme kullanımı ve yerle ilişki kurma durumu, kırsalda köy planlarına yansımıştır. Rasyonel ve fonksiyonel olarak ayrılan birimler ve planlamadaki sosyal ve kültürel alanlara yüklenen değer, modernleşmenin mimari ve kültürel izlerini destekleyici ve belirleyici nitelik taşımaktadır. Birimlerin sıralı ve boyutsal olarak aynı ve sistematik olarak sıralı tekrarları, geleneksel köy yaşamındaki kümelenmiş büyüklü küçüklü köy yapılarından uzak bir algı oluşturmaktadır. Buna rağmen kırsalda planlanan yerleşimler, rasyonel planları, merkezinde okulu temel alan yerleşim planı, meydanlar ile sağlanan kamusal ilişkileri, sanayi ve tarımda üretim alanlarının planlamadaki konumu nedenleriyle Cumhuriyet'in modernleşme ilkelerini yansıtmaktadır (Bozdoğan 2002, Eres 2008, Kaplan 2017).

Köy Enstitülerinin kurulduğu 1940'lı yıllarda ise, Cumhuriyet devrimlerinin ulusçuluk ilkesi sonucunda mimari alanda milli duyguların yeniden hâkim olduğu bir dönem başlamıştır. Bu dönemde mimari, Avrupa'da 1930'lu yıllarda yaşanan siyasi gelişmelerin sonrasında yaygınlaşmaya başlayan millileşme düşüncesinden etkilenmiştir. Türkiye'de de ulusal bilincin kuvvetlendirilmesi amaçları ile örtüşen bu düşünce, 1940'lı yıllardan 1950'li yıllara kadar İkinci Ulusal Mimarlık Üslubu olarak anılmıştır (Söylemezoğlu 1973, Ünsal 1973). Almanya ve İtalya öncülüğünde başlayan bu mimari değişim, devletlerin gücünü simgeleyen bir mimari anlayışa dönüşmüştür. Bu dönemin mimarisinde, kentte büyük ölçekli taş malzemeli yapıların anıtsal nitelikte inşa edildiği ve simetrisinin ön plana çıktığı bir anlayış benimsenmiştir. (Alsaç 1976). Yapıların cephelerinin taş kaplama olması, geniş saçakların kullanılması, konutlarda cumba kullanılması, pencere ve kapılarının düz lentolu olması, iç mekânda çinilere yer verilmesi ve beton tavan veya saçakların ahşap ile kaplanması dönemin yapısal özellikleri arasındadır (Ünsal 1973). Bu dönemde, yerele özgü özelliklerin çağdaş tekniklerle birleştirilerek uygulanmaya çalışıldığı görülmektedir. Ulusal mimariyi yaratma düşüncesi İkinci Ulusal Mimarlık Üslubu ile yeniden canlanmıştır (Aslanoğlu 2001).

İkinci Ulusal Mimarlık akımının öncülerinden Sedad Hakkı Eldem (1940) "*Yerli Mimariye Doğru*" başlıklı yazısında, yerli mimarinin oluşmasını mimari yaklaşımın yerin ihtiyaçlarına karşılık vermesi, yerel malzeme kullanımı ve yerli mimar, teknisyen ve mühendislerin yapı inşa süreçlerinde görev almaları ile gerçekleşebileceğini

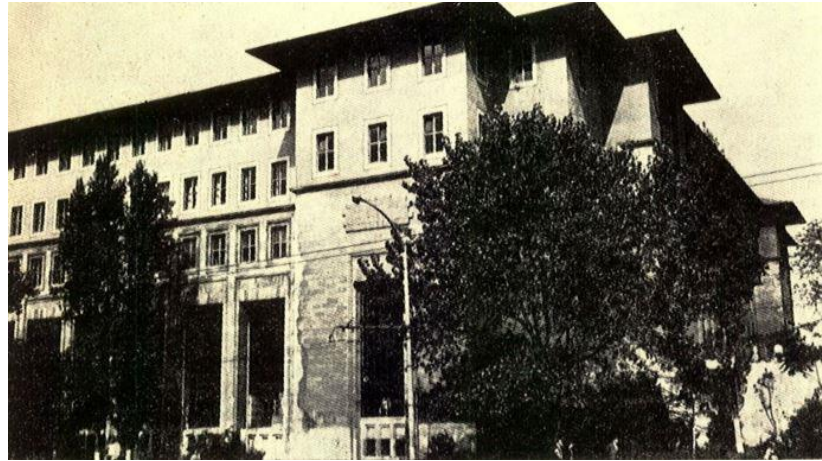
vurgulamıştır. Eldem, yerli mimari anlayışın iklime ve toprağa uyumlu, yerel malzemeye, inşa tekniklerine, kullanıcının ihtiyacına, inşa eden kişinin yerli mimarlardan olmasına ve kültürel değerlere göre şekillenmesinin gerekliliğini açıklamıştır. Dönemin mimari oluşumunun devlet eliyle planlanarak yapı inşalarının milli değerler doğrultusunda programlanması, inşa süreçlerinin bu doğrultuda denetlenmesi ve halka öncü olunması amacıyla bu anlayışın benimsetilmesini önermektedir. Kent planlamalarında kent ve kır ayrımını önemsemiştir. Aynı zamanda sanayi ve liman şehirlerinin de farklı gereklilikleri nedeniyle kent planlamalarının yere özgü yapılmasını savunmuştur (Eldem 1940). Eldem, bu makalesinde İkinci Ulusal Mimarlık Üslubu olarak adlandırılan milli mimari yaklaşımın devletin gücünü simgelemesi ile değil, yerel değerlerin ön planda tutulması ile sağlanabileceği üzerinde durmuştur. Kent içerisindeki büyük ölçekli ve anıtsal nitelikli yapılara kıyasla yerin bağlamından beslenen yere özgü bir mimariyi savunmuştur. Köy Enstitüleri mimari oluşumu, Eldem'in bu yaklaşımını desteklemektedir.

1933 yılında inşa edilen Türkiye mimarlığında modernizmi yansıtan Ankara Sergi Evi binası, milli mimari anlayışın yeniden hâkim olması ile 1946 yılında Alman Mimar Paul Bonatz tarafından revize edilmiştir. Kulesi yıkılan, cephesinde pencere düzeninde ve mekânın plan kurgusunda değişikliklere uğrayan yapı, 1948 yılında Ankara Opera Sahnesi olarak yeniden kullanıma açılmıştır (Aslanoğlu 2001). Sergi Evi binasının geçirdiği değişim, dönemin yönetim politikaları sonucunda mimari dönüşümün izlenebildiği bir yapıdır (Balamir 2003). 1936 yılında Bruno Taut tarafından inşa edilen Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, İkinci Ulusal Mimarlık Üslubu olarak tanımlanan dönemin ilk örneklerinden biri olmuştur (Şekil 2.8). Behçet Ünsal bu yapı için "*Türkiye'de ikinci defa yeni bir Türk Mimarisi akımı baş gösterdi*" demiştir. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi binası, geleneksel ve modernin sentezini yansıtan bir yapıdır (Omay Polat 2008).

Şekil 2.8. Bruno Taut tarafından tasarlanan Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi binası (Bozdoğan 2002)

Eldem, ulusal bir mimari anlayışın oluşmasında yerel yapı malzemelerinin kullanılmasını ve her ülkenin kendine ait bir mimari üslubunun olmasının gerekliliğini savunmuştur (Eldem 1940). Sedad Hakkı Eldem ve Emin Onat'ın birlikte çalıştıkları İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi binası, hacimsel olarak büyüklüğü nedeniyle döneminin gücünü simgeleyen anıtsal özellikleri taşımaktadır. Taş duvarları, uzun saçakları, cumba ve pencere oranlarının sabitliği ve düzeni ile döneminin mimari anlayışını yansıtmaktadır (Balamir 2003).

Şekil 2.9. Sedad Hakkı Eldem ve Emin Onat tarafından tasarlanan İstanbul Fen Edebiyat Fakültesi (Meltem 1973)

Eldem, İkinci Ulusal Mimarlık Üslubu için “*Henüz yeni ve memleketimize mahsus bir yapı stili ve yapı kültürü var denemez. Fakat şurada burada yapılan bazı binalarımızda*

yeni ve milli bir stilin tohumları atılmış denebilir” demiştir (Eldem 1939). Ulusal Mimarlık anlayışı için Bruno Taut Mimari Bilgisi adlı kitabında, “insan ömrünün yetmeyeceği kadar uzun bir sürede yeni bir mimari dilin var olabileceğini ve o kültüre ait iyi anlamdaki yapılanmanın ulusal mimarlık kabul edilebileceğini” söylemektedir (Taut 1938).

Avrupa’da 1930’larda yerini Neo-Klasik akıma bırakan Uluslararası Üslup, Türkiye’de ancak 1950’lerden sonra yaygın olarak görülmeye başlamıştır (Aslanoğlu 2001). Batur, ulusal mimarlık anlayışı ile Neo-Klasisizm arasındaki ilişkiyi “*kitle ve mekânlardaki ölçü, oran ve kompozisyon benzerlikleriyle*” açıklamaktadır (Batur 2001). Uluslararası Üslup’ta geleneksellikten uzak, sade bir mimari ön planda olmuştur. Süslemelerin kullanılmadığı, biçimden çok fonksiyonelliğin önemsendiği, malzeme ve inşaat tekniklerinden betonarme yapım sisteminin ağırlıklı olarak kullanıldığı karakteristik özelliklere sahiptir. Düz çatı, teras, asimetrik tasarım ve yatay şerit pencereler Uluslararası Üslubu diğer dönemlerden ayıran önemli özelliklerdendir (Aslanoğlu 2001).

2.1.1. Erken Cumhuriyet Dönemi mimari mirasının korunması

Koruma kuramında modern mimarlık mirası, zaman içerisinde yapıların yıkılması ve izlerinin kaybolması sorunuyla karşılaşıldığı 1960’lı yıllarda ele alınmaya başlanmıştır. 1990’lı yıllardan sonra yapılan uluslararası çalışmalarda UNESCO, ICOMOS, DOCOMOMO, mAAN, Avrupa Konseyi gibi birçok kuruluş, modern mirasın belgelenmesi ve korunması ile ilgili gelişmeler kaydetmiştir (Baturayoğlu Yöney 2016). Türkiye’de modern mimarlık mirası kavramının tanımlanması ve korunması üzerine çalışmalar, 2000’li yılların başında akademisyen ve uzmanlardan oluşan sınırlı bir çevrede gerçekleşebilmiştir (Omay Polat ve Can 2008, Özkaban 2014). Modern mimarlık mirasının Türkiye’de tartışıldığı ilk buluşmalardan biri, Mimarlar Odası Bursa Şubesinin 2001 yılında düzenlediği “*20. Yüzyıl Mimari Mirası*” konulu kongredir (Omay Polat ve Can 2008). 2002 yılında DOCOMOMO Türkiye Ulusal Çalışma Grubu’nun kurulması da modern mimari mirasın belgelenmesi ve korunması amacıyla atılan önemli bir adımdır (Güner 2010). Günümüzde DOCOMOMO tarafından modern mimarlık mirası kapsamı, 1920-1975 yılları arasında tanımlanmıştır (Baturayoğlu Yöney 2016).

Türkiye’de, 1983 yılında çıkarılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1964 yılında çıkarılan Venedik Tüzüğü temel alınarak oluşturulmuştur (Güner 2010). 1976 yılında UNESCO tarafından korunması gerekli tüm varlıklar “*kültürel varlık*” olarak tanımlanmıştır. Bu tanım, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 3. maddesine 5226 sayılı yasa ile değişiklik uygulanarak eklenmiştir (Ahunbay 1996). Kültür varlıkları; “*tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır*” olarak tanımlanmıştır. (Anonim 1983). Kültürel miras, toplumların kimliğinin ve değişkenliğinin bir simgesi olarak kabul görmüş korunması gerekli taşınır veya taşınmaz kültür varlıklarının tamamıdır. Kültür varlıkları sanat, sosyal, simgesel, tarihsel, ekonomik, politik, dini ve manevi değerler içermektedir (ICOMOS 2013). Kültürel miras, bu değerleri kapsayarak toplumların geçmişteki yaşam biçimlerine, sosyolojik ilişkiye, estetik anlayışlarına dair somut ve somut olmayan nitelikte belgeler oluşturmaktadır. Geçmiş öğrenmek ve anlamak, geleceğe aktarmak amacıyla bulunduğu döneme somut bir şekilde tanıklık eden mimari yapıları korumak bu nedenlerle önem taşımaktadır (Madran ve Özgönül 2011). Hasol’a (1998) göre, koruma “*tarih ya da sanat değeri taşıyan yapıların, içerisinde bulunduğu doğal değerlerin veya kent parçalarının yaşamlarını sürdürdürebilmeleri için muhafaza, onarım ve bakım*”dır.” Koruma çalışmalarında esas alınan koruma ölçütleri tarihsel değer, eskilik değeri ve estetik değerdir (Ahunbay 1996).

Kültürel mirasın önemli bir parçası olan mimari miras, çoğunlukla kültürel sürekliliğin somut bir ifadesi olarak tanımlanmaktadır. Geçmişten günümüze insanlar tarafından inşa edilen taşınmaz varlıkları ifade etmektedir (Jokilehto 1999). Mimari miras, ICOMOS tarafından “*İnsanlığın ortak malı olan ve günümüze ulaşmış özgün nitelikleriyle geleceğe aktarılması gereken, farklı ölçek ve nitelikte olan ve tüm değerleriyle, bütünlük koruma ilkelerine göre korunması gereken yapı ve yapı gruplarıdır*” olarak tanımlanmıştır (ICOMOS 2013). Kültürel mirasın geleceğe aktarılması açısından mimari mirasın korunması somut bir değer oluşturmaktadır. Ancak, mimari mirasın korunması yapının yalnızca tekil nesne olarak değil, parçası olduğu çevre ile birlikte bütüncül bir şekilde ele alınmasıyla mümkün olabilmektedir (Asatekin 2004). Koruma yaklaşımında yararlılık ve

tutarlık sağlamak isteyen her koruma planı, korunması gerekli mimari mirasa kültürel, sosyal ve ekonomik boyutlarını ele alarak yaklaşmalıdır (ICOMOS 2013).

Dünya’da ve ülkemizde modern mimari mirasın tanımı ve korunması, bir dönemin değişiminin izlerini taşımasına rağmen yakın geçmişe ait olması nedeniyle koruma alanındaki kararlarda belirsizliklere yol açmıştır (Omay Polat ve Can 2008). Türkiye’de modern mimarlık mirası, bir görüş tarafından mevcut koruma ölçütleri kapsamında değerlendirilebiliyorken başka bir görüş ise mevcut koruma ölçütlerinin yeniden tartışılmasının gerekli olduğunu savunmuştur (Omay Polat ve Can 2008). Madran (2006), 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda “kültür varlığı” tanımını, nitelik, mekân ve zaman boyutlarıyla ele alarak modern mimarlık mirasını bu tanım içerisinde değerlendirmiştir. Koruma değerleri açısından ele aldığı ise, “belge değeri”, “anı değeri”, “özgünlük değeri”, “süreklilik değeri”, “işlevsel ve ekonomik değeri”, “kimlik değeri”, “mimari değeri” gibi değerlerin, koruma kuram ve pratiğinde modern mimarlık mirasını da kapsadığını söylemiştir. Kültürel miras alanında yapılan çalışmalarda koruma ölçütlerini tanımlayan koruma değerleri de koruma kararlarının oluşmasında önemli bir etkidir. Madran, mevcut koruma ölçütleriyle modern mimarlık yapılarının koruma alanına dâhil edilebileceğini söylemekle beraber, 20. yüzyıl mimarlığı için yeni koruma ölçütlerinin yapılmasının gerekliliğini de belirtmektedir (Madran 2006). Kuban’a (2002) göre, “*mevcut koruma ölçütleri endüstrileşmeden önceki dönemler için yapıldığından zaman aşımına uğramıştır.*” Buna bağlı olarak, yeni dönemin mimarlığı ele alınırken dönemin koşulları ve nitelikleri anlaşılacak koruma değerlerinin yeniden belirlenmesinin gerekliliğini vurgulamıştır. Modern mimarlık mirasının korunması üzerine yapılan çalışmalarda, Modernizm Hareketi’nin tarihsellikten uzak ileriye dönük olma durumu, koruma ile bir ironi sergilemesi yönüyle tartışılmıştır (Omay Polat ve Can 2008). Modern mimari dilin “yeni” olma durumu, mevcut koruma ölçütlerindeki “eskilik değeri” ile tezat bir durum oluşturması ölçütlerin yeterliliğini sorgulanabilir kılmıştır. Aynı zamanda, Erken Cumhuriyet Dönemi’nde inşa edilen yapılara yüklenen sembolik değeri, anı değeri ve mimari değerler modern mimarinin korunması konusunda yeni ölçütlerin içeriğine dair önermeler sunmuştur (Güner 2010). Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 6. maddesinde yer alan kültür varlıklarının 19. yüzyıl ile sınırlandırılmaları ve yine aynı maddede kültür varlığı olarak nitelendirilmelerinin

kurumun kararına bırakılması durumu, 20. yüzyıl mimarlığına dair koruma alanındaki belirsizliğin bir örneğidir (Anonim 1983). Mörsch (1990), koruma kuramındaki korunması gerekli yapıların sınırları ile ilgili “*temelde hiçbir zaman dilimi yoktur ki, onun inşa edilmiş tanıkları bize bir şeyler anlatmasın*” diyerek koruma kapsamının ve sınırlarının önemini vurgulamıştır (Mörsch 1990). Çünkü yapı, kültürel ve sosyal çevrenin varlığı ve oluşum gösterdiği dönemin özellikleriyle bir bütün olarak tanımlanabilmektedir.

Erken Cumhuriyet Dönemi’nde gerçekleştirilen yenilikler doğrultusunda gerçekleştirilen mimari yapılaşma, kırsalın kalkındırılmasında da oluşturulan köy planları ile etkilerini göstermiştir (Bozdoğan 2002). Kültürel mirasın ve mimari mirasın bir parçası olan kırsal mimari, sosyal ve kültürel yapısı, doğal güzellikleri, yerel malzeme ve inşa tekniklerinin kullanılmasıyla bir bütün olarak tanımlanmaktadır (Köşklük Kaya 2012). Günümüzde de belirli bir yörenin mimari örneklerini oluşturması, bulunduğu iklime ait tasarım kurgusu, işlevselliği, gelenekten beslenmesi vb. yönleriyle geleceğe aktarılması gereken bir kültür varlığı olarak tanımlanmıştır (Aras ve Efe Ziyrek 2019). Kırsal mimarinin korunması ve miras olarak değerlendirilmesi, sanayileşme sonucunda kentlerin hızla gelişmesi ve kırsal alanların farklılaşmasıyla kırsal alanda oluşan mimari dokunun gelecek kuşaklara aktarılması gerektiği düşüncesi ile ortaya çıkarmıştır. UNESCO, Avrupa Konseyi, tarafından önerilen kararlarda kırsal alanın ve mimari dokunun belgelenmesi ve korunmasına ilişkin koruma planlarının yapılması önerilmiştir. 1989 yılında Avrupa Konseyi tavsiye kararında, tarımsal üretimin değişmesi toplumsal değişimi de etkilediğinden kırsal dokunun tehdit altında olduğu belirtilmiştir. 1990’lı yıllardan sonra kırsal mimari, yapıları ve doğal çevre ile birlikte tanımlanarak “kültürel peyzaj” kavramı kapsamında değerlendirilmiştir. Kırsal mimari mirasının tanımlanması, koruma sorunlarının belirlenmesi ve korunması amacıyla oluşturulan bu kararlar sonucunda mirasın bileşenlerini oluşturan kırsal mimarinin doğal çevre, toplumsal kimlik, somut ve somut olmayan tüm değerleriyle birlikte bütüncül bir şekilde korunması gerekliliği amaçlanmıştır (Eres 2008).

Erken Cumhuriyet Dönemi’nde toplumsal, mekânsal ve politik değişimin sonucu oluşan mekânsal üretim, yeni malzeme kullanımı, yeni inşa yöntemleri ve farklı tasarım

yaklaşımlarıyla oluşmuştur. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde inşa edilen yapılar, mimari oluşum sürecindeki nitelikleri ve Cumhuriyet'in modernleşme sürecine olan tanıklıkları nedenleriyle, günümüzde modern mimari miras olarak tanımlanmaktadır (Altan Ergut 2009). Bu dönemde, "yeni" bir yönetim anlayışıyla toplumsal kalkınma ve modern kimlik oluşturulması ideallerinin gerçekleştirilmesi, "yeni" bir mimari dil üzerinden tanımlanmıştır (Altan Ergut 2009). Bu ideallerin sosyal, ekonomik, politik planlamalarla uygulanması durumu, mimarlık alanına da yansiyarak somut bir örnek oluşturmuştur. Bu dönemin mimarisinde, çoğunlukla toplumun ortak kullanımına ait kamusal mekânlar oluşmuştur. Kamu yapıları ve kent planlamalarında görülen dönemin mimari etkileri, Cumhuriyet ideolojisinin bir yansıması olması yönüyle değerli bulunmaktadır (Aslanoğlu 2001).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde inşa edilen modern yapıların korunması, Türkiye modernleşme sürecinde ve kuruluşunda yaşanan siyasi devrimin toplumsal ve kültürel açıdan anlaşılması adına önemlidir (Omay Polat ve Can 2008). Modern miras değeri taşıyan yapılar yalnızca mimari üslubunun tanımladığı fiziksel özellikleri ile değil, mekânsal üretiminin gerçekleştiği yere özgü, zamana özgü özellikleri ile de modern mimarlık mirası kapsamında değerlendirilmektedir. Mekânsal üretimin gerçekleşme biçimi, yöntemi, nasıl ve neden oluşum gösterdiği disiplinlerarası bir bütüncül koruma değerini oluşturmaktadır (Altan Ergut 2009).

Modern mimarlık mirasının korunması tartışmalarında Erken Cumhuriyet Dönemi'nde inşa edilen yapıların, Cumhuriyet'in kuruluş ideallerini gerçekleştirirken dönemin toplumsal, kültürel, sosyal, politik alanlarına tanıklık etmesi ve bu sürecin getirdiği önemli değişimlerin mimarlık alanında da okunabilmesi yönleriyle mimari miras olarak değerlendirilmesi kabul edilmiştir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde inşa edilen modern mimarlık mirası bu yapılar, mimarlık tarihinde önemli kırılma noktalarını temsil etmeleri yönüyle de önemlidir (Omay Polat 2008). Cumhuriyet dönemi mimarlığı, Cumhuriyet idealini ve bu idealin getirdiği dönüşümleri temsil ettiği görüşüyle de yani ulusdevletin modernleşmesinin sembolleri olarak da yorumlanmaktadır (Altan Ergut 2009).

2.2. Köy Enstitülerinin Kurulduğu Dönemde Sosyal, Politik ve Ekonomik Durum

Cumhuriyet Dönemi'nin ilk zamanlarında Türkiye'de ekonomik durum, savaştan yeni çıkan bir ulusun hayatta kalma çabalarıyla tanımlanabilmektedir. Yüz binlerce gencin savaşta kaybedilmesi, tarımsal üretimin yeniden canlanmasını geciktirmiştir. Halkın ihtiyacı olan kurumlar yıkılmış, kullanılacak aletler yok edilmiş ya da bakımsız durumdadır. Lozan Antlaşması'nda yer alan yerine getirilmesi gereken yükümlülükler nedeniyle ulusal kalkınmaya ayrılan bütçe azalmıştır (Baykurt 2016). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'na göre, "*Osmanlı İmparatorluğu'ndan arda kalan toplumsal yapı ekonomik açıdan kötü şartlardadır. Ne zengin bir kesim, ne ticaretle uğraşan bir kitle, ne de toprağı işleyebilecek bir sınıfın varlığından bahsedilememektedir. Toplumun devlet eliyle korunması ve refah seviyesine ulaştırılması gerekmektedir*" (Aslanoğlu 2001). Bu anlayış, II. Meşrutiyet döneminde kısmen de olsa kendini göstermiştir. 1913-1918 yılları arasında İttihat ve Terakki Partisinin yönetiminde olduğu sırada Osmanlı Devleti'nde bayındırlık sorunları ele alınmıştır. Kırsal alanın gelişmesine yönelik ve göçle birlikte gerçekleşen iskân sorunlarıyla ilgili çalışmalar yapılmıştır. Oluşturulan talimatnamelerde köylerin sağlık şartlarının iyileştirilmesi, modern tarım üretiminin sağlanması ve mimari biçimlenişin nasıl düzenlenmesi gerektiği ile ilgili maddeler yer almaktadır (Eres 2008). Cumhuriyet döneminde ise, toplumun modernleştirilmesi ve ulusal bilincin oluşturulması amaçlarıyla gerçekleştirilen yenilikler ilk yıllarda kendini göstermiştir. 1922 yılında saltanatın, 1924 yılında hilafetin kaldırılması ve 8 Nisan 1924 tarihinde şeriat mahkemelerinin kaldırılması millet egemenliğinin sağlanması adına önem taşımaktadır. 1926 yılında endüstri alanında önemli adımlar atılarak Alpullu ve Uşak Şeker Fabrikaları açılmıştır. Toplumun sosyal yapısının çağdaş bir görünüme kavuşturulması amacıyla kılık kıyafet alanında da bir takım değişiklikler yapılmıştır. 1928 yılında gerçekleştirilen harf inkılabı, Türk dili üzerindeki çalışmaların ilk adımı sayılarak eğitim sisteminin ulusal nitelikte olması amacını desteklemiştir (Aslanoğlu 2001). 17 Şubat 1923 tarihinde İzmir İktisat Kongresi'nde Atatürk, ülkenin ekonomik durumunun farkında olarak kalkınmanın eğitim yoluyla ekonomik başarıyı sağlayacak üretime dayalı bir sistem olması gerektiği üzerinde durmuştur. Genç nesli, Cumhuriyet ilkeleri ışığında ticarete, tarımda ve teknikte bilgili, yetkin ve etkili yetiştirmek gerektiğini vurgulamıştır (Türkoğlu 2000).

Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim politikasında yapılacak olan yeniliklerde öncelikle Osmanlı eğitim mirası, ülkenin mevcut ekonomik durumu ve toplum yapısı incelenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılında eğitim meselesi incelendiğinde, medrese ve sibyan mekteplerinde eğitim verildiği görülmüştür. Din eğitimi ağır basan medreselerde 1869 yılına kadar sadece erkek öğrenciler eğitim görebilmiştir. Tanzimat fermanı ile başlayan modern eğitimin ilk adımlarını oluşturan Öğretmen Okulu İstanbul'un Fatih semtinde 1848'de "Darümuallimin" ismiyle kurulmuştur. Kız öğrenciler için ise, Öğretmen Okulu ilk kez 1870 yılında "Darümuallimat" ismiyle kurulmuştur (Aydoğan 2019). Eğitim programları zaman içerisinde değişikliğe uğrayan bu okullar, 19. yüzyılın sonlarına doğru taşra vilayetlerinde de açılmıştır. Kıvılcım Çorakbaş ve Sümertaş'a (2014) göre, pratik ve teorik alanlarda eğitim veren bu okul yapıları, ileride Cumhuriyet Dönemi'nde açılacak olan Teknik Öğretmen Okullarının temelini oluşturmuştur. Aynı zamanda bu okullar, eğitim sistemindeki benzerlikler ve öğrencilerin pratik kazanımları yönüyle Cumhuriyet devrimi sonucunda oluşan Köy Enstitülerine de zemin hazırlamıştır (Kıvılcım Çorakbaş ve Sümertaş 2014). 19. yüzyılın sonlarında Osmanlı yönetiminin halk ile olan ilişkisi çok zayıflamıştır. Saray ile halk arasında oluşan bu mesafe yurdun genelinde yapılacak olan projelerin gerçekleşmesini geciktirmiştir. Bu durum ekonomik ve sosyal sınıf farklarının oluşmasına da zemin hazırlamıştır. Eğitim faaliyetlerinin nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan köylü insanına ulaşmaması bunun göstergesidir (Işın 2012). Ülkenin en önemli sorunlarından biri olan eğitim sorununun yanında, kırsal alanda üretim sorunu da yaşanmaktadır. Bu dönemde, bilinçsiz yapılan tarımsal faaliyetler ve üretimde eski yöntemlerin kullanılması, eğitimin yaşamın her alanında halka ulaşmasını gerekli kılmıştır (Şimşek ve Mercanoğlu 2018).

Osmanlı Devleti'nde öğretmenlik mesleği 20. yüzyıl başlarında tanımlanabilmiştir. Uzmanlaşma yolu açılarak öğretim yöntemleri belirlenmiştir. Okullarda müzik, izcilik, resim ve beden eğitimi dersleri görülmeye başlanmıştır. 1914 yılında Kastamonu Milletvekili İsmail Mahir Efendi "*belirli sancaklarda okullar yaptırabileceklerini, bu okulların civarında bulunan köylerden kız ve erkek öğrencilerin yatılı eğitim göreceği bir sistem oluşturulabileceklerini; kız öğrencilere, dokuma, dikiş, aşçılık dersleri, erkek öğrencilere ise ziraat dersleri verilebileceğini*" söylemiştir. Çok bilgili insan yerine, çok

yönlü iş yapabilen insan yetiştirme düşüncesinde olan Mahir Efendi'nin önerileri o dönemde gerçekleşmemiştir (Aydoğan 2019).

Cumhuriyet yönetimine geçildiğinde Osmanlı eğitim sisteminde var olan birbirinden bağımsız ve çok sayıdaki okulun tek bir çatı altında toplanması amacıyla 3 Mart 1924 tarihinde Öğretim Birliği Yasası (Tevhîd-i Tedrisat Kanunu) getirilmiştir. Bu yasa ile Cumhuriyet ilkeleri doğrultusunda eşit bir eğitim politikası oluşturulması amacıyla eğitim birliği sağlanmıştır. 1924 yılında Türkiye'de bulunan 46.000 köyün sadece 1.400'ünde ilkokul olduğu bilinmektedir. Tonguç'un kitaplaşmamış yazılarına referans vererek, 1935 yılında yaklaşık olarak 40.000 köyün 32.000'inde yaşayan, nüfuslarının 400 kişiden az olduğu düşünülen köylerde, toplam 8 milyon kişinin ve 3 bin köyde de nüfusları toplamı yaklaşık olarak 1,5 milyon kişinin köylerinde okul bulunmaması nedeniyle eğitim göremediği kabaca hesaplanmıştır. Bu dönemde eğitim ulaştırılamayan toplam kişi sayısı yaklaşık olarak 10 milyon vatandaştır (Altunya 2012). Nüfusunun 10 binden az olduğu yerlerde okuma yazma bilmeyenlerin oranı %89,3'e dayanmaktadır. Erkeklerde okuma yazma bilmeyenlerin oranı %76,7 iken kadınlarda oran %91,8'e yükselmektedir (Işın 2012). Bu yıllarda öğretmen okullarının durumu incelendiğinde yalnızca on üç ilköğretmen okulunda ilkokullara öğretmen yetiştirilmektedir. Yılda ortalama 600-650 yeni öğretmen yetiştirilen bu okullar ile her yıl meslekten ayrılan yaklaşık 800 öğretmenin açığını kapatmak imkânsız bir hal almıştır (Tonguç 1997). Köy okullarından ayrılmak isteyen öğretmenlerin köyden uzaklaşmak istemeleri, gördükleri eğitim sürecinde köy yaşamının günlük işleyişine ve köy koşullarına uygun yetiştirilmemelerinden kaynaklanmaktadır (Altunya 2012). 26 Mayıs 1936'da Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan TBMM'de öğretmen yetersizliği üzerine yaptığı bir konuşmada, *“Eğer biz bu (öğretmensiz) 35.000 köye muallim bulmak için her sene çıkan 300-350 muallimi bekleyecek olursak, takribi bir hesapla bir asır beklememiz lazımdır”* demiştir (Anonim 1946).

Türkiye'nin 1932-1933 yıllarında sosyal ve ekonomik açıdan etkilendiği Dünya Ekonomik Buhranı, 1929 yılında başlamıştır. Bu dönemde, Osmanlı'dan kalan borçların 1933 yılında Paris Antlaşması ile taksitlendirilmesi, devlet eliyle yapılması planlanan kentsel altyapı, demiryolu, maden işletmeciliği, göçmenlerin iskân sorunları, sanayi ve

imar faaliyetleri gibi karşılanması gereken zorunlu harcamalar bulunmaktadır. Ulusallaştırma ve kalkınma politikalarında gerekli bütçedeki düşüşler bu zorunlu ödemelerden kaynaklanmıştır. Devletçilik ilkesiyle gerekli yatırımların sağlanması amacıyla 1934 yılında yürürlüğe giren Birinci Beş Yıllık Plan çerçevesinde endüstrileşmenin desteklenerek kimya, dokuma, maden ve selüloz alanlarında 44 milyon lira ile fabrikalar kurulması kararlaştırılmıştır. 1937 yılında ise suni gübre üretimi ve tarım kaynaklı fabrikalar kurulması üzerinde durulmuştur. Bu yıllarda devlet, köylünün tarımsal faaliyetlerini arttırmak amacıyla makine alımlarında da kolaylıklar sağlamıştır (Aslanoğlu 2001).

Toplumun demografik yapısı ele alındığında, 1932 yılında 15.167.000 olan nüfus, yapılan göçler ve nüfus artışı sonucunda 1938 yılında 17.016.000 kişiye yükselmiştir. Nüfusun yaklaşık %80'ini köylü nüfusun oluşturması nedeniyle 1938 yılında ulusal gelir içerisinde tarım %48, sanayi %16 olmuştur. Hizmet sektörü ise %36'lık dilimi oluşturmaktadır (Köksal ve Bilgin 1973). 2. Dünya Savaşı'nın devam ettiği 1940'lı yıllar ise, yeni kurulmuş Türkiye'nin kalkınma sürecine denk gelmiştir. Bu dönemde, savaşın etkileri ekonomiye ve sosyal hayata yansımıştır. Türkiye, savaşa dâhil olmasa da bu yıllarda savunma amaçlı yarım milyon çiftçi, asker olarak görev almıştır. Tarım alanında iş gücü kaybı nedeniyle üretim düşmüş ve gıda fiyatlarında artış görülmüştür. Devletin bütçesinden Milli Savunma Bakanlığı'na verilen ödenek artarak eğitim, sosyal, yapısal alanlara ayrılan bütçe kısıtlanmıştır. Temel geçim kaynağı tarım olan köylerde yaşayan birçok insan çok zor şartlarda geçimini sürdürmüştür. Bu dönemde, eğitim alanında yapılacak yenilikler ise eğitimcilerin ve bakanlığın mevcut olanaklarıyla sağlanabilmiştir (Baykurt 2016). Eğitim alanında uzun yıllardır çözülemeyen ilköğretim sorunu, Türkiye'nin geleceğinin inşası için temel gereksinim olarak nitelendirilerek ele alınmıştır. Üretimin eksikliği, tarımsal faaliyetlerin azlığı, iş gücünün sağlanamaması, okuryazarlık oranının çok düşük olması ve sağlık alanındaki yetersizlikler nedeniyle eğitim sisteminde köklü bir değişiklik yapılması planlanmıştır. Köylerde yaşayan halk ve aydın kesim arasında sosyal ve ekonomik sınıf farklılıklarının oluşması, gerçekleştirilmesi planlanan eğitim reformunun öncelikle bütüncül bir yaklaşım ile ele alınmasını gerektirmiştir (Baykurt 2016).

Cumhuriyet'in ilkeleri doğrultusunda eğitim alanında gerçekleştirilen yenilikçi ve modernleşme amacıyla atılan adımlar Osmanlı'nın son zamanlarındaki çarpınılarından farklı olarak radikal ve sistematik bir şekilde uygulanmıştır (Atılğan 2009). Çağdaş toplumu oluşturmak amacıyla uygulanan Cumhuriyet devrimlerinin amacı yeni bir kültürel kimlik oluşturmaktır. Yeni bir kimlik inşasında halkı sosyal hayatta etkin kılmakla birlikte hukuki sorumlulukları, sosyal hakları, yurttaşlık bilgileri ve yaşama düzenleri ile ilgili bilgilendirilmeleri sağlanarak modern yurttaş kavramı benimsetilmek istenmiştir (Ceylan 2019). Sahip olduğu hakların henüz bilincinde olmayan fakat nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan köy insanının modernleştirilmesi ve köyün canlandırılması, Cumhuriyet devrimlerinin gerçekleştirilebilmesi için önemli bir adımdır (Baykurt 2016, Türkoğlu 2000).

Bu dönemde Atatürk, cehaleti ortadan kaldırmanın sadece okuma yazma öğretilerek gerçekleştirilemeyeceğinin farkındadır. Toplumsal kalkınmanın milli mücadelede ön saflarda yer alan ve mevcut nüfusun %80'ini oluşturan köylünün her bir ferдинin kendini idame ettirmesiyle sağlanacağını düşünmektedir. Köy insanının, yurttaşlık bilincinde gerekli olan tarihi, coğrafi, ahlaki bilgilere sahip üretken, bilgili ve farkında bir yurttaş olarak yetiştirilmeleri ve köy yaşamının devlet tarafından iyileştirilmesiyle aydınlığa ulaşacağı görüşündedir. Bu amaçlar ile köylünün geçimini sağlayacağı zirai faaliyetlerin güçlendirilmesi gerekmektedir. Henüz Cumhuriyet ilan edilmeden önce 1 Mart 1922 tarihinde Meclis'in açılış konuşmasında Atatürk, eğitim üzerine "*Demiştım ki; bu memleketin sahib-i aslisi ve heyeti içtimaiyemizin unsur-u esasisi köylüdür. İşte bu köylüdür ki bugüne kadar nuru maarıften mahrum bırakılmıştır. Binaenaleyh; bizim takip edeceğimiz maarıf siyasetinin temeli evvelâ mevcut cehli izale etmektedir. Teferruata girmekten içtinaben, bu fikrimi birkaç kelime ile tavzih etmek için diyebilirim ki alelittlak umum köylüye okumak, yazmak ve vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıtacak kadar coğrafi, tarihî, dinî ve ahlâkî malûmat vermek ve âmal-i erbaayı öğretmek maarıf programımızın ilk hedefidir*" demiştir (Anonim 2006). Milletçe çağdaşlaşma ve kalkınma ilkeleri doğrultusunda her yenilikte olduğu gibi eğitim politikasının da milli temellere dayanması gerektiği düşünülmektedir. Ancak Atatürk'e göre, milli ve evrensel değerlerin bütüncül bir şekilde ele alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Eğitimin

millileştirilmesi, toplumun maddi ve manevi gereksinimlerini karşılayabildiği güce ulaşmasıyla mümkün olabileceği görüşündedir (Güler 2014).

Cumhuriyet devrimlerinin tüm yurttta etkin kılınması ve ekonomik, sosyal, kültürel anlamda iyileşmenin sağlanması ancak köylü nüfusun canlandırılmasına bağlı olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle, yeni eğitim sistemi ile sağlanacak asıl amaç, toplumun tamamının ele alınarak yeni Cumhuriyet insanının toplum içerisinde dik durabilen, üretim anlayışa sahip, kendi hak ve sorumluluklarının bilincinde bireyler olarak yaşayabilmesidir. Ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturan köylerin canlandırılmasıyla oluşacak bu güç, Köy Enstitüleri projesinin temelini oluşturmaktadır (Türkoğlu 2000). Kirby, devlet eliyle gerçekleştirilen bu eğitim reformunu “1940’ta dünyanın büyük bir kısmı savaşa tutuşurken Türkiye’de eğitim yolu ile geriliğe karşı açılan bir savaş” olarak tanımlamıştır (Kirby 1962). 17 Nisan 1940 yılında kurulan Köy Enstitüleri, Cumhuriyet ilkeleri doğrultusunda Anadolu insanını sosyal yaşamda, ekonomide ve politikada söz sahibi kılmayı amaçlamıştır (Işın 2012).

2.2.1. Köy Enstitüleri kuruluş süreci

Genç Türkiye Cumhuriyeti’nin eğitim politikasında yapılacak olan yeniliklerde yabancı uzmanların görüşlerinden yararlanılmıştır. Maarif Vekâleti’nin çağrısı üzerine Türkiye’ye gelen Ernst Egli, Maarif Vekâleti baş mimarı ve proje bürosunun sorumlusu olarak görevlendirilmiştir. Anadolu’daki eğitim yapılarını incelemek için araştırma gezisine gönderilen Egli, Anadolu’da modern yapı inşa etmek için gerekli inşaat malzemelerinin ve tekniklerinin yetersiz olduğunu görmüştür. Buna rağmen, Anadolu’da modern mimari anlayışın geleneksel değerlerden beslenerek yerel malzeme kullanımı ve modern yöntemlerle sağlanabileceğini savunmuştur. Egli, tasarımlarında Cumhuriyet modernleşmesinin beklediği anıtsal mimariyi, kübik formlar kullanarak sağlamıştır (Alpagut 2010). Tasarıma dışarıdan eklenmiş bir mimarlık yerine, çevresine uyum sağlayacak bir mimarlık anlayışını benimsemiştir (Egli 1930). Eğitim politikası ile ilgili ülkemize gelen bir diğer eğitimci, Amerikalı Prof. Dr. John Dewey’dir. Dewey, daha fazla eğitim uzmanı yetiştirilerek özel köy öğretmen okullarının kurulmasını önermiştir. 1925’te gelen Prof. Dr. Alfred Kühne, mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesi yönünde

rapor bildirmiştir. 1927’de gelen Prof. Dr. Omar Buyse ise, raporunda sanat okullarının geliştirilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır (Tanyer 2012). Başgöz ve Wilson’a (1968) göre art arda gelen yabancı uzmanların Türkiye eğitim sistemi üzerine verdikleri öneriler etkili olamamaktadır. Bunun nedeni, sürekli farklı bir uzmandan görüş istenerek çözüme giden yolun karmaşık bir hale dönüşmesidir. Her uzmanın birbirinden farklı sonuçlara ulaşması, istenilen amaca ulaşamadığını göstermektedir. Uzmanların farklı görüşte olmalarının en önemli nedeni de, Türkiye eğitim sistemi ve sosyolojisi üzerinde yeterince çalışmalarının bulunmamasıdır (Tanyer 2012). Yıllar süren yabancı uzmanların incelemeleri ve raporları sonrasında bir sonuca ulaşamayınca, eğitim alanındaki ilköğretim sorununun kendi aydınlarımızla gerçekçi ve akılcı bir yöntem oluşturularak çözümlenmesi planlanmıştır. Kentteki okullarda eğitim veren öğretmenlerin köylerde yararlı olamadığı kabullenilerek köyün sorunları ve köy yaşamının devamlılığını sağlayabilecek öğretmen yetiştirme düşüncesinde karar kılınmıştır. Fakat yapılan incelemeler ile tüm bu köy okullarındaki öğretmen ihtiyacının klasik yöntemlerle yaklaşık yetmiş yılda karşılanacağı ve devleti büyük bir yüke maruz bırakacağı anlaşılmıştır. Köylerde eğitimin bir an evvel başlaması ve eğitim sisteminin temellerinin atılması amacıyla “eğitmen” adı verilen öğretmenler yetiştirilmesine karar verilmiştir (Türkoğlu 2000).

Eğitim politikasında Cumhuriyet devrimlerini gerçekleştirmek amacıyla harekete geçen Atatürk, bu durumun yenilikçi düşünce yöntemlerinin kullanılarak alanında uzman kişiler ile sağlanacağını düşündüğünden görev değişikliklerinde bizzat kendisi ilgilenmiştir. 1935 yılı başlarında, öncelikle köy yaşamı ve köyde eğitimden sorumlu tutulacak Milli Eğitim Bakanlığına Saffet Arıkan’ı görevlendirmiştir. Arıkan, dönemin İlköğretim Genel Müdürlüğüne eğitim ile ilgili yazıları, araştırmaları ve çevirileri olan, iyi derecede Almanca bilen eğitimci İsmail Hakkı Tonguç’u atamıştır. Tonguç’un atanmasında birçok eleştiriye maruz kalırsa da, bu tercihin en önemli nedeni Tonguç’un köy kökenli olmasıdır. Tonguç, köy yaşamını çok iyi bilen ve zor şartlarda eğitim mücadelesi vermiş biridir (Altunya 2012). Atatürk devrimlerine bağlı olan eski müsteşar Nafi Atuf Kansu, Tonguç’un alışılmış bürokratlardan ve eğitimcilerden farklı olduğunu dile getirmektedir. Tonguç’u farklı kılanın inandıkları uğrundaki azmi ve mevcut durumu doğru okuması olduğunu düşünmektedir. Kansu, müsteşarlık görevi esnasında da, Tonguç’un yapılan yeniliklerin toplumu oluşturan köylüden tamamen kopuk olması ve bu nedenle yeterli

başarının sağlanamadığı yönündeki eleştirilerinden haberdardır. Tonguç'un, eğitim alanında yaptığı çalışmalar, yurtdışı gezilerindeki gözlemleri ve her zaman gerçeklik olgusuna bağlı kalarak çalışmasıyla bu görev için uygun olduğu düşünülmüştür (Türkoğlu 2000).

Tonguç'tan dinlediği kadarıyla İsa Öztürk'ün anlattıklarını kaleme alan Suca'ya (1957) göre, dönemin Milli Eğitim Bakanı Arıkan, Atatürk ile eğitim raporları üzerine gerçekleştirdikleri bir görüşmede Atatürk'ün "*Ordudan yararlanılamaz mı Saffet? Bizim ordumuzda ne çavuşlar vardı, biliyorsun; onlardan öğretmen yetiştirilemez mi?*" demesi üzerine araştırma ve incelemelere başlamıştır (Türkoğlu 2000). Arıkan, Tonguç'u 1936 yılında eğitim alanında yurttan incelemeler yapması amacıyla Orta Anadolu gezisine çıkarmıştır. Tonguç, bu incelemeler sonucunda köylülerin bu işe istekli olduğunu rapor etmiştir. Askerde onbaşı, çavuş olan genç köylü erkeklerden seçilecek olan öğretmenler, sekiz aylık bir eğitim sürecinden geçerek ilköğretim sorununun çözümünde ilk basamak olan "eğitmen projesini" oluşturmuştur. Tonguç'a göre köy öğretmenleri projesinin oluşmasının başlıca nedeni devletin ve halkın yeterli mali güce sahip olmamasından kaynaklanmaktadır (Tonguç 1946).

Köylerin canlandırılması amacıyla gerçekleştirilen eğitim politikasında ilk Eğitim Kursu, 1936 yılı yaz aylarında açılmıştır. Eskişehir'deki "Çifteler Harası" araçları ve tarım elemanlarının eğitim adaylarını yetiştirmede yardımcı olacağı düşünüldüğü için ilk Eğitim Kursunun burada açılması kararlaştırılmıştır. Böylelikle, Çifteler Mahmudiye köyünde "Eğitmen Kursu projesi" için deneme süreci başlamıştır. İlk öğretmenler, sekiz aylık eğitim süreci sonunda köy okullarına gönderilmiştir (Tonguç 1946). Eğitim Kursundaki adayların eğitimleri sekiz on kişilik gruplarda dört beş ay kadar devam etmiştir. Eğitim süreci, raporlar ve ders programları Ankara'ya düzenli olarak raporlandırılmıştır. Staj süreçlerinde Ankara'nın yetmiş dokuz köyüne dağılan stajyer öğretmenlerin başında ilköğretim müfettişi ve gezici başöğretmenler görev almıştır. Arıkan ve Tonguç, sık sık bu köyleri ziyaret edip çalışmaları yakından takip etmiştir. Staj sonrası yeniden Eskişehir'de eğitimlerine devam eden öğretmen adayları, eğitim süreleri bittiğinde asıl görev yerleri olan kendi köylerinde görevlendirilmiştir. Köylerde eğitim sisteminin ilk adımını oluşturan öğretmenler, sadece okuma yazma öğretmekle kalmayıp

köy yaşamı için gerekli olan sosyal ve ekonomik alanlarla da yakından ilgilenmek üzere yetiştirilmiştir. Tarım alanında kendilerini yetiştirerek köylüye öncü olmuşlardır. Aynı zamanda köylünün kültürel gelişimi ve sağlık alanlarındaki sorunları ile ilgilenmek de öğretmenlerin sorumluluğundadır (Altunya 2012). Deneme olarak başlanan Köy Öğretmenleri projesinde 1937 yılının yaz aylarında verimli sonuçlar alınmaya başlanmasıyla TBMM’de 3238 sayılı “Köy Öğretmenleri Yasası” onaylanmıştır (Tonguç 1946). Bu süreçte Köy Öğretmen Kurslarının sayısı arttırılmıştır. Mahmudiye ve Kızılçullu’da da nüfusları 400’den fazla olan köyler için “Köy Öğretmen Okulu” açılmıştır (Türkoğlu 2000). Eskişehir Çifteler’de 1.10.1937 tarihinde ve İzmir Kızılçullu’da 30.10.1937 tarihinde olmak üzere iki adet Köy Öğretmen Okulu açılmıştır. Köy Öğretmen Okullarına 1938 yılında Kepirtepe Öğretmen Okulu, 1939 yılında ise Gök köy Öğretmen Okulu eklenmiştir (Altunya 2012). Aydınlığa ulaşma amacıyla uygulanan farklı çözüm arayışlarında gerçekleştirilen denemeler doğru yöntemin bulunması ve eğitim sisteminin kendini beslemesi adına önem taşımaktadır.

İlköğretim Genel Müdürü olan Tonguç, eğitim sistemi üzerinde çalıştığı konular ve hayata geçireceği projelerde iş arkadaşlarını da özenle seçmiştir. Her zaman tanıdığı ve güvendiği eğitimcilerle çalışmalarına başlamıştır. Öğretmen Kurslarının açıldığı dönemlerde Manisa Milli Eğitim Müdürü Rauf İnan’a yazdığı bir mektupta; “*Öğretme gelince: Onu resmi müfredat az çok gösteriyor. Ama ruhu vermek program taslağında değil, kursu yöneten arkadaşların elindedir*” demiştir. Tonguç, yine Kızılçullu Öğretmen Kursu yöneticisi Ferit Oğuz Bayır’a yazdığı bir mektubunda da “*Yepyeni bir denemeye girişmek istiyoruz. Sizdeki öğrenci ve öğretmenlerden anasını, karısını, kız kardeşini ya da ablasını getirip okutmak isteyenler bulunursa, ..., köy öğretmenin ailesini yetiştirmek istiyoruz. ... İstekli bulunur mu?*” diyerek çalışma sisteminde birçok adımın öncesinde denenerek, eğitimciler arasında iş içerisinde öğrenerek ve yetkili eğitimcilerin kendi sorumluluk, akıl ve yaratıcılıklarına bırakılarak uzlaşma ile sonuçlanmasını sağlamıştır (Tonguç 1976). Tonguç, Türkiye’nin çağdaşlaşma yolunda karşılaşılan sorunların eğitim ile çözümlenmesindeki deneysel yöntemlerin temellerini Gazi Eğitim Enstitüsü Elisheri bölümünde atmıştır. Bu deneylerle birlikte, köy öğretmenleri ve köy öğretmen okulu projelerinden elde edilen kazanımlar yeni oluşturulacak eğitim sistemine ışık tutmuştur. Tonguç’a göre, köydeki eğitim sorununun iyi analiz edilmesi eğitimin nasıl bir yöntemle

uygulanması gerektiğini göstermektedir. Bu kazanımlarda, köy çocuklarının iş uygulamada daha etkin oldukları, bilgide ise eksik kaldıklarını gözlemlemiştir. Uzun süre çalışabilme özellikleriyle bilgiye aç ve öğrenmeye çok istekli olduklarını anlayan Tonguç, oluşturulacak eğitim programında uygulamalı ve işe dayalı öğrenimin ağırlıklı olması gerektiği öngörmüştür (Kirby 1962, Türkoğlu 2000).

Tonguç, 1938 sonbaharında Avrupa inceleme gezisinden döndükten sonra ülkeyi hüzne boğan bir durum ile karşılaşmıştır. Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, uzun zamandır süren hastalığına yenik düşerek aramızdan ayrılmıştır. Sonraki süreçte, Atatürk'ün devrimlerinin izinde olacağını söyleyen İnönü, eğitim alanındaki yenilikler üzerine "*Köyde eğitim asla aksamayacak, kaldığı yerden sürecek*" demiştir (Türkoğlu 2000). Atatürk'ün bedenen aramızdan ayrılmasıyla çok sarsılan ve sağlık sorunları nedeniyle görevinden ayrılan Arıkan'ın yerine Hasan Ali Yücel getirilmiştir. Yücel, zaman kaybetmeden yapılan çalışmaları incelemeye başlayarak işe koyulmuştur. İnönü'nün özellikle üzerinde durduğu köy eğitimi ile ilgili Tonguç'tan gerekli tüm bilgileri alarak Eğitim Kurslarını Tonguç rehberliğinde ziyaret etmiştir. Yücel, yeni bir eğitim modeli yaratmada deneysel yöntemin eğitim alanındaki bilimsel öneminin bilincini taşımaktadır. İlk Eğitim Şurası, 1939 yılının Temmuz ayında Yücel'in başkanlığı döneminde yapılmıştır (Türkoğlu 2000). Eğitim Şurası sonrasında şura üyeleri onuruna Cumhurbaşkanı İnönü ve eşinin verdiği davette İnönü, eğitim üzerine yaptığı konuşmada "*toplumun yükselmesinin teknik gelişmeler ve kültürel düzeyinin iyileştirilmesiyle mümkün olacağı*" üzerinde durmuştur. Bu davette, eğitim gezileri sırasında tanıdığı Kastamonu Eğitim Kursu müdürü Süleyman Edip Balkır, İnönü'ye Köy Enstitüleri projesinin müjdesini vermiştir. Eğitim Şurası, köyde eğitim politikası ve köy yaşamının iyileştirilmesi amacıyla oluşturulacak yeniliklerin ve adı "*Köy Enstitüleri*" olacak kurumların temellerinin atılması adına tarihsel önem taşımaktadır (Türkoğlu 2000).

Şekil 2.10. Köy Enstitüleri Haritası (Plan B: Akıntıya Karşı Bir Mimarlık Okulu konulu Fikir Yarışması “Yer Okulu” proje önerisi kapsamında hazırlanmıştır)

Köy Enstitüleri için düzenlenen 3803 sayılı yasa tasarısı 17 Nisan 1940'ta TBMM Genel Kurulunda tartışmaya açılmıştır. Yasa tasarısı kapsamında enstitü kelimesinin anlamı, enstitülerde eğitim görececek öğrencilerin sadece köylerden seçilmesi durumu, Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin sahip olacağı haklar, kadın ve erkek öğrenci alımı hakkındaki görüşler tartışılmıştır. Köy Enstitüleri Kanunu, bu oturumda 278 oybirliği ile kabul edilmiştir. Bu tarihten sonra, 21 Köy Enstitüsünün yurdun dört bir yanında kurulması planlanmıştır (Kirby 1962). Kızılçullu, Çifteler, Keirtepe ve Gölköy Öğretmen Okulları, Köy Enstitüleri Kanunu'ndan sonra Köy Enstitüleri olarak eğitime devam etmiştir (Balkır 1974). Cılavuz, Beşikdüzü, Gönen, Akçadağ, Arifiye, Düziçi, Aksu, Pazarören Eğitim Kursları da, Köy Enstitüsü olarak eğitim süreçlerine devam etmiştir (Kirby 1962, Balkır 1974, Çetiner 2010). 1940 – 1948 yılları arasında açılan 21 adet Köy Enstitüsü, 1940 yılında Eskişehir'de Çifteler, İzmir'de Kızılçullu, Edirne'de Keirtepe, Kastamonu'da Gölköy, Adana'da Düziçi, Sakarya'da Arifiye, Antalya'da Aksu, Balıkesir'de Savaştepe, Isparta'da Gönen, Kars'ta Cılavuz, Malatya'da Akçadağ, Kayseri'de Pazarören, Samsun'da Akpınar, Trabzon'da Beşikdüzü Köy Enstitüsü isimleriyle açılmıştır. 1941 yılında Ankara'da Hasanoğlan, Konya'da İvriz, 1942 yılında Sivas'ta Pamukpınar, Erzurum'da Pulur, 1944 yılında Aydın'da Ortaklar, Diyarbakır'da Dicle ve 1948 yılında da Van'da Ernis Köy Enstitüsü kurulmuştur (Türkoğlu 2000, Altunya 2012, Keskin 2012).

Çizelge 2.1. Köy Enstitüleri Kanunu onaylanmadan önce deneysel olarak kurulan eğitim kurumları ve Köy Enstitüsüne dönüşümü (Kirby 1962, Balkır 1974, Çetiner 2010, Altunya 2012, 88, Kınacı 2016, Özdemir 2017, Şimşek ve Mercanoğlu 2018, Kurşuncu 2018, Saban D. ve ark. 2019)

ŞEHİR	YIL	ENSTİTÜLERDEN ÖNCE	KURULDUĞU TARİH	ENSTİTÜ	Kaynak
Eskişehir	1937	Çifteler Köy Öğretmen Okulu	17.04.1940	Çifteler Köy Enstitüsü	(Balkır 1974, N. Altunya 2012,88)
İzmir	1937	Kızılçullu Köy Öğretmen Okulu	17.04.1940	Kızılçullu Köy Enstitüsü	(Balkır 1974, N. Altunya 2012,88)
Edirne	1938	Kepirtepe Köy Öğretmen Okulu	17.04.1940	Kepirtepe Köy Enstitüsü	(Balkır 1974, N. Altunya 2012,88)
Kastamonu	1939	Gölköy Köy Öğretmen Okulu	17.04.1940	Gölköy Köy Enstitüsü	(Balkır 1974, N. Altunya 2012,88)
Adana	1939	Seyhan-Bahçe-Haruniye Köy Eğitim Kursu	25.07.1940	Düziçi Köy Enstitüsü	(Saban, D. ve ark. 2019, Özdemir 2017, 49)
Sakarya	1937	Arifiye Köy Eğitim Kursu	Haziran 1940	Arifiye Köy Enstitüsü	(Balkır 1974, N. Altunya 2012,88)
Antalya	1936	Eğitmen ve Köy Enstitü Müdürlüğü	06.06.1940	Aksu Köy Enstitüsü	(N. Altunya 2012,88, Özdemir 2017, Çetin ve Kahya 2017, 139)
Balıkesir	-	-	20.06.1940	Savaştepe Köy Enstitüsü	(N. Altunya 2012,88)
Isparta	1939	Köy Eğitim Kursu	05.07.1940	Gönen Köy Enstitüsü	(Kirby 1962, 278, N. Altunya 2012,88)
Kars	1937	Cılavuz Eğitim Kursu	Temmuz 1940	Cılavuz Köy Enstitüsü	(Kirby 1962, 278, N. Altunya 2012,88, http://www.susuz.gov.tr/koy-enstitusu erişim 16.12.2020)
Malatya	1938	Akçadağ Köy Eğitim Kursu	07.07.1940	Akçadağ Köy Enstitüsü	(Kirby 1962, 278, N. Altunya 2012,88, Özdemir 2017)
Kayseri	1937	Pazarören Köy Eğitim Kursu	26.07.1940	Pazarören Köy Enstitüsü	(N. Altunya 2012,88, Kurşuncu 2018, 142)
Samsun	-	-	11.06.1940	Ladik/Akpınar Köy Enstitüsü	(Çetiner 2010, N. Altunya 2012,88)
Trabzon	1939	Beşikdüzü Köy Eğitim Kursu	25.06.1940	Beşikdüzü Köy Enstitüsü	(Kirby 1962, 278, N. Altunya 2012,88, Karadeniz 2019, 74)
Ankara	-	-	10.04.1941	Hasanoğlan Köy Enstitüsü	(Çetiner 2010, N. Altunya 2012,88)
Konya	-	-	11.11.1941	İvriz Köy Enstitüsü	(Çetiner 2010, N. Altunya 2012,88)
Sivas	-	-	13.05.1942	Pamukpınar Köy Enstitüsü	(Çetiner 2010, N. Altunya 2012,88)
Erzurum	-	-	13.08.1942	Pulur Köy Enstitüsü	(Çetiner 2010, N. Altunya 2012,88)
Aydın	-	-	18.08.1944	Ortaklar Köy Enstitüsü	(Çetiner 2010, N. Altunya 2012,88)
Diyarbakır	-	-	01.06.1944	Dicle Köy Enstitüsü	(Çetiner 2010, N. Altunya 2012,88)
Van	-	-	1948	Ernis Köy Enstitüsü	(N. Altunya 2012,88)

Köy Enstitülerinin kuruluşunda mekânsal oluşum süreçleri her bir enstitüde farklılık göstermiştir. Çizelge 2.1’de belirtildiği gibi Köy Öğretmen Okulu veya Eğitim Kursu olarak açılan ve sonrasında Köy Enstitüleri olarak eğitim sürecine dâhil olan enstitüler bulunmaktadır. Köy Enstitüleri Kanunu sonrasında enstitülerin mekânsal oluşumu

mimari yarışmalar, enstitü mimarları veya yapı ustaları tarafından inşa edilerek oluşmuştur (Keskin 2012, Baysal 2012). Enstitülerin mekânsal oluşumunda proje üretim süreçleri Yıldız Keskin (2012) tarafından sınıflandırılmıştır (Şekil 2.11). Proto-Köy Enstitüleri Evresi ve Köy Enstitüleri Evresi olarak iki bölümde incelediği enstitülerin mekânsal oluşumunu, 1936-1940 ve 1940-1951 yılları ile sınırlandırmıştır. Proto-Köy Enstitüleri Evresi, Köy Enstitüleri projesinin ilk adımlarını oluşturan Köy Öğretmen Okulu ve Eğitim Kursu dönemlerini kapsamaktadır. Köy Enstitüleri Evresinde ise, ulusal mimari proje yarışmaları ve enstitülerin kendi imkânları ile oluşan proje üretim süreçleri yer almaktadır. 15 adet Köy Enstitüsü, ulusal mimarlık yarışmaları ile elde edilen proje üretim süreci içerisinde bulunmaktadır. Enstitü imkânları ile proje üretim süreci, Köy Enstitüleri mimarları, yapı uzmanları ve Yüksek Köy Enstitülü öğrenciler tarafından inşa edilen enstitüler olarak sınıflandırılmıştır (Keskin 2012).

Şekil 2.11. Köy Enstitüleri Proje Üretim Süreci (Keskin 2012)

Erken Cumhuriyet Dönemi modernleşmesinde bir eğitim politikası sonucu kurulan Köy Enstitülerinin kapatılmasında da politik nedenler etkili olmuştur. Türkiye’de 1946 yılından sonraki dönemde çok partili yönetim sistemine geçişte güç kaybeden Cumhuriyet Halk Partisi’ne ve yönetimine, muhalifler tarafından yapılan eleştiriler çoğalmıştır. Köy Enstitüleri üzerinde karalamalar ve kötüleşmeler sonucunda yönetim, enstitülere karşı gerçekleştirilen bu tepkiyi engelleyemeyerek kapatılmaları yönünde karar almıştır (Kıvılcım Çorakbaş ve Sümertaş 2012). 1946 yılından itibaren amaç ve yöntemlerinden uzaklaştırılmaya çalışılan Köy Enstitüleri projesi, 27 Ocak 1954 tarihinde 6234 sayılı Kanun ile tamamen kapatılmıştır (Kıvılcım Çorakbaş ve Çakıcı 2013, Aladağ 2019). Köy Enstitülerinin kapatıldığı dönem, aynı zamanda Erken Cumhuriyet Dönemi’nin son zamanlarına denk gelmektedir (Kıvılcım Çorakbaş ve Sümertaş 2012).

2.2.2. Köy Enstitüleri eğitim modeli

Cumhuriyet'in temel ilkelerinin tüm yurttaki gençlere benimsetilmesi ve çağdaş toplum oluşturmak amacıyla eğitim politikasında yapılan yenilikler sadece okuma yazma eğitimi ile sınırlı kalmamıştır. Köylerde yaşayan halkın refah seviyesine ulaşması için gerekli tüm çalışmaları kapsamakla birlikte, üretimi arttırmak, bilimde, teknikte yurda yararlı insan yetiştirmek amaçlanmıştır. Kültür, sağlık, bayındırlık alanında hedeflenen refaha ulaşmak politika ve sosyal yaşamda her bir ferdi eşit kılmak esas alınmıştır (Türkoğlu 2000). Köy Enstitülerinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin gelecekte emanet edileceği aydın gençlerin kişisel, sosyal, kültürel, teknik donanımlara sahip olarak yetiştirilmesi planlanmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda, Enstitü eğitiminin her bir alanında öğrencilerin kendilerinin çalışarak ve üreterek öğrenecekleri bir eğitim modeli belirlenmiştir (Baykurt 2016)

Enstitülerde uygulanan eğitim “*yaratıcı iş*” eğitimine dayandırılmaktadır. Öğrencilerin yaparak öğrendikleri ve uyguladıkları bu sistemde ortaya çıkan iş, gerçek iştir (Balkır 1974). Enstitü eğitiminde üretilen ürün, öğrenciler için öğrenilen bir bilgi olmasının yanı sıra ihtiyaçları karşılayan bir gereksinimdir (Çetiner 2010). Enstitü içerisinde bulunan derslik, kitaplık, fırın, mutfak, bağ ve bahçeler, oyun ve spor alanlarında görevli insanlar bulunmamaktadır. Öğrenciler iş alanlarında, temizlik işlerinde, mutfak ve bahçe işlerinde aktif olarak çalışarak kişisel tecrübeler kazanmıştır. Müdür, müdür yardımcısı, eğitim başı, tarım başı ve yapı başının bulunduğu yönetim kadrosunun bulunduğu toplantılarda da aktif olarak bulunabilmeleri yönetimde söz sahibi olduklarını göstermektedir (Baykurt 2016). Enstitülerde eğitim veren öğretmenlerin seçiminde de asıl önem, pratik eğitimde başarı sağlayanlara ve zanaatkârlara verilmiştir. Öğrencilere verilen zanaat eğitiminde de, o işi kendisi yapabilecek kadar ustalık becerisi kazanması amaçlanmıştır. Tarımda, doğramacılıkta, yapı işlerinde veya diğer zanaatlarda yetkinlik kazanarak mezun olmaları istenmiştir (Balkır 1974). Enstitü kuruluş sürecinde ve sonrasında yapı uygulama dersleriyle birlikte enstitü yapılarının inşasında aktif olarak bulunan öğrenciler mimari plan yapabilme ve gerçek yapı inşa edebilme tecrübesi kazanmıştır (Kirby 1962). Böylelikle öğrenciler iş eğitimini yerinde ve alanında yetkin öğretmenlerden öğrenerek eğitim kazanımlarını gerçek işe dönüştürme yetisi kazanmıştır. Toprağı işleyerek ürün

yetiştirmekte, içerisinde kaldıkları yapıları inşa etmektedirler. İçtikleri suyu ve kullandıkları elektriği üretmekte, mutfağı, kitaplığı yöneterek sorumluluk kazanmaktadırlar. Sorumlulukla birlikte yetki de verilen Köy Enstitüsü öğrencilerinin, tartışma, eleştirme ve eleştiriye açık olma gibi kişisel gelişim özellikleri kazanmaları da amaçlanmıştır. Enstitü eğitiminde, deneyimleyerek öğrenme ve öğrencinin kendi davranışlarının bilincinde olması gerektiğine inanılmaktadır. Bu nedenle suç işlendiğinde, öncelikle öğrenciye durumu düzeltme imkânı verilmiştir. Enstitülerde, Osmanlı dönemindeki eğitim anlayışından gelen dayak ve şiddet kesinlikle yasaktır (Baykurt 2016).

Köy Enstitülerinin eğitim modelinde dersler üç ana başlık altında verilmiştir. Kültür, ziraat ve yapı dersleri olarak ayrılan eğitim modelinde, teorik eğitimin yanında pratik eğitimin de uygulamalı olarak verildiği bilinmektedir (Türkoğlu 2000). Kültür derslerinde, matematik, kimya, fizik, Türkçe, tarih, coğrafya, resim-iş, sağlık bilgisi, müzik, ev idaresi, öğretmenlik bilgisi, yurttaşlık bilgisi dersleri verilmiştir. Ziraat derslerinde, bahçe ve tarla ziraati, meyvecilik, sebzeçilik, fidancılık, arıcılık, kümes hayvancılığı, ipekböcekçiliği ve balıkçılık dersleri uygulamalı olarak gösterilmiştir. Teknik dersler kapsamında da, demircilik, marangozluk, yapıcılık, terzilik, kız öğrenciler için biçki dikiş, nakış ve dokumacılık dersleri verilmiştir (Altunya 2009, şimşek ve Mercanoğlu 2018).

şekil 2.12. A) Hasanoğlan Köy Enstitüsünde tarım B) Beşikdüzü Köy Enstitüsünde balıkçılık (Anonim 2012)

Enstitülerde uygulanan eğitim modelinde kültür, ziraat, tarım dersleri gibi ortak olarak verilen derslerle birlikte, yere özgü gelişen eylemler her bir enstitüde farklı eğitim

alanlarını da oluşturmuştur. Bu eğitimler, enstitülerin buldukları konumdaki ilişkilerine ve şartlarına göre şekillenmiştir. Meyve ve sebze üretimi, kümes hayvancılığı, küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık, tahıl ekimi, demircilik, marangozluk, biçki dikiş çoğu enstitüde ortak görülen derslerdendir. Enstitülerde yere özgü şekillenerek görülen dersler ise, balıkçılık, ipekböcekçiliği, zeytincilik, bağcılık, pamuk üretimi, gül üretimi, bağcılık, kayak eğitimi vb. derslerdir (Şimşek ve Mercanoğlu 2018). Enstitü eğitiminde esnek bir programın uygulanması, her bir enstitünün kendi şartlarına uygun olarak gelişmesini sağlamış ve bu durum her bir enstitüye özgünlük kazandırmıştır. Ayrıca, enstitü eğitim modelinde gerçekleştirilen ürünler öğrenilen bilgi ve enstitü gereksinimlerinin karşılanması dışında kırsalda yerel üretim biçimlerini de değiştirmiş ve geliştirmiştir. Eğitim modeli bu yönüyle, enstitü idealini yansıtmaktadır.

Çizelge 2.2. Köy Enstitülerinde öğrencilerin aldıkları derslerin 5 yıllık zaman dağılımı (Türkoğlu 2000)

DERSLER	SÜRE
Kültür Dersleri	114 hafta
Tarım Dersleri ve Çalışmaları	58 hafta
Teknik Dersler ve Çalışmaları	58 hafta
Yıllık Tatil	30 hafta
Toplam	260 hafta

Enstitülerde öğrencilerin kişisel gelişiminde üzerinde durulan temel konular öğrenme programı, sorunların çözüm yöntemlerinde alışkanlıkların kurulması ve yeni deneylere yer verilmesi durumudur. Her enstitü kendi imkânları doğrultusunda bu konuları bütüncül bir yaklaşımla uygulamıştır. Kendilerine özgü farklı sorunlarla yüzleşen enstitüler, bu sorunların çözümlenmesi amacıyla eğitim programlarında farklı stratejiler uygulayabilmektedir. Örneğin, ülkenin daha az gelişmiş bölgelerinden gelen öğrencilere sahip enstitüler mevcut eğitim programından daha ağır ilerlemiştir (Kirby 1962). Enstitülerin farklı konumlarda bulunmalarından kaynaklanan yerel özellikler ve imkânlar doğrultusunda da eğitim modelinde değişiklikler görülmüştür. İklim, mevsim ve yer özelliklerine göre değişen eğitim programına bir örnek olarak Sapanca Gölü'ne çok yakın bir mesafede bulunan Arifiye Köy Enstitüsündeki yüzme eğitimleri ve balıkçılık eğitimleri verilebilir. Kars Cılavuz Köy Enstitüsünde ise öğrencilere kayak eğitimi verilmiştir (Baysal 2012). Eğitim programında uygulanan bu esneklik, mekânın

oluşumuna ve eylemlerin çeşitliliğine olanak tanımıştır. Ayrıca bu durum, Türkiye'nin farklı bölgelerinde kurulmuş tüm enstitülerin başarılı olmasını sağlamaktadır. Enstitülerde uygulanan "küme sistemi" öğretmenlerin ve öğrencilerin birbirini daha iyi tanımalarını sağlamıştır. Akşam yemeği öncesi yapılan küme toplantılarında müzik çalışmalarına, edebiyat ve sahne etkinliklerine, spora ve sanata yer verilmiştir. Bir yapıt yüksek sesle okunarak üzerine yapılan tartışmalarda düşünce alışverişinin özgürce gerçekleştiği bir ortam sağlanmıştır. Öğrencilerin eleştirel düşüncelerini sağlayan, bir konu üzerinde değerlendirme yetisi kazandıran ve özgüvenlerinin oluşmasını sağlayan bu yöntemle kişisel eğitimin daha verimli kılındığı düşünülmektedir (Kirby 1962).

Şekil 2.13. A) Köy Enstitülerinde dokuma dersleri B) Biçki dikiş dersleri C) Demircilik dersleri (Anonim 2012)

Köy Enstitüleri eğitim programında yer alan tarım, hayvancılık, yapı işleri, ev ekonomisi gibi dersler kapsamında kullanılacak malzemelerde ve köylerde gerçekleşen sağlık sorunlarında Tarım ve Sağlık Bakanlıklarıyla işbirliği içerisinde hareket edilmiştir. Bakanlıklarla yapılan işbirlikleri enstitülerin daha kapsamlı çalışmasına olanak tanımıştır. Sağlık Bakanlığının sağlık memuru yetiştirmek için yeterli donanımına sahip olmaması nedeniyle enstitülerle kurulan ilişkiler sonucunda 1943 yılının Temmuz ayında 4459 sayılı Kanun onaylanmıştır. Bu yasa ile Köy Enstitülerinin 3. yılında "sağlık" kolunu seçen kız öğrenciler Sağlık Bakanlığının yönettiği kurslara devam etmiştir. Sağlık memuru olacak erkek öğrenciler de Arifiye Köy Enstitüsünde olduğu gibi sağlık kolu bulunan enstitülere gönderilmiştir. Böylelikle Köy Enstitülerinden sağlık memurları yetiştirilerek köyün sağlık sorunlarının iyileştirilmesi sağlanmıştır. Köy Enstitülerinin planlı ve sistematik olarak gerçekleştirdiği uygulamalarıyla kurdukları sağlıklı ilişkiler sonucunda çağdaş bir eğitim modeli oluşturulmuştur (Kirby 1962).

2.2.3. İsmail Hakkı Tonguç ve eğitim anlayışı

Günümüzde, Bulgaristan sınırları içerisinde bulunan Silistre’de 1893 yılında dünyaya gelen İsmail Hakkı Tonguç, 1918 yılında İstanbul Öğretmen Okulundan mezun olmuştur. Devletin açtığı sınavları kazanarak Almanya’da özel eğitim programlarına katılmıştır. Oğlu Engin Tonguç’a (2013) göre, Almanya’da bulunduğu süre içerisinde Almanya’nın eğitim programlarını incelemiş “iş eğitimi” ve “endüstriyel eğitim” kavramları üzerinde araştırmalar yapmıştır. (Tonguç 1997, orakbaşı ve Yeşiltepe 2016) 1919’da Eskişehir Erkek Öğretmen Okulu resim-el işleri ve beden terbiyesi öğretmenliğine atanmıştır. Yunan işgali ile tehdit altında kalan Eskişehir’den Almanya’ya gönderilerek eğitim hayatına bir süre burada devam etmiştir. Karlsruhe’de Güzel Sanatlar Yüksek Okulunda eğitim görmüştür. Daha sonra sırasıyla Konya, Ankara ve Adana’daki Erkek Öğretmen Okullarında resim-iş öğretmenliği yapmıştır. Okullarda müdür yardımcılığı ve çeşitli kurumlarda yöneticilik unvanlarını üstlenmiştir. Gazi Eğitim Enstitüsü yöneticisi ve resim-iş bölümü öğretmeni olan İsmail Hakkı Tonguç, Cumhuriyet’in 10. yılında Açık Hava Sergisi ve Gezici Eğitim Sergisi’ni düzenlemiştir (Türkoğlu 2000). 1931 yıllarında pedagoji alanında Kershensteiner’in “*Muallimin Ruhu*” ve “*Muallim Yetiştirme Meselesi*” kitaplarının çevirilerini yapmıştır. Analiz yapmadaki yetkinliğini, eğitim alanında yoğun çalışmaları ve “*iş ilkesi*” kavramı üzerindeki incelemeleri sayesinde kazanmıştır. 1933 yılında yayınladığı “*İş ve Meslek Terbiyesi*” adlı eseri, Türkçe’de meslek eğitimi üzerine çıkan ilk kitaptır (Kirby 1962, Tonguç 2012). 1935 yılında İlköğretim Genel Müdürlüğüne atanmıştır. Kendisine verilen yetkiler ile 1936-1955 yıllarını kapsayan nitelikli projeler geliştiren Tonguç, gerçekçi bakış açısı ve çözüm odaklı yaklaşımlarıyla bir eğitim devrimcisidir (Altunya 2012).

Tonguç, İlköğretim Genel Müdürlüğüne getirildiğinde Türkiye’nin eğitim sorunlarına getirebileceği çözümler için kapsamlı incelemelerde bulunmuştur. Öncelikle geçmişte uygulanan eğitim sistemlerini incelemiştir. Yapılan uygulamalardaki eksiklikleri, hataları gözlemleyerek Osmanlı Devleti’nden Cumhuriyet’in ilk yıllarını kapsayan süreçte gerçekleşen eğitim arayışlarındaki başarısızlıkların nedenlerini saptamıştır. Tonguç için Cumhuriyet döneminin eğitim felsefesinin iki önemli ilkeye dayanması gerekmektedir: Gerçekçilik ve basitlik. Ülkenin içerisinde bulunduğu durum tüm gerçekliğiyle ele

alınmadığı sürece kararlı, gerçekçi ve tutarlı bir ilerlemenin kaydedilemediğini gözlemlemiştir (Türkoğlu 2000, Işın 2012). Tonguç “*Her bakımdan geri durumda, başka bir yaşam düzeni içinde bunalıp kalmış köye; okulla beraber sağlık, modern teknik, bunların çeşitli araç ve gereçleri, modern kültür, ekonomik bilgi götürülmeyecek olursa, yalnız okumaya, yazmaya önem veren bir bilgi okulu ile köy canlanmaz*” demektedir (Aydoğan 2015). Bu nedenle, ülke nüfusunun yüzde seksenini oluşturan köylerin gereksinimlerinin göz ardı edilmemesi ve eğitim politikasının yurdun her bir köşesini kapsamalarının gerekliliğini savunmuştur. Çağdaş ilköğretimin, üretimi kuvvetlendirecek, halkın tamamını etkileyecek sonuçlar vermesi gerektiğini düşünmektedir (Türkoğlu 2000).

Tonguç’un bir eğitimci olarak köy sorununu ele alış yöntemi gerçekçi ve bilimseldir. Köy yaşamının toplumsal gerçekliğini saptayarak bu durumu tarihsel sürecin bir sonucu olarak görmüştür (Türkoğlu 2000). Bu farklı bakış açısının ona kazandırdıklarıyla köy çocuklarının eğitimine özgün bir çözüm getirmiştir. Enstitülerle birlikte, sadece klasik bilgi öğretmekle yetinilmeden köyü ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan kalkındırmayı amaçlamıştır (Baykurt 2016). Tonguç, toplumu oluşturan her bir bireyin kendi ayakları üzerinde durabilen, üretimin bir parçası ve aynı zamanda haklarının ve sorumluluklarının bilincinde olması gerektiğini düşünmektedir (Işın 2012). Aynı zamanda Köy Enstitüleri ve bu süreçteki tüm deneylerin kolektif bir ürün olduğunu savunmaktadır. Evrensel niteliği, tarihsel sürecin birikimi ve insancıl bir iş olarak tanımladığı bu proje, tüm bu kavramlardan beslendiği ve gelecekte de kalıcılığını bir bireyin veya kurumun başarısına bağlı kalmadan sürdürebilmesi adına önem taşımaktadır (Kirby 1962).

2.3. Köy Enstitüleri Yerleşkelerinin Mimari Mirası

Bu bölümde, Köy Enstitüleri kuramsal olarak ele alınarak 21 farklı yerleşkede inşa edilen enstitülerin oluşturdukları ağ sisteminin işleyişi, Köy Enstitüleri mimarisi, yarışma projeleri ve enstitü yapılarının inşa süreci anlatılmaktadır. Köy Enstitüleri, kuruluşları itibariyle ortak bir ideale sahip yerleşkelerin bütünüdür. Aynı zamanda da buldukları yer ile kurdukları ilişki sonucunda mekânsal oluşumu, mimari malzemeleri ve eğitim modelindeki eylemlerin farklılaşması ile her bir enstitü kendine

özgü bir gelişim göstermiştir. Enstitülerin kuruluşu, yapılaşması ve eğitim sürecinde birbirleriyle ilişkili olarak gösterdikleri paylaşım bu bölümde ele alınmıştır. Enstitülerin yapılarına ait mekânsal oluşumu, tasarım anlayışı, oluşum süreci, yapıların inşa sürecindeki somut ve somut olmayan değerler anlatılmıştır. Bu bölümün amacı, Köy Enstitüleri sisteminin özgünlüğünün anlaşılması ve enstitü yapılarının modern mimari mirasın bir parçası olarak değerlendirilmesinin sağlanmasıdır.

2.3.1. Köy Enstitüleri yerleşkelerinin ağ sistemi ve ilişkileri

Cumhuriyet modernleşmesinin önemli bir parçası olan Köy Enstitüleri projesi, kırsal yaşamın kalkınması ideali ile ele alınmıştır. Köy okullarında eğitimin sürekliliğinin yanı sıra üst ölçekte; köy yaşamının iyileştirilmesi ve üretimin sağlanmasını amaç edinmektedir. Konumlandıkları alanda oluşturdukları mekânsal var oluş, aynı zamanda bir ağ sisteminin parçasını temsil etmektedir (Baysal 2012). Anadolu'nun 21 farklı bölgesinde yer alan enstitülerin her biri, buldukları çevrenin özellikleriyle ve birbirleriyle bağlantılı bir oluşum sergilemiştir. Çevre illerindeki köylerden öğrenci kabul eden enstitü yerleşkeleri, kuruldukları tarihten itibaren gerek inşa süreçleri gerek eğitim programları gerekse aralarında gerçekleştirdikleri üretilen ürün veya malzeme değişimleri ile her zaman yakın ilişkiler içerisinde (Tonguç 1939).

Köy Enstitülerinin kuruluşunda birçok enstitü mekânsal oluşumu sürecinde bir imece ile hareket etmiştir. 1941 yılının Temmuz ayında ilk öğrencilerini almaya başlayan Hasanoğlan Köy Enstitüsü, yapı inşalarının gerçekleşmesi bu duruma bir örnektir. Çadırlarda konaklayarak eğitim sürecine başlayan enstitünün yapı inşaları, Kepirtepe Köy Enstitüsünden gelen 226 öğrenci ve Hasanoğlan köylülerinin desteğiyle başlamıştır. Bu süreçte hamam, çamaşırhane, iki tuvalet ve 500 kişilik yemekhane inşa edilmiştir. Sonrasında Pazarören, Akçadağ ve Cılavuz Köy Enstitülerinden de yirmi öğrenci ve on eğitmen adayından oluşmuş ekip Hasanoğlan için gelmiştir. Enstitüye 2 km uzaktan borular döşeyerek suyun gelmesini sağlamışlardır. Bu enstitüleri, Beşikdüzü, Aksu, Çifteler, Savaştepe, Kızılçullu ve Arifiye Köy Enstitüsü ekipleri de takip etmiştir. Kepirtepe Köy Enstitüsü öğrencileri Trakya'ya kendi yapılarını inşa etmek için döndüklerinde Hasanoğlan'da yirmiden fazla yapı bitmiştir. Hasanoğlan Köy

Enstitüsünün yapılaşma sürecinde gerçekleştirilen bu hareket, enstitülerin ağ sisteminin bütüncül olarak işlediğini, yapı işleri üzerinden örneklemeindedir. Bu durum, enstitülerin işbirliğinin somut simgesidir (Kirby 1962). Tonguç, Hasanoğlan Köy Enstitüsünün kuruluş imecesinden sonra “*daha sonraları yüzlerce ekip, nerede iş varsa oraya yetişti. Aksamış, duraksamış işlere yeniden hız verildi*” diyerek enstitüler arasındaki bağı yeniden tanımlamıştır (Tonguç 1939, Türkoğlu 2000). Eğitim ve mimarinin birlikteliği, enstitülerin kuruluş ve yapılaşma süreçlerinde, Adapazarı depreminde olduğu gibi doğal afetler sonucu yardımlaşmada, yeni gelen öğrencilerin ve büyüyen enstitülerin ihtiyaçlarının artması sonucu yapılaşmada kendini göstermiştir. Bu durum kendini yenileyen ve besleyen bir enstitü ağ sistemini tanımlamaktadır (Balkır 1974, Baysal 2006).

Enstitüde eğitim gören öğrenciler sadece kendi enstitülerinden sorumlu değildir. Yurdun her bir köşesinde var olan tüm enstitüler her bir öğrencinin okulu olarak benimsetilmektedir. Bu nedenle, anılarından tanıklık edilen birçok öğrenci farklı Köy Enstitülerinin kuruluşlarında ve Türkiye'nin birçok köyündeki köy okulunun kuruluşunda ve onarımında bulunmuştur. Tonguç'un “Canlandırılacak Köy” kitabında yer verdiği öğrencilerin anlatımlarından birinde, öğrencilerin İvriz Köy Enstitüsünden Hasanoğlan Köy Enstitüsüne uygulama okulunda çalışmak üzere gittikleri öğrenilmektedir. Burada geçen yaklaşık 67 günlük süre içerisinde uygulama okulu ve bir yüzme havuzu inşasında çalışan enstitülü öğrenciler, harç kararak, duvar örerek türküler eşliğinde yapılar inşa etmiştir. İki Köy Enstitüsü arasında gerçekleşen bu yardımlaşma sadece yapı işleriyle sınırlı kalmamıştır. Hasanoğlan Köy Enstitüsü öğreticileri tarafından sanat dersleri gören İvriz Köy Enstitülü öğrenciler, halk oyunları öğrenimlerini de yine Hasanoğlan Köy Enstitüsü öğrencilerinden öğrendiklerini söylemiştir (Tonguç 1939). Enstitü öğrencilerinin diğer enstitülerin de yapılaşma sürecinde bulunmaları o yerle ve enstitü ile kurdukları bağı kuvvetlendirir. Yardımlaşma, yeni insanlarla iletişim kurma, yeni bir coğrafyayı tanıma, farklı bir coğrafyanın malzeme ve inşa teknikleriyle tanışma açılarından öğrenciye yeni bakış açıları kazandırmıştır (Baysal 2006).

Enstitülü köy çocuklarının çoğunun geldikleri köylerde yaşadıkları çevrenin ağır ve zor şartlar içerdikleri bilinmektedir. Çoğu öğrenci enstitü sayesinde hem kendine ait bir

dünyanın tanıklığını yaşamakta hem de bu ulusal devrimin bir parçası olmaktadır. 21 enstitü arasında gerçekleşen yapı işleri ve yardımlaşma hareketlerinde oluşturulan ekiplerdeki öğrenciler, farklı köyler, iller ve insanlar tanımaktadır. Yurdun farklı köşelerindeki kültürel değişime kendileri tanıklık etmektedir. Yine Adapazarı depremi nedeniyle yıkılan öğretmen evlerini inşa etmek üzere altı farklı enstitüden yola çıkan öğrencilerin anlattıkları, bu durumu doğrulamaktadır. Pamukpınar Köy Enstitüsünden, Arifiye Köy Enstitüsüne gelen ve sonrasında kültür gezisine katılan bir öğrenci amaçlarının *“yalnız yeni bir şehri görmek değil, yerin coğrafi özelliklerini yerinde anlamak, tarihi eserlerini görmek ve o yerin insanlarını, kültürünü tanımak olduğunu”* söylemiştir. Enstitüler arasındaki işbirliği ve paylaşımın, eğitim modelinde öğrenim sürecinin bir parçası olduğu görülmektedir (Tonguç 1939, Türkoğlu 2000).

Öğrencilerinin, enstitülerin kuruluşunda yapılaşma faaliyetlerinde yardımlaşma ve paylaşım içerisinde gösterdikleri eylemler, enstitü mimarisinin şekillenmesinde de önemlidir. Bir enstitüde öğrenilen inşa tekniklerinin, mekân kurgusunun veya yapı elemanlarının diğer enstitülerin kuruluşunda da bilgi aktarımı veya uygulama ile oluşum gösterdiği düşünülebilir. Bu durum, enstitüler arasındaki ilişkinin somut bir örneği olarak mimari yapıları göstermektedir.

2.3.2. Köy Enstitüleri mimarisi

Köy Enstitüleri, köyde eğitimin sağlanması amacının yanı sıra köyün kalkınması ideali ile köylerde yeni bir yaşam biçimi planlamaktadır. Modern ve bilimsel yöntemlerin kullanılarak üretimin sağlandığı sağlıklı, temiz ve güvenli bir yaşam alanı oluşması amaçları yeni bir yaşama biçimini ve mekânsal üretimi gerekli kılmıştır. Cumhuriyet'in modernleşme hareketi sonucunda kırsalda eğitim amacıyla konumlanan Köy Enstitüleri, kırsalın modernleşmesine tanıklık etmiş ve aynı zamanda modern ve geleneksel arasındaki geçişin de bir örneğini oluşturmuştur (Çetin ve Kahya 2017). Hem enstitü yapıları hem de köyün gereksinimleri doğrultusunda mimari yapılaşma göstermiştir. Köy Enstitüleri inşa sürecinde, içerisinde Arifiye Köy Enstitüsünün de bulunduğu toplamda 15 adet Köy Enstitüsü, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından açılan ulusal mimari proje yarışmaları sonucunda inşa edilmiştir. Ortaklar Köy Enstitüsü ve Pulur Köy Enstitüsü

Mualla Eyüboğlu tarafından tasarlanıp uygulanmıştır. Dicle Köy Enstitüsü hazır bina projelerini kullanmış, Kızılçullu, Cılavuz ve Erciş Köy Enstitüleri ise mevcut yapıların iyileştirilmesi yoluyla yerleşim göstermiştir (Çorakbaş ve Yeşiltepe 2016, Şimşek ve Mercanoğlu 2018).

Enstitü yerleşkelerinin mimari oluşumu, buldukları konumun karakteristik özelliklerinden beslenmesine rağmen her bir yerleşe işlev ve mekânsal kurgu bakımından benzerlik göstermektedir. Derslikler, yemekhane, atölyeler, oyun alanları, meydanlar, lojmanlar, bayrak tören alanları ve hatta havuz veya heykeller her bir enstitü yerleşkesinde mekânsal alanları tanımlayan ortak bileşenlerdir. “İş içinde eğitim” ilkesini benimseyen enstitü eğitim modeli için paylaşım alanları, sosyal alanlar, kültürel ve fiziksel evre ile etkileşimin sağlandığı alanlar yerleşkelerin mimari yapılaşmasını oluşturmuştur (Baysal 2012). Yapılaşmanın gerçekleştiği enstitü yerleşkelerinde mekânsal üretim, eğitim sisteminin bir sonucu olarak kendini inşa etmiştir. Köy Enstitüsü yerleşkelerinin mimari yapılaşması, enstitü eğitiminin bir yansımasıdır.

Yerleşkelerin plan kurgusunda görüldüğü gibi yapıların inşa sürecinde de enstitü eğitim modelinin etkisi görülmektedir. Köy Enstitüsü binalarının birçoğu, enstitü öğrencileri, eğitmen adayları ve öğretmenler tarafından imece usulü inşa edilmişlerdir. Enstitülerin n hazırlık aşamaları olan Eğitmen Kurslarında ilk olarak gerçekleşen bu durum, yapı derslerinin bir uzantısı olarak Köy Enstitülerinde de devam etmiştir.

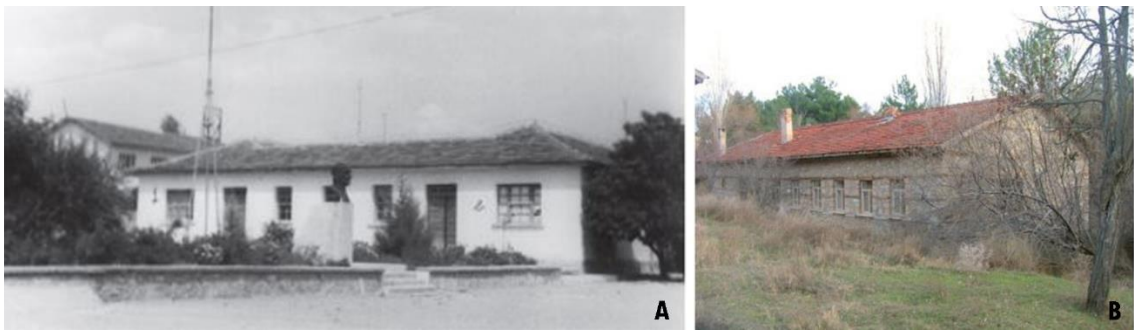

Şekil 2.14. Hasanoğlan Köy Enstitüsü inşa süreci (Baysal 2012)

Enstitü projelerinin uygulanma aşamalarında enstitü mimarlarının da sürece katıldıkları çeşitli kaynaklardan öğrenilmiştir. Aksu Köy Enstitüsünün inşasında, enstitünün mimarı Asım Mutlu'nun ve Arifiye Köy Enstitüsü mimarı Recai Akçay'ın bulunduğu, Türkoğlu'nun hatıralarında yer edinmiştir (Türkoğlu 2000). Köy Enstitülerinin mimarı Mualla Eyüboğlu'nun da, Pulur ve Ortaklar Köy Enstitülerinin projelerini tasarlayarak uygulamalarında da bulunduğu bilinmektedir. Mualla Eyüboğlu, Arifiye, Akpınar, Beşikdüzü, Çifteler, Kepirtepe, Gölköy, Pazarören, Aksu ve Kızılçullu Köy Enstitülerinde de mekânsal üretime tasarım veya uygulama alanlarında katılmıştır (Baysal 2006).

Köy Enstitüleri mekânsal oluşumunda yapıların kolay inşa edilebilir bir şekilde tasarlanmaları dikkat çekmektedir. Bu durum, yarışma şartnamelerinde de planlanmış bir mimari özelliktir. Bulduğu yörenin inşa teknik ve malzemelerine göre, genellikle tek katlı inşa edilen Köy Enstitüsü yapıları, pratik olma ve amaca uygunluğu esas olarak tasarlanmıştır. Aksu ve Gönen Köy Enstitülerinin karşılaştırılması ve değerlendirilmesini konu edinen Çetin ve Kahya'nın (2017) makalesinde, Aksu Köy Enstitüsü yapılarında taş, tuğla ve betonarme yapım tekniği ve malzemeleri kullanılmaktayken Gönen Köy Enstitüsünde kerpiç ve yöreye özgü olan küfeki taşının kullanımının görüldüğü belirtilmiştir. Bu durum, malzeme ve inşa tekniğinin yere özgü şekillenmesini gösteren bir örnektir (Çetin ve Kahya 2017).

Şekil 2.15. A) Aksu Köy Enstitüsü resim iş atölyesi **B)** Gönen Köy Enstitüsü resim atölyesi (Çetin ve Kahya 2017)

Köy Enstitüleri yapılarının çoğunun cephesinde sade ve simetrik bir düzen görülmektedir. Bazı enstitü yapılarında, inşa edildikleri dönemin mimari üslubunda da görülen hitap balkonu veya cephe boyunca şerit balkon bulunmaktadır (Şekil 2.16).

Şekil 2.16. A) Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü binası hitap balkonu (Baysal 2012) **B)**Ortaklar Köy Enstitüsü idare binası (Çetin ve Kahya 2017)

Köy Enstitüleri, iş eğitimi ilkesi doğrultusunda öğrencilerin gündelik yaşayışını eylemlerin bölünmesi/paylaşılması anlayışı ile planlayarak kalabalık öğrenci kitlesi üzerinde etkili bir yönetim sağlamıştır (Kirby 1962). Enstitü sisteminde yaşamı ve eylemleri şekillendiren eğitim modeli, mekânın şekillenmesini de sağlamıştır. Yerleşkedeki yapılar, öğrencilerin dersliklerini, yatakhanelerini, mutfağını, yemekhanesini, öğretmenin konutunu da içerisine alan birimler olarak tasarlanmıştır (Türkoğlu 2000). Eylemlerin parçacıl durumu sonucunda kullanım alanlarında görülen bu birimler ile kümeler halinde bir yaşam tanımlanmıştır. Küme sistemi olarak ifade edilen bu eğitim modeli, mekânların parçalanmasına ve açık mekânlar ile kapalı mekânların birlikteliğine olanak tanımıştır (Baysal 2012). 40-50 kişilik belirlenen kümeler için barınma, eğitim, çalışma alanları gruplandırılarak parçalı bir yerleşim kurgusu oluşturulmuştur (Şimşek ve Mercanoğlu 2018). Yerleşke içerisinde küçük parçalar halinde dağılım gösteren eğitim yapıları, aynı zamanda köy ölçeğinde bir tasarım kurgusuna yakınlaşmıştır (Baysal 2012). Köy Enstitülerinin mekânsal kurgusundaki küme sistemi, yerleşkelerin daha hızlı ve kolay inşa edilmelerini de sağlamıştır. Bu durum enstitülerin yapılaşma süreci devam ederken aynı zamanda eğitim modelindeki diğer eylemlerin ve enstitü yaşantısının kesintisiz devamlılığını da sağlamıştır. Yarışma projeleri sonucunda şartnamelerde tanımlanan mimari program yer ile ilişki kurarak inşa

edildiğinden her bir enstitü için arazi ile uyumlu ve kullanışlı bir yerleşim kurgusu oluşmuştur (Çetin ve Kahya 2017).

2.3.3. Köy Enstitüleri yerleşkeleri için açılan mimari proje yarışmaları

Cumhuriyet yönetiminin ilk zamanlarında hâkim olan Birinci Ulusal Mimarlık Üslubunun sonlarında mimarlık alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1927 yılında düzenlenen Ankara Kent Planı proje yarışması, Cumhuriyet tarihinin bilinen ilk mimari yarışmasıdır. Bu dönemde, yetişmiş Türk mimar sayıca az olduğundan katılım sınırlı tutularak iki Alman ve bir Fransız mimar yarışmaya davet edilmiştir. Atatürk'ün de bulunduğu jüri tarafından Hermann Jansen'in projesi seçilmiş ve uygulanmıştır (Çilingir 2000). Proje yarışmaları açısından uluslararası yarışmaya ilk katılım da bu yıl gerçekleşmiştir (Aslanoğlu 2001). 1927 yılında yerli mimarların kurduğu "Türk Yüksek Mimarlar Birliği" de önemli çalışmalarda bulunmuştur (Çilingir 2000). 1930 yılında Bursa Belediyesinin düzenlediği "Hal Binası Proje Yarışması" dönemin mimarlık dergisi *Mimar*'da yarışmanın açıldığı tarihten iki yıl sonra yer almıştır. Mimar dergisi yayını ile ulaşılabilen en eski yarışma olan Hal Binası Proje Yarışması'nı Türk mimar H. Hüsnü'nün kazandığı yazmaktadır (Anonim 1932). 1931 yılında ise Mimar dergisinin duyurduğu bir belediye binası yarışması bulunmaktadır. Jürisinde Vedat Tek'in bulunduğu "Elazığ Belediyesi Sinema Binası Proje Yarışması", mimarlık alanında proje yarışmalarının yerel basımda duyurulması yönüyle önem kazanmıştır (Anonim 1931). 1933 yılında açılan "Ankara Sergi Salonu Uluslararası Proje Yarışması" Türkiye mimarlığında yerli mimarlar için dönüm noktası özelliği taşımaktadır. Yarışmayı Türk Mimar Şevki Balmumcu kazanmıştır (Aslanoğlu 1985). Yarışmayı bir Türk mimarının kazanmasının ardından Türk mimarlar, kendilerine olan güvenin artmasıyla kamu binalarındaki yapılaşma sürecine yabancı mimarların hâkim olmalarına karşı çıkmışlardır. Türkiye mimarlığında söz sahibi olmak isteyen Türk mimarlar, mimari proje yarışmalarının yapılmasını destekleyerek bu yönde çalışmalar yapmışlardır. 1933 yılında "Türk Yüksek Mimarlar Birliği" tarafından proje yarışması yönetmeliği hazırlanmıştır (Anonim 1933). Bu dönemde, yabancı mimarların elinde olan kamu yapılarının inşasının mimari proje yarışmaları sonucunda yapılmaya başlanması demokratik ve çağdaş bir ilerleme sergilemiştir (Aslanoğlu 2001). 1934 yılında düzenlenen "Gümrükler ve

İnhisarlar Vekâleti Binası” uluslararası proje yarışmasında ilk beş ödül Türk mimarlara ait olmuştur (Anonim 1934). Cumhuriyet yönetiminin başlarında sayıca az olan Türk mimarlar, 1930’lu yıllardan sonra yayımlar, mimari yarışmalar, yapı inşaları, yerli mimarlardan oluşan topluluklar ile Türkiye mimarlığında daha çok yer almışlardır (Eldem 1934).

1940’lı yıllarda ise Keskin’e (2012) göre, Türkiye’de ilk büyük yarışma dizinini temsil etmesi yönüyle önem taşıyan “Köy Enstitüleri Ulusal Mimari Proje Yarışmaları” açılmıştır (Keskin 2012). Köy Enstitüsü projesinin ülkenin her bir köşesini kapsayan ilkesi doğrultusunda 21 adet kurulması planlanan enstitü yerleşkeleri için 1940 yılında, ilk etapta 12 Köy Enstitüsünü kapsayan ulusal mimari proje yarışmaları açılmıştır. Bu süreci, 1941 yılında Hasanoğlan Köy Enstitüsü ve 1943 yılında İvriz ve Pamukpınar Köy Enstitüleri Mimari Proje Yarışmaları takip etmiştir (Çetiner 2010, Kıvılcım Çorakbaş ve Yeşiltepe 2016, Aladağ 2019). Köy Enstitüleri ile birlikte enstitü yerleşkelerinin mekânsal oluşumu için açılan mimari proje yarışmalarının ilk kez yerli mimarlar arasında düzenlenmesi, bu dönemde yeni yetişen Türk mimarlarına yapılan desteğin bir örneğidir. Tonguç, köy davasında memleket çocuklarının bilgi ve yeteneklerinden yararlanmanın doğruluğunu Köy Enstitüleri proje yarışmalarının “memleket mimarları” arasında gerçekleştirilmesiyle göstermiştir (Çetiner 2010). Köy Enstitülerinin mekânsal oluşumlarının mimari proje yarışmaları ile gerçekleştirilmek istenmesi dönemin eğitim sorununa karşı getirilen çözüm arayışının bilimsel ve teknik yöntemlerle ele alındığını ve milli değerlerle bütünleştiğini göstermektedir. Köy Enstitüleri ulusal mimari proje yarışmaları, Cumhuriyet döneminde modern mimari dilin kurulması için bir araç olarak kullanılması yönüyle, bu dönemde açılan diğer yarışmalardan ayrılmaktadır.

13 Mayıs 1940 tarihinde Tebliğler dergisinin 70. sayısında yayınlanan “Köy Enstitüleri Binalarının Avan Projelerine Ait Müsabaka Şartnamesi” (Anonim 1940), ulusal mimari proje yarışmasının detaylarını içermektedir. Köy Enstitüleri Binalarının Avan Projelerine Ait Müsabaka Şartnamesi (Anonim 1940) üç ana bölümde hazırlanmıştır. Birinci bölümünde Esas Şartlar başlığı altında yarışmanın genel hatlarıyla açıklamaları yapılmıştır. Yapılacak olan projelerin buldukları yere özgü karakteristik özelliklerinin, manzarasının, mevcut yapılarının mimari dokusunun göz önünde bulundurularak vaziyet

planlarının oluşturulması istenmiştir. Şartnamenin birinci maddesinde mimarların projelerini gerçekleştirecekleri alanda en az üç gün kalmaları zorunlu tutulmaları çevreyi, bölgenin inşaat tekniklerini ve yerel malzemelerini daha yakından tanımalarına olanak tanımıştır. Şartnamenin ikinci maddesinde, enstitü projelerinin eğitim amacına uygun olarak inşa edilmelerinin yanında konumlandıkları “yer”in karakteristik özellikleri, köy evlerinin mimari dokusu, manzara durumu, orman, deniz vb. unsurların tasarım ölçütlerinde değerlendirilmeleri beklenmiştir. Şartnamenin üçüncü maddesinde, mimarların, enstitülerin mevcut binalarını olduğu gibi kabul edeceklerini, projelerinde yerlerini farklı bir renkle göstererek yıkılmalarını teklif etmemeleri gerektiği yer almaktadır. Bu durum, Köy Enstitülerinin oluşum göstermek istedikleri alan ile bir bütün olarak var olmayı amaçladıklarını ve mevcut dokuyu koruma anlayışı içerisinde hareket ettiklerini göstermektedir. Dördüncü maddesinde mimarların teslim etmeleri gereken proje paftaları listelenmiştir. 1/200 ölçekli planlar, kesitler ve görünüşler, 1/1000 ölçekli vaziyet planı ve 1/2000 ölçekli maketinin teslim edilmesi istenmiştir. Vaziyet planında mevcut yollar, enstitüye bağlanacak yol ve köprülerin işaretlenmesi istenmiştir. Şartnamenin ikinci bölümünde, her bir Köy Enstitüsü için ortak olarak inşa edilecek binalarla ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise, her bir enstitüye ait olarak dikkat edilmesi gereken tasarım ve yerleşimi etkileyecek açıklamalara yer verilmiştir. Yarışma projelerinin şartnameleri incelendiğinde, proje alanının yerle kurduğu ilişki net bir şekilde okunmaktadır. Çevresel faktörlerin, dokunun, iklimin, malzemenin, yerin özelliklerinin enstitü işlevini tanımlayan mekânları oluşturmasını istendiği görülmektedir.

Yarışmanın jürilerinde -değişmeyen jüri üyesi- hareketin kuramcısı ve eylemcisi İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç’un etkisi açıkça izlenir (Keskin 2012). Maarif Vekâleti Başmüfettişi Dr. Celal Otman, Nafia Vekâleti mümessili Sinan Mimaroglu, Türk Yüksek Mimarlar Birliği mümessili Hüsnü Tamer, Talim ve Terbiye azalarından Enver Ziya Karal, Maarif müfettişlerinden Hayrullah Örs yarışmaların diğer jüri üyeleridir (Aydoğan 2019). Her bir enstitü yarışması jürisi için o enstitünün kurucu müdürü de jüriler arasında yer almıştır (Balkır 1974). Enstitülerin yurdun farklı bölgelerinde olmaları farklı ihtiyaçlara sahip olmalarını gerektirmiştir. Yarışma şartnamesinde hususi konular başlığı altında bu durumlar her bir enstitü için açıklanırken

jürilerinde de o kurumun müdürünün bulunması enstitü projelerinin daha tutarlı ve sağlıklı bir şekilde seçilmeleri yönüyle demokratik bir yaklaşım sergilemiştir.

Çizelge 2.3. Köy Enstitüleri mimari proje yarışmalarında istenilen yapı sayıları, teslim tarihleri ve yarışmayı kazanan mimarlar (Anonim 1940, Anonim 1941, Anonim 1943a, Baysal 2006, Çetiner 2010)

ENSTİTÜ	YAPI SAYISI	PROJE TESLİM TARİHİ	YARIŞMAYI KAZANAN MİMAR	KAYNAK
Aksu Köy Enstitüsü	44	15.07.1940	Asım Mutlu	Köy Enstitüleri Binalarının Avan Projelerine Ait Müsabaka Şartnamesi
Akpınar/Ladik Köy Enstitüsü	46	22.07.1940	Leyla A. Turgut	Köy Enstitüleri Binalarının Avan Projelerine Ait Müsabaka Şartnamesi
Akçadağ Köy Enstitüsü	57	10.08.1940	Ahsen Yapanar	Köy Enstitüleri Binalarının Avan Projelerine Ait Müsabaka Şartnamesi
Beşikdüzü Köy Enstitüsü	42	15.08.1940	Ahsen Yapanar	Köy Enstitüleri Binalarının Avan Projelerine Ait Müsabaka Şartnamesi
Savaştepe Köy Enstitüsü	44	24.08.1940	Tahir Tuğ	Köy Enstitüleri Binalarının Avan Projelerine Ait Müsabaka Şartnamesi
Arifiye Köy Enstitüsü	55	16.09.1940	Recai Akçay	Köy Enstitüleri Binalarının Avan Projelerine Ait Müsabaka Şartnamesi
Gönen Köy Enstitüsü	46	14.10.1940	Celal Biçer	Köy Enstitüleri Binalarının Avan Projelerine Ait Müsabaka Şartnamesi
Pazarören Köy Enstitüsü	58	04.11.1940	Ahsen Yapanar	Köy Enstitüleri Binalarının Avan Projelerine Ait Müsabaka Şartnamesi
Göl Köy Enstitüsü	58	14.11.1940	Asım Mutlu	Köy Enstitüleri Binalarının Avan Projelerine Ait Müsabaka Şartnamesi
Düziçi Köy Enstitüsü	46	16.12.1940	Recai Akçay	Köy Enstitüleri Binalarının Avan Projelerine Ait Müsabaka Şartnamesi
Kepirtepe Köy Enstitüsü	44	30.12.1940	Emin Onat, Leman Tomsu	Köy Enstitüleri Binalarının Avan Projelerine Ait Müsabaka Şartnamesi
Çifteler Köy Enstitüsü	65	02.01.1941	Emin Onat, Leman Tomsu	Köy Enstitüleri Binalarının Avan Projelerine Ait Müsabaka Şartnamesi
Hasanoğlan Köy Enstitüsü	125	26.05.1941	Kemal Ahmet Aru, Orhan Arda, Adnan Kuruyazıcı	Hasanoğlan Köy Enstitüsü Binalarının Avan Projelerine Ait Müsabaka Şartnamesi
İvriz Köy Enstitüsü	73	14.07.1943	Necip Uzman, Mukbil Gökdoğan, Asım Kömürcüoğlu	İvriz ve Pamukpınar Köy Enstitüsü Binalarının Avan Projelerine Ait Müsabaka Şartnamesi
Pamukpınar Köy Enstitüsü	73	14.07.1943	Necip Uzman, Mukbil Gökdoğan, Asım Kömürcüoğlu	İvriz ve Pamukpınar Köy Enstitüsü Binalarının Avan Projelerine Ait Müsabaka Şartnamesi

Köy Enstitüsü projelerinin mimari proje yarışmaları ile yapılaşmaları, uzun zamandır süregelen köyde eğitim sorunu için köyden uzakta yapılan tartışmalara ironik bir yaklaşım sergilemiştir. Köy yaşamından beslenerek, o yaşamı tanıyarak yerleşke mekânlarını tasarlayan mimarların projeleri, enstitü idealini temsil etmektedir. İsmail Hakkı Tonguç Belgeliğinden edinilen Akçadağ Köy Enstitüsü projelerine ait bir belgede, mimarın “*Enstitünün kuruluş amaçlarını aydınlatan, açığa çıkaran kişi*” olarak tanımlanması sanata, üretime ve emeğe duyulan değeri göstermektedir (Baysal 2012).

Köy Enstitüleri ulusal mimari proje yarışmasının mimari anlamdaki bir diğer önemi mimarlarının yapıların uygulama aşamalarında da yer almalarıdır. Yüksek Köy Enstitüsü yapı kolunda bulunan Orhan Alsaç'ın, Mualla Eyüboğlu'nun, Asım Mutlu'nun ve Recai Akçay'ın Köy Enstitülerinde tasarım ve uygulama aşamalarında yer aldıkları bilinmektedir (Baysal 2012).

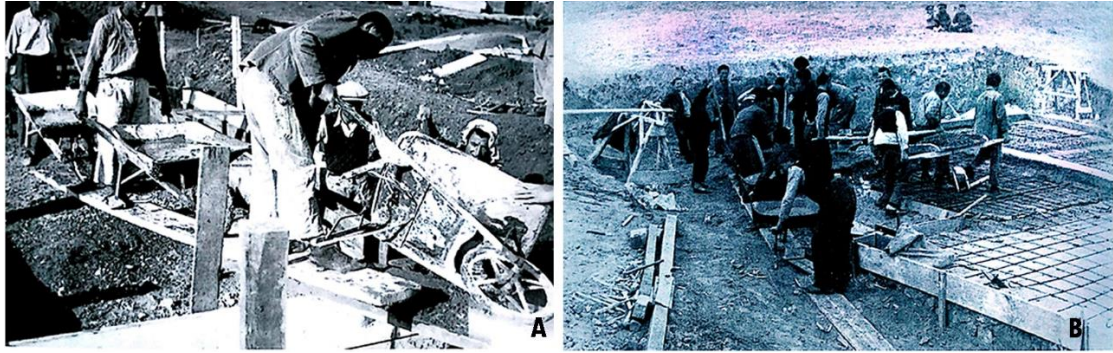
2.3.4. Köy Enstitülerinde kullanılan malzemeler, yapım teknikleri ve yer ilişkisi

“2.2. Köy Enstitülerinin Kurulduğu Dönemde Sosyal, Politik ve Ekonomik Durum” başlığında daha geniş bir şekilde anlatıldığı gibi Köy Enstitülerinin kurulduğu dönem, ülkenin kalkınma süreci içerisinde olması ve 2. Dünya Savaşı etkileri nedenleriyle ekonomik ve sosyal açıdan sıkıntılı bir süreci yansıtmaktadır. Bu zorlu süreç, enstitülerin inşa edilmeleri ve eğitim programının sağlanması için gerekli olan malzemelerin temin edilmesinde yaşanan zorluklarda da kendini göstermiştir. Karaborsaya düşen ve fiyatları yükselen birçok malzeme, halk arasında benzerleri kullanılarak ihtiyaçların karşılanması sağlanmıştır. Bu dönemde enstitüler de kendi malzemelerini kendileri üretmeye başlamıştır. Yapı malzemesi olarak kullandıkları alçı ve tuğla malzemelerini kendilerinin üreterek inşa sürecine başlamaları, dönemin olumsuzluklarından yeni çözümler geliştirmeleri yönüyle değerli bulunmaktadır (Kirby 1962). Enstitülerde üretilen yapı malzemelerine örnek olarak, Savaştepe Köy Enstitüsünde bir yıl içerisinde 280 bin tuğla ve 120 bin kiremit üretimi yapıldığı bilinmektedir (Baysal 2006). Akpınar Köy Enstitüsünde taş ocağı ve Gönen Köy Enstitüsünde ise, tuğla ve kireç ocakları inşa edilmiştir (Baysal 2006).

Şekil 2.17. A) Köy Enstitülerinde tuğla hamurunun çignenmesi B) Köy Enstitülerinde tuğla hamurunun karılması C) Göl Köy Eğitim Kursu öğrencilerinin ürettiği enstitü yapılarında kullanılan tuğlalar (Anonim 2012)

Köy Enstitülerinin yapılarının oluşumunda yerle ilişki kurma düşüncesi, yerin malzeme ve yapım tekniklerinden beslenmesi yönüyle bağdaşmaktadır. Bu durum, yarışma şartnamesinin 2. maddesinde “köy evlerinin vaziyet ve stillerinin göz önünde tutulması” şartı ile belirtilmiştir (Anonim 1940). Buldukları konumun coğrafi özellikleri, köydeki evlerin mimari dokusu ve araziye dağılımı, inşaat teknikleri, zemin vb. nitelikleri enstitü yerleşkelerinin mimari oluşumunu etkileyen önemli bileşenlerdir. Enstitülerin inşa süreçlerinde yerel malzeme kullanımı enstitülerin buldukları yere göre ahşap, taş, tuğla ve kerpiç olarak farklılık göstermiştir. Yapıların çatılarında çoğunlukla ahşap malzeme kullanılmıştır. Malzemelere kolay erişim sağlanması ve uygun fiyatlarda satın alınması tercih edilme nedenlerindedir (Baysal 2012).

Şekil 2.18. A) Kepirtepe Köy Enstitüsünde temel harcının dökülmesi B) Çifteler Köy Enstitüsünde temel harcı taşıyan öğrenciler (Anonim 2012)

Enstitü yapılarının yapım tekniği, geleneksel yöntemlerin modern bir yaklaşım ile ele alınmasıyla oluşturulmuştur. Enstitü yapılarında genel olarak yığma yapım tekniği kullanılmıştır. Kerpiç yapılar enstitü yapılarının çoğunluğunu oluşturuyorken bazı büyük yapılarda betonarme yapım tekniği de kullanılmıştır. Enstitü yapılarının çoğunluğunda tek katlı veya iki katlı yapılar gözlemlenmiştir. Çatılar çoğunlukla ahşap taşıyıcı sistem ile kırma çatı olarak yapılmıştır. Çok fazla işçilik gerektirmeyen maliyet olarak uygun malzeme ve inşa tekniği ile enstitülerin mekânsal üretimleri gerçekleştirilmiştir (Baysal 2012, Çetin ve Kahya 2017). Köy Enstitülerinin çoğunun mimari proje yarışmaları sonucu oluşmaları belirli bir mimari program çerçevesinde gelişerek planlı ve tutarlı bir yerleşim planı ve mimari anlayış geliştirilmesinde önemli bir etken olmuştur. Yarışma şartnamesinde yapı sayılarının, boyutlarının ve işlevlerinin belirlenmesi enstitü yerleşkelerinde oluşturulan mimari yapılaşmanın ekonomik durumunu ve iş gücü

sınırlarını dönemin şartlarına göre makul bir şekilde tanımlanmasını sağlamıştır. Her bir enstitüye ait niteliklerin ve dikkat edilmesi gereken özelliklerin şartnamede verilmesi enstitü yerleşkelerinde mekânsal yerleşimin tutarlı ve amacına uygun bir yapılaşma süreci içerisinde gerçekleşmesini sağlamıştır. Böylelikle tutarlı ve yerinde kararlar alınarak ekonomik, zaman açısından verimli ve iş gücü olarak planlı bir yerleşim kurgulanmıştır (Keskin 2012, Baysal 2012, Şimşek ve Mercanoğlu 2018).

Enstitü yerleşkelerinin eğitim modeli ve yapılaşması sonucu “yer” üzerinde tanımladığı yaşam, “*işlendiği müddetçe verim alınabilecek, henüz verimsiz kamu arazileri*” seçilerek tanımlanmıştır (Ilgaz 1999). Böylece enstitülerin köy arazilerinde kurulmaları, enstitü idealinin gerçekleştirilmesinin ilk önemli niteliğidir. Yer seçimi ile kazanılan bu nitelik, köyün canlandırılmasını köy kaynaklarından beslenerek sağlamanın ilk adımıdır. Şöyle ki, Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte nüfusun %80’inini oluşturan köylerin kalkındırılması düşüncesi, köylerdeki yaşama tutunmak ve köy yaşamını anlamak ile mümkün tutulmuştur. Köy insanının ve köy çocuğunun elinden tutup kaldıracabilecek köyü yaşatmaya devam edebilecek önder insanlar yetiştirme fikri eğitimin köylerde ve köy yaşantısına uygun bir model ile verilmesini gerektirmiştir (Tonguç 1939). Bu nedenle, enstitü ideali tam olarak konumlandıkları alan ile örtüşmektedir. Enstitü kurumlarının yer ile kurduğu ilişki her biri için farklı kazanımlar sağlamaktadır. Enstitüler, yerin özelliklerinden beslenen mimari kurgusu ve yapılaşmasıyla o yere ait bir mimari karakter sergilemektedir (Ilgaz 1999, Çetin ve Kahya 2017). Her bir enstitünün bulunduğu konumun farklı özelliklere sahip olması, yerleşkelerin mekânsal tasarımının buldukları yere özgü olmasını sağlamıştır. Şartnamede de sağlanan bu ayrıcalık, yer ile uyumlu bir kurgu sağlanarak enstitülerin yapılaşma sürecinin de kolaylaşmasını sağlamıştır (Çetin ve Kahya 2017). Enstitülerde “*boşlukta aranan hareket*” (Tonguç 1998) ile mekânsal üretim gerçekleştirilmiş, yaşam tanımlanmış ve alana aidiyet kazandırılmıştır. Yapılaşmanın gerçekleştirilmesiyle gündelik akışını düzenleyen enstitü yaşamı, birbirini besleyen bir döngü olarak mekânsal kurguyu şekillendirmiştir (Baysal 2006). Yer seçiminde önemli tutulmuş diğer etkenler taşıt yolları ile enstitü ilişkisinin kuvvetli olması, enstitünün kamu alanlarına ulaşımının kolay olması ve yerli ile iyi ilişkilerin kurulacağı alanlar enstitü yaşamı için ideal tutulmuştur (Kirby 1962).

2.4. Enstitü Yerleşkelerinin Modern Mimarlık Mirası Olarak Ele Alınması

1940'lı yıllarda inşa edilen Köy Enstitüleri yapılarının korunması ve modern mimarlık mirası olarak ele alınması bu bölümün tartışma konusunu oluşturmaktadır. Modern mimarlık mirasının tanımlanması ve korunması üzerine yapılan çalışmalar “2.1.1. Erken Cumhuriyet Dönemi mimari mirasının korunması” bölümünde ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Bu bölüme referansla, Türkiye’de modern mimarlık mirasının korunması tartışmalarının yoğun olarak 2000’li yıllarda başladığı bilinmektedir. Köy Enstitüleri mirasının korunması çalışmaları da, Türkiye’de koruma alanında modern yapıların nasıl korunması gerektiğinin tartışıldığı bu yıllarda başlamıştır. 1999 yılında Mimarlar Odası tarafından yapılan çalışmalar ile Kültür ve Turizm Bakanlığında Köy Enstitülerinin, 2863 sayılı Kanununun 6. maddesi gereği “*korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı*” olarak tescillenmesi kararının alındığı sonucuna varılmıştır. Günümüzde yalnızca on iki Köy Enstitüsüne ait belirli yapıların tescillendiği bilinmektedir (Kıvılcım Çorakbaş 2014). Tez kapsamında incelenen Arifiye Köy Enstitüsünde, yalnızca tek bir yapının 16.11.2000 tarihinde tescillendiği bilinmektedir (EK 1).

Modern mimarinin korunması konusunda modernin yeni ve gelecek ile kurduğu bağ, koruma kuramındaki tarihsellik ve eskilik değeri ile bağdaşmamaktadır. Bu nedenle, modern mimarinin tasarım ilkelerinin koruma anlayışı ile oluşturduğu tezatlık, modern mimari mirasın korunmasında karşılaşılan başlıca sorunlardandır. Cunningham’a (1998) göre, “*kalıcı yapılar inşa etmeyen ve hareketli, taşınabilir bir mimari anlayışa sahip modern yapıların korunması, koruma ilkelerinin amacını oluşturan, yapıların geleceğe aktarılması durumuyla çelişmektedir*” (Omay Polat 2008). Koruma yaklaşımında tartışılan sorunlardan biri de yapıların niteliği konusudur. Modern mimarlık mirası kapsamında ele alınan yapılar genellikle “*anıtsal*” nitelik taşıması yönüyle değerlendirilmektedir. Koruma kuramının tartışıldığı andan bu yana anıtın anlamsal olarak karşılığı da değişim göstermiştir. 17. yüzyılın sonunda arkeoloji ile ilişkilendirilen anıt kavramı, zaman içerisinde toplumsal bellek ve estetik değerleri ile de ilişkilendirilmiştir. Kavram, Fransız İhtilali’nden sonra güç ve güzellik değerleri kazanmış, günümüzde ise güzelliğinin yanı sıra teknik açıdan da önemli bulunmaktadır (Omay Polat ve Can 2008). Venedik Tüzüğü’nün 1. maddesinde kültür varlığının tek bir

anıtı kapsamadığı vurgulanmıştır (Anonim 1964). Anıt kavramı için, tarihi bir olayın, gelişmenin veya uygarlığın tanıklığını üstlenen kentsel veya kırsal çevreyi de içerisine alan bir tanım yapılmıştır (Anonim 1964). Jokilehto'ya (1999) göre, “*anıt yapılarının tarihi ve estetik değerlerinin belgelenmesi, eleştirel bir yaklaşımla irdelenmesi modern yapıların nitelendirilmesinde önemli bir temeli oluşturmaktadır*” (Jokilehto 1999). Böylelikle, estetik ve tarihi değerlerin tanımlanması ve değerlendirilmesi üzerine anıt kavramının kültürel ve çevresel değerler ile birlikte ele alınması koruma kuramında önemli bir gelişme sağlamıştır (Omay Polat 2008).

Modern mimarlık mirasında tanımlanan yapılar oluşumları bakımından inşa edildikleri dönemin özelliklerini taşımaktadır. Cumhuriyet ideolojisi sonucu, devletin modernleşme aracı olarak mimari eylemleri kullanması, bu dönemde öne çıkan modern mimari etkinin daha çok kamusal mekânlarda görülmesine neden olmuştur. Bu dönemde inşa edilen yönetim, sağlık ve eğitim işlevli kamu yapılarının, zaman içerisinde kullanımına bağlı olarak korunmasının daha mümkün olduğu söylenebilir. Dönemin karakteristik özelliklerini yansıtan önemli yapılarından konut yapılarında ise aynı durumdan söz edilememektedir. Omay Polat'ın (2008) “Türkiye'nin Modern Mimarlık Mirasının Korunması: Kuram ve Yöntem Bağlamında Bir Değerlendirme” başlıklı doktora tezinde incelenen Levent yerleşiminin 1. kısmı, Rebi Gorbon ve Kemal Ahmet Aru tarafından tasarlanmıştır. Yerleşim, 2008 yılında yerleşim alanı olarak kentsel sit alanı ilan edilmiştir. Yerleşim içerisinde özgünlüğünü kaybeden konut yapıları bulunmasına rağmen Levent yerleşiminde bu kısmın ilk toplu konut projelerinin uygulandığı bir alan olması, yapıların mimari inşa teknikleri, mimarlarının önemli bir eseri olması ve günümüzde gelişen kent ile yapıların ve yerleşimin bozulma tehlikesinde olmaları nedenleriyle KTVKKB tarafından tescil kararı alınmıştır (Omay Polat 2008). Modern konuta bir örnek olarak Seyfi Arkan tarafından 1934-1935 yıllarında tasarlanan Ayhan Apartmanı'ndan bahsedilebilir. Cephesinde yatay ve dikey çizgiler kullanılarak yuvarlak köşe ile biçimlenen yapı, 1930 ve 1940'lı yılların gelişen modern konut dokusuna katkıda bulunmuştur. 2004 yılında yıktırılan yapı, yıkımından sonra kurul kararıyla rekonstrüksiyon yoluyla yeniden inşa edilmiştir (EK 2). Fakat inşa edilen yapının Ayhan Apartmanı mimari dilinden farklı olduğu görülmektedir (Omay Polat 2008). Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kamu yapılarının yabancı mimarların hâkimiyetinde olması,

konut yapılarının tasarım ve inşalarında yerli mimarların daha çok yer almalarına imkân tanımıştır. Modern mimari miras kapsamında sayıca fazla olan konut yapıları, malzeme ve yapım teknikleri, mimarının tasarım ürünü, döneminin karakteristik özelliklerini yansıtması nitelikleriyle koruma kapsamında yer almaktadır. Fakat bireysel kullanıma dönük bir işleve sahip olması, kullanımındaki tahribatlar, gelişen teknoloji ile değişim süreci ve hızlı kentleşme gibi sorunlar nedeniyle modern konut yapıları günümüzde korunması zorlaşan yapı tiplerinden birini oluşturmaktadır.

Modern mirasın korunmasında karşılaşılan korumanın tanımının nasıl ele alınması gerektiği sorunu, bir anlamda Köy Enstitülerinin korunması sürecinde de görülmektedir. Bu nedenle, öncelikle Köy Enstitülerinin modern mimari miras olarak tanımlanmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Köy Enstitülerinin kuruldukları dönem, yeni bir yönetim anlayışının hâkim olmasıyla ulusun yeni bir kimlik kazanması, üretimin ve kalkınmanın bilimsel yöntemlerle çözümlenmesi ve çağdaş bir toplum ve kent oluşturulması amaçlarını taşımaktadır. Köy Enstitüleri de, kırsalın modernleştirilmesi amacıyla bir eğitim politikası sonucunda oluşmuştur. Kırsalın kalkındırılması amacı ile eğitim ve üretim birlikteliği sağlanarak köylerin canlandırılması ve köy insanının yetiştirilmesi planlanmıştır. Köy yaşamının eğitim yoluyla geçirdiği dönüşüm, modern bir yaşam biçimi, yeni tarımsal üretim yöntemlerinin uygulanması, sağlık ve yaşam şartlarının iyileştirilmesi, köy çocuklarının çağdaş bir yurttaş olarak memleketine katkıları olarak tanımlanabilir. Köy Enstitülerinin modern miras olarak değerlendirilmesi konusu var olan literatürde modern mimari miras tanımının kapsamının dışında kalmaktadır. Ancak, Köy Enstitülerinin Cumhuriyet'in modernleşmesine olan tanıklığı, kavramsal ve mekânsal olarak oluşum süreci ve kırsalın modernleşmesinin önemli bir örneği olması yönüyle modern miras olarak tanımlanması söz konusudur. Köy Enstitülerinin kuruldukları dönem için Eldem'in (1940), yerel malzeme ve inşaat tekniklerinin kullanımı ve yerli mimarlarla yapı inşalarının gerçekleştirilmesinin gerekliliğini ortaya koyduğu düşünceleri, mili mimari kavramına açıklık getirmektedir. Köy Enstitülerinin mimari oluşumunda da, yarışma şartnamesine (1940) uygun olarak yerel malzeme ve inşaat tekniği kullanılması ve hem projelendirme hem uygulama aşamalarında yerli mimarların ön planda olması, kırsalın modernleşmesinde mimari yaklaşımın yerel olma durumunu önemseydiğini destekler niteliktedir. Bu

değerlendirmelerle birlikte, Köy Enstitülerinin yerel mimari anlayışı benimseyerek yere özgü biçimlenen mimari kurgusu ve enstitü eğitim idealinin sunduğu kırdaki yeni bir yaşam biçimi bütüncül olarak kırsalın modernleşmesinin önemli bir örneğidir.

Enstitü yerleşkelerinin modern mimari miras olarak korunması günümüzdeki durumlarının belgelenmesi, incelenmesi, değerlendirilmesi ve tartışılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Günümüzdeki durum incelendiğinde ise, enstitülerin bütünlüğünün ve özgünlüğünün korunmasındaki sorunlar ile karşılaşmaktadır. Örneğin, çoğu Köy Enstitüsünde fiziksel olarak korunması gerekli bir mimari değer ile karşılaşmak zorlaşmıştır. Korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenmiş az sayıdaki enstitü yapıları da, günümüzde enstitü bağlamından kopuk bir şekilde yalnızlaştırılmıştır. Arifiye Köy Enstitüsünde de örneği görülen, koruma altına alınan sınırlı sayıdaki enstitü yapılarının çevresindeki enstitü dönemine ait diğer yapıların tanımlanmaması, koruma kararlarına dâhil edilmemesi ve günümüze dek yerleşkede oluşan mimari yapılaşmanın da göz ardı edilmesi enstitü yerleşkelerinin bütüncül bir yaklaşım ile değerlendirilmediğini göstermektedir. Günümüz enstitü yerleşkelerinde mimari değer olarak az sayıda yapı ile karşılaşılması durumu, enstitülerin korunması konusunda sorun oluşturmaktadır.

1930'lu yıllarda kırsalın modernleşmesinde görülen köy yerleşimlerinin planlanması ve kırsalın kalkındırılması faaliyetleri, devam eden savaşın etkileri sonucunda ekonomik nedenlerle yavaşlatılmıştır. 1940'lı yıllarda kurulan Köy Enstitüleri de, kırsalın kalkındırılmasına eğitim yoluyla modern ve bilimsel bir çözüm sunması yönüyle değerli bulunmaktadır. Eğitim ve üretim birlikteliği ile kırsalın modernleşmesinde önemli bir yeri bulunan Köy Enstitülerinin mekânsal izleri, günümüzde somut bir değer oluşturmaktadır (Eres 2008). Bununla birlikte, Köy Enstitülerinin planlı kuruluşu, idealleri, eğitim modeli, gündelik programı, enstitüler arasındaki ağ sistemi, oluşum yöntemleri, mekânsal kurguları, eğitim ve üretim paylaşımları ve buldukları yer ile kurdukları ilişki de korunması gerekli miras değerlerinin tanımlanmasında önemli bir etken oluşturmaktadır. Somut olmayan kültürel mirasın tanımlanabilmesi için sosyal, politik, tarihi, eğitim, bilimsel ve ekonomik değer gibi birçok değer Köy Enstitülerinin korunmasının gerekliliği üzerine mimari ve koruma alanında yazılan birçok çalışmada vurgulanmaktadır (Keskin

2012, Baysal 2012, Kıvılcım Çorakbaş ve Çakıcı 2013, Çetin ve Kahya 2017, Şimşek ve Mercanoğlu 2018, Çetin ve Kıran 2019). Bu değerler, aynı zamanda Köy Enstitülerinin kültürel mirasının anlaşılabilmesi için bütüne ulaşan parçaları oluşturmaktadır (bkz. Şekil 1.2).

Çakıcı ve Kıvılcım Çorakbaş'ın (2013), "*Hasanoğlan Köy Enstitüsü ve Yüksek Köy Enstitüsü Yerleşkesi'nin Tarihçesi ve Değerleri*" başlıklı yazısında Hasanoğlan Köy Enstitüsü yerleşkesinin korunması amacıyla enstitünün kültürel miras değerleri belirlenmiştir. Enstitünün Cumhuriyet yönetiminde gerçekleştirilen "Köy Aydınlanma Projesi"nin bir parçası olması ve günümüzde hala bir tartışma konusu olması yönüyle tarihi ve politik değeri, yerli ile kurduğu ilişkilere yönelik yönetsel değeri, bulunduğu alanı geliştirecek yerleşkeler olarak kurulması yönüyle bölgesel değeri tanımlanmıştır. Tonguç tarafından fotoğraflanarak belgelenen bir yaşantıya sahip olması yönüyle belgelenmiş olma değeri, gelen ziyaretçileri ve yerli ile ilişkisi açısından anı değeri, enstitüye ait materyallerin korunup sergilenmesi korunmuşluk değeri olarak belirlenmiştir. Ekonomik değeri, devamlılık değeri ve yerleşkenin proje yarışması sonucu oluşması, mimarının mimarlık alanındaki konumu, mekânsal kurgusu, yapılarının inşa süreçleri düşünülerek mimari değeri tanımlanmıştır. Tüm bu değerler kapsamında, Hasanoğlan Köy Enstitüsü yerleşkesinin kültürel varlığının gelecek kuşaklara aktarılması için somut ve somut olmayan kültürel değerlerinin çalışılması ve bütüncül olarak değerlendirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır (Çakıcı ve Kıvılcım Çorakbaş 2013).

Hasanoğlan Köy Enstitüsünde 2006 yılında yerleşkenin bütüncül olarak korunması kararının KTVKK tarafından alınmasının ardından 2007 yılında TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi tarafından "Hasanoğlan Köy Enstitüsü ve Yüksek Köy Enstitüsü Yerleşkesi Değerlendirme Projesi Ulusal Öğrenci Fikir Yarışması" açılmıştır. Bu yarışma ile değerlendirmeye giren ilk 20 projenin tartışıldığı bir konferans düzenlenmiştir. Devam eden yıllarda da belirli bir süre, Hasanoğlan Köy Enstitüsünün önemini anlaşılması ve korunması üzerine çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir (Kıvılcım Çorakbaş 2013).

Çetin ve Kıran'ın (2019) "*Ortaklar Köy Enstitüsünde Modern Mimarlığın İzleri*" başlıklı yazısında, Ortaklar Köy Enstitüsü yerleşkesinde mekânsal kurgunun insan ölçeğine

saygılı tutumunu ve yerel malzeme ve inşaa teknikleri ile oluşumunu mimari anlamda değerli bularak yerleşkenin bir bütün olarak geleceğe aktarılması gerektiği üzerinde durulmuştur (Çetin ve Kıran 2019). Çorakbaş ve Atalay (2017), Beşikdüzü Köy Enstitüsünün çok az öğün yapısının kalmış olmasına rağmen günümüzde enstitüye ait belgeler ve anıların enstitünün korunmasında bütüncül bir koruma yaklaşımıyla ele alınıp değerlendirilmesi gerektiğini anlatmaktadır (Kıvılcım Çorakbaş ve Atalay 2017). Pulur Köy Enstitüsünün de, özgün yapılarının çoğunun kaybedilmiş olmasına rağmen Türkiye'nin eğitim ve politika tarihinde önemli bir yeri olduğu düşünüldüğünden bütüncül bir koruma yaklaşımı ile kültür varlığı olarak değerlendirilmesi gerektiği söylenmiştir (Kıvılcım Çorakbaş ve Yeşiltepe 2015). Şimşek ve Mercanoğlu (2018) ise, döneminin zorluklarına rağmen eğitim sorununun çözümünde önemli bir başarı sağlayan enstitülerin günümüzdeki eğitim sisteminde de bir örnek olarak yaşatılmaları gerektiğini dile getirmiştir (Şimşek ve Mercanoğlu 2018).

Köy Enstitüleri mimarisi ve korunması üzerine son yıllarda yazılan akademik çalışmalarda, enstitülerin disiplinlerarası sahip olduğu değerlerin bütüncül bir şekilde yorumlanarak somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin tanımlanması, sunulması ve korunması gerekliliği anlatılmıştır. Köy Enstitülerinin tarihi, eğitim tarihi, ekonomik, politik, mimari alanlarda bütüncül olarak değerlendirilerek korunması gerekli kültür varlıkları olarak tescillenmeleri ve gelecek kuşaklara aktarılmaları sağlanmalıdır (Kıvılcım Çorakbaş ve Çakıcı 2013, Kıvılcım Çorakbaş ve Yeşiltepe 2015, Çetin ve Kahya 2017, Kıvılcım Çorakbaş ve Atalay 2017, Şimşek ve Mercanoğlu 2018, Çetin ve Kıran 2019).

3. MATERYAL ve YÖNTEM: ARİFİYE KÖY ENSTİTÜSÜ MİMARİ MİRASI

3.1. Yöntem

Arifiye Köy Enstitüsü mimari mirasının anlaşılması ve belgelenmesi sürecinde ilk olarak enstitünün tarihsel süreci irdelenmiştir. Arifiye Köy Enstitüsü, tezin yöntem şemasında belirlenen ön hazırlık bağlamlarında ele alınmıştır (bkz. Şekil 1.2) Enstitünün ne zaman ve nasıl kurulduğu, nasıl yerleşim ve yapılaşma gösterdiğine dair tüm veriler belgelenmiştir. Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinin bulunduğu arazinin 1940 yılından itibaren olmak üzere hava fotoğraflarına Harita Genel Müdürlüğünden erişim sağlanmıştır. 17.02.2020, 22.05.2020 ve 22.01.2021 tarihlerinde Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde arazi çalışmaları yapılmıştır. Alan 2’de Recai Akçay’ın projesine göre inşa edilen lojman yapısının planı kroki olarak belgelenmiştir. Eskiz, fotoğraflama, sözlü görüşmeler ile gerçekleşen arazi çalışmalarında edinilen bilgiler, eski hava fotoğrafları ile karşılaştırılarak yerleşkeye eklenen veya yıkılan yapılar belirlenmiştir. Bunun sonucunda, dönem analizleri oluşturulmuştur. Analiz çalışmaları “4. Bulgular” bölümünde haritalar, fotoğraflar ve grafikler ile ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

Günümüzde Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde, yerleşkenin belirli bir kısmında eğitim işlevi devam etmektedir. Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde zaman içerisinde eğitim sisteminin değişmesiyle farklı eğitim kurumlarından mezun olan kişiler ile iletişime geçilerek yerleşkenin zaman içerisindeki mekânsal ve işlevsel değişimi belgelenmiştir. 1969 yılı Arifiye İlköğretmen Okulu mezunu Ayhan Köksal ile 06.04.2020 tarihinde telefon ile sözlü görüşme yapılmıştır. 1992 yılı Arifiye Anadolu Öğretmen Lisesi mezunu Gül Aygün ile 06.04.2020 ve 29.12.2020 tarihlerinde telefon ile sözlü görüşme yapılmıştır. Köksal ve Aygün ile yapılan görüşmelerde değişen eğitim sistemi sonucunda yerleşkede bulunan yapıların o dönemlerde nasıl ve hangi işlevlerde kullanıldığına ilişkin bilgiler kaydedilmiştir. 1969-1975 yıllarında Arifiye İlköğretmen Okulu İngilizce öğretmeni Tezer Uysal Sakarya ve Yavuz Ali Sakarya ile 25.05.2020 ve 29.12.2020 tarihlerinde yapılan telefon görüşmeleri sonucunda yerleşkedeki yapıların kullanımına ilişkin bilgiler alınmıştır. Eğitim Kursu Alanı’nda (Alan 1) bulunan eğitim işlevi amacıyla yeni inşa edilen yapıların enstitü yapıları ile nasıl ilişki kurduğu ve yerleşkenin

1970’li yıllarına ait vaziyet planının anlatımı sözlü olarak ve kroki çizimleri ile de yazılı olarak aktarılmıştır. Yarışma Projesi Alanı’nda (Alan 2) bulunan enstitü yapılarının 1970’li yıllardaki kullanım durumları aktarılmıştır. Bu alanda bulunan ve günümüzde Recai Akçay’ın projesine göre ayakta kalan tek yapı, Yavuz Ali Sakarya tarafından kroki çizimi ile belgelenmiş ve teze eklenmiştir. Sözlü görüşmelerden röportaj, anket, kroki çizimi yöntemleri ile enstitü yerleşkesinde zaman içerisinde kullanılan yapıların işlevsel durumları belgelenmiştir.

Arifiye Köy Enstitüsü kurucu müdürü Süleyman Edip Balkır’ın, “*ulusu yeniden kaldırmak amacıyla köklü değişimler gerçekleştirdikleri ilkelerin gücünün, gelecek kuşaklara aktarılması*” amacıyla kaleme aldığı “Dipten Gelen Ses Arifiye Köy Enstitüsü 1940-1946” (1974) adlı eseri, Arifiye Köy Enstitüsü somut kültürel mirası olarak değerlendirilerek, enstitü bağlamında temel kaynak kabul edilmiştir. Arifiye Köy Enstitüsü kapsamında, birinci ağızdan edinilen bu bilgilerden belgeleme sürecinde yararlanılmıştır. Arifiye Köy Enstitüsü üzerine çalışmaları bulunan Arifiye İlköğretmen Okulu 1975 yılı mezunu Karabey Aydoğan’ın “Arifiye Köy Eğitimcileri Tarihi” (2015) ve (2019) “Uygarlığın Tuğlası Arifiye Köy Enstitüsü” adlı eserlerinde, Eğitimciler Kursu ve Arifiye Köy Enstitüsü kuruluş ve yapılaşma süreci ile ilgili verilerden yararlanılmıştır. Tezin kaynağını oluşturan tüm bu veriler birbiri ile ve enstitüler üzerine yazılmış kaynaklarla da karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Arifiye Köy Enstitüsü kuramsal kısmının oluşmasında literatür taraması, arşiv araştırması, alan çalışması ve görüşme yöntemlerinden yararlanılmıştır. Arifiye Köy Enstitüsünün mimari mirasının belirlenmesinde enstitünün mekânsal dönüşümünün incelenmesi önemli bulunmuştur. Bu nedenden dolayı gerçekleştirilen belgeleme ve modelleme çalışmaları sonucunda dönem analizleri ve restitüsyon paftaları oluşturulmuştur. Bursa Uludağ Üniversitesinde Koruma Projesi I yüksek lisans dersi kapsamında Doç. Dr. Figen Kıvılcım Çorakbaşı tarafından yürütülen derste Arifiye, Çifteler, Gönen, Pazarören, Hasanoğlan, Ortaklar, Pulur ve İvriz Köy Enstitüsü olmak üzere 8 adet Köy Enstitüsünün CBS ile modellenmesi yapılmıştır. Bu modelleme yöntemi, Arifiye Köy Enstitüsünün tarihi, eğitim süreci, mekânsal dönüşümü, zaman içerisinde geçirdiği değişimi, günümüzdeki durumu, koruma sorunları, kültürel önemi ve kültürel

miras değerlerinin tartışılması açısından enstitülerin ağ sistemi içerisinde değerlendirilmesine altlık oluşturmuştur. Arifiye Köy Enstitüsünün eğitim tarihinin başlangıcı olan 1937 yılından itibaren, yerleşkede inşa edilen tüm yapılar (Alan 3, Alan 4 ve Alan 5 hariç), restitüsyon ve dönem analizi paftalarında numaralandırılmıştır. Tezin tamamında olduğu gibi bu bölümünde de, yapı ve yerleşke ilişkilerinin anlaşılır bir şekilde okunması amacıyla yapılar üzerinde tanımlanan bu numaralara değinilmektedir.

3.2. Arifiye Köy Enstitüsünün Tarihi

Arifiye Köy Enstitüsü, 17.04.1940 tarihinde onaylanan Köy Enstitüleri Kanunu sonrasında Kocaeli-Arifiye’de bulunan Eğitim Kursunun Köy Enstitüsüne dönüştürülmesiyle kurulmuştur. Eğitim Kursu, 01.05.1937 tarihinde Arifiye’de demiryolu istasyonunun karşısında kurulmuştur. Eğitim Kursunun ve hatta Arifiye Köy Enstitüsünün kurulduğu yıllarda da Kocaeli’nin Adapazarı ilçesine bağlı bir köy olan Arifiye, 1954 yılında Adapazarı’nın il olmasıyla Adapazarı iline bağlanmıştır (Aydoğan 2015).

Şekil 3.1. Arifiye Köy Enstitüsü Konumu (Google Earth Maps 2020 düzenlenerek oluşturulmuştur)

17.04.1940 tarihinde Köy Enstitüleri Kanunu’nun çıkarılmasıyla Arifiye’de bulunan Eğitim Kursu, “Arifiye Köy Enstitüsü ve Eğitim Kursu” adını almıştır (Aydoğan

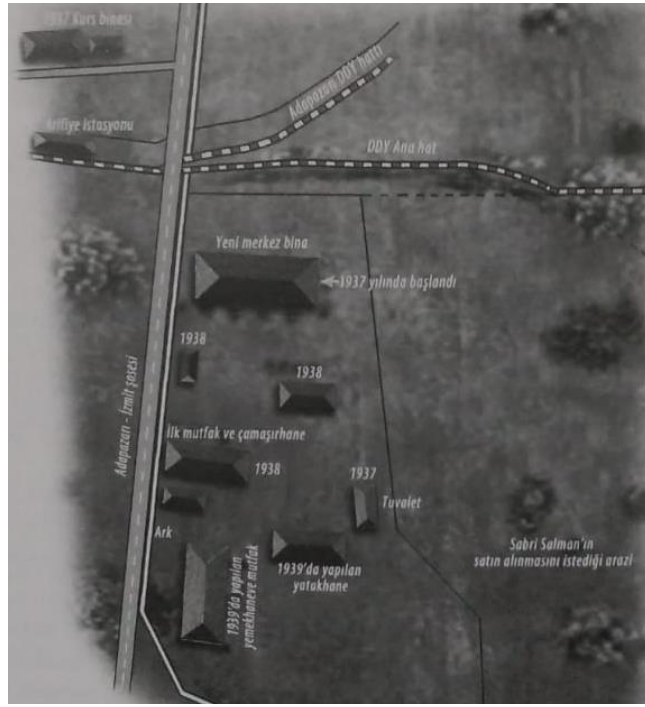
2019). Eğitim Kursumun dördüncü eğitim döneminde eğitim sürecine başlayan Arifiye Köy Enstitüsünde zaman içerisinde oluşan ihtiyaçlar ve eğitim modelinin gereksinimleri doğrultusunda yeni mekânsal üretimler gerçekleşmiştir. Böylelikle, öğrenciler, öğretmenler ve öğretmenlerin ortaklaşa çalışmaları sonucunda yeni yapıların inşa edildiği, enstitünün bulunduğu konum itibariyle eğitim modelinin yere özgü şekillendiği, çevre ile ilişkisinin enstitü yapısına ve eğitim modeline olumlu sonuçlar kattığı bir enstitü oluşum göstermiştir. Bu bölümde, Arifiye Köy Enstitüsünün kuruluşundan enstitüye özgü eylemlerin mekânı var ediş biçimine, kurucu müdürünün enstitü yaşamına katkısına, mimari proje yarışması ile oluşum gösteren yapılaşma sürecine, uygulanan projenin mimarına, Arifiye Köy Enstitüsünün oluşumundaki yerel inşa tekniklerine, mimari kurgusuna ve yere özgü gelişen eylemlerine yer verilmiştir.

3.2.1. Arifiye Köy Enstitüsünün kuruluşu

Köy Enstitüleri Kanunu henüz çıkarılmadan eğitim idealindeki basamakları adım adım gerçekleştiren Tonguç, Köy Enstitüleri için gerekli ortamı öncesinde planladığı düşünülmektedir. Tonguç'un bu ileri görüşlülüğü sayesinde enstitü eğitim modeli, Köy Enstitüleri Kanunu onaylandığı gibi işleve konulmuştur. Tonguç, Köy Enstitüleri projesinin ilk adımlarını oluşturan Eğitim Kurslarının açılacağı yerleri, eğitim gezileri sırasında aldığı kararlar ile şekillendirmiştir. Arifiye Eğitim Kursumun açılacağı alanı da, Kocaeli Valisi ve Maarif Müdürü ile Kocaeli'de yaptığı toplantı sonrası Arifiye'yi ziyaret ettiği bir gezi sırasında ortak istişare sonucunda belirlemiştir. Demiryolu istasyon binasının arkasındaki iki binayı Eğitim Kursu olarak belirlemiştir (Şekil 3.2). Bu haber, 21.02.1937 tarihli Tan Gazetesinde "Arifiye'de Bir Köy Kursu" başlığı ile yayınlanmıştır (Aydoğan 2015). Tonguç, enstitülerde görev alacak müdürleri, işleyişi ve program ile ilgili tüm detayları da planlayarak ilerlemiştir. Bu durum, Köy Enstitüleri projesinin zaman kaybedilmeden milletin yararına sunulmasına imkân tanımıştır (Aydoğan 2019). Tonguç'un, Arifiye Köy Enstitüsü kurucu müdürünü de daha önceden belirlediği, Süleyman Edip Balkır'ın "Dipten Gelen Ses Arifiye Köy Enstitüsü 1940-1946" adlı kitabındaki notlarından anlaşılmaktadır. Edip Balkır, henüz Köy Enstitüleri Kanunu çıkmadan 01.04.1940 tarihinde Arifiye Köy Enstitüsüne geldiğini kaydetmiştir (Balkır 1974).

Şekil 3.2. Arifiye Eğitim Kursu ilk binası (Yeşilyaprak 2016)

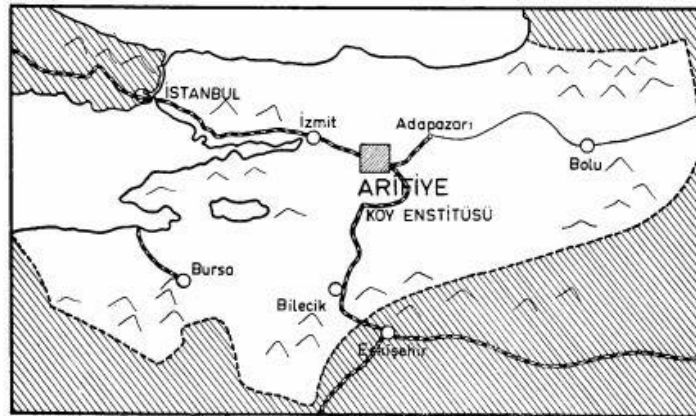
Şekil 3.3. Arifiye Köy Enstitüsünün başlangıcında yerleşkenin krokisi¹ (Aydoğan 2015)

Eğitmen Kursları ve Köy Öğretmen Okullarının açılmasıyla başlayan Köy Enstitüsü projesi, oluşumu yönüyle eğitim modelinde uygulanmak istenen deneysel ve uygulamalı programı yansıtmaktadır. Bu bağlamda, Arifiye Eğitim Kursu da Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinin başlangıcını oluşturmaktadır. Eğitim Kursu arazisindeki yapıları kullanarak eğitime başlaması planlanan Arifiye Köy Enstitüsü, yapılaşma sürecinde

¹ Bu kroki, Karabey Aydoğan tarafından sözlü kaynaklardan ulaştığı veriler doğrultusunda oluşturulmuştur (Aydoğan 2020).

eğitmen adaylarının tecrübelerinden ve yardımlarından da yararlanmışır. Fakat Balkır'ın (1974) gözünden enstitü yaşamının tanımlandığı bu arazi, üzerinde epey çalışılması gereken bir alandır. Balkır'ın arazide karşılaştığı yapılardan ilki “3.2.5. AKE inşa süreci” bölümünde “merkez bina” olarak daha detaylı anlatılacak olan yapıdır. Demiryoluna paralel, iki katlı ve inşası yarım kalmış bu yapının alt katı depo olarak üst katı ise eğitmenlerin yatakhane olarak kullanılmaktadır. Henüz tamamlanmamış bir yemekhane binası ve ahır olarak kullanılan bir adet kerpiç yapı bulunmaktadır. Eğitmen Kursu arazisinde durumu çok iyi olmayan bir adet hamam ve birkaç ahşap yapı da yer almaktadır (Balkır 1974). Meydan çamur kaplıdır. Balkır'ın arazi hakkındaki araştırmaları sonucunda bu alanda sıkça görülen bir su baskını sorunu bulunmaktadır. Bu durum, Balkır tarafından raporlanarak öncelikli olarak 500 metrelik bir kanalın açılmasının gerekliliği belirtilmiştir (Aydoğan 2015).

Sel baskını, tahtakuruları, yapıların sayıca yetersizliği, malzemelerin eksikliği gibi sorunlarla karşılaşan Arifiye Köy Enstitüsü kurucu müdürü Balkır, köy yaşamında sorunların hiç vakit kaybetmeden kabullenilmesi ve çözüm yollarının aranması gerektiğini, Tonguç ile sohbetlerinden ve öğretmenlik tecrübelerinden edinmiştir. 1940 yılının Ağustos ayında Arifiye Köy Enstitüsüne öğrenci kabul edilecek Kocaeli, İstanbul, Bursa, Bilecik ve Bolu'ya haber gönderilmiştir. Arifiye Köy Enstitüsünün ilk öğrencisi Geyve'den babası ile ellerinde bir sepet üzüm ilen gelen bir kız çocuğudur (Balkır 1974).

Şekil 3.4. Arifiye Köy Enstitüsünün kesimine giren iller (Balkır 1974)

200 kişilik öğrenci kapasitesi ile açılması planlanan Arifiye Köy Enstitüsü, 1940 yılında 153 öğrenci ile eğitime başlamıştır. Öğrencilerden bir kısmı zorlu yaşam şartlarıyla karşılaşınca vazgeçip geri döndüğünden beklenenden daha az sayıda öğrenci ile eğitim

süreci başlatılmıştır. Enstitünün açılmasıyla gündelik işleyiş ve eğitim programının uygulanma süreçlerinde Balkır, öğrencilerin enstitüye olan aidiyetlerini arttırmaları ve enstitüyü benimsemelerini sağlamak amacıyla bir takım kararlar almıştır. Her öğrencinin okuma alışkanlığı kazanması amacıyla enstitüde öncelikli olarak bir kitaplık oluşturulmuştur. Öğrencilerin radyodan şarkı dinlemeleri, bisiklete binmeyi öğrenmeleri desteklenmiştir. Çevre ile ilişkinin artması amacıyla gezi rotaları oluşturulmuştur. Enstitü yerleşkesine ağaç dikimleri yapılmış ve bakımları öğrenci sorumluluğuna bırakılmıştır. Günlük işleyiş ve yapılması gerekenler üzerine alınan kararlar herkesin katıldığı tartışma ortamlarında konuşulması için gerekli düzenlemeler hazırlanmıştır. Bu durum enstitü eğitiminde, öğrencilerin ortak bir paydada birleşebilme, kendilerine olan güvenlerinin sağlanması, yönetim becerisi kazanması, insan ilişkilerinin gelişmesi gibi üst ölçekte kazanımlar sağladığını göstermiştir. Cumartesi günleri tüm öğrencilerin katıldığı toplantılarda enstitüde yapılanlar ve yapılacak olanlar konuşularak eksikler, hatalar tartışılmış ve öğrencilere eleştiri ve yorumlama becerisi kazandırılmıştır. Öğrencilerin enstitü eğitiminde ve yönetiminde söz sahibi olmaları enstitüyü sahiplenmelerini sağlamıştır (Balkır 1974).

Çizelge 3.1. Arifiye Köy Enstitüsü 25.08.1940 tarihli öğrenci sayısı (Balkır 1974)

KOCAELİ		İSTANBUL		BURSA		BİLECİK		BOLU		TOPLAM		GENEL TOPLAM
K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	
14	36	-	6	1	44	4	15	-	53	19	134	153

30.08.1940 tarihinde öğrenci alımını tamamlayan Arifiye Köy Enstitüsü, eğitimci adaylarının da katıldığı elli kişiden oluşan dört grup ile derslere başlamıştır. Gruplar kendi aralarında da dört gruba ayrılarak ziraat, yapı, kültür ve günlük işleyiş alanlarında öğrencilerin ortaklaşa çalışmaları sağlanmıştır. Arifiye Köy Enstitüsünde bir grup öğrenci ziraat derslerindeyken, diğerleri kültür derslerine katılmış, gruplar içerisinde belirlenen bir grup öğrenci de enstitünün gündelik işlerini gerçekleştirmiştir. Enstitülü öğrenciler, yatakhane, yemekhane, bahçe, çamaşırhane ve dersliklerde görevlendirilerek gündelik düzenden sorumlu tutulmuşlardır (Balkır 1974). Arifiye Köy Enstitüsünde öğrencilerin

gruplara ayrılarak eğitim işlerinin sağlanması enstitü eğitim modelindeki “küme sistemi”nin bir sonucudur.

ARIFIYE KÖY ENSTITÜSÜ Eğitim Programı	
Köy Enstitüsü Eğitim Modelinde Yere Özgü Oluşan Dersler	Köy Enstitüsü Eğitim Modelindeki Temel Dersler
Balıkçılık	Kültür Dersleri Tarih, Coğrafya, Türkçe, Matematik, Aritmetik ve Cebir, Fizik, Kimya
Sağlık	Ziraat Dersleri Tarla ziraati, Bahçe ziraati, Sanayi bitkileri zirati, Kümes hayvancılığı, Arıcılık, İpekböcekçiliği
Müzik	Teknik Dersler Yapıcılık, Demircilik, Marangozluk, Dülgerlik, Biçki-Dikiş, Örme-Dokuma, Resim-iş

Şekil 3.5. Arifiye Köy Enstitüsünde eğitim modeli¹

Arifiye Köy Enstitüsü mekânsal oluşumu, “2.2.1. Köy Enstitüleri kuruluş süreci” bölümünde anlatılan Keskin (2012) tarafından enstitülerin oluşum süreçlerinin sınıflandırıldığı tabloda farklı başlıklar altında tanımlanabilmektedir (Keskin 2012). Arifiye Köy Enstitüsü, Eğitim Kursu binaları ve demiryolu istasyonu yanındaki arazide ilk yapılaşmalarını gösterirken mimari proje yarışması ile de farklı bir arazide yapılaşma göstermiştir. Bununla birlikte, zaman içerisinde oluşan ihtiyaçlar sonucunda mevcut yerleşke arazilerinden farklı alanlarda da araziler satın alınarak yapılar inşa edilmiştir. Bu ihtiyaçlar, zamanla öğrencilerin sayısının artmasıyla daha fazla alana ve yapıya gereksinim duyulması ve yere özgü şekillenen eğitim modelinde gerçekleşen eylemler sonucunda yeni alanlara duyulan gereksinim olarak tanımlanabilmektedir (Balkır 1974, Aydoğan 2019). Arifiye Köy Enstitüsünün farklı arazilerde oluşturduğu mekânsal üretimler “4.1. AKE Yerleşkesi Alanları” bölümünde anlatılmıştır. Tüm bu veriler doğrultusunda Arifiye Köy Enstitüsünün mekânsal oluşumu, Keskin’in tanımladığı proje üretim süreçlerinden Proto-Köy Enstitüleri Evresi ve Köy Enstitüleri Evresi altında yer

¹ Arifiye Köy Enstitüsü, Köy Enstitüleri ağ sisteminde balıkçılık eğitiminin verildiği iki enstitüden biridir. Diğer enstitü, Beşikdüzü Köy Enstitüsüdür (Balkır 1974, Şimşek ve Mercanoğlu 2018, Karadeniz 2019). Sağlık kolu açılarak sağlık memurlarının yetiştirildiği 7 Köy Enstitüsünden biri Arifiye Köy Enstitüsüdür. Diğer enstitüler; Hasanoğlan, Akçadağ, Çifteler, Gölköy, Kızılçullu ve Pulur Köy Enstitüleridir (Balkır 1974, Kınacı 2016). Aşık Veysel’in müzik eğitimi verdiği Köy Enstitülerinden biri de Arifiye Köy Enstitüsüdür (Balkır 1974).

almaktadır. Köy Enstitüleri Evresi içerisinde de ulusal mimarlık yarışmaları ile proje üretimi ve yapı ustaları ile proje üretimi başlıkları kapsamındadır (bkz. Şekil 2.11).

3.2.2. Arifiye Köy Enstitüsü kurucu müdürü Süleyman Edip Balkır

Arifiye Köy Enstitüsü deneyimini, “*başı başına bir dünya*” olarak tanımlayan Süleyman Edip Balkır, enstitüyü devraldığı ilk günden son görev gününe dek inandığı değerler uğrunda enstitüyü geliştirmek için her yolu denemiş bir eğitimcidir (Balkır 1974). 1902 yılında Bursa’da doğan Balkır, 1921 yılında Bursa Öğretmen Okulundan mezun olmuştur. Doğduğu yer olan Mustafakemalpaşa’da 7 yıl öğretmenlik yaptıktan sonra İzmit’te de bir süre çalışan Balkır, 1928 yılında İstanbul’da müfettişlik görevine başlamıştır. Müfettişlik görevi esnasında Tonguç ile yolları kesişerek 1937 yılında Eskişehir Mahmudiye’de açılan Eğitim Kursunda eğitim şefliğine atanmıştır. 1938 yılında ise Kastamonu Gököy Eğitim Kursu müdürlüğüne atanmıştır. 24.06.1940 tarihli ve 30.1.7292 sayılı onay ile de resmi olarak Arifiye Köy Enstitüsü müdürlüğüne atanmıştır (Aydoğan 2019). Ancak Balkır, Arifiye Köy Enstitüsünün kuruluşunda kendi notlarına göre 01.04.1940 tarihinde bulunduğunu kaydetmiş, 18.04.1940 tarihli bir mektubunda ise geleli dört gün olduğundan bahsetmektedir (Aydoğan 2015). Balkır’ın Arifiye’ye gelişinin kesin tarihi bu nedenle bilinmemektedir. Arifiye’de resmi kuruluş kararına göre daha erken bulunması ise, Tonguç’un planlı davranışlarından ve Balkır’ın bir an önce enstitü faaliyetlerine başlamak istenmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir (Balkır 1974).

Şekil 3.6. Tonguç'un isteği üzerine Arifiye Köy Enstitüsünde üretilen bankta Süleyman Edip Balkır ve İsmail Hakkı Tonguç (Mustafa Başak Arşivi)

Balkır, Arifiye Köy Enstitüsü kuruluşunda enstitü kurallarının sağladığı esneklik ile müdürlerin çalışma arkadaşlarını kendilerinin seçebilme ayrıcalığından faydalanmıştır. Çalışma arkadaşlarını güvenilir, azimli, dayanıklı ve dürüst kişiler olarak tanımlamıştır. Balkır'ın kararlı tutumu ve zorluklara karşı olan direnci, Arifiye Köy Enstitüsü yönetiminde ve eğitim sürecinde belirleyici etken olmuştur. Müdür yardımcısının enstitüye kayıt yaptırmak için getirdiği bir öğrenciyi Balkır'ın sınavı, öğrencinin avuç içlerindeki nasırları kontrol etmek olmuştur. İş içinde eğitim ilkesiyle yola çıkan enstitü eğitimi, emeği ve çalışkanlığı ön planda tutan Balkır'ın eğitim anlayışı ile örtüşmektedir. Balkır'ın, öğrencilerin enstitüye karşı aidiyet duygusu hissetmeleri için "3.2.1. AKE'nin kuruluşu" bölümünde anlatılan enstitü eğitimine kattığı birçok uğraş ve eylem, enstitü ilkelerini benimsediğinin en önemli göstergesidir (Balkır 1974). Süleyman Edip Balkır, Köy Enstitülerinin kapatılması amacıyla gerçekleştirilen yönetsel değişimler sonucunda 29.10.1946 tarihinde İstanbul Teknik Üniversitesi öğretim işlerine atanarak enstitü ile ilişkisi kesilmiştir (Aydoğan 2015).

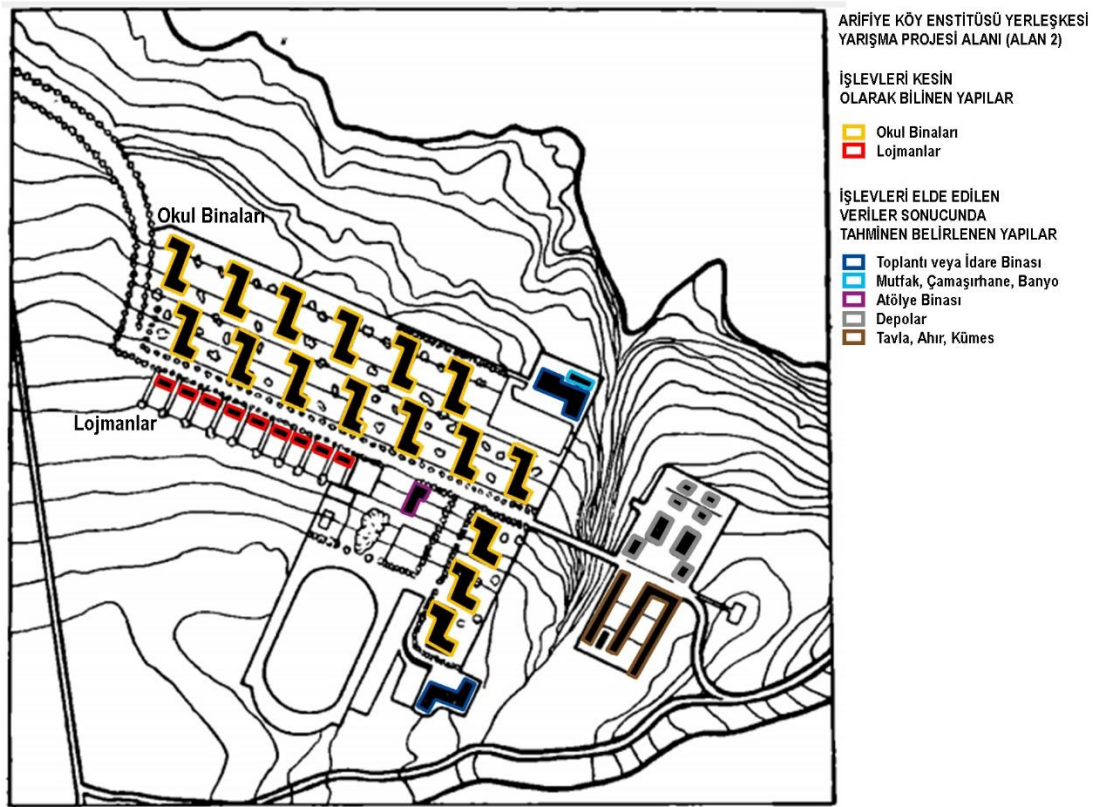
3.2.3. Arifiye Köy Enstitüsü yarışma süreci

Çağdaş bir eğitim modeli idealindeki Köy Enstitüleri deneyindeki mekânsal oluşum süreci ilk 12 enstitü için mimari proje yarışmaları ile başlamıştır. Örnek birer eğitim kurumu olmaları amaçlarıyla gerçekleştirilen proje yarışmalarının ilk duyurusu Kocaeli gazetesi *Türkyolu*'nda (EK 3) Arifiye Köy Enstitüsü mimari proje yarışması haberi ile yapılmıştır. 28.05.1940 tarihli haberin içeriğinde enstitülerin avan projelerinin ve yerleşim planlarının yarışmaya açıldığı bildirilmektedir. Arifiye Köy Enstitüsünde okul binası, mutfak, banyo, çamaşırhane, atölyeler, yönetim binaları, öğretmen evleri, revir, ahır ve kümeslerin bulunacağı toplam 56 binadan oluşacağı yazılmıştır (Aydoğan 2019). *Türkyolu Gazetesi*'nin 27.08.1940 tarihli haberinde ise Arifiye Köy Enstitüsünün konumlanacağı alanın haritasının hazırlandığı yazılmıştır. Bu habere göre, 58 bina olarak kurulacak olan Arifiye Köy Enstitüsü arazisine proje mimarlarının araziye incelemek için geldikleri ve proje teslim tarihinin 16.09.1940 olduğu yer almıştır. Arifiye Köy Enstitüsü kurulmadan önce gazete arşivlerinde enstitüde inşa edilecek yapı sayılarındaki farklılıklar, ulusal mimari proje yarışması şartnamesinde açıklanan 55 adet yapı ile netlik kazanmaktadır.

Arifiye Köy Enstitüsü mimari proje yarışmasına katılan dokuz mimar arasından 44544 rumuza sahip olan projenin mimarı Recai Akçay birinci olmuştur. Yüksek mimar Leyla Turgut ikinci, Adnan Kuruyazıcı, Behçet Ünsal ve Orhan Safa üçüncü ve yüksek mimar Tahir Tuğ'un projesi dördüncü olarak seçilmiştir (Keskin 2012). Birinci ödülde, yapıların arazi içerisinde rüzgâr yönlerine göre konumlanması kusursuz bulunmuştur (EK 4). Arifiye Köy Enstitüsü proje değerlendirme aşamasında jüri grubunun kalabalık olması nedeniyle, projeler iki memur, bir hekim ve Tonguç tarafından ön incelemeye alınmıştır. Balkır'ın da aralarında bulunduğu jürinin değerlendirmeleri sonucunda Akçay'ın projesi, oy birliği ile birinciliğe seçilmiştir. Balkır, Akçay'ın projesini her bir yapının birbirinden bağımsız olarak tasarlanması yönüyle başarılı bulunduğunu ifade etmiştir (Balkır 1974).

Arifiye Köy Enstitüsünde mimari proje yarışması şartnamesinde (1940) Arifiye Köy Enstitüsü binalarının sayıları ve adetlerine ait bilgiler verilmiştir. Yarışma projesine göre inşa edilecek yapılar 16 okul binası, 1 toplantı binası, 4 atölye binası, 1 mutfak,

çamaşırhane ve banyo, 1 idare binası, 7 adet tavla, ahır ve kümesler, 12 adet depo, 1 adet revir, 2 adet tuvalet, 10 adet öğretmen evi olmak üzere toplam 55 adettir (Anonim 1940). Yarışma şartnamesinin hususi şartlar kısmında Arifiye Köy Enstitüsü ile ilgili sel baskınlarının yaşandığı bir alanda bulunmasından dolayı çözüm önerileri istenmiştir. Aynı maddelerde, Arifiye Köy Enstitüsünün demiryolu istasyonunun yanında bulunduğu ve Sapanca Gölü'ne olan yakınlığının da proje tasarımında göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmiştir (Anonim 1940).

Şekil 3.7. Recai Akçay'ın Arifiye Köy Enstitüsü projesi¹ (Karabey Aydoğan Arşivi)

Recai Akçay'ın projesinin yalnızca bir kısmı Yarışma Projesi Alanı'na (Alan 2) uygulanabilmiştir. Okul binaları ve lojman binaları olan bu yapılar, enstitünün kapatılmasının ardından bir süre daha yerleşkede eğitime devam eden kurumlar tarafından kullanılmıştır. Bir kısmı enstitü kapatıldıktan hemen sonra yıkılmış bir kısmı

¹ Lojman ve okul binaları 1940 yılında inşa edilmeye başlandığından konuları kesin olarak bilinmektedir. Bu nedenle, proje yerleşim planı üzerinde yalnızca bu iki işlevdeki yapılar kesin olarak tanımlanabilmektedir. Diğer işlevdeki yapılar ise, yarışma şartnamesi ve Arifiye Köy Enstitüsü verileri doğrultusunda tahminen işaretlenmiştir.

ise 2000’li yılların başına kadar ayakta kalmıştır. Sözlü kaynaklardan, yarışma şartnamesinde ve eski hava fotoğraflarından yararlanılarak Recai Akçay’ın projesindeki yapıların işlevsel analizi yapılmıştır (Şekil 3.6). Okul binaları ve lojman yapılarının kesin olarak işaretlendiği haritada, toplantı binası, idare binası, mutfak, çamaşırhane, banyo, atölye binası, tavla, ahır, kümes ve depo yapıları şartnamede verilen bilgiler doğrultusunda tahminen belirlenebilmiştir (Anonim 1940).

Enstitü projesinde okul binaları ve spor alanı ile öğretmen lojmanlarının doğrusal bir yolun iki yanında karşılıklı olarak yerleştirildikleri görülmektedir. Okul binaları ile lojmanların karşılıklı ilişkisi eğitim modelinde öğretmen ve öğrencilerin paylaşım alanlarını arttırmaya yönelik katkısı açısından önemli bir yerleşim kararıdır. Projede, okul binalarının eğime dik bir şekilde sıralanmaları alanda görülen sel baskınlarına karşı suyun akışını engellemek amacıyla yapılan bir önlem olarak tasarlandığı düşünülmektedir. Birbirinin görüş hizasını kesmeyecek bir şekilde konumlanan okul binalarının arasında bulunan boşluklar, öğrencilerin çeşitli faaliyetlerinde bahçe, açık alan, avlu olarak kullanımına imkân tanıyarak mekânın esnek kurgusunu yansıtmaktadır. Alan içerisinde depo, tavla, ahır ve kümeslerin arazinin doğusunda kümelenedikleri düşünülmektedir. İşlevlerin birbiriyle bağlantılı ve aynı zamanda birbirlerine saygılı tutumu enstitü projesi için önemli bir tasarım yaklaşımını oluşturmuştur. Arazideki yapıların yerleşimleri düzenli ve sistematik bir kurguyu tanımlamaktadır.

3.2.4. Arifiye Köy Enstitüsü mimarı Recai Akçay

Arifiye Köy Enstitüsü ulusal mimari proje yarışmasının kazananı yüksek mimar Recai Akçay, Balkır’ın enstitü projelerini gerçekleştiren mimarlar için söylediği “*bizim gibi düşünen genç mimarlar*” arasındadır (Balkır 1974). Bu bölümde, enstitünün mimarı Akçay’ın mimarlık alanındaki izleri anlatılmıştır. Recai Akçay, çeşitli proje yarışmalarına katılmış, birçok yarışmada jüri üyeliğinde bulunmuş, birçok yapı inşa etmiş ve dönemin önemli mimarlık faaliyetlerinde bulunmuştur. Katıldığı yarışmaların nitelikleri, amaçları ve bu yarışmalarda oluşturduğu mekânsal kurgu ele alındığında meslek hayatında proje yarışmalarına verdiği önem anlaşılmaktadır. Düziçi Köy Enstitüsü yarışmasında da birincilik ödülü kazanan Recai Akçay’ın iki projesi de (Arifiye Köy Enstitüsünde, tezin

“3.2.5. AKE inşaa süreci” bölümünde anlatılan nedenlerden dolayı bir kısmı inşaa edilse de) Düziçi ve Arifiye’de uygulanmıştır (Menderes 1968). Köy Enstitüleri mimari proje yarışma şartnameleri açıklanıp mimarın arazide 3 gün gözlemci olarak bulunma şartı konulmasıyla birlikte Arifiye’de bulunan Akçay, araziyi yerinde inceleyerek gerekli araştırmaları yaptırmıştır. Balkır ile sohbetinde bu bölgede doğan biri olarak elinden geleni yapacağını aktarmıştır. Balkır’ın (1974) aktarımlarından Arifiye Köy Enstitüsü mimarı Recai Akçay’ın idealist, yenilikçi, modern bir mimar ve aynı zamanda bilimsel yöntem ve tekniklere hâkim olduğu çıkarılmaktadır (Balkır 1974, Aydoğan 2019).

Şekil 3.8. Esat Recai Akçay (Keskin 2012)

Arifiye Köy Enstitüsünün bulunduğu bölgenin çok yakınında doğduğunu söyleyerek kendini bu bölgeye ait hisseden mimar Recai Akçay, Adapazarı’na 300 km mesafede bulunan Bartın’da 1909 yılında doğmuştur (Menderes 1968, Balkır 1974). Tam ismi Esat Recai Akçay’dır (Anonim 2020a). Güzel Sanatlar Akademisinden yüksek mimar olarak 1931 yılında mezun olmuştur. Mezun olduktan sonra 1933 yılına kadar Erken Cumhuriyet Dönemi’nin modernleşmesinde mimarlık alanında önde gelen mimarlardan olan Ernst Egli’nin ofisinde çalışmıştır. Egli tarafından çalışkan, ciddi ve sorumluluk sahibi bir genç olarak anılan Akçay, çeşitli belediyelerde çalışmıştır. 1934 yılında Mersin Belediyesinde, 1935 yılında Manisa Belediyesinde, 1936 yılında ise İzmit Belediyesinde mimar olarak

görev yapmıştır. 1937-1939 yılları arasında Bayındırlık Bakanlığı Şehircilik Fen Heyetinde çalışmıştır. 1939-1945 yılları arasında Ankara ve İstanbul’da serbest mimarlık hizmetlerinde bulunmuştur (Menderes 1968). Recai Akçay, “2.1. Erken Cumhuriyet Dönemi Mimari Mirası” bölümünde değinilen dönemin önemli topluluklarından olan Türk Yüksek Mimarlar Birliğinde üye olarak görev almıştır (Anonim 2020b). 1938-1941 yılları arasında Ankara Hukuk Fakültesinin projesini tasarlamıştır (Şekil 3.8). Yapının inşası 1946 yılına kadar sürmüştür.

Şekil 3.9. Recai Akçay’ın tasarladığı Ankara Hukuk Fakültesi Binası (Aslanoğlu 2001)

Recai Akçay, 1941 yılında düzenlenen Anıtkabir proje yarışmasına Kemali Söylemezoğlu ve Kemal Ahmet Aru ile birlikte katılmıştır. Anıtkabir için tasarladıkları proje mansiyon ödülü kazanmıştır (Boran 2011). Bu proje Sayar’a (1943) göre, fikir ve tasarım açısından “*milli*” karakteri en yoğun olan proje olarak nitelendirilmiştir. İç mekânının da Türk mimarisine uygun olarak tasarlandığını belirtmiştir (Sayar 1943). Söylemezoğlu tarafından yazılan “*Kaybettiklerimiz: Y. Mimar Reşat San İçin*” başlıklı yazıda, Polis Jandarma Okulu mimari proje yarışmasının birinci ödülünün yüksek mimar Emin Onat, Reşat Şan ve Recai Akçay’a olduğu söylenmiştir (Söylemezoğlu 1979). Fakat bu proje yarışmasının birincilik ödülü, TMMOB yarışmalar dizininde Edip Hikmet ve Reşat San olarak verilmektedir.

Recai Akçay 1940’lı yıllarda birçok yarışma projesinde jüri üyeliği de yapmıştır. 1944 yılında açılan Ödemiş Şehir Planı yarışmasında Paul Bonatz, Mithat Yenen, Gustav Ölsner, Mutahhar Başoğlu, Niyazi Ersin, Şekip Akalın ve Ernst Reuter ile birlikte jüri

üyeliği yapmıştır. Bu yarışmada birinci seçilmezken iki adet ikinci ve iki adet üçüncülük ödülü verilmiştir. 1946 yılında, Eskişehir Garı Proje Müsabakasında Paul Bonatz'ın başkanlık yaptığı yarışma jürisinde Galip Yenel, Hüseyin Kara, Şekip Akalın, Nurettin Evim İrfan Kuraner, Sedad Hakkı Eldem ve Emin Onat ile birlikte jüri üyeliği yapmıştır. 1974 yılında açılan, İstanbul Adalet Sarayı proje müsabakasında ise, Muhlis Sertel'in başkanlığını yaptığı jüride Rükneddin Güney, İhsan Köknel, Hüseyin Kara, Ali Saim Ülgen, Gustav Ölsner ve Paul Bonatz ile birlikte jüri üyeliği yapmıştır. Bu projenin tarihi bir alanda oluşması ve önemli bir işleve sahip bir yapı olması yarışmaya büyük bir önem kazandırmıştır. Bu yarışmada birinci ödüle layık proje bulunamayarak 12 adet mansiyon ödülü verilmiştir (Can Bilge 2017).

Recai Akçay, 1945 yılında Ankara İller Bankasında çalışmaya başlamıştır (Menderes 1968). Bu dönemde de çeşitli yapılar tasarlamış ve inşa etmiştir. Yüksek mimar Bekir İhsan ile birlikte Ankara'nın Altındağ ilçesinde tasarladığı Yeni Şehir Oteli, Ankara'nın bu dönemlerdeki otel ihtiyacını karşılaması adına önemli bulunmuştur. Betonarme yapım tekniği ile inşa edilen yapı dikdörtgen planlıdır. Ön cephesinde bulunan uzunca bir çıkma ve cephesindeki orantılı pencere düzeniyle yalın bir mimari tasarım anlayışı ile tasarlanmıştır (İhsan ve Akçay 1941). Ankara'nın Maltepe ilçesinde bulunan Maltepe Camii'nin tasarımı da Recai Akçay'a ait olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Yapı 1954-1959 yılları arasında inşa edilmiştir (Anonim 2020c). Recai Akçay, Ankara'da 1967 yılında vefat etmiştir (Menderes 1968).

3.2.5. Arifiye Köy Enstitüsü inşa süreci

Arifiye Köy Enstitüsü mekânsal oluşumu, eğitim sürecinin ilk basamağı olan Eğitim Kursu binalarının inşası, Köy Enstitüleri ulusal mimari proje yarışması sonucunda inşa edilen yapılar ve enstitü eğitiminde ihtiyaçlar doğrultusunda farklı arazilerde inşa edilen yapıların bir bütünüdür. Bu bölümde, elde edinilen veriler doğrultusunda inşa edilen yapılar malzemeleri, inşa teknikleri, oluşum biçimleri ve yere özgü özellikleri bakımından incelenmiştir.

Şekil 3.10. Arifiye Köy Enstitüsü mekânsal oluşumu

Arifiye Köy Enstitüsünde ilk üç yıl içerisinde inşa edilen yapılar, Balkır'ın (1974) aktarımlarına göre yapı ve tesisatlar ile birlikte 36 adet yapıdır. 1940 yılında, 1 adet yemekhane, 1 adet mutfak, 120 kişilik iki adet yatakhane, 4 adet öğretmen evi inşa edilmiştir. Bunun yanında kooperatif, resim-iş, demirhane ve marangozluk atölyeleri ve 2 adet kümes, 2 adet helâ, 2 adet güvercinlik inşa edilmiştir. Bu yıl içerisinde 850 m kaldırım yapılmıştır (Anonim 1943b, Balkır 1974). 1941 yılında, 1 adet okul binası, 2 sundurma, 1 ahır, 1 kümes, 1 el yıkama yeri ve 1 işçi evi olarak toplam 7 adet yapı inşa edilmiştir. 1942 yılında ise, 1 adet okul binası, 2 adet öğretmen evi, 1 adet balıkhane, 1 fotoğraf atölyesi, 3 köprü, 1 köy çeşmesi inşa edildiği kaydedilmiştir. Bu yıl içerisinde 600 m künk döşeme işi ve 350 m yol inşası da gerçekleşmiştir (Balkır 1974). Tez kapsamında, Arifiye Köy Enstitüsünün mekânsal durumu analiz edilirken eski hava fotoğrafları temel kaynak alınmıştır. Yazılı ve sözlü kaynaklardan edinilen bilgiler ise hava fotoğrafları ile karşılaştırılarak dönemleri ve yerleşke içerisindeki konumları anlaşılmasına çalışılmıştır.

Arifiye Köy Enstitüsü mekânsal yapısı incelenirken, Eğitim Kursunun başlangıcı olan 1937 yılı itibariyle bir araştırma alanı oluşturulmuştur. Bu nedenle, Arifiye Köy Enstitüsü tarihinin ilk yapısı, Arifiye Demiryolu İstasyonu karşısındaki iki katlı Eğitim Kursu binasıdır (bkz. Şekil 3.2). Bu binalar zaman içerisinde eğitim adaylarının eğitimlerini, barınmalarını ve ihtiyaçlarını karşılamaları için yetersiz kalmıştır. Yeni arazi arayışında bulunan Eğitim Kursu müdürü Sabri Yılmaz Salman'ın Tonguç'a yazdığı mektuplar neticesinde enstitünün ilk yapılaşma sürecine tanıklık eden arazi satın alınarak Eğitim Kursu arazisi 270 dönüme ulaşmıştır (Aydoğan 2015). Eğitim Kursu döneminde, yeni

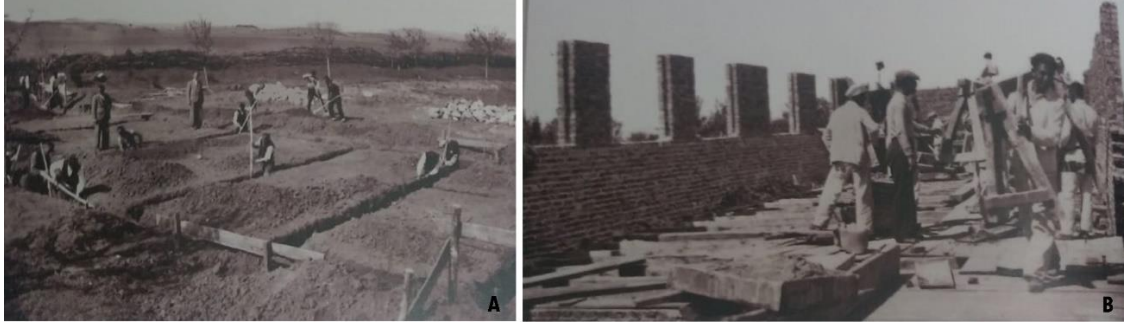

yapılar inşa etmek amacıyla eğitimciler tarafından kerpiç üretimi gerçekleştirilmiştir. Kerpiç üretiminin yanı sıra, tuğla ve kiremit de üretilmiştir. Eğitimciler adaylarının elde ettikleri kerpiç ile inşa ettikleri ilk yapı bir kümedir (Şekil 3.11). Daha sonra ihtiyaçları doğrultusunda bakımını yaptıkları hayvanlar için ahır, kişisel gereksinimleri için tuvalet, mutfak, hamam, depo ve yemekhane inşa etmişlerdir.

Şekil 3.11. Eğitimciler adaylarınca inşa edilen ilk yapı denemesi: kümes *haritalarda yeri tespit edilememiştir* (Aydoğan 2015)

1937 yılının nisan ayında yapılmasına karar verilen ve temeline başlanan, Arifiye Köy Enstitüsünün “merkez binası” (1 numaralı yapı) olan yapının temel atma töreninin haberi *Türkyolu Gazetesi*’nde yer almıştır (Anonim 1937, Aydoğan 2019). O dönem küme öğretmeni olan ve daha sonra Arifiye Köy Enstitüsünde müdürlük yapan İsmail Safa Güner’in anlatımına göre, merkez bina yapımında 70-80 metrelik bir mesafeden eğitimciler adaylarıyla yan yana dizilerek elden ele tuğla ve kerpiç taşıma işlemi gerçekleştirilmiştir (Aydoğan 2015). Yapının inşasında dışarıdan gelen ustalar da olmasına rağmen eğitimciler adayları temel kazılması, duvar örümü, tuğla, sıva işleri, marangozluk ve çatı işlerinin her birinde yer almışlardır.

Şekil 3.12. A) AKE merkez bina (1 numaralı yapı) temeli kazılıyor B) AKE merkez bina (1 numaralı yapı) inşa süreci (Aydoğan 2015)

Şekil 3.13. AKE merkez bina (1 numaralı yapı) inşa süreci (Aydoğan 2015)

Şekil 3.14. Çatı kurulurken enstitü öğrencileri (Aydoğan 2019)

Arifiye Köy Enstitüsünde uzun yıllar merkez bina (1 numaralı yapı) olarak kullanılan yapı, 1937 yılında eğitimci adayları tarafından inşa edilmeye başlanmıştır (Aydoğan 2015). Arifiye Köy Enstitüsünün ilk zamanlarında da bu binanın eksiklerinin bulunduğu

ve Balkır'ın eğitimcilerle ortak çalışmaları sonucunda yapının eksiklerinin tamamlandığı bilinmektedir (Balkır 1974). Yapının inşasında bizzat yer almış tanıkların aktarımlarından, Balkır'ın notlarından, fotoğraflardan ve gazete haberlerinden eğitimciler, öğrenciler ve öğretmenlerin yapıların inşâ süreçlerindeki rolleri tanımlanmıştır. Bu rol, eğitim modelinin mekânın üretimine dönüşmesini temsil etmektedir.

Şekil 3.15. Eğitimciler tarafından inşa edilen “merkez bina” (1 numaralı yapı) (Karabey Aydoğan Arşivi)

Balkır, Arifiye Köy Enstitüsünün ilk zamanlarında bu bölgenin önemli bir sorunu olan sel baskınları için çözümler üretmiştir. Eğitim Kursunun dördüncü dönemiyle kesişen Arifiye Köy Enstitüsünün ilk döneminde, eğitimcilerin ve Arifiye muhtarının yardımıyla sel baskınlarını önlemek amacıyla kanal açılmıştır (Aydoğan 2015). Daha sonra dönemin Cumhurbaşkanı İnönü'nün desteğiyle Bayındırlık Bakanlığında gelen ekipler sel baskını sorununu çözmüştür (Balkır 1974). Enstitü öğrencilerinin gelmesiyle daha fazla binaya ihtiyaç duyan Arifiye Köy Enstitüsü yapılaşma sürecini hızlandırmıştır. Yapı derslerinin gerçekleştirileceği ve mekânsal üretimin oluşmasında birer atölye görevi görecek “işlik” yapılarının inşasıyla işe başlanmıştır. Alan 1'de mevcutta bulunan motor dairesi büyütülerek marangozluk işliği olarak kullanılmıştır. Demircilik işliğini ise, eğitimcilerin

başlarında usta olarak bulunduğu bir grup enstitülü öğrencinin inşa ettiği Balkır'ın notlarında kaydedilmiştir. Balkır'ın (1974) anlatımına göre, işliklerin inşasının kararı, enstitü meselelerini öğrenciler ile paylaşıp çözüm arayışında buldukları bir toplantıda öğrencilerin planlamaları ve istekleri ile gerçekleşmiştir (Balkır 1974). Arifiye Köy Enstitüsünde, eğitim modelindeki iş eğitimi ilkesinin henüz enstitünün başlarındaiken bile öğrencilerin ruhuna işlediği görülmektedir. Bu durum, aynı zamanda enstitü öğrencilerinin enstitüye karşı sorumluluk bilinci kazandığını ve kendisini enstitüye ait hissederek enstitü yaşamını ve eğitimini benimsediğini göstermektedir.

Şekil 3.16. Merkez bina (1 numaralı yapı) eğitmen adayları tarafından inşa edilirken (Aydoğan 2015)

Balkır, enstitü eğitim modelindeki kültür, ziraat ve teknik derslerinin çeşitliliği ve öğrencilerin zamanla kontenjanlarının artması nedenleriyle enstitü arazisini genişletmek yolunda adımlar atmıştır. Kalaycı köyü yakınındaki 300 dönümlük fundalık arazisini Tonguç ile istişareleri sonucunda gerekli planları hazırlayarak enstitü sınırlarına dâhil ettiğini İsmail Hakkı Tonguç'a yazdığı 09.08.1940 tarihli mektubunda bildirmiştir (Aydoğan 2019). Bu alan, Arifiye Köy Enstitüsü mimari proje yarışmasının uygulandığı arazidir. Bu arazide mimari projeye göre oluşum gösteren yapılar enstitünün yapı derslerine dâhil edilerek inşa edilmeye başlanmıştır. Okul binaları ve öğretmen evleri ile inşa sürecine başlayan enstitülüler, aynı zamanda yapı işlerini yürütebilecekleri marangozluk, demircilik, dokumacılık işliklerini de kurmuşlardır (Balkır 1974). Ancak, Recai Akçay'ın tasarladığı yapıların inşa aşamasında malzeme yetersizliğinden

kaynaklanan sorunlar, yapıların inşasını geciktirmiştir. 42 metre uzunluğunda ve 18 genişliğinde olan okul binasının ikincisi inşa edilirken kapı ve pencerelerin üstlerine konulması gereken lentolar demir eksikliğinden konulamamıştır. Bu durum, Balkır'ın çözüm odaklı yaklaşımı ve karşılaştığı sorunlar karşısında çevresindekilerle yaptığı fikir alışverişleri ile sonuca bağlanmıştır. Danıştığı ihtiyar bir ustadan, kestane ağacının demirin olmadığı eski zamanlarda inşaat işlerinde kullanıldığını ve katranlanma işlemi sonrasında dayanıklılığının arttığını öğrenmiştir. Bu bilgiyi dağcılara ve enstitünün mühendisine danıştıktan sonra, yapılarda lento elemanı olarak kestane ağaçları kullanılmıştır. İnşa sürecinde eksikliğiyle karşılaştıkları bir diğer malzeme ise tuğladır. Araştırmaları sonucunda, tuğla üretimi için Arifiye'nin toprağının elverişli olduğu sonucuna ulaşan Balkır, enstitü öğrencileri ile birlikte tuğla üretimine başlamıştır. Tuğlaları belirli boyutta keserek pişirilmesi için Arifiye'de tuğla işleri yapan bir yer ile anlaşmıştır. Böylelikle daha az maliyetle istedikleri miktarda tuğla elde edilmiştir. 500 binden fazla üretilen tuğlanın 350 bin kadarı enstitü yapılarının inşasında kullanılmıştır. Tuğla üretimi sonucunda o zamanın giderlerine göre 2.450 lira kâr elde edildiği kayıtlara geçmiştir. Enstitü yapılaşmasında görülen malzeme üretimi, yapılaşmanın daha uyguna mal olmasının yanında öğrencilerin tuğla üretimi konusunda da bilgi sahibi olmalarını ve gerçek işin oluşmasını sağlamıştır (Balkır 1974). Arifiye Köy Enstitüsünde, yapıların inşasında farklı malzemelerin kullanımının dönemin koşullarına göre şekillendiği görülmektedir. Dönemin zorluklarından etkilenmemeye çalışarak malzeme temini konusunda ihtiyaçlarını pratik çözümlerle karşıladıkları görülmektedir. Yarışma projesinin tamamının uygulanamaması da dönemin koşullarına bağlı olarak malzeme ve maddi kaynak yetersizliği ve enstitülerin dönemin politik koşullarından olumsuz yönde etkilenmesiyle ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Şekil 3.17. A) Arifiye Eğitim Kursu kerpiç üretimi 1937 yılı (Aydoğan 2015) **B)** AKE kireç söndürme işlemi (Anonim 2012)

Arifiye Köy Enstitüsü kurulduğu andan itibaren yapılaşma sürecine başlamış ve sınırlarını genişletmiştir. Demiryolu istasyonu yanındaki merkezi binanın bulunduğu ilk yerleşim alanı (Alan 1) ve sonradan satın alınan mimari proje ile yapıların inşa edildiği alan (Alan 2) arasında yaklaşık olarak 500 metre mesafe bulunmaktadır. Bu iki enstitü alanı arasındaki yol toprak olduğu için, enstitü binalarının dışarıdan gelen çamurdan aranamaması nedeniyle iki yerleşke alanı arasına bir yol yapılmıştır (bkz. Şekil 4.7). Bu yolun iş programı bizzat enstitülü öğrenciler tarafından planlanmıştır. 524 m uzunluğunda ve yaklaşık 6 m genişliğinde yapılmasını düşündükleri yol için enstitü müdüründen sadece toprak sahipleriyle anlaşmalarını ve bu işte kendilerine öncülük edecek ustalar getirmelerini istemişlerdir. İki yerde köprü yapılması gerektiğini planlamışlardır. Öğrenciler arasında iş bölümü ile toprak yolda bulunan çukurlar doldurulmuş ve tümsekler kazılmıştır. Ustalar gelinceye kadar hep birlikte çalışan enstitülü öğrenciler yol güzergâhını belirlemiş ve ustaların gelmesi için hazır hale getirmişlerdir. Sekizer kişilik iki gruba ayrılarak ustalarla nöbetleşe çalışan öğrenciler bir haftada işi öğrenip yolun kalanını kendileri tamamlamak istemiştir (Balkır 1974). İki yerleşke arasında yapılan yol çalışması, enstitü eğitim modelinin öğrencilerine katmak istediği, bireysel ihtiyaçları doğrultusunda karşılıklarına çıkabilecek sorunların üstesinden gelebilme yeteneğinin somut bir örneğini simgelemiştir. Yapı derslerinde öğrendikleriyle ilk defa karşılaştıkları yol inşası işini göğüslemişlerdir. Balkır bu yol inşasını, “*Bizim daracak araba yolu, bir panayır yeriymiş sanki... Kazmalar, kürekler, ağaç tokmaklar, süzgeçli tenekeler sürekli işliyor, el arabaları hızlıca gidip geliyordu*” diyerek betimlemiştir. Blokaj işlemi yapılmış, taş ve kumlar el birliği ile yığılmıştır. Yol tamamlandığında Arifiye halkı ve

enstitü öğrencileriyle birlikte türküler ve halaylarla kutlama yapılarak kullanıma açılmıştır (Balkır 1974).

Şekil 3.18. Alan 1 ve Alan 2 yerleşkeleri arasındaki yol yapımı (Karabey Aydoğan Arşivi)

Arifiye Köy Enstitüsü, Sapanca Gölü'nün doğusunda ve 3 km uzaklıkta bulunmaktadır. Enstitü öğrencileri ilk zamanlarda yıkanmak ve eşyalarını yıkamak, sonrasında ise yüzme öğrenmek amacıyla Sapanca Gölü'nden yararlanmışlardır. Gölde balıkçılık eylemine başlamalarıyla göl kenarında balık depolama, tuzlama, araç gereç deposu ve dinlenme yerine ihtiyaç duymaları sonucunda 1942 yılında bir adet balıkxane binası inşa edilmiştir. Yapının inşasında göl kenarında bulunan taş ve kum kullanılmıştır. Devam eden enstitü inşaatları nedeniyle tuğla yetersiz kaldığından 8.000 tuğlanın ödünç alındığı Balkır'ın Tonguç'a yazdığı mektuplardan bilinmektedir (Anonim 1942, Aydoğan 2019). Balıkxane binasının inşasında tuğlalar enstitülü öğrencilerin sırtlarında 45 dakikalık yol yürünerek taşınmıştır. Balıkxane binası iki katlıdır. Üst katında nöbetçi öğrencinin güvenlik amacıyla balıkçılık faaliyetlerini gözleyebileceği seyir terası bulunmaktadır. Muhsin Civelek'in anılarına göre binanın alt katında ocak, fırın, yemek masaları, gölde yüzme dersleri için soyunma yerleri, balık ağlarını koymak ve tamiri için alanlar bulunmaktadır. Üst katta ise yatakhane ve ders çalışma yeri bulunmaktadır (Civelek 2014).

Şekil 3.19. Balıkhane binası (Gül Aygün Arşivi)

Şekil 3.20. Öğrencilerin inşa ettikleri hamam (44 numaralı yapı) (Karabey Aydoğan Arşivi)

Arifiye Köy Enstitüsünde Alan 1’de bulunan hamam, öğrencilere yeterli gelmediği için mimari proje yarışmasıyla yapıların inşa edildiği araziye (Alan 2) 1948 yılında bir adet hamam inşa edilmiştir (Şekil 3.20). Beşikdüzü Köy Enstitüsünden gelen Fehim

Akıncı'nın müdür olarak görev aldığı yıllarda inşa edilen hamam, Beşikdüzü usta öğreticisi Bedri Birol'un yönlendirmeleriyle Arifiye Köy Enstitüsü öğrencilerinin imecesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Hamam, yıkanma yeri, soyunma odaları ve çamaşırhaneden oluşmaktadır. Yıkanma yeri 9x9 metre boyutlarında ve dokuz kurnalıdır. Ortasında mermer kaplı göbek taşı bulunmaktadır (Şekil 3.21.A). Bu hamam, Recai Akçay'ın tasarladığı mimari proje yarışması yapıları arasında bulunmamaktadır. Avan projesi bakanlıktan temin edilmiştir. Mimari yarışma projesine göre inşa edilen 4 adet okul binasının doğusuna inşa edilmiştir (Aydoğan 2019).

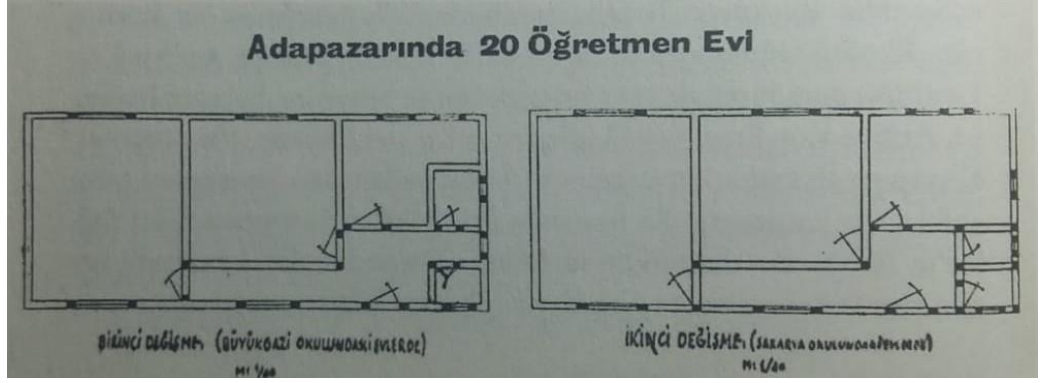
Şekil 3.21. Öğrencilerin inşa ettikleri hamam (44 numaralı yapı) **A)** Özgün halinde mermer kaplı olan göbek taşı *2018 yılına ait fotoğrafı* **B)** Hamamdaki ışıklık tasarımı *2018 yılına ait fotoğrafı* (Karabey Aydoğan Arşivi)

Arifiye Köy Enstitüsünde Bedri Birol'un öncülüğünde inşa edilen bir diğer yapı, Eğitim Kursu Alanı'nda (Alan 1) bulunan su deposudur. Elma bahçesinin bulunduğu alanda sulama faaliyetlerinin sürdürülebilmesi amacıyla inşa edilen su deposunun (16 numaralı yapı) hacmi 15 tondur. 12 m yüksekliğe sahip su deposunun inşası, enstitü öğrencileri tarafından gerçekleştirilmiştir (Aydoğan 2019). Arifiye Köy Enstitüsünde önemli sorunlardan biri olan sulama sorunu, enstitü tarafından farklı yöntemlerle çözümlenmeye çalışılmıştır. İnşa edilen su kulesi de bu duruma bir örnektir (Şekil 3.22).

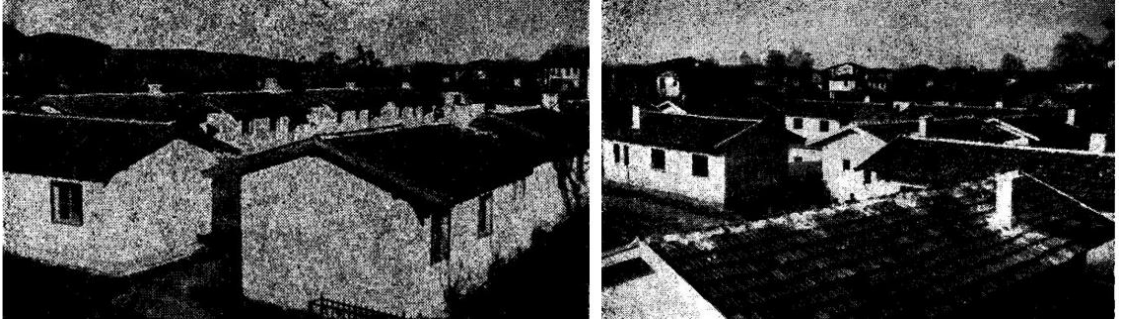

Şekil 3.22. Öğrencilerin inşa ettikleri su deposu (16 numaralı yapı) (Aydoğan 2019)

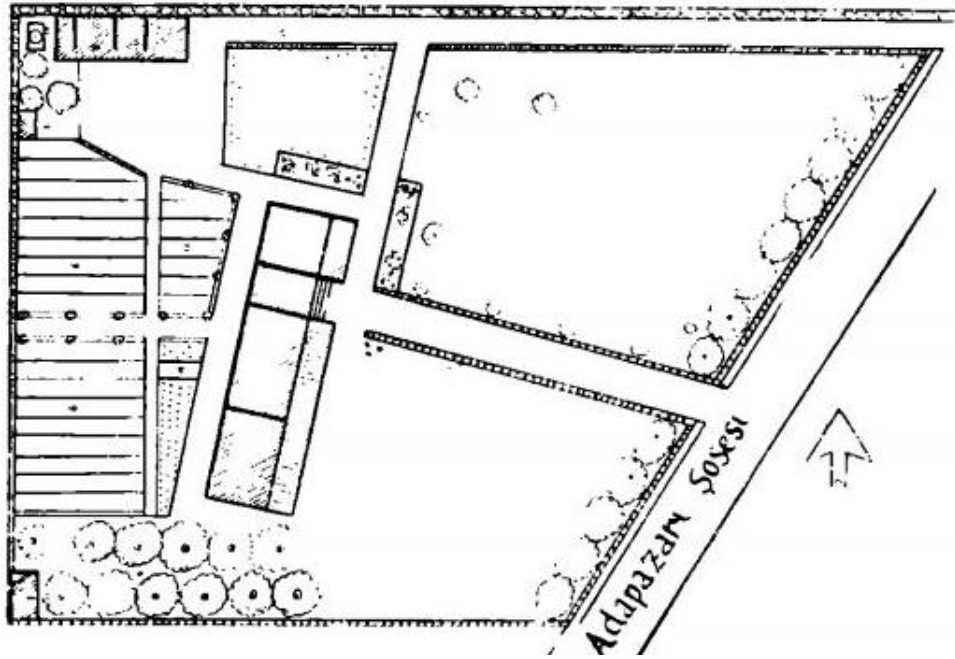
Arifiye Köy Enstitüsünde inşa faaliyetleri yalnızca enstitü yerleşkeleri içerisinde gerçekleşmemiştir. 1943 yılında yaşanan Adapazarı depremi sonrasında evsiz kalan ilkokul öğretmenlerinin evlerinin inşası için bakanlık tarafından Arifiye Köy Enstitüsü görevlendirilmiştir. 20 adet öğretmen evinin inşası Arifiye Köy Enstitüsü öğrencileri ve diğer Köy Enstitülerinden imeceye katılan öğrenciler tarafından inşa edilmiştir. Balkır'ın (1974) aktarımına göre, Gölköy, Çifteler, Savaştepe, Hasanoğlan, Pamukpınar, Kepirtepe Köy Enstitülerinden toplamda yaklaşık 100 öğrenci bu imeceye katılmıştır. Öğrenciler birbiriyle tanıştıkları eğlenceden sonraki gün 25 Ekim 1943 tarihinde çalışmaya başlamıştır. Deprem sonrası yapılaşmanın artmasıyla inşa malzemelerinin fiyatlarının yükselmesi ve yeterli malzemenin temin edilememesi bu süreçte yaşanan en büyük zorluklardan biri olmuştur. Taş, kum, tuğla ve ahşap kullanılarak inşa edilen öğretmen evleri dikdörtgen plana sahiptir (Şekil 3.23). Kapıların ve pencerelerin piyasadaki pahalılığı nedeniyle öğretmen evlerinde kullanılacak kapılar ve pencereler, Arifiye Köy Enstitüsü marangoz işliğinde öğrenciler tarafından üretilmiştir. Evlerin elektrik, su tesisatı, cam işleri, kaldırım işleri, peyzajları da enstitü öğrencileri tarafından tamamlanmıştır. Sonuç olarak, Adapazarı depreminde evsiz kalan öğretmenlerin evleri, yurdun dört bir yanından gelen enstitü öğrencilerinin imeceleriyle inşa edilmiştir (Balkır 1974, Saydur ve Yılmaz 1994).

Şekil 3.23. 1943 yılında Adapazarı'nda enstitü öğrencileri tarafından inşa edilen öğretmen evlerine ait plan (Aydoğan 2019)

Şekil 3.24. 1943 yılında Adapazarı'nda enstitü öğrencileri tarafından inşa edilen 20 adet öğretmen evi (Balkır 1974)

Şekil 3.25. AKE uygulama okulu (Balkır 1974)

Arifiye Köy Enstitüsünün 200 m yakınında enstitü öğrencileri tarafından eğitim ve tarım faaliyetlerinin yapılabilceği bir uygulama okulunun inşa edildiği Balkır'ın (1974) notlarında kaydedilmiştir. "Arifiye Köy Enstitüsü Uygulama Okulu" olarak adlandırılan bu yapı, 5.112 m² büyüklüğündeki bir arazide 320 m² büyüklüğündedir. Oyun alanı, dinlenme alanı, sebze ve meyve bahçeleri, kümes avlusu ve ahır alanları okulun sınırları içerisinde bulunmaktadır (Balkır 1974).

Arifiye Köy Enstitüsü kurucu müdürü Süleyman Edip Balkır, katıldığı bir radyo programında enstitüde gerçekleşen inşa sürecini şu şekilde anlatmıştır "Her işi kendimiz yapıyoruz. Taşı eğitmen ve çocuk taşıyor. Tuğlayı onlar kesiyor. Temeli onlar açıyor, mala ile onlar çalışıyor. Çatıyı onlar kuruyor. Boya işleri onların elinden çıkıyor. Demirhanede demir malzemesini onlar istenilen şekle sokuyor. Velhasıl ne yapıyorsa hepsi onların eseridir. Düşünen, kuran, yapan, en güç işler karşısında irkilmeyen, daima yeniye, iyiye, çoğa, hamleye koşan canlı, diri, becerikli, kuvvetli, kahraman bir nesille iş görüyoruz" (Balkır 1974).

3.2.6. Arifiye Köy Enstitüsünde yere özgü işlevler

Arifiye Köy Enstitüsü, Cumhuriyet ilkeleri doğrultusunda eğitim reformu amacıyla kurulan Köy Enstitüleri sisteminin bir parçasıdır. Yurdun farklı bölgelerinde kurulan 21 adet Köy Enstitüsü, kuruluş amaçları, yöntemleri ve işleyişi bakımından aynı ideolojik temellere dayanmaktadır. Arifiye Köy Enstitüsü tarihi ve mekânsal oluşum süreci incelendiğinde, enstitü kurulmadan önce var olan Eğitim Kursu binalarında eğitime başladığı ve 16.09.1940 teslim tarihli mimari projesinin uygulanmasıyla yapılaşma sürecinin devam ettiği görülmüştür (Balkır 1974, Keskin 2012). Arifiye Köy Enstitüsü eğitim sürecinde oluşan bu yapılaşma durumu, her enstitüde olduğu gibi eğitimin bir parçası olarak tanımlanmıştır. Arifiye Köy Enstitüsünde, diğer enstitülerde olduğu gibi teknik, ziraat ve kültür alanlarında verilen dersler, uygulanan eğitim modelinin esnekliği sayesinde yere özgü farklılıklara dönüşmüştür. Yapılaşma süreçlerinde de kullanılan inşa teknikleri ve malzeme üretimleri Arifiye Köy Enstitüsünde, eğitimin bir parçası olarak gerçekleşmiştir. Yer in özelliklerine göre değişen yaşam biçimi ve davranışları her enstitüde birbirinden farklı eylemler oluşturmuştur. Farklılaşan eylemler mekânların

üretim biçimini etkileyerek her bir enstitüde somut izler bırakmıştır. Arifiye Köy Enstitüsünde de tarımsal çeşitliliğin farklılığı, enstitünün Sapanca Gölü'nün yakınında kurulması ve Ankara, İstanbul gibi merkezlere olan yakınlığı nedenleriyle eğitim programında farklı eylemlere yer verilmiştir. Sağlık, balıkçılık ve müzik alanlarında enstitü öğrencilerine eğitim verilmiştir (Balkır 1974).

Köy Enstitülerinde, hem enstitülülerin sağlık kontrollerini sağlamak hem de enstitü idealindeki köylerin kalkındırılması ve refah seviyesine ulaştırılması amaçlarıyla sağlık alanında bir takım gelişmeler planlanmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı ile Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletinin birlikte hazırladığı 09.07.1943 tarihinde uygulamaya konulan 4459 sayılı Kanununun 1. maddesine göre enstitülerde sağlık kolları kurulması kararlaştırılmıştır. 1943-1944 ders yılında Ankara'da Hasanoğlan, İzmir'de Kızılçullu ve Malatya'da Akçadağ Köy Enstitüsünde; 1944-1945 yıllarında ise Arifiye Köy Enstitüsünde sağlık kolu kurulmuştur (Balkır 1974). Çifteler, Gököy ve Pulur Köy Enstitülerinde de sağlık kolu bulunduğu bilinmektedir (Kınacı 2016). Arifiye Köy Enstitüsünde sağlık kolu kurulmadan önce merkezi binanın bulunduğu yerleşkede (Alan 1) revir binasının bulunduğu bilinmektedir. Bu revir binasının temelini enstitü öğrencilerinden Musa Yılmaz'ın attığı sözlü anlatımlardan bilinmektedir (Aydoğan 2019). Mimari projeye göre inşa edilen yapıların bulunduğu araziye de (Alan 2) yeni revir binası inşa edilmiştir. Sağlık kolu kurulmadan önce enstitüde bulunan revirde, doktor ve hasta bakıcı ile birlikte enstitü öğrencileri de nöbet tutmaktadır. Nöbetçi öğrenciler pansuman yapmak, ilaçları zamanında uygulamak, revir temizliği ve yemek işlerinden sorumlu tutulmuştur. Sağlık Kolu kurulduktan sonra ise, bu nöbetler sağlık kolu öğrencileri tarafından devam ettirilmiştir. Arifiye Köy Enstitüsünden 1946 yılında Arifiye Köy Enstitülü 19 öğrenci, Gönen Köy Enstitülü 10 öğrenci olmak üzere toplam 29 öğrenci sağlık memuru olarak mezun olmuştur (Aydoğan 2019). Köy Enstitülerinde 1950-1951 yıllarında sonlandırılan sağlık kolları toplamda yaklaşık 1600 kadar mezun vermiştir (Balkır 1974). Sağlık alanında yapılan eğitimler ve enstitülülerin sağlık kontrolleri için yapılan revir yapıları, Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde Alan 1 ve Alan 2'de inşa edilerek enstitüler için zorunluluğu olan mekânsal yapılaşmayı oluşturmuştur.

Şekil 3.26. Arifiye Köy Enstitüsünde sağlık uygulamaları (Aydoğan 2019)

Enstitülerin yere özgü değişen eylemleri, eğitim modelinin esnek yapısının kazanımlarındandır. Kars Cılavuz Köy Enstitüsünde kayak eğitimi, Isparta Gönen Köy Enstitüsünde gül üretiminin eğitimi öğrencilere ders olarak verilmiştir. Arifiye Köy Enstitüsünde de Sapanca Gölü'ne çok yakın olması nedeniyle ilk zamanlarda öğrencilere yüzme eğitimi ve cankurtaranlık eğitimleri verilmiştir. Tonguç'un Arifiye Köy Enstitüsünü ziyaret ettiği bir sırada, Sapanca Gölü'nde balıkçılık faaliyetlerini merak etmesiyle gölün araştırılması için yetkilileri görevlendirmiştir. Yaptırdığı araştırma sonucunda, gölün verimli olduğu sonucu Balkır'ı balıkçılık konusunda harekete geçirmiştir. İki kayık ve bir adet balık ağı satın almakla işe başlayan Balkır, usta öğretici olarak Ömer Reis ile anlaşmıştır. Enstitülü öğrencilerden balıkçılık ekiplerine seçilenler nöbetleşe çalışarak ilk işleri balık tutacakları alanları temizlemek olmuştur. İki ay içerisinde 3 ton balık tutan enstitü öğrencileri, enstitü yemekhanesinde bolca balık yenilmesini sağlamıştır. Zaman içerisinde balıkların depolanması, temizlenmesi, tuzlanması ve balıkçılık ekiplerinin rahatça hazırlık yapmaları için öğrencilerin kapalı bir mekâna ihtiyaçları olmuştur. Balıkçılık eğitimleri doğrultusunda Sapanca Gölü'nün kıyısında ayrıntıları "3.2.5. AKE inşa süreci" bölümünde anlatılmış olan Balıkhanesi inşa edilmiştir (Balkır 1974, Aydoğan 2019). Arifiye Köy Enstitüsü Balıkhanesi binası, zaman içerisinde oluşan ihtiyaçlar ve gerçekleşen eylemler sonucunda mekânın üretiminin gerçekleşmesine bir örnektir. Tutulan balıklar önceleri enstitü yemekhanesinde tüketilirken daha sonra Sapanca'da enstitülü öğrenciler tarafından satılmaya başlanmıştır. Balığın bolca tutulduğu dönemlerde İzmit ve Adapazarı'nın

çeşitli köylerinde de satış yapılmıştır (Kirby 1962, Balkır 1974). Arifiye Köy Enstitüsünde verilen balıkçılık dersleriyle, enstitü yemekhanesine katkının ve satışıyla kazanılan gelirin yanı sıra öğrencilere hayat boyu yararlanacakları bir uğraş kazandırılmıştır. Bununla da kalmamış, enstitü varlığıyla Sapanca halkına balıkçılık mirası bırakılmıştır. Halk, balıkçılık ile tanışmış ve bundan gelir sağlamıştır (Kirby 1962). Enstitü eğitimindeki köyün kalkınması ideali Arifiye Köy Enstitüsünde balıkçılık eğitimi ile gerçekleşmiştir. Köy Enstitüleri içerisinde balıkçılık eğitimi, yalnızca Arifiye Köy Enstitüsü ve deniz kenarında yerleşim gösteren Beşikdüzü Köy Enstitüsünde verilmiştir (Aydoğan 2019).

Şekil 3.27. Arifiye Köy Enstitüsünde balıkçılık (Aydoğan 2019)

Arifiye Köy Enstitüsü eğitim kollarından biri olan müzik eğitimi, Balkır'ın daha önce birlikte çalıştığı arkadaşı Hamdi Daner'i ikna etmesiyle açılmıştır. Daner, enstitüye geldiğinde öğrencilerin öğrenmeye istekli, sevgi dolu bakışlarından etkilendiğini söyleyerek enstitüde Fransızca ve Müzik öğretmeni olarak kalmayı kabul etmiştir (Balkır 1974). Arifiye'de müzik eğitimi sınıflarda, bahçede, bir ağacın altında, öğrencilerin her an yapabilecekleri bir uğraş olarak benimsetilmiştir (Aydoğan 2019). Enstitü eğitiminde her öğrencinin mutlaka bir enstrüman aleti çalması zorunluluğu bulunmaktadır. Başlarda 12 mandolin, gitar, akordeon ve 2 davul ile derslere başlayan enstitü öğrencileri, ikinci yıl 60 mandolin, keman, flüt ve klarnet ile de müzik eğitimine devam etmiştir. Öğrencilerin müzik alanında bilgisi arttıkça orkestra çalışmalarına da yer verilmiştir. İstiklal Marşı'nı çalıp söyleyemeyen öğrenci enstitüden mezun olamamıştır (Balkır

1974). Enstitüye 1942 yılının başlarında elinde Tonguç'un mektubuyla Âşık Veysel gelmiştir. Âşık Veysel, 25.01.1942 tarihinde resmi olarak Arifiye Köy Enstitüsünde türkü ve saz öğretmeye başlamıştır. Enstitüde kaldığı süre boyunca öğrencilere 17 türkü öğreten Âşık Veysel ile sürekli çalışan bir öğrenci bazı parçaları saz ile çalmayı öğrenmiştir. Kendisine yaptığı saz ile yeni parçalar öğrenen öğrenci, revirin temelini atan Musa Yılmaz'dır (Balkır 1974, Aydoğan 2019). Öğrencilerle ilişkisi çok iyi olan Âşık Veysel, enstitülülere Anadolu'nun bilinmeyen türkülerini öğretmiş, kendisi de enstitü ruhundan yararlanarak bu dönemde birçok şiir ve türkü üretmiştir (Aydoğan 2019).

Şekil 3.28. Arifiye Köy Enstitüsünde müzik A) (Anonim 2020d) B) (Aydoğan 2019)

Arifiye Köy Enstitüsü tarım alanındaki çalışmalarında yerin tarımsal özelliklerine göre eğitim programını şekillendirmiştir. Yörede yetişen köylünün “peygamber üzümü” dediği ağacın yaprakları köylerde çay olarak kullanıldığından enstitü de bu bitkiden yararlanmıştır. Soğuksu yaylasında çay toplama işlemine başlamıştır. İpekböcekçiliği, sebze ve meyve üretiminin daha elverişli olduğu Arifiye’de, enstitü de tarım eğitiminde meyve ve sebze bahçeleri kurmuştur. Enstitülerde tarım derslerinde verilen arıcılık eğitimleri, Arifiye Köy Enstitüsünde de verilmiştir. Arifiye ve çevre illerinde arıcılık faaliyetinin gerçekleşmesinin doğal şartlar açısından uygun olması öğrencilerin gelecekte de bu eylemi sürdürebileceklerini düşünülmesini sağlamıştır. Bu nedenle, arıcılık eğitimlerinde kovan yapma ve bilimsel arıcılık teknikleri de öğretilmiştir (Balkır 1974). Enstitünün tarımsal faaliyetleri sonucunda, Arifiye bölgesinde halk, balıkçılık gibi meyve üretimini de arttırarak İstanbul pazarlarına da açılmıştır (Kirby 1962).

Şekil 3.29. Arifiye Köy Enstitüsünde tarım ve hayvancılık (Anonim 2012, Aydoğan 2019)

Şekil 3.30. Arifiye Köy Enstitüsünde kız öğrenciler (Aydoğan 2019)

Arifiye Köy Enstitüsünde teknik dersler başlığı altında marangozluk, demircilik, nalbantlık, duvarcılık, sıvacılık, biçki dikiş, dokumacılık zanaatları da öğrencilere öğretilmiştir. Öğrenciler enstitüde mekânsal üretimin bir parçası olarak çoğu yapı elemanını da kendileri üretmiştir. Enstitülerde işlik olarak adlandırılan atölyeler, birçok yapı malzemelerinin üretildiği yapılardır. Balkır'ın (1974) kayıtlarına göre, marangozluk işliğinde öğrenciler tarafından 17 adet ranza, 33 adet dolap, 60 masa, 25 adet el arabası, 10 adet bank, 90 adet kapı, 169 adet çerçeve, koltuklar, sehpa ve 2.000 adet zemin ve tavan döşeme tahtası hazırlanmıştır (Balkır 1974).

Şekil 3.31. Arifiye Köy Enstitüsünde öğrenciler tarafından üretilen at arabaları (Aydoğan 2019)

Şekil 3.32. Arifiye Köy Enstitüsünde teknik dersler (Karabey Aydoğan Arşivi)

Şekil 3.33. Arifiye Köy Enstitüsünde teknik dersler (Anonim 2012)

Demircilik işliğinde, dolaplar, el arabaları, baltalar, bıçaklar üretilmiştir. Resim-iş işliğinde ise, 600 adet kitap cildi, 1600 defter, 300 cilbent, 8 adet hasır koltuk ve çeşitli kutular üretilmiştir. Ayrıca karyola, ev ve okul binalarının boya işleri de yapılmıştır. Dokuma tezgahlarında 600 m bez, trikotaj makinelerinde 350 kazak, 300 çift çorap örülmüştür. Dikiş işliklerinde, 800 adet nevresim, çarşaf ve yastık kılıfı, 100 adet önlük,

381 kazak, 70 pantolon ve gömlekler, mandolin kılıfları, perdeler dikilmiştir. Her gün 550 ekmek pişirilmiştir. Kurdukları kooperatif ile kazanç sağlanmıştır (Balkır 1974). Arifiye Köy Enstitüsünde İsmail Saydam isimli bir öğrencinin önerisiyle mısır kapçığından masa ve koltuklar üretilmeye başlanmıştır. Enstitü mobilyalarında sıkça kullanılmaya başlayan bu ürünler, bir konser dinletisinde Hasan Ali Yücel ve konuklar tarafından da kullanılmıştır (Şekil 3.34). Mısır kapçığından üretilen mobilyalar, geri dönüşüm malzemelerinden üretilen bir ürün olması yönüyle sürdürülebilir bir yaklaşımı sergilemektedir.

Şekil 3.34. Arifiye Köy Enstitüsünde mısır kapçığından yapılan koltuklarda Hasan Ali Yücel ve konuklar (Aydoğan 2019)

Enstitülerin eğitim amaçlarında, öğrencilerin sadece teknik bilgileri öğrenmeleri değil bu bilgileri iş içinde öğrenmeleri ve uygulamaları esas alınmıştır. Arifiye Köy Enstitüsünde de kimya, biyoloji, aritmetik dersleri inşa yerinde, revirde, kümeste ve tarlada öğretilmiştir. Enstitülü öğrenciler zorluklar karşısında kaldığı zaman araştırarak, danışarak çözümler üretmeye çalışarak bunları aşabileceği yetisini kazanmıştır. Öğrencilerin farklı alanlarda zanaat becerisi kazanmaları desteklenerek her bir alanda öğrencilere şans verilmiştir. Sonrasında öğrenciler kişisel yeteneklerine göre seçmek istedikleri alana yönlendirilmiştir. Böylelikle her öğrencinin hem diğer zanaatlarda da az da olsa bilgi sahibi olması hem de kendini yetiştirebileceği bir alanı tanıma imkânı sağlanmıştır. Fotoğraf çekmek, bisiklete binmek, müzik aleti çalmak, milli oyunlar oynamak, yöresel türküleri öğrenmek, resim yapmak ile enstitü öğrencilerine yaşam becerileri de kazandırılmıştır. Cumartesi toplantılarıyla öğrencilerin sorumluluk alan, aidiyet hissine sahip, yönetme becerisi olan, demokrasinin bilincinde, hak ve emeğe saygı

duyan bireyler olarak yetiştirilmesi amaçlanmıştır (Balkır 1974). Tüm bu eylemler sonucunda enstitü yerleşkesi bahçesi, avlusu, meydanı, binaları, yolları ile bütüncül bir mekân olarak faaliyet göstermiştir. Her bir mekân, eğitim amacının ve günlük işleyişin bir parçasını oluşturmuştur.

Şekil 3.35. Arifiye Köy Enstitüsünde bir toplantı (Gül Aygün Arşivi)

Enstitüler arası etkileşimin de, kuruluş amaçlarındaki ortak fikir ile güç kazandığı söylenebilir. Aidiyet duygusu, yeri benimseme kavramı, sorumluluk bilinci kazanımı ile eğitim yaşamını sürdüren enstitülü öğrenciler arasındaki bağ, üst ölçekte 21 Köy Enstitüsü arasındaki ağ sisteminin bir simgesidir. Enstitülerin kuruluş sürecinde karşılaşılan birçok zorluk, dönemin şartları dolayısıyla kurucu müdürlerin, eğitmen adaylarının, enstitü öğrencilerinin ve enstitü idealinin çaba ve dayanışmalarıyla başarılmıştır. Henüz kuruluş aşamasında sağlanan bu birliktelik ve imece, enstitü eğitim modelindeki “iş içinde eğitim ilkesi” ile bağdaşmaktadır. “3.2.5. AKE inşa süreci” bölümünde anlatılan öğrencilerin yapı işlerindeki kazanımları, birçok enstitünün kuruluş ve dayanışma anılarında da yer almıştır. Dicle Köy Enstitüsü kuruluşuna katılan Arifiye Köy Enstitüsü öğrencileri, öğrendikleri yol yapımını burada uygulayarak enstitüler arası imece davranışının örneğini sergilemişlerdir (Aydoğan 2019). Hasanoğlan Köy Enstitüsü kuruluş sürecinde de bulunan Arifiye Köy Enstitüsü öğrencileri, enstitülerin kuruluşunda imecenin önemli bir parçasını oluşturmuştur. Enstitüler arası ilişkilerin sağlam olmasında, öğrencilerin yaptıkları geziler ve imece amacıyla gidilen ziyaretler önemli bir yer tutmuştur. Enstitülerin her birinin buldukları yer ile ilişkisi bakımından farklı yerel özelliklere sahip olmaları yapılan geziler sonucunda her öğrencinin yurdun dört bir yanını tanımasına imkân sağlamıştır. Gezilerde, yardımlaşma için yapılan ziyaretlerde farklı enstitülerin yaşam biçimlerinin, yörelerine ait halk oyunlarının ve bölgenin sosyal

yapısının tanınması ve enstitülerde yere özgü oluşan farklı eğitim süreçlerine tanıklık edilmesi öğrencilerin ülkenin kültürel çeşitliliğine tanıklığı açısından değerli bulunmaktadır (Balkır 1974).

3.3. Arifiye Köy Enstitüsü Kültürel Önemi

Arifiye Köy Enstitüsü, ülkenin ilköğretim sorunu gibi bir karanlığına ışık olan ilk deneysel projelerin başlatıldığı yerlerden biridir. Bahsedilen ışık, Arifiye Eğitim Kursu'dur. Arifiye Köy Enstitüsünün ilk basamağını oluşturan Köy Eğitimleri yetiştirme projesi bizzat Atatürk'ün fikri ile başlatılan ve Köy Enstitülerine uzanan önemli bir eğitim sürecidir. Köy Öğretmen Okulları ve Eğitim Kursları, Köy Enstitüleri Kanununun onaylanmasıyla enstitülere dönüştürülmüştür. Enstitülerin kurulmasının deneysel yöntemlerle oluşturulması Türkiye eğitim tarihi açısından önemli bir nitelik taşımaktadır. Arifiye Köy Enstitüsü, demiryolu istasyonunun yanında bulunmasıyla ulaşım ağlarına yakın olması ve işlendikçe verim alınabilecek bir arazide konumlanması bakımından Köy Enstitülerinin yer seçimindeki özelliklerini yansıtmaktadır.

Arifiye Köy Enstitüsü, 21 adet Köy Enstitüsünün içerisinde kurulması planlanan ilk 12 Köy Enstitüsünden biridir. 1940 yılında açılan ve ilk kez bir yarışma dizini oluşturan Köy Enstitüleri ulusal mimari proje yarışmaları içerisinde Arifiye Köy Enstitüsü mimari projesi de yer almaktadır (Keskin 2012). Köy Enstitüsü yerleşkelerinin uzman kişiler tarafından tasarlanması, enstitü idealindeki sanata ve bilimsel yöntemlere verilen önemin bir yansımasıdır. Günümüzde Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesi, erken dönem yarışma projeleri ile üretilen bir yerleşkenin mimari izlerini taşımaktadır. Mimari proje yarışması sonucunda Arifiye Köy Enstitüsünün mimarı Recai Akçay, aynı zamanda Düziçi Köy Enstitüsü mimari proje yarışmasını da kazanmıştır. Cumhuriyet'in modernleşme politikası sonucunda ülkeye davet edilen eğitimci mimar Ernst Egli'nin ofisinde bir dönem çalışan, Anıtkabir proje yarışmasına katılarak ekip arkadaşları ile birlikte mansiyon ödülü kazanan Akçay'ın, mimari tasarımını ve inşasını üstelendiği birçok yapısı bulunmaktadır. Arifiye Köy Enstitüsü, döneminin genç ve modern mimarlarından olan Recai Akçay'ın mimari ürünü olması nedeniyle de önem kazanmaktadır. Arifiye Köy Enstitüsü mimari projesi, yer ile kurduğu ilişki ve mekânsal kurgusu yönüyle enstitü

idealini yansıtmaktadır. Enstitünün inşa sürecinde gerek yarışma projesi yapıları gerekse ihtiyaç doğrultusunda yarışmadan bağımsız bir şekilde inşa edilen yapılar geleneksel yapım yöntemlerine başvurularak yerel malzemeler kullanılarak inşa edilmiştir. Arifiye Köy Enstitüsünün her bir yapısı için eğitmen adayları veya enstitü öğrencileri tarafından imece usulü inşa edildikleri söylenebilir. Arifiye Köy Enstitüsünde inşa edilenler sadece yapılar ile sınırlı kalmamıştır. Enstitü yaşamını etkileyen her bir mekânsal kurgu, imece ile ortaya çıkmıştır. Su sorunu, Alan 1 ve Alan 2 arasında ve yerleşkeler içerisindeki yol inşaları, peyzaj düzenlemeleri, uygulama okulu inşası, depremzede öğretmenler için inşa edilen evlerin imecesi enstitü ruhunu bütünleştiren mekânsal üretimlerdir. Arifiye Köy Enstitüsü mimari oluşumu, eğitimin kuramsal ve pratik olarak somutlaşmasının bir örneğidir.

Enstitülerin eğitim modeli, aydın gençler yetiştirmek hedefiyle oluşturulmuştur. Bu çerçevede köyün kalkındırılmasını sağlayacak her bir öğrenci, bir lider, bir eğitmen, bir çiftçi ve bir köy insanı olarak her alanda donanım sahibi olarak yetiştirilmiştir. Arifiye Köy Enstitüsünde de bunun bilincini taşıyan Süleyman Edip Balkır, enstitünün sahip olduğu önemli bir eğitimidir. Enstitünün kuruluşundan itibaren eğitim sürecinde de eğitim anlayışı ve karakteri ile Arifiye Köy Enstitüsü eğitim tarihine önemli katkılar sağlamıştır. Yere özgü işlevleri enstitü eğitimine kazandırmıştır. Balıkçılık dersleri alan öğrenciler yerli halkın da balıkçılık ile tanışmasını sağlamıştır. Sapanca ve Arifiye halkı için farklı bir ekonomik gelir oluşmuştur. Enstitü idealindeki köyün canlandırılması ilkesi, Arifiye Köy Enstitüsü eğitimi ile gerçekleştirilmiştir. Enstitülerin eğitim modelinde sağlanan bu esneklik enstitünün başarısının önemli bir etkenidir.

Arifiye Köy Enstitüsü, Türkiye’de ilk kez “iş eğitimi” ilkesinin uygulandığı bir eğitim modeline sahip 21 Köy Enstitüsünden biri olması yönüyle eğitimsel ve tarihsel değere sahiptir. Kuruluş fikrinde de Atatürk’ün önerileriyle deneysel sürecin başlaması ve deneysel yöntemlerle oluşturulması önemli bir tarihi değer kazandırmaktadır. Enstitünün kuruluşunda yer ile kurduğu ilişki, yerel özelliklerden beslenmesi enstitüye aidiyet kazandırmıştır. Yapıların projesinin oluşum yöntemi, yapıların inşa teknikleri, kullanılan malzemeler, yer ile kurdukları ilişki, yapıların imece ile inşa edilmeleri ve genç idealist bir mimarın ürünü olması yerleşkenin mekânsal kurgusu bakımından mimari önemini

yansıtmaktadır. İlerici aydın gençler yetiştirilmesi amaçlanan bir eğitim modelinde Arifiye Köy Enstitüsünde sağlanan esneklik, eğitim ve üretim birlikteliğinin sağlanmasında önemli olmuştur. Yere özgü şekillenen eylemler sonucu oluşan eğitim modeli, mekânın oluşumunda önemli bir etken olmuştur. Eğitimin ve üretimin birbirini besleyen döngüsü ile gelişen ve dönüşen Arifiye Köy Enstitüsü, sahip olduğu somut ve somut olmayan değerleri ile kültürel öneme sahiptir. Sahip olduğu bu niteliklerin gelecek kuşaklara aktarılması eğitimin üretici ve canlandırıcı gücünün sürekliliğinin sağlanması adına önemli bulunmaktadır.

4. BULGULAR: ARİFİYE KÖY ENSTİTÜSÜ KORUNMASI ÜZERİNE

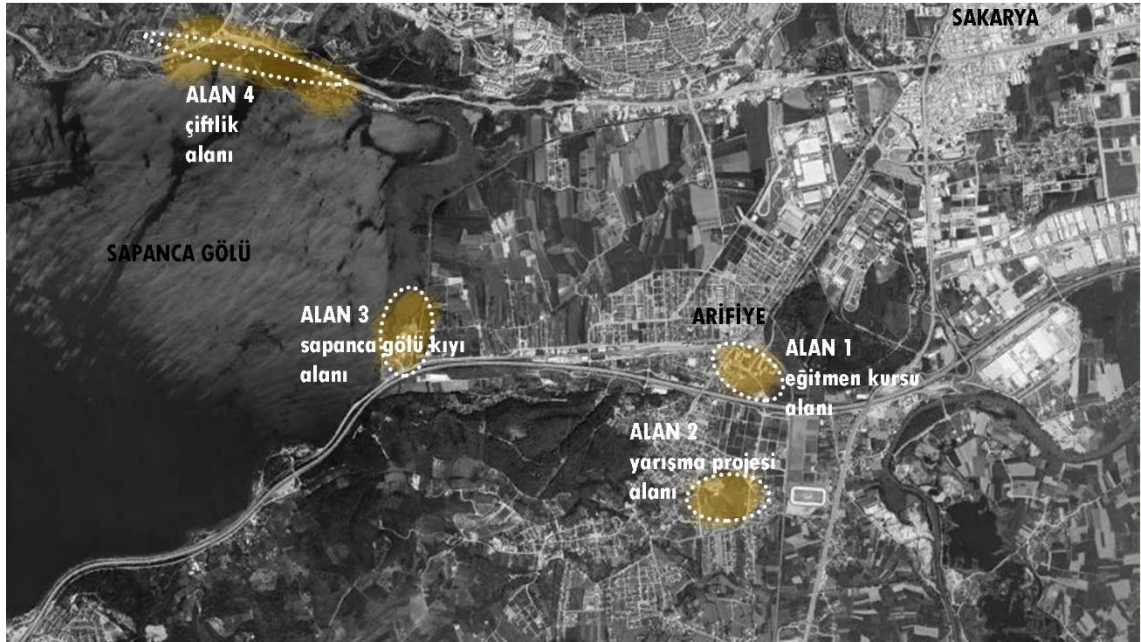
Arifiye Köy Enstitüsü mimari mirası, literatür taraması, kaynak analizi, resmi belgeler, sözlü görüşmeler ve arazi çalışmaları sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda karşılaştırma, analiz ve değerlendirme yapılarak haritalandırma çalışmaları ile belgelenmiştir. Bu bölümde, Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesi alanları, sınırları, enstitünün değişimi, mekânsal dönüşümü ve restitüsyon dönemleri haritalandırılarak anlatılmıştır. Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde 1937 yılından günümüze kadar inşa edilmiş tüm yapılar, tarihi dönemleme haritası üzerinde numaralandırılmıştır. Tarihi dönemleme haritasında numaralandırılan yapılar, tezin tamamında bu haritaya referans verilerek anlatılmaktadır. Tezin bu bölümünde de yapılar, tanımlanan numaralara referans verilerek anlatılmaktadır. Bu bölüm, sonuç bölümünde tartışılan Arifiye Köy Enstitüsünün korunması gerekli kültürel miras olarak tanımlanması ve koruma önerilerinin geliştirilmesine altlık oluşturmaktadır.

4.1. Arifiye Köy Enstitüsü Yerleşkesi Alanları

Arifiye Köy Enstitüsü, 1940 yılında eğitim ve yapılaşma sürecine başlamasına rağmen enstitünün yapılaşma tarihi Arifiye Eğitim Kursunun kurulduğu 1937 yılına dayanmaktadır. Eğitim Kurslarının Köy Enstitülerine dönüştürülmesiyle Eğitim Kursu binalarını kullanarak eğitime başlayan Arifiye Köy Enstitüsü, ilk zamanlarda bulunduğu arazi içerisinde mekânsal oluşum göstermiştir. Daha sonra, ulusal mimari proje yarışmasının sonuçlanmasıyla mevcut yerleşkeye yaklaşık olarak 500 m uzaklıkta bir arazide enstitü projesi uygulanmaya başlanmıştır (Balkır 1974). Enstitü eğitim modelinde gerçekleştirilen ziraat, hayvancılık, balıkçılık, arıcılık vb. eylemler sonucunda da farklı araziler satın alınmış ve bu alanlarda yapılar inşa edilerek yerleşim göstermiştir. Hava fotoğrafları, arazi çalışmaları, sözlü görüşmeler ve Balkır'ın (1974) "Dipten Gelen Ses Arifiye Köy Enstitüsü 1940-1946" isimli kitabı temel kaynak oluşturularak toplanan veriler doğrultusunda Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesi, tanımlanabilen alanlar kadarıyla, beş farklı alandan oluşmaktadır (Şekil 4.1). Birinci alan Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) ve ikinci alan Recai Akçay'ın projesine göre inşa edilen Yarışma Projesi Alanı'dır (Alan 2). Sapanca Gölü Kıyı Alanı (Alan 3) olarak tanımlanan alanın konumu sözlü kaynaklardan

edinilen bilgilere göre tespit edilmiştir (Cengizhanoğlu 2020, Tansı 2020). Diğer alanların yerleri tam olarak tespit edilememekle birlikte Çiftlik Alanı (Alan 4), Sapanca Gölü referans alınarak haritada işaretlenmiştir (Şekil 4.1). Dinlenme merkezinin bulunduğu alan tespit edilememiştir. Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesi alanları, haritada işaretlenmiştir (Şekil 4.1). Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinin 5 farklı alanda yerleşimi ile ilgili Tonguç, Arifiye’yi bir ziyareti sırasında Edip Balkır’a, “*Yahu Edip, siz bu Sapanca Gölü’nü yeni bir enstitü dünyası yaptınız. Doğusunda balıkthane, kuzeyinde her şeyi ile zengin bir çiftlik, güneyinde gazinosu ile bir dinlenme yurdu*” diyerek enstitü yerleşkesinin bir bütün olarak sınırlarını belirtmiştir (Balkır 1974).

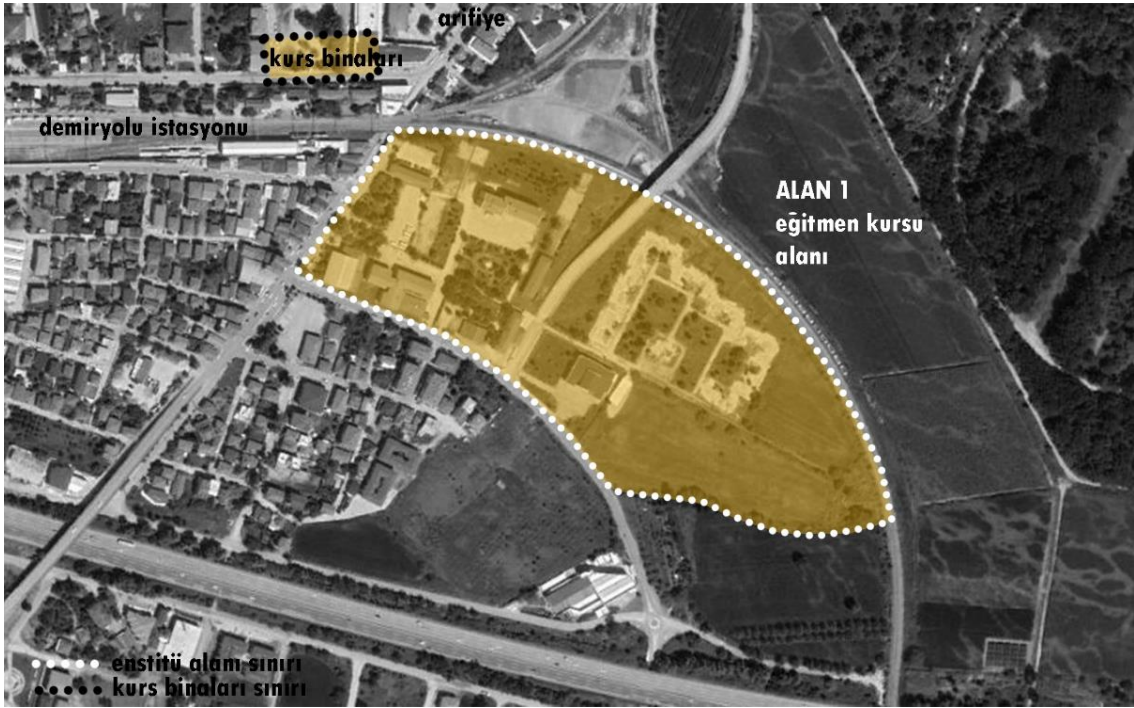
Şekil 4.1. Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesi yerleşim alanları¹ (Google Earth Maps 2020 düzenlenerek oluşturulmuştur)

Alan 1: Eğitmen Kursu Alanı

Eğitmen Kursu Alanı’nda yapılaşma süreci, 1937 yılında eğitmen adayları, yapı ustaları ve öğretmenler tarafından imece usulü oluşan yapı inşaları ile başlamıştır. Köy Enstitülerinin yer seçiminde kentten uzakta ve aynı zamanda ulaşım ağlarına yakın alanların tercih edilmesi, Arifiye Köy Enstitüsünde de görülmektedir. Eğitmen Kursu

¹ Haritada Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinin Alan 1, Alan 2, Alan 3 ve Alan 4 olarak tanımlanan yerleşimleri gösterilmektedir. Alan 4’ün konumu tam olarak bilinmediğinden haritada yaklaşık olarak konumu işaretlenmiştir. Alan 5’in konumu ise tespit edilememiştir.

Alanı'nın kuzey ve doğu sınırı demiryolu hattı ile kesişmektedir. İlk kurs binaları da Arifiye demiryolu istasyonunun karşısında seçilmiştir. Kurs Binalarının bulunduğu konum kesin olmamakla birlikte Şekil 4.3'te işaretlenmiştir (Aydoğan 2015). Eğitim Kursu Alanı'nda eğitim, barınma, kümes hayvancılığı, sebze ve meyve üretimi gibi işlevler gerçekleştirilmiştir. Günümüzde Eğitim Kursu Alanı içerisinde 9 adet yapı bulunmaktadır. Bu yapılardan 1 tanesi Eğitim Kursu döneminden (1937-1940) ve 1 tanesi de Köy Enstitüleri döneminden (1940-1954) günümüze ulaşmıştır. Eğitim Kursu Alanı günümüzde bir kısmında da olsa eğitim işlevini sürdürmektedir.

Şekil 4.2. AKE Alan 1: Eğitim Kursu Alanı (Google Earth Maps 2020 düzenlenerek oluşturulmuştur)

Alan 2: Yarışma Projesi Alanı

16.09.1940 tarihinde teslim edilen ulusal mimari proje yarışması sonucu birinci olan Recai Akçay'ın projesinin inşa edildiği alan, Yarışma Projesi Alanı'dır. Bu alana, Arifiye Köy Enstitüsü mimari projesinin tamamının inşa edilmediği hava fotoğraflarından tespit edilmiştir. Enstitü projelerindeki yapıların tamamının inşa edilmemesi durumu Beşikdüzü, İvriz ve Akçadağ Köy Enstitülerinde de görülmektedir (Kıvılcım Çorakbaş ve Atalay 2017, Aladağ 2019, Kıvılcım 2020). Yarışma Projesi Alanı ile Eğitim Kursu

Alanı arasında yaklaşık 500 metrelik mesafe arasına enstitü öğrencileri tarafından yol inşa edilmiştir (bkz. Şekil 4.7). Bu yol günümüzde hala kullanılmaktadır. Yarışma Projesi Alanı'nda, Köy Enstitüsü döneminde (1940-1954) inşa edilen 13 adet yapıdan 9 tanesi Recai Akçay'ın projesine göre inşa edilmiştir. Bu yapılar okul binaları ve lojman yapılarıdır. Mimari projenin tamamı araziye uygulanamadığından işlikler ve hamam yapılarının ihtiyaçlar doğrultusunda öncelik verilerek inşa edildiği düşünülmektedir. Balkır (1974), mimari projesi belirlenen enstitü yapılarının inşasına okul binaları ve öğretmen evleriyle başladıklarını söylemiştir. Bu esnada demircilik, dokumacılık, arabacılık, marangozluk işliklerinin de yapıların inşasının gerçekleşmesi için gerekli yapı işlerinin sağlanması amacıyla kurulduğunu aktarmıştır (Balkır 1974). Mimari projenin tamamının uygulanmamasının nedeninin o dönemdeki malzeme ve maddi yetersizliklerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Günümüzde, Yarışma Projesi Alanı'nda 13 adet enstitü yapısından yalnızca bir adet lojman yapısı ayakta kalmıştır.

Şekil 4.3. AKE Alan 2: Yarışma Projesi Alanı (Google Earth Maps 2020 düzenlenerek oluşturulmuştur)

Alan 3: Sapanca Gölü Kıyı Alanı

Arifiye Köy Enstitüsünde, yere özgü oluşan eylemler eğitim modeline dâhil edilmiştir. Sapanca Gölü'ne olan yakınlığı nedeniyle ilk zamanlarda yıkanmak, temizlenmek, eşyaların yıkanması için kullanılan göl, daha sonra yüzme dersleri, cankurtaranlık

eğitimleri ve balıkçılık derslerinin verildiği bir eğitim alanına dđnüşürülmüştür. Balıkçılık eğitiminde önemli başarılar kaydeden Arifiye Köy Enstitüsü öğrencileri, yemekhanede balık ihtiyaçlarını karşılamış ve enstitü ekonomisine katkı sağlamışlardır. Balıkların depolanması, tuzlanması, ayıklanması vb. teknik işlemler için oluşun yapı ihtiyaçı ile göl kıyısında bir arazi satın alınarak balıkthane binasının inşa edildiği bu arazi, Alan 3 olarak tanımlanan Sapanca Gölü Kıyı Alanı'dır. "3.2.5. AKE inşa süreci" bölümünde inşası anlatılan balıkthane binasının açılışı 1942 yılında gerçekleşmiştir. Balıkthane binası öğrenciler tarafından inşa edilmiştir (Balkır 1974).

Şekil 4.4. AKE Alan 3: Sapanca Gölü Kıyı Alanı (Karabey Aydoğan Arşivi)

Alan 4: Çiftlik Alanı

Arifiye Köy Enstitüsünde kümes hayvancılığı, bağcılık, ipekböcekçiliği, tahıl ve hayvan yemi tarımının yapılması için yeterli üretim alanının olmaması nedeniyle yeni arazi arayışında bulunulmuştur. Tarım başı Hakkı Tanberk'in önerisiyle Sapanca Gölü'nün kuzeyinde yaklaşık 600 dekarlık bir arazi satın alınmıştır (Balkır 1974). Çoğunluğunda yabani zeytin ağaçlarının bulunduğu bu arazide hayvancılık ve ziraat işlerinin yapılmasının planlandığı bir çiftlik kurulmuştur. Enstitü eğitim programı doğrultusunda zaman içerisinde daha fazla alana gereksinim duyulmasıyla oluşun bu alan tez kapsamında Çiftlik Alanı olarak tanımlanmıştır (Şekil 4.5). Çiftlik Alanı'nın oluşun tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte, Balıkthane binasından (1942) sonra ve Balkır'ın

müdürlüğü döneminde olduğu bilindiğinden 1942-1946 yılları arasında oluşum gösterdiği düşünülmektedir. Çiftlik Alanı'na ulaşım Balıkxane binasından gölün karşı kıyısına kayıklarla sağlanmıştır. Çiftlik Alanı'nın konumunun Sapanca Gölü'nün kuzeyinde günümüzdeki Eşme köyüne bağlı Esentepe kıyılarında olduğu Aydoğan'ın kitabından edinilen bir bilgidir (Aydoğan 2019).

Çiftlik Alanı'nda öncelikle yapı ekipleri tarafından enstitü öğrencilerinin konaklayacağı bir adet yatakhane binası inşa edilmiştir. Tanberk'in çiftlik arazisi üzerine yaptığı planda 40 dekarlık alanda bağ işleri, zeytinlik alanı, tahıl ve hayvan yemi tarımının yapılacağı alan, ipekböcekçiliği için dut ağaçları alanı ve böcekxane için ayrılmış sınırlar ve yollar bulunmaktadır (Balkır 1974). Tanberk, Çiftlik Alanı'nı *“kesimimizde yaşayan, yapılan tarım türlerinin tümü için bilgi alınacak, deneyler yapılacak bir laboratuvar”* olarak tanımlamıştır (Balkır 1974).

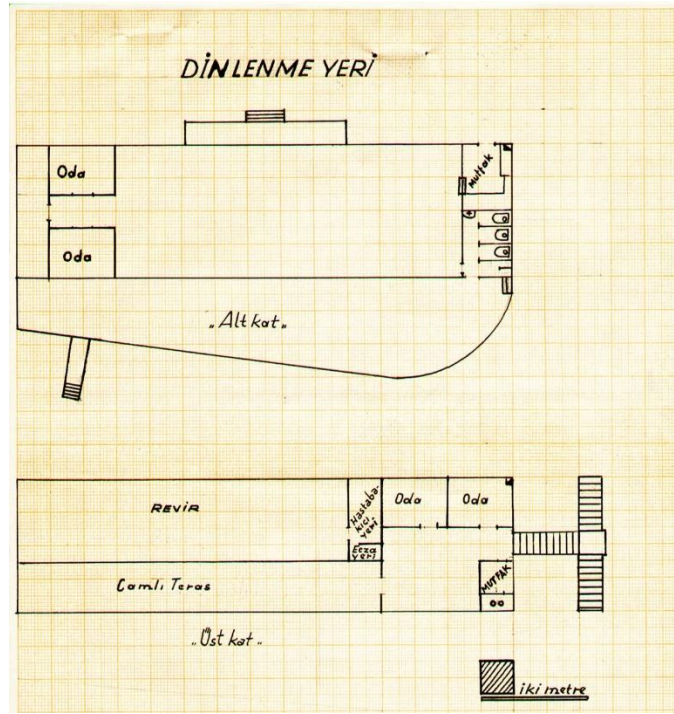

Şekil 4.5. AKE Alan 4: Çiftlik Alanı (Karabey Aydoğan Arşivi)

Alan 5: Dinlenme Merkezi Alanı

Tonguç'un, Enstitü öğrencileri ve öğretmenleri için sağlık bakımlarının yapılacağı ve dinlenmeleri için konaklama imkânının verileceği bir yer arayışında bulunmasıyla Balkır ve öğretmen arkadaşları yeni bir arazi seçmişlerdir. Bu alan, Sakarya-Kocaeli yolu üzerinde bulunan bir gazonun revize edilerek dinlenme merkezine dönüştürülmesi planlanarak oluşan Dinlenme Merkezi Alanı'dır. Arşiv kayıtlarından (EK 5, EK 6)

isminin Kumbaz gazinosu olduğu bilgisine ulaşılan gazino, sonrasında bir dönem benzin deposu olarak kullanılmıştır. Geçirdiği depremler nedeniyle temelleri çöken yapı, enstitü tarafından incelenerek revize edilmesi için yapılması gerekenler planlanmıştır (EK 6). Eski gazino binası, enstitü öğrencileri tarafından onarılıp dinlenme merkezi binasına dönüştürülmüştür. Temelleri onarılmış, iç mekân kurgusu yeniden yapılmış, terası asfaltlanmıştır. Yapı iki katlıdır. Yapının planında (Şekil 4.6) zemin katında girişte geniş bir boşluk bulunmaktadır. Girişin bir tarafına tuvalet ve mutfak, diğer tarafına da iki oda eklenmiştir. Birinci katta ise, revir, hastabakıcı odası, ecza odası, iki adet oda, mutfak ve teras yapılmıştır (Balkır 1974, Aydoğan 2019).

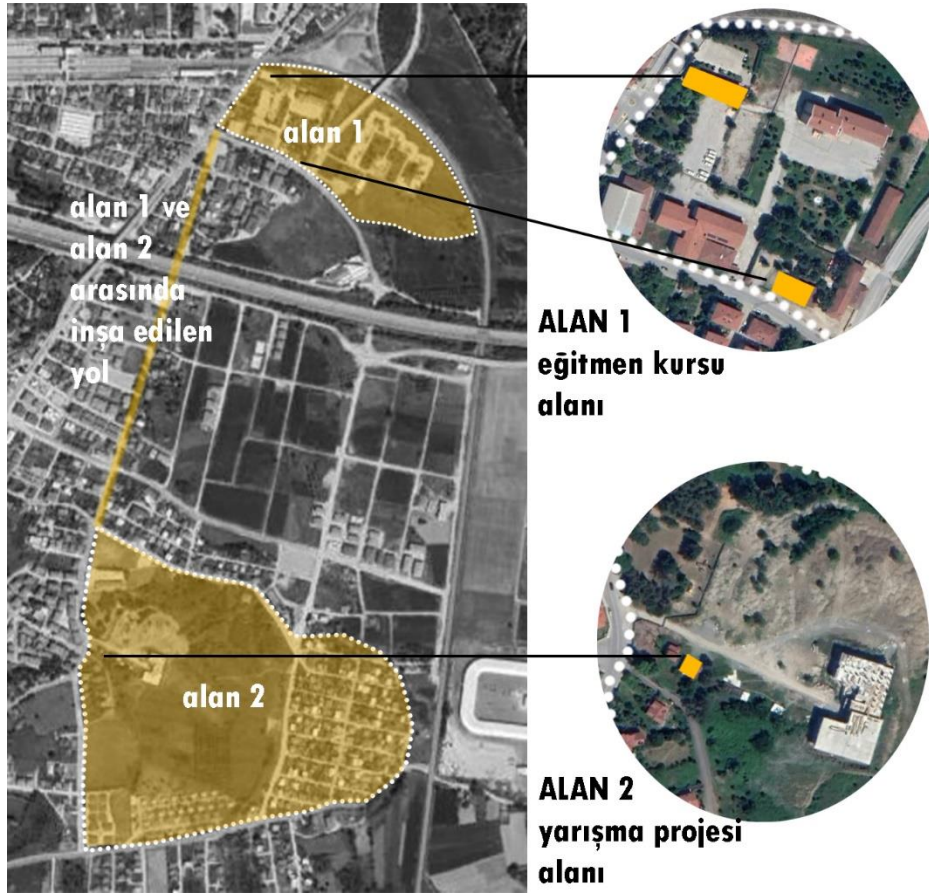

Şekil 4.6. AKE Alan 5: Dinlenme Merkezi Alanı'nda gazinodan dönüştürülen dinlenme merkezi planı (Karabey Aydoğan Arşivi)

4.2. Arifiye Köy Enstitüsü Yerleşkesinden Günümüze Kalan Kültürel Miras

Günümüzde, Arifiye Köy Enstitüsünden enstitü döneminde “merkez bina” olarak adlandırılan bir adet yapı (1 numaralı yapı), bir adet derslik yapısı (14 numaralı yapı) ve bir adet de lojman yapısı (49 numaralı yapı) ayakta kalmıştır. “Merkez bina” ve özgünlük

durumu değişmiş olan yapı Eğitmen Kursu Alanı'nda (Alan 1) bulunmaktadır. Lojman yapısı ise Yarışma Projesi Alanı'nda (Alan 2) bulunmaktadır (şekil 4.7).

şekil 4.7. Arifiye Köy Enstitüsünden günümüze ulaşan yapılar (1, 14 ve 49 numaralı yapılar) *alan 1 ve alan 2 arasında inşa edilen yol izi günümüzde de mevcuttur* (Google Earth Maps 2020 düzenlenerek oluşturulmuştur)

“3.2.5. AKE inşa süreci” bölümünde, inşası ayrıntılı bir şekilde anlatılan “merkez bina” (1 numaralı yapı), 2008 yılından itibaren Arifiye Kaymakamlık binası olarak kullanılmaktadır (Anonim 2020e). 1937 yılında inşasına başlanan yapı, eğitmen adayları tarafından imece ile inşa edilmiştir (Aydoğan2015). Yapı simetrik cephe düzeni ve plan kurgusuna sahiptir. Yapının ana girişi demiryolu tarafına bakan ön cepheden sağlanmıştır. Arka girişi ise enstitü döneminde tören, kutlama, etkinlik alanı olarak kullanılan meydana açılmaktadır (şekil 4.9.A). İki kollu simetrik bir merdiven ile yapının ana merdiveninin sahanlığına ulaşılan bu giriş, günümüzde kullanılmamaktadır (şekil 4.9.B).

Şekil 4.8. A) Eğitimci adayları tarafından inşa edilen “merkez bina” (1 numaralı yapı) (Karabey Aydoğan Arşivi) **B)** Arifiye Kaymakamlık binası (Savaş 2021)

Şekil 4.9. A) Enstitü döneminde meydan olarak kullanılan alandan “merkezi bina”ya bakış (1 numaralı yapı) (Karabey Aydoğan Arşivi) **B)** Günümüzde otopark olarak kullanılan alandan Kaymakamlık binasına bakış (1 numaralı yapı) (Savaş 2020)

Şekil 4.10. Enstitü döneminde meydan olarak kullanılan alandan merkezi derslik binası girişi (1 numaralı yapı) (Anonim 2020e)

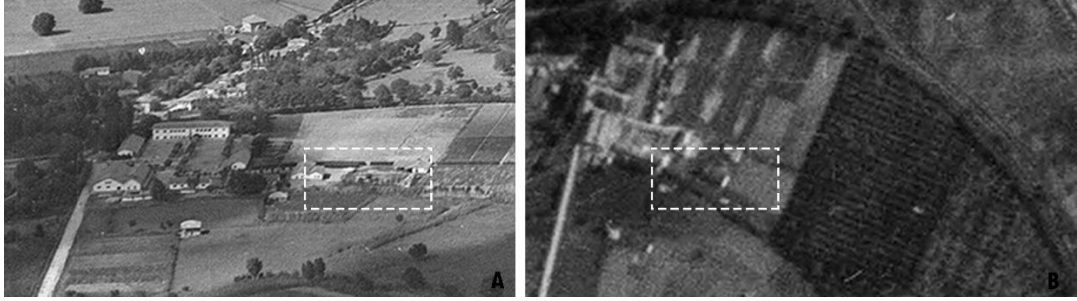
Şekil 4.11. “Merkez bina” (1 numaralı yapı) merdivenleri A) Enstitü döneminde meydana yapıya ulaşılan merdiven B) Yapının içerisindeki merdiven C) Yapının içerisindeki merdiven (Savaş 2020)

Yapı dikdörtgen planlıdır. Kuzey cephesi koridor, güney cephesi ise dersliklerden oluşmaktadır (EK 7). Dersliklerin güneyde konumlandırılması iklimsel özelliklerin tasarım anlayışında etkili olduğunu göstermektedir. Yapının ortasında bulunan merdiven ara sahanlıktan simetrik olarak iki kola ayrılarak birinci kata ulaşılmaktadır (Şekil 4.11). “2.3.2. Köy Enstitüleri mimarisi” bölümünde anlatılan o dönemde inşa edilen yapılarda görülen şerit balkon, Arifiye Köy Enstitüsünde “merkez binanın” ön cephesinde de görülmektedir. Günümüzde bu şerit balkon, tabela ile kapatıldığından ön cepheden algılanamamaktadır (Şekil 4.12). Eski fotoğrafları ile karşılaştırmalar sonucunda yapının bazı pencerelerinin duvar örülerek kapatıldığı görülmektedir. Enstitü döneminde “merkez bina” olan bu yapı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 2000 yılında tescillenmiştir (EK 1). Bu yapı, Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde kültür varlığı olarak koruma alınan tek yapıdır.

Şekil 4.12. Arifiye Köy Enstitüsünde “merkez bina” (1 numaralı yapı) (İşsever 2019)

Arifiye Köy Enstitüsünde, eski hava fotoğrafları ve Karabey Aydoğın arşivinden ulaşılan eski bir fotoğraf karşılaştırıldığında 1952-1955 yılları arasında inşa edildiği saptanan yapı (14 numaralı yapı), Eğitim Kursu Alanı'nda bulunmaktadır (Şekil 4.13).

Şekil 4.13. Eğitim Kursu Alanı'nda (Alan 1) bulunan 14 numaralı yapının konumu¹ (HGM Arşivi)

Aydoğın kişisel arşivinden ulaşılan yapının eski fotoğrafında, tek katlı kiremit malzemeli kırma çatısı olan yapı, günümüzde iki kat olarak kullanılmaktadır. Yapının özgün halinde ön cephesinin orta kısmı yarı açık mekan olarak inşa edildiği görülmektedir. Bu yarı açık mekandan sağlanan giriş alanı, günümüzde duvar örülerek kapatılmıştır. Yapının eski fotoğrafı incelendiğinde ön cephesindeki pencere düzeninin değişmediği söylenebilmektedir (Şekil 4.14). Yapının 2020 yılındaki restorasyonu esnasında plan kurgusunda değişiklikler yapıldığı sözlü kaynaklar tarafından aktarılmıştır. Bu durum, alan çalışmaları sırasında da fotoğraflanarak belgelenmiştir. Yapının içerisinde duvarlar inşa edilerek farklı bölmeler oluşturulmuştur. Enstitü eğitim modelinde, öğrencilerin yapı kolu ile yapı inşasında aktif olarak rol aldıkları ve Balkır'ın kitabında da Eğitim Kursu Alanı ve Yarışma Projesi Alanı'ndaki birçok yapıda enstitü öğrencilerinin çalışmalarını aktarması nedenleriyle 1952-1955 yıllarında inşa edildiği tespit edilen bu yapının, enstitü öğrencilerinin imcesi ile inşa edildiği düşünülmektedir. Bu yapı, günümüzde Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi tarafından eğitim amacıyla kullanılmaktadır.

¹ 14 numaralı yapı, 1952 yılına ait hava fotoğrafında bulunmamaktadır. 1955 yılına ait hava fotoğrafında ise, ilk kez görüldüğünden 1952-1955 yılları arasında inşa edildiği tespit edilmiştir.

Şekil 4.14. A) Arifiye Köy Enstitüsünün son zamanlarında inşa edilen yapı (14 numaralı yapı) (Karabey Aydoğan Arşivi) **B)** Günümüzde 14 numaralı yapı (Savaş 2021)

Arifiye Köy Enstitüsünde, Yarışma Projesi Alanı'nda (Alan 2) inşa edilen 13 adet Köy Enstitüsü yapısından yalnızca bir adet lojman yapısı ayakta kalmıştır. Tek katlı ve kiremit çatılı olan lojman yapıları enstitülü öğrenciler tarafından inşa edilmiştir (Balkır 1974).

Şekil 4.15. A) Yarışma Projesi Alanı'nda bulunan lojman yapısı (49 numaralı yapı) (Karabey Aydoğan Arşivi) **B)** Günümüzde lojman yapısı (Savaş 2021)

Arifiye Köy Enstitüsünde kullanılan mutfak araç gereçleri, öğrencilerin eğitimlerinde kullanılan eşyalar ve müzik aletlerinin birkaçı Sakarya Eğitim Müzesinde muhafaza edilmektedir. Arifiye Köy Enstitüsünün eğitim mirası “4.2.1. Eğitim Müzesinde Arifiye Köy Enstitüsü somut kültürel mirası” bölümünde anlatılmıştır.

4.2.1. Eğitim Müzesinde Arifiye Köy Enstitüsü somut kültürel mirası

Arifiye Köy Enstitüsünde kullanılan araç gereçlerin bir kısmı 2019 yılına kadar Eğitim Kursu Alanı'nda (Alan 1) bulunan kütüphane olarak kullanılan yapıda (30 numaralı yapı) Eğitim Müzesi bünyesinde sergilenmiştir. 2019 yılında Sakarya'nın Serdivan ilçesinde

bulunan Sakarya Anadolu Lisesinde bir binada Sakarya Eğitim Müzesinin açılmasıyla Eğitim Kursu Alanı'nda muhafaza edilen tüm eşyalar buradan taşınmıştır (Bil 2020). Eğitim Müzesinde kitap, dergi, broşür, fotoğraf, video film, daktilo, okul kıyafetleri gibi eğitim materyallerinden oluşan yaklaşık 400 eser sergilenmektedir (Anonim 2020f). Eğitim Müzesinde Arifiye Köy Enstitüsüne ait materyaller de bulunmaktadır. Eğitim Müzesinde sergilenen enstitüye ait eşyalar, eğitim tarihi açısından önemli bir yere sahip olan Arifiye Köy Enstitüsünün somut kültürel mirasının bir parçasıdır. Arifiye Köy Enstitüsünde mutfakta yemek pişirirken kullanılan kazan, tencere ve üç adet kepçe Şekil 4.16'da verilmiştir.

Şekil 4.16. Arifiye Köy Enstitüsünde kullanılan mutfak gereçleri (Savaş 2020)

Sakarya Eğitim Müzesinde sergilenen öğrenci sırasının enstitüye ait eski bir fotoğraf ile karşılaştırılması sonucu sıranın Arifiye Köy Enstitüsüne ait olduğu düşünülmektedir (Şekil 4.17). Balkır'ın "Dipten Gelen Ses Arifiye Köy Enstitüsü 1940-1946" isimli kitabında öğrencilerin ranza, sıra, bank, dolap vb. eşyaları kendilerinin ürettiğinden bahsedilmektedir (Balkır 1974).

Şekil 4.17. A) Arifiye Köy Enstitüsünde kullanıldığı düşünülen sıra Eğitim Müzesinde (Savaş 2020) **B)** Sakarya Eğitim Müzesinde sergilenen bir fotoğraf: MEB Bakanı Tahsin Banguoğlu Arifiye Köy Enstitüsünde (Savaş 2020)

Arifiye Köy Enstitüsünde her öğrencinin bir müzik aletini çalmayı bilmesi zorunlu tutulmuştur. Enstitüde mandolin, gitar, keman, davul ve klarnet dersleri verilmiştir (Balkır 1974). Sakarya Eğitim Müzesinde Enstitü döneminden kaldığı sözlü kaynaklardan öğrenilen bir adet piyano sergilenmektedir (Bil 2020).

Şekil 4.18. Arifiye Köy Enstitüsünde müzik derslerinde kullanılan piyano (Savaş 2020)

Şekil 4.19. Mermer Plaket, Köy Enstitüleri Milli Eğitim Mükâfatı Atış Müsabakaları Birinciliği, Arifiye Köy Enstitüsü, 22.09.1945 (Savaş 2020)

Şekil 4.20. Sakarya Eğitim Müzesinde sergilenen bir fotoğraf: Arifiye Köy Enstitüsü öğrencilerinin jimnastik gösterileri 11.04.1946 (Savaş 2020)

Şekil 4.21. Sakarya Eğitim Müzesinde sergilenen bir fotoğraf: Arifiye Köy Enstitüsünde kereste kesim işlemi (Savaş 2020)

Şekil 4.22. Sakarya Eğitim Müzesinde sergilenen bir fotoğraf: Arifiye Köy Enstitüsü kuruluş günü kutlamaları 17.04.1948 (1 numaralı yapının arka cephesi) (Savaş 2020)

Şekil 4. 23. Sakarya Eğitim Müzesinde sergilenen bir fotoğraf: Arifiye Köy Enstitüsü kuruluş günü kutlamaları 17.04.1948 (1 numaralı yapının arka cephesi) (Savaş 2020)

4.3. Arifiye Köy Enstitüsünün Dönüşümü

Arifiye Köy Enstitüsü, eğitim sürecine başladığı tarihten itibaren yapılaşma ve eğitim faaliyetleri birbirini beslemiş ve geliştirmiştir. Eğitim modeli ile birlikte oluşan üretimin gerçek işi oluşturması enstitülerin kuruluşunda önemli bir ilerleme kaydedilmesini sağlamıştır. Bu durum, enstitü hazırlık aşaması ve enstitü sürecinde, Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinin sınırlarının zamanla genişlemesi ve mekânsal üretimlerinin artması olarak gözlemlenmiştir. Arifiye Köy Enstitüsü kapatıldıktan sonraki yaklaşık 65 yıllık süre içerisinde de yerleşke belirli bir alanda eğitim faaliyetlerini sürdürmüş ve zamanla değişen eğitim sistemi sonucu yeni yapılaşmalar ve mevcut yapılarda kayıplar görmüştür. Enstitülerin kapatılması ve 2000’li yıllarda Arifiye bölgesinde alınan kentsel kararlar sonucunda günümüze ulaşan yerleşke sınırları daralmış, farklı işlevlere bölünmüş ve bütünlüğünü koruyamamıştır. Arifiye Köy Enstitüsünün dönüşümü, birbirini etkileyen ve dönüştüren eğitim sisteminin dönüşümü, mekânsal dönüşüm ve işlevsel dönüşüm olarak 3 farklı başlıkta ele alınmıştır.

4.3.1. Eğitim sisteminin dönüşümü

Arifiye Köy Enstitüsü, kuruluşundan 3 yıl önce Köy Eğitimleri Kursu olarak eğitim sürecine başlamıştır. 1940 yılında Köy Enstitüleri Kanununun onaylanmasıyla “Arifiye Köy Enstitüsü ve Eğitim Kursu” adını almıştır. Eğitim Kurslarının enstitülere devredilmeleri ile 1940-1954 yıllarında “Arifiye Köy Enstitüsü” olarak eğitim süreci devam etmiştir (Aydoğan 2019). 1954 yılında Köy Enstitülerinin tamamının politik nedenlerden dolayı kapatılmasıyla Arifiye Köy Enstitüsü de kapatılmıştır. Arifiye Köy Enstitüsü kapatılmasına rağmen Eğitim Kursu Alanı’nda (Alan 1) kapatıldığı tarihten itibaren, Yarışma Projesi Alanı’nda da (Alan 2) 2000’li yılların başından itibaren eğitim işlevi sürdürülmektedir. Her iki alanda da arazilerin tamamı kullanılmadan kısmi olarak eğitim işlevi devam etmiştir. Alan 1 olarak tanımlanan Eğitim Kursu Alanı, eğitimci yetiştirme tarihinden bu yana eğitim amacıyla kullanılması yönüyle önemli bulunmaktadır. Eğitim Kursu Alanı’nda, Arifiye Köy Enstitüsünün kapatıldığı tarihten 1975 yılına kadar 6 yıllık bir eğitim programı ile Arifiye İlköğretmen Okulu olarak, 1977 tarihine kadar eğitim programı 7 yıl yapılarak Arifiye Öğretmen Lisesi olarak eğitim verilmiştir. 1977-1979 yılları arasında Arifiye Eğitim Enstitüsü ve Öğretmen Lisesi, 1979 yılından sonra da yeniden Arifiye Öğretmen Lisesi olarak eğitim işlevine devam etmiştir. 1990 yılında yabancı dil eğitimi veren bir eğitim sistemiyle birlikte Arifiye Anadolu Öğretmen Lisesi adını almıştır. 2014 yılında Arifiye Fen Lisesi, 2016 yılı itibarıyla da Necmettin Erbakan Fen Lisesi olarak günümüzde de eğitim işlevini sürdürmektedir (Anonim 2020g). Eğitim Kursu Alanı’nda bulunan “merkez bina” bir dönem Arifiye Sağlık Meslek Lisesi olarak da kullanılmıştır (Anonim 2020e). Değişen eğitim sistemleri ile farklılaşan isimlerine rağmen Eğitim Kursu Alanı’nda eğitim işlevi sürekliliğini sağlamıştır.

1937-1940	ARİFİYE EĞİTİM KURSU
1940-1954	ARİFİYE KÖY ENSTİTÜSÜ VE EĞİTİM KURSU
1954-1975	ARİFİYE İLK ÖĞRETİM OKULU
1975-1977	ARİFİYE ÖĞRETİM LİSESİ
1977-1979	ARİFİYE EĞİTİM ENSTİTÜSÜ VE ÖĞRETİM LİSESİ
1979-1990	ARİFİYE ÖĞRETİM LİSESİ
1990-2014	ARİFİYE ANADOLU ÖĞRETİM LİSESİ
2014-2016	ARİFİYE FEN LİSESİ
2016-2020	NECMETTİN ERBAKAN FEN LİSESİ

Şekil 4.24. AKE Eğitim Kursu Alanı’nda zaman içerisinde değişen eğitim kurumları (Balkır 1974, Aydoğan 2015, Anonim 2020e, Anonim 2020g)

Ülkenin yönetimindeki siyasi kararlar sonucunda, eğitim sisteminde yaşanan değişiklikler eğitim kurumlarının isimlerinin, eğitim programlarının veya eğitim sürelerinin farklılaşmasına neden olmuştur. Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde de belirli bir alanda sürdürülen eğitim işlevinde öğretmen yetiştirme durumu kademeli olarak sonlandırılmıştır. Günümüzde yerleşkede bulunan eğitim yapısı (32 numaralı yapı), 2014 yılından itibaren Fen Lisesi olarak eğitim vermektedir (bkz. Şekil 4.54).

Yarışma Projesi Alanı'nda (Alan 2) ise 2000'li yılların başında inşa edilen bir adet eğitim kurumu (51 numaralı yapı) bulunmaktadır. Günümüzde ise bir adet kütlece büyük ölçekli bir okul binasının (52 numaralı yapı) inşaatı sürmektedir (bkz. Şekil 4.72). Eğitim sisteminin zaman içerisinde değişmesi ile yerleşke içerisinde farklı mekânsal üretimlerin oluştuğu görülmektedir.

4.3.2. Mekânsal dönüşümü

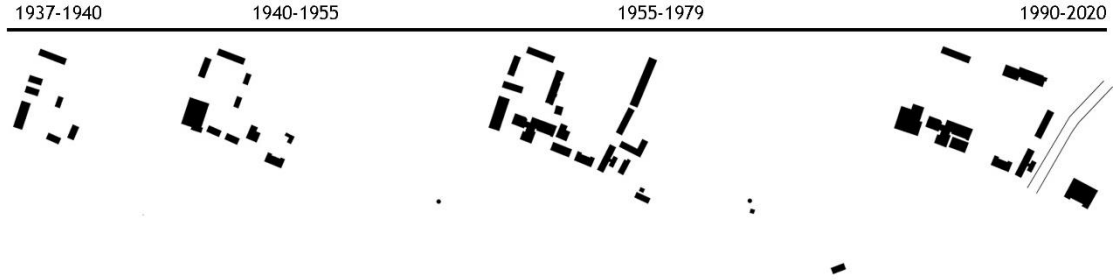
Arifiye Köy Enstitüsü kurulduğu andan itibaren gerek ihtiyaçları doğrultusunda gerekse enstitü eğitim programı kapsamında yere özgü gelişen eylemler sonucunda farklı arazilere ve daha fazla yapıya gereksinim duymuştur. Bu nedenle 5 farklı alanda yerleşim göstererek her birinde de mekânsal üretim gerçekleştirmiştir. Sapanca Gölü Kıyı Alanı'nda (Alan 3) günümüzde enstitüye dair bir iz bulunmamaktadır. Bu alan günümüzde piknik alanı olarak kullanılan bir park alanıdır. Çiftlik Alanı (Alan 4) ve Dinlenme Merkezi Alanı'nın (Alan 5) yeri tam olarak tespit edilemediğinden zaman içerisindeki mekânsal dönüşümü tartışılmamaktadır. Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) ve Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) için ise elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulan restitüsyon dönemleri ile mekânsal oluşumu belgelenmiştir (bkz. "4.4. AKE Yerleşkesi Restitüsyonu")

Arifiye Köy Enstitüsü Eğitim Kursu Alanı'nda (Alan 1), 1937 yılından itibaren 45 adet yapı inşa edildiği tespit edilmiştir.¹ 7 adet yapı Eğitim Kursu döneminde, 9 adet yapı

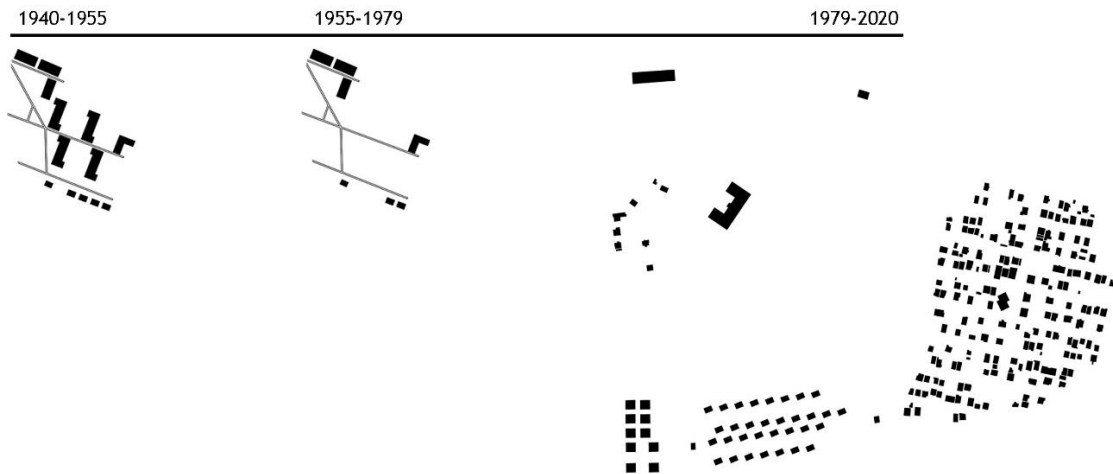
¹ Eğitim Kursu Alanı'nda 36 adet yapı numaralanmıştır. 36 numara, 10 adet yapının bulunduğu bir yapı grubunu temsil etmektedir. İnşa tarihleri, malzemeleri, inşa teknikleri bakımından aynı özellikleri taşıdıkları için 10 adet yapı tek bir numara ile işaretlenmiştir.

Köy Enstitüleri döneminde, 15 adet yapı 1955-1979 yılları arasında, 4 adet yapı ve 36 numaralı yapı grubu ise 1990-2020 yılları arasında inşa edilmiştir. Eğitimci Kursu Alanı'nda (Alan 1) zaman içerisinde değişen eğitim sistemleri, mekânsal olarak mevcut yapıların yıkımı veya yeni mekânların üretimi ile sonuçlanmaktadır. 1937 tarihinden itibaren yerleşke sürekli değişen bir mekânsal dönüşüm içerisindedir (Şekil 4.25).

Şekil 4.25. AKE Eğitimci Kursu Alanı (Alan 1) mekansal dönüşümünü anlatan zaman çizelgesi

Enstitü döneminde Yarışma Projesi Alanı'na (Alan 2), mimari projenin tamamı uygulanmadığı gibi mimari projenin dışında yapılar da inşa edilmiştir. Arifiye Köy Enstitüsü kapatıldıktan sonra uzun yıllar kullanılmayan enstitü yapıları, zaman içerisinde hasar almış ve bir kısmı yıkılmıştır. Yarışma Projesi Alanı'nda 1990'lı yıllarda yoğun yapılaşmalar görülmüştür. Arazinin büyük bir kısmı konut dokusu ile yapılaşma göstermiştir. Bir kısmı da devletin kurumları tarafından kullanılmaya başlanmıştır.

Şekil 4.26. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) mekansal dönüşümünü anlatan zaman çizelgesi

4.3.3. İşlevsel dönüşümü

Arifiye Köy Enstitüsü kurulduğu andan itibaren eğitim tarihi açısından ve mekânsal olarak birçok şekilde dönüşüm göstermiştir. Ancak enstitü yerleşkesinde enstitülerin kapatılması sonrasında zamanla yapıların yıkılması, enstitü alanlarının elden çıkarılması, enstitü alanlarındaki yapıların kullanılmaması veya enstitü arazisinin farklı kurumlara veya işlevlere dağıtılması sonucu günümüzde Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) ve Yarışma Projesi Alanı'nda (Alan 2) yerleşke sınırlarının daraldığı veya parçalandığı görülmektedir.

Şekil 4.27. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) günümüzdeki işlevsel durumu (Google Earth Maps 2020 düzenlenerek oluşturulmuştur)

Günümüzde Eğitim Kursu Alanı (Alan 1), 8 farklı işleve ayrılmıştır. “Merkez bina” kaymakamlık binası olarak kullanılmaktadır. Arifiye İlköğretmen Okulu döneminde (1954-1975) inşa edilen okul binasının 2018 yılında yıkılmasıyla yapının izlerinin bulunduğu kısım otopark olarak kullanılmaktadır. Atatürk Caddesi ile sınırı olan alan park olarak düzenlenerek kamusal alana bırakılmıştır. Necmettin Erbakan Fen Lisesi ve Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi arazide eğitim işlevini devam ettirmektedir. Eğitim Kursu Alanı'nda bulunan diğer yapılar Arifiye Köy Enstitüsü'nün kurucu müdürünün ismiyle açılan Süleyman Edip Balkır Spor Salonu, Fen Lisesine bağlı yurt binaları ve kütüphane binasıdır. Kütüphane binası bir dönem Arifiye Köy Enstitüsünden kalan eğitim araç gereçlerinin sergilendiği “Eğitim Müzesi”ni bünyesinde barındırmıştır

(Bil 2020, Sakarya 2020). Köy Enstitüsünde elma bahçesi ve çeşitli tarım faaliyetlerinin yapıldığı alana 2010'lu yılların başında konut yapıları (36 numaralı yapılar) inşa edilmiştir. Eğitim Kursu Alanı, 2014 yılında arazinin tam ortasından yol geçirilmesiyle ikiye bölünmüştür. Günümüzde bu yol kullanılmamaktadır.

Yarışma Projesi Alanı'nda (Alan 2), bir adet okul yapısı bulunmaktadır. Alan 2'de, hamam ve lojman yapılarının bulunduğu konumda günümüzde inşası devam eden bir adet okul yapısı daha bulunmaktadır. Hamam ve lojman yapıları, okul inşasının başlamasından kısa bir süre önce yıkıldığı hava fotoğraflarından tespit edilmiştir. Yarışma Projesi Alanı'nın doğusu küçük bir mahalle ölçeğinde konutlamaya açılmıştır. Alanın içerisinde de farklı bölgelerde konut yapılaşmaları görülmektedir. Alanın güneyinde devlete bağlı çocuk evleri ve bakım evleri bulunmaktadır. İki okul yapısının bulunduğu alanın ortası günümüzde park olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4.28. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) günümüzdeki işlevsel durumu (Google Earth Maps 2020 düzenlenerek oluşturulmuştur)

4.4. Arifiye Köy Enstitüsü Yerleşkesi Restitüsyonu

Çizelge 4.1. AKE Eğitimci Kursu Alanı (Alan 1) yapı tablosu (1-7 arası yapılar I. dönem yapıları, 8-16 arası yapılar II. dönem yapıları, 17-31 arası yapılar III. dönem yapıları ve 32-36 arası yapılar IV. dönem yapılarıdır) *Kesin olarak bilinmemektedir

YAPI NO	YAPIM DÖNEMİ	ALAN	GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU	ÖZGÜN İŞLEVİ	GÜNÜMÜZDEKİ İŞLEVİ	YAPILARIN YIKILDIĞI DÖNEM	KAYNAKLAR
1	1937-1940 I.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	AYAKTA	"Merkezi Bina" Derslik Binası	KAYMAKAMLIK	x	Aydoğan, K. 2015 Eski Hava Fotoğrafları
2	1937-1940 I.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Mutfak* Çamaşırhane*	x	1943-1955	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
3	1937-1940 I.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Bilinmiyor	x	1943-1955	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
4	1937-1940 I.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Yemekhane*	x	1955-1979	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
5	1937-1940 I.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Yatakhane*	x	1955-1979	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
6	1937-1940 I.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Bilinmiyor	x	1990-2020	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
7	1937-1940 I.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Tuvalet*	x	1955-1979	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
8	1940-1955 II.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Bilinmiyor	x	1943-1955	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
9	1940-1955 II.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Derslik Binası	x	1990-2020	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
10	1940-1955 II.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Yemekhane	x	1990-2020	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
11	1940-1955 II.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Bilinmiyor	x	1955-1979	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
12	1940-1955 II.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Derslik Binası	x	1955-1979	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
13	1940-1955 II.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Bilinmiyor	x	1990-2020	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
14	1940-1955 II.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	DEĞİŞİM	Derslik Binası	Üniversite Binası	x	Aydoğan, K. Kişisel Arşiv Eski Hava Fotoğrafları
15	1940-1955 II.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Bilinmiyor	x	1955-1979	Aydoğan, K. 2015 Eski Hava Fotoğrafları
16	1940-1955 II.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Su Kulesi	x	x	Aydoğan, K. 2015 Eski Hava Fotoğrafları
17	1955-1979 III.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Ziraat İşlevi	x	1990-2020	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
18	1955-1979 III.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Ziraat İşlevi	x	1990-2020	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
19	1955-1979 III.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Ziraat İşlevi	x	1990-2020	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
20	1955-1979 III.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Ziraat İşlevi	x	1990-2020	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
21	1955-1979 III.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Arifiye İlk Öğretmen Okulu Binası	x	1990-2020	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
22	1955-1979 III.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Elektrik Santrali	x	1990-2020	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
23	1955-1979 III.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Bilinmiyor	x	1990-2020	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
24	1955-1979 III.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Bilinmiyor	x	1990-2020	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
25	1955-1979 III.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	AYAKTA	Yatakhane	Fen Lisesi Yurdu	x	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
26	1955-1979 III.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Arifiye İlk Öğretmen Okulu Derslik Binası	x	1990-2020	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
27	1955-1979 III.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	AYAKTA	Bilinmiyor	EĞİTİM	x	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
28	1955-1979 III.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Bilinmiyor	x	1990-2020	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
29	1955-1979 III.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Çamaşırhane	x	1990-2020	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
30	1955-1979 III.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	AYAKTA	Kütüphane ve Müze	Kütüphane	x	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
31	1955-1979 III.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Demircilik İşliği	x	1990-2020	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
32	1990-2020 IV.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	AYAKTA	Arifiye Anadolu Öğretmen Lisesi Binası	Necmettin Erbakan Fen Lisesi Binası	x	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
33	1990-2020 IV.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	AYAKTA	Süleyman Edip Balkır Balkır Spor Salonu	Süleyman Edip Balkır Spor Salonu	x	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
34	1990-2020 IV.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	AYAKTA	Fen Lisesi Yurdu Ek Binası	Fen Lisesi Yurdu Ek Binası	x	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
35	1990-2020 IV.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	AYAKTA	Üniversite Binası	Üniversite Binası	x	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
36	1990-2020 IV.DÖNEM	Eğitmen Kursu Alanı (Alan 1)	YIKILDI	Deprem Konutları	x	1990-2020	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları

Çizelge 4.2. Arifiye Köy Enstitüsü Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) yapı tablosu (37-49 arası yapılar II. dönem yapıları ve 50-56 arası yapılar IV. dönem yapılarıdır)

YAPI NO	YAPIM DÖNEMİ	ALAN	GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU	ÖZGÜN İŞLEVİ	GÜNÜMÜZDEKİ İŞLEVİ	YAPILARIN YIKILDIĞI DÖNEM	KAYNAKLAR
37	1940-1955 II.DÖNEM	Yarışma Projesi Alanı (Alan 2)	YIKILDI	İşlik	x	1990-2020	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
38	1940-1955 II.DÖNEM	Yarışma Projesi Alanı (Alan 2)	YIKILDI	İşlik	x	1990-2020	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
39	1940-1955 II.DÖNEM	Yarışma Projesi Alanı (Alan 2)	YIKILDI	İşlik	x	1990-2020	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
40	1940-1955 II.DÖNEM	Yarışma Projesi Alanı (Alan 2)	YIKILDI	Okul Binası	x	1990-2020	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
41	1940-1955 II.DÖNEM	Yarışma Projesi Alanı (Alan 2)	YIKILDI	Okul Binası	x	1990-2020	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
42	1940-1955 II.DÖNEM	Yarışma Projesi Alanı (Alan 2)	YIKILDI	Okul Binası	x	1990-2020	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları
43	1940-1955 II.DÖNEM	Yarışma Projesi Alanı (Alan 2)	YIKILDI	Okul Binası	x	1990-2020	Aydoğan, K. Kişisel Arşiv Eski Hava Fotoğrafları
44	1940-1955 II.DÖNEM	Yarışma Projesi Alanı (Alan 2)	YIKILDI	Hamam	x	1990-2020	Aydoğan, K. 2015 Eski Hava Fotoğrafları
45	1940-1955 II.DÖNEM	Yarışma Projesi Alanı (Alan 2)	YIKILDI	Lojman Yapısı	x	1990-2020	Aydoğan, K. 2015 Eski Hava Fotoğrafları
46	1940-1955 II.DÖNEM	Yarışma Projesi Alanı (Alan 2)	YIKILDI	Lojman Yapısı	x	1990-2020	Aydoğan, K. 2015 Eski Hava Fotoğrafları
47	1940-1955 II.DÖNEM	Yarışma Projesi Alanı (Alan 2)	YIKILDI	Lojman Yapısı	x	1990-2020	Aydoğan, K. 2015 Eski Hava Fotoğrafları
48	1940-1955 II.DÖNEM	Yarışma Projesi Alanı (Alan 2)	YIKILDI	Lojman Yapısı	x	1990-2020	Aydoğan, K. 2015 Eski Hava Fotoğrafları
49	1940-1955 II.DÖNEM	Yarışma Projesi Alanı (Alan 2)	AYAKTA	Lojman Yapısı	Şantiye	x	Aydoğan, K. 2015 Eski Hava Fotoğrafları
50	1990-2020 IV.DÖNEM	Yarışma Projesi Alanı (Alan 2)	AYAKTA	Trafo Binası	Trafo Binası	x	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları Alan Çalışması
51	1990-2020 IV.DÖNEM	Yarışma Projesi Alanı (Alan 2)	AYAKTA	İlkokul Binası	İlkokul Binası	x	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları Alan Çalışması
52	1990-2020 IV.DÖNEM	Yarışma Projesi Alanı (Alan 2)	AYAKTA	Okul Yapısı (İnşaat)	Okul Yapısı (İnşaat)	x	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları Alan Çalışması
53	1990-2020 IV.DÖNEM	Yarışma Projesi Alanı (Alan 2)	AYAKTA	7 adet Konut Yapısı	7 adet Konut Yapısı	x	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları Alan Çalışması
54	1990-2020 IV.DÖNEM	Yarışma Projesi Alanı (Alan 2)	AYAKTA	Sosyal Hizmet Kurumları	Sosyal Hizmet Kurumları	x	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları Alan Çalışması
55	1990-2020 IV.DÖNEM	Yarışma Projesi Alanı (Alan 2)	AYAKTA	Sosyal Hizmet Kurumları	Sosyal Hizmet Kurumları	x	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları Alan Çalışması
56	1990-2020 IV.DÖNEM	Yarışma Projesi Alanı (Alan 2)	AYAKTA	Toplu Yapılaşma	Toplu Yapılaşma	x	Eski-Yeni Hava Fotoğrafları Alan Çalışması

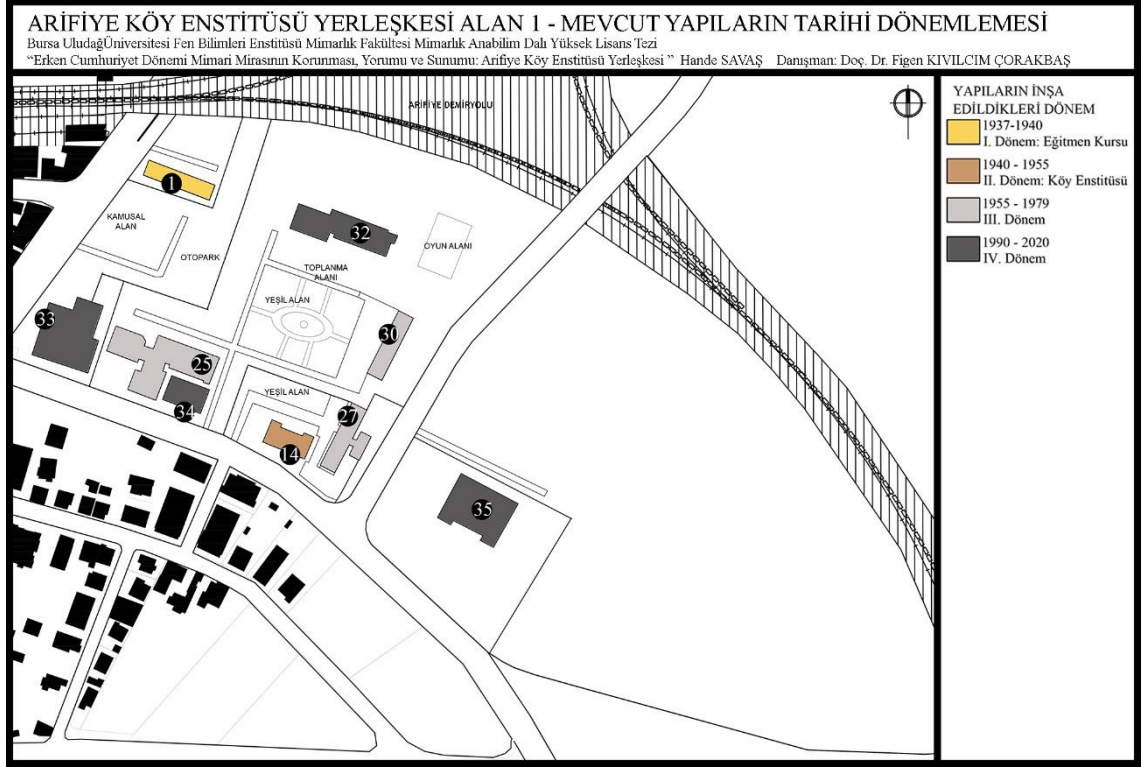
Arazi çalışmaları ve incelenen eski hava fotoğraflarının karşılaştırılması sonucu elde edilen veriler ve Balkır'ın (1974) "Dipten Gelen Ses Arifiye Köy Enstitüsü 1940-1946" isimli temel kaynak kabul edilen kitabı, Aydoğan'ın "Uygarlığın Tuğlası Arifiye Köy Enstitüsü" isimli kitabı ve İsmail Hakkı Tonguç Belgeliği Vakfından erişilen veriler doğrultusunda Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesi haritalama çalışması oluşturulmuştur. 1937 yılından itibaren yerleşkede inşa edilen tüm yapılar, Eğitim Kursu döneminde inşa edilen yapılar, Köy Enstitüsü döneminde inşa edilen yapılar, enstitünün kapatılmasından sonra belirli bir süre yerleşkenin tamamında eğitim işlevinin devam ettiği dönemde inşa edilen yapılar ve son dönemde inşa edilen yapılar olmak üzere 4 farklı dönemde ele

alınmıştır. Eğitim Kursu ile Alan 1’de yapılaşmaya başlayan enstitü, Köy Enstitüleri dönemi ile Alan 1 ve Alan 2’de mekânsal üretimine devam etmiştir. Enstitülerin kapatılmasının ardından yeni yapı inşaları görülmekle birlikte enstitü yapılarının yıkıldıkları da gözlemlenmiştir. IV. dönemde ise, kentte alınan kararların enstitü yerleşkesine müdahalesi ve inşa edilen yapılar görülmektedir. I. Dönem: Eğitim Kursu Dönemi (1937-1940), II. Dönem: Köy Enstitüsü Dönemi (1940-1955), III. dönem (1955-1979) ve IV. dönem (1990-2020) olarak 4 farklı dönem oluşturulmuştur. Bu dönemler, günümüzde yerleri tespit edilen Alan 1 ve Alan 2 sınırları içerisinde belgelenmiştir. 1980-1990 yılları arasındaki hava fotoğraflarına erişim sağlanamadığından tez kapsamında bu on yıla ait değerlendirme yapılmamıştır.

4.4.1. Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) Restitüsyonu

Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesi Eğitim Kursu Alanı’nda (Alan 1) günümüzde 9 adet yapı bulunmaktadır (Şekil 4.29). Bir adet yapı (1 numaralı yapı) Eğitim Kursu dönemine, bir adet yapı (14 numaralı yapı) ise, Köy Enstitüsü dönemine aittir. 1 numaralı yapı, günümüzde Kaymakamlık binası olarak kullanılmaktadır. Bu yapı, Bursa KTVKK tarafından 2000 yılında tescillenmiştir (Şekil 4.30.A). 14 numaralı yapı, Köy Enstitülerinin son döneminde 1952-1954 yılları arasında inşa edilmiştir. Yapı günümüzde çeşitli müdahalelere maruz kalarak özgünlüğü zedelenmiştir (Şekil 4.30.B). 25, 27 ve 30 numaralı yapılar Köy Enstitüleri kapatıldıktan sonraki dönemde inşa edilmiştir (Şekil 4.31). 32,33,34 ve 35 numaralı yapılar ise 1990’lı yıllardan sonra inşa edilmiştir (Şekil 4.32).

Şekil 4.29. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) mevcut yapıların tarihi dönemlemesi

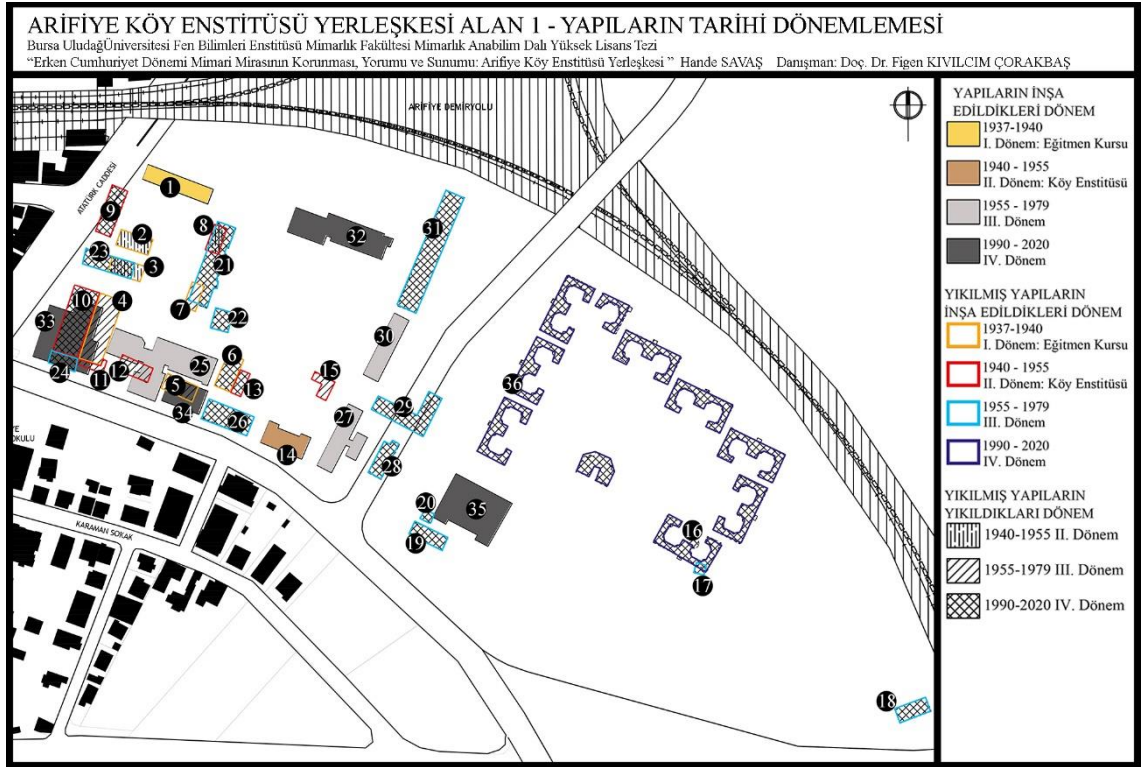
Şekil 4.30. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) A) Eğitim Kursu döneminde inşa edilen 1 numaralı yapının günümüzdeki durumu B) Köy Enstitüsü döneminde inşa edilen 14 numaralı yapının günümüzdeki durumu (Savaş 2021)

Şekil 4.31. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) 1955-1979 yılları arasında inşa edilen 25, 27 ve 30 numaralı yapıların günümüzdeki durumu (Savaş 2020)

Şekil 4.32. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) 1990-2020 yılları arasında inşa edilen 32, 33, 34 ve 35 numaralı yapıların günümüzdeki durumu (Savaş 2021)

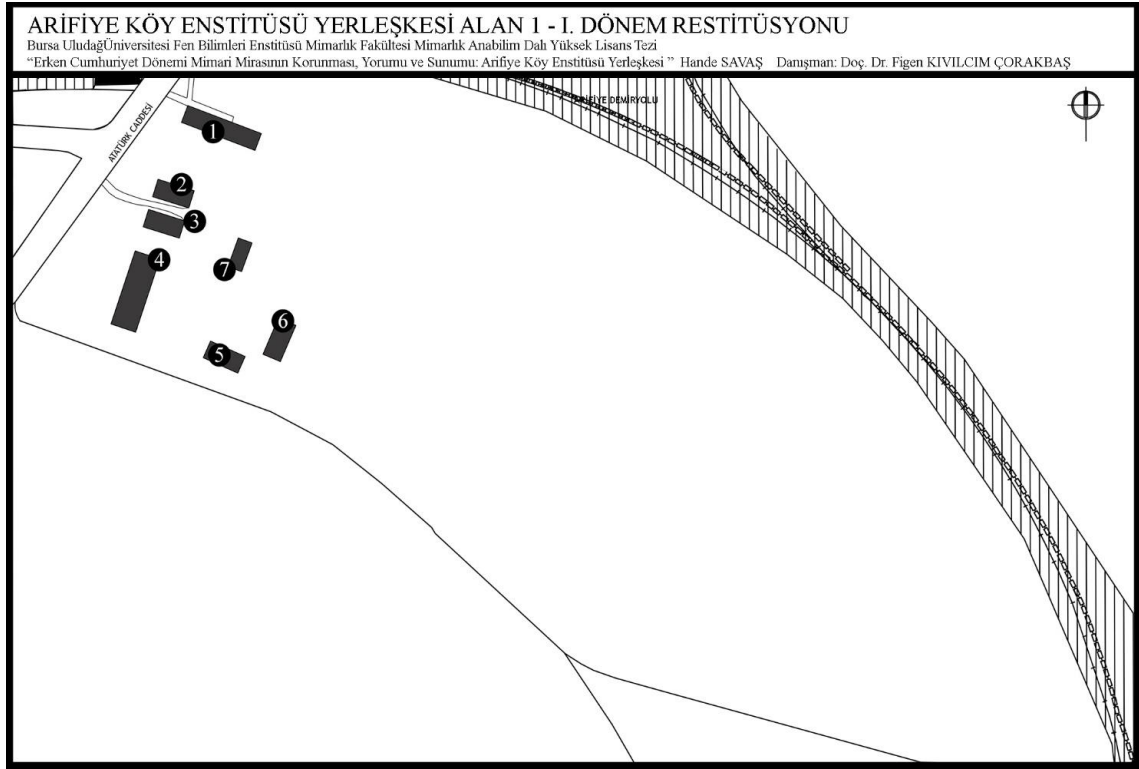
Şekil 4.33. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) yapıların tarihi dönemlemesi

Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde 1937 yılından günümüze dek 45 adet yapı inşa edilmiştir. (36 numaralı yapı grubu, 1999 Gölçük depremi sonrasında inşa edilen 10 adet yapıdan oluşmaktadır.) Eğitim Kursu Alanı'nda (Alan 1) yapıların varlığı zaman içerisinde değişim göstermiştir. 1955-1979 yılları arasında 5 adet yapı, 1990-2020 yılları arasında ise 17 adet yapı ve 36 numaralı 10 adet yapı grubu yıkılmıştır. Yapıların inşa ve yıkım tarihlerine dair detaylı bilgiler restitüsyon dönemlerinde anlatılmıştır.

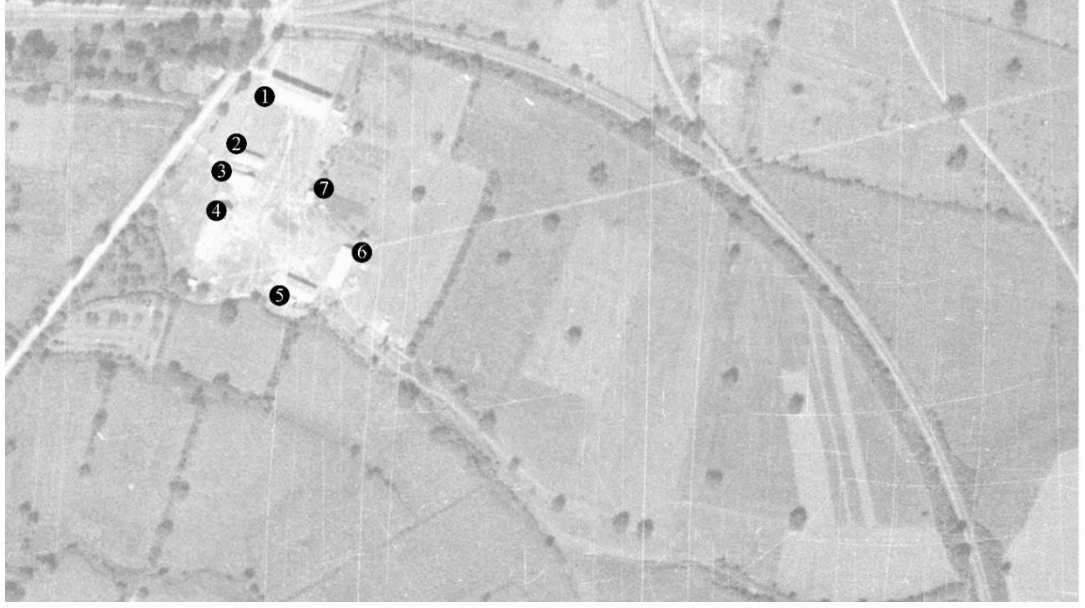
I. Dönem: Eğitim Kursu Dönemi 1937-1940

Eğitim Kursu dönemi, Arifiye Köy Enstitüsü'nün ilk basamağı olan Arifiye Eğitim Kursunun eğitim verdiği dönemi kapsamaktadır. Eğitim Kursu döneminin başında

kiralanan kurs binası daha sonra satın alınarak yanına eğitimci adayları tarafından ekmeke fırını, koza fırını ve depo inşa edilmiştir (Aydoğan 2019). Kurs binasının bulunduğu konum tam olarak bilinmemekle birlikte, Arifiye demiryolu istasyonu karşısında bulunduğu bilinmektedir. Aydoğan'ın "Arifiye Köy Eğitimci Tarihi" (2015) isimli kitabındaki kroki (bkz. Şekil 3.3) referans alınarak kurs binasının bulunduğu alan yaklaşık olarak işaretlenmiştir (bkz. Şekil 4.2). Bu konumda günümüzde bir ilkokul yapısı bulunmaktadır.

Şekil 4.34. AKE Eğitimci Kursu Alanı (Alan 1) I. Dönem Restitüsü (1937-1940)

Şekil 4.35. AKE Eğitimci Kursu Alanı (Alan 1) 1940 yılı hava fotoğrafı Eğitimci Kursu Dönemi (HGM Arşivi)

Eğitimci Kursu döneminde, başlangıçta kiralanmış kurs binasına ek olarak, demiryoluna paralel olan arazinin satın alınmasıyla bu arazide yapılaşma başlamıştır. Eğitimci Kursu Alanı'nda (Alan 1) 1937-1940 yılları arasında 7 adet yapı inşa edildiği 1940 tarihli eski hava fotoğrafından anlaşılmaktadır. Bu dönemde inşa edilen yapılar 1 numara ile işaretlenen "merkez bina" ve hamam, depo, hayvan barınağı, tuvalet, samanlık ve kümes yapılarıdır (Anonim 1943b, Aydoğan 2019). Balkır'ın (1974) aktarımına göre, bu alanda marangozluk, demircilik, resim-iş atölyesi, kooperatif ve revir de bulunmaktadır (Balkır 1974). İsmail Hakkı Tonguç Belgeliğinde bulunan 12 sayfalık rapor (Anonim 1943b), Balkır'ın (1974) notları ve hava fotoğraflarının karşılaştırılması sonucu yapıların sadece adedi ve işlevleri bulunduğundan haritadaki numaralandırma ile kesin bir şekilde eşleştirme sağlanamamıştır. Aydoğan'ın (2015) kitabında yer alan krokiye göre ise (bkz. Şekil 3.3), kesin olmamakla birlikte, 4 numaralı yapının yemekhane, 2 numaralı yapının yerleşkenin ilk mutfağı ve çamaşırhane, 5 numaralı yapının yatakhane ve 7 numaralı yapının tuvalet olduğu eşleştirilebilmektedir. 4 numaralı yapının yemekhane olarak kullanıldığı sözlü kaynaklardan da doğrulanmaktadır (Aydoğan 2020, Sakarya 2020). Bu yapının, 1967 Adapazarı depreminde yıkıldığı bilinmektedir (Aydoğan 2020).

Şekil 4.36. AKE Eğitimci Kursu Alanı (Alan 1) 4 numaralı yemekhane binası (Karabey Aydoğan Arşivi)

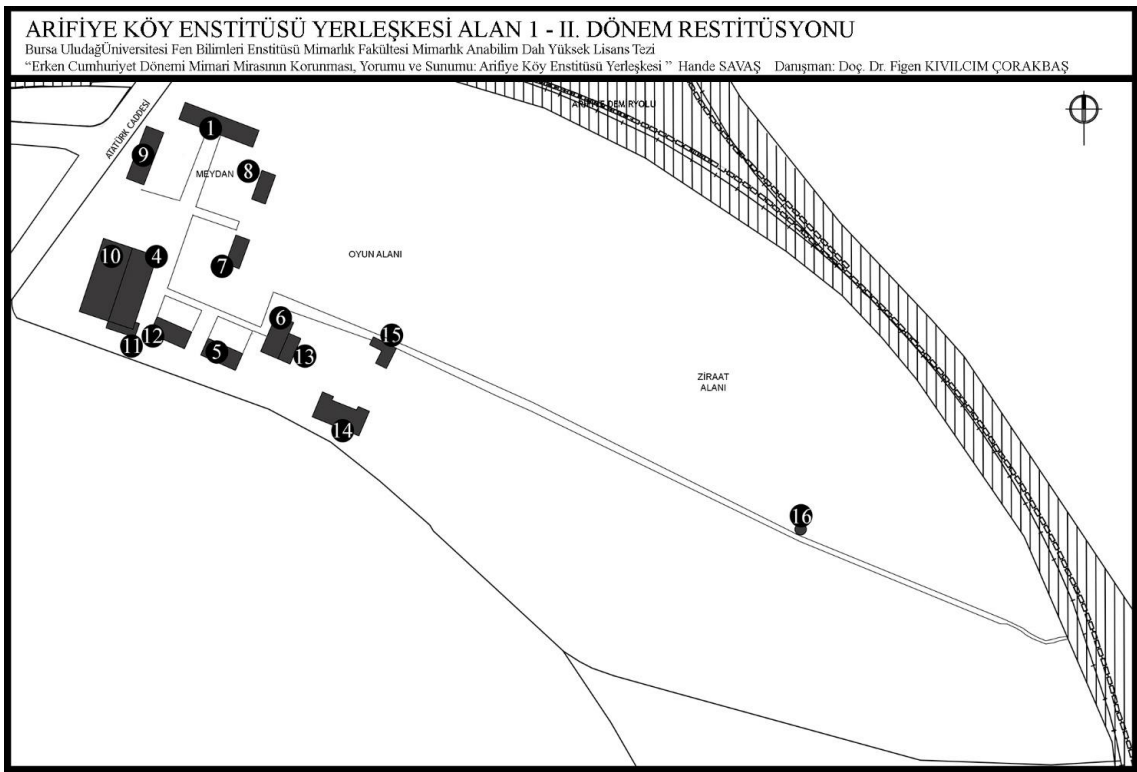
Şekil 4.37. AKE Eğitimci Kursu Alanı (Alan 1) 4 numaralı yemekhane binası (Aydoğan 2019)

Binnur Yeşilyaprak'ın (2016) "Arifiye Köy Enstitüsü Annemle Damla Söyleşiler" isimli kitabında Köy Enstitüsü mezunu annesi Kadriye Uysal Yeşilyaprak tarafından yemekhane yapısının doğusunda kütüphane ve okuma salonunun bulunduğu aktarılmıştır (Yeşilyaprak 2016). Bahsedilen bu yapının, 5 veya 6 numara ile işaretlenen yapı olduğu düşünülmektedir. Günümüzde Alan 1 yerleşkesinde, Eğitimci Kursu döneminden yalnızca 1 numaralı yapı ayakta kalmıştır.

Eğitimci Kursu Alanı'nda II. Dönem: Köy Enstitüsü Dönemi 1940-1955

Köy Enstitülerinin açılmasıyla Eğitimci Kursu binalarını kullanmaya başlayan Arifiye Köy Enstitüsü, tez çalışması kapsamında Eğitimci Kursu Alanı (Alan 1) olarak tanımlanan arazide zaman içerisinde yeni mekânsal üretimler gerçekleştirmiştir. Aynı

zamanda, enstitü eğitim modelinin ziraat dersleri kapsamında Eğitim Kursu Alanı'nın doğusunda yaklaşık 40 dönümlük arazi elma bahçesi olarak kullanılmaya bu dönemde başlanmıştır (Balkır 1974, Aydoğan 2019). Zamanla 70 dönüme ulaşan bahçe alanı, 1999 depremi sonrasında ağaçlar kesilene dek bu alanda devamlılığını sürdürmüştür (Aydoğan 2019). 1969-1975 yılları arasında Arifiye İlköğretmen Okulunda İngilizce öğretmeni olarak görev yapan Yavuz Ali Sakarya'nın yazılı, görsel ve sözlü olarak aktarımları ile II. dönem ve III. dönem hakkında ulaşılan veriler belgeleme çalışmasına eklenmiştir (EK 8, EK 9).

Şekil 4.38. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) II. Dönem Restitüsyonu (1940-1955)

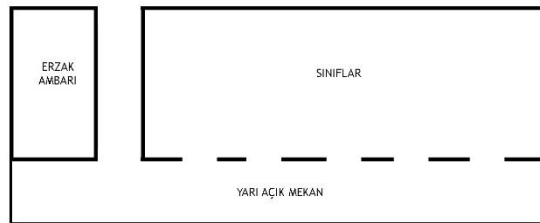
Köy Enstitüsü döneminde bu arazide 8 adet yapı inşa edilmiştir. 8 ve 16 arasında numaralandırılan bu yapılar, 14 numaralı yapı hariç, 1943-1952 yılları arasında inşa edilmiştir (Şekil 4.38). 14 numaralı yapı ise, enstitünün son yıllarında 1952-1954 yılları arasında inşa edilmiştir. 8 numaralı yapı, Köy Enstitüsü (II. dönem) döneminde inşa edilmiş, III. dönemde 7 numaralı yapı ile birlikte yaklaşık olarak 1964-1965 yıllarında yıkılmıştır (Aydoğan 2020). Bu yapının, Şekil 4.39'daki yapı olduğu sözlü kaynaklardan

edinilen bir bilgidir (Aydoğan 2020). Fotoğrafta görüldüğü üzere, yapının ön cephesinde ahşap taşıyıcılarla güçlendirilmiş yarı açık mekân bulunmaktadır.

Şekil 4.39. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) 8 numaralı yapı (Gül Aygün Arşivi)

9 numaralı yapı, II. dönemde inşa edilmiş ve III. dönemde de (1955-1979) varlığını sürdürmüştür. IV. Dönemde yıkılmıştır. Bu yapının planı Sakarya'ya (2020) göre, solda erzak ambarı olarak kullanılan bir oda ve sağda sınıflar olarak tanımlamıştır. Erzak ambarı ile sınıflar arasında bir koridor olduğunu ve sınıfların enstitü döneminde meydan olarak kullanılan alana bakan cephesinde pencereler ve sınıflara açılan kapıların bulunduğunu aktarmıştır (Sakarya 2020). Aydoğan (2020) yapının demir işliği olarak kullanıldığı ve sınıfların iki adet olduğu bilgisini paylaşmıştır. Tek katlı olan yapının sınıflarının önünde üzeri ahşap direklerle destekli kiremit çatı örtülü 3 tarafı açık bir mekân bulunduğu aktarılmıştır (Sakarya 2020, Aydoğan 2020). Sözlü kaynaklardan edinilen bilgiler doğrultusunda ve yapıların eski fotoğrafları da analiz edilerek yerleşke içerisindeki 7, 8 ve 9 numaralı yapıların önünde bulunan sundurma ile ortak bir mimari yapılaşma sergilendiği söylenebilir.

Şekil 4.40. Yavuz Ali Sakarya ile sözlü görüşme sonucu 9 numaralı yapının krokisi

Atatürk Caddesine paralel uzanan dikdörtgen bir plana sahip olan 10 numaralı yapı, ahşap ve yüksek bir tavana sahiptir. Çatı örtüsü kiremittir. Yapı, yemekhane binası olarak inşa

edilmiştir (Sakarya 2020). Eğitimci Kursu döneminde inşa edilen 4 numaralı yemekhane yapısına bitişik bir şekilde konumlandırılmıştır. 11 numaralı yapının tek katlı ve kiremit çatılı olduğu fotoğraftan tespit edilmiştir (Şekil 4.41).

Şekil 4.41. AKE Eğitimci Kursu Alanı 1952 yılına ait hava fotoğrafı (HGM Arşivi)

12 numaralı yapı tek katlı inşa edilmiştir (Şekil 4.41). Çatı malzemesi kiremittir. Derslik olarak inşa edilmiştir (Sakarya 2020). Bu yapı, III. dönemde 1960'lı yılların sonlarında yıkılmıştır (Sakarya 2020). Şekil 4.42'de solda yer alan yapı (12 numaralı yapı), farklı yıllarda revir ve işlik olarak kullanılmıştır. Fotoğrafta enstitünün yemekhane yapısı (4 numaralı yapı) ve ona bağlı mutfak yapısı sağda görülmektedir (Aydoğan 2020).

Şekil 4.42. AKE Eğitimci Kursu Alanı'nda 1948 yılında 17 Nisan kutlamalarına ait bir fotoğraf (Gül Aygün Arşivi)

Şekil 4.43. AKE Eğitimci Kursu Alanı **A)** 4 numaralı yemekhane binası **B)** Solda 12 numaralı yapı sağda 4 numaralı yapı (Balkır 1974)

13 numaralı yapı, tek katlı ve kiremit malzemeli beşik çatılı bir yapıdır. 1952 yılına ait hava fotoğrafından 6 numaralı Eğitimci Kursu yapısına bitişik inşa edildiği görülmektedir (Şekil 4.41). 14 numaralı yapı, Eğitimci Kursu Alanı'nda Köy Enstitüsü döneminden günümüze kalan tek yapıdır. Yapının inşasının 1952-1954 yılları arasında gerçekleştiği hava fotoğraflarından saptanmıştır. Tek katlı olarak inşa edilen yapı günümüzde iki katlıdır. Özgün döneminde giriş kısmında bulunan yarı açık mekân günümüzde duvar örülerek kapatılmıştır. Şekil 4.45.A'da yapının özgün giriş kapısının boşluğu görülmektedir. Şekil 4.45.B ve Şekil 4.45.C fotoğraflarında ise yapının özgün halinde yarı açık mekân olarak kullanılan alan görülmektedir. Duvar örülerek kapalı mekâna dönüştürülen bu alanın darlığı işlevsiz bir alan oluşumuna neden olmuştur. Yapının özgün plan kurgusundan bağımsız olarak duvar örülerek yeni mekânlar oluşturulmuştur. 14 numaralı bu yapı, restorasyonu sırasında çekilen fotoğraflarda görülen eski döneme ait olduğu anlaşılan duvarın kalınlığı, malzemesi ve inşa tekniği bakımından enstitü yapılarının inşa yöntemlerine bir örnek niteliği taşımaktadır. Girişinde bulunan yarı açık mekânın kapatılması sırasında, ön cephesindeki pencere düzeninin korunmasına rağmen planı ve kat yüksekliği değişikliğe uğramıştır (bkz. Şekil 4.14). Cephesinde ve plan kurgusunda yapılan bu müdahaleler yapının özgünlüğünü zedelemiştir. Yapının inşasına "3.2.5. AKE inşa süreci" ve yapının kültürel miras olarak tanımlanmasına "4.2. AKE Yerleşkesinden Günümüze Kalan Kültürel Miras" başlıkları altında değinilmektedir.

Şekil 4.44. 14 numaralı yapının 2020 yılının Mayıs ayındaki restorasyonu (Savaş 2020)

Şekil 4.45. 14 numaralı yapının 2020 yılının Mayıs ayındaki restorasyonu (Savaş 2020)

15 numaralı yapının hava fotoğraflarından L biçiminde bir plana sahip olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 4.41). Yapı III. dönemde yıkılmıştır. 16 numaralı yapı elma bahçesine ayrılan alanda sulama ihtiyacının karşılanması amacıyla inşa edilmiştir (bkz. Şekil 3.22).

Enstitü yönetiminin iyice zayıfladığı 1950’li yılların başlarında, uzak olduğu ve kontrolünün sağlanamadığı gerekçeleriyle elden çıkartılan ilk alan Çiftlik Alanı’dır (Alan 4). 1952 yılında Arifiye Köy Enstitüsünden alınan Çiftlik Alanı’nın içerisinde yol geçirilmiş ve arazi Bulgaristan’dan gelen göçmenlere dağıtılmıştır (Aydoğan 2019, Cengizhanoglu 2020). Enstitülerin zayıflaması ve sonrasında da kapatılması sürecinde yozlaştırılma sadece enstitü yerleşkeleri ve yapıları kapsamında olmamıştır. Arifiye Köy Enstitüsünde öncelikle “iş içinde eğitim ilkesi” ile gerçekleştirilen üretim durdurulmuş sonrasında ise üretim araçları elden çıkarılmıştır (Aydoğan 2019).

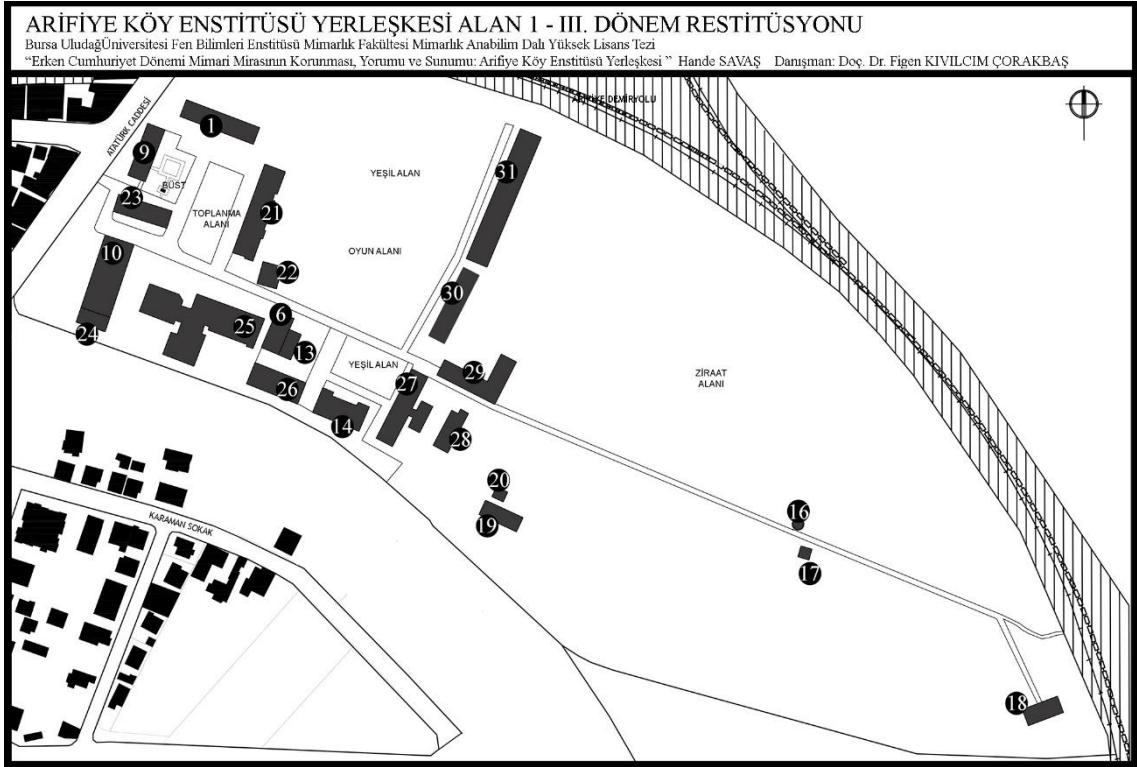
Eğitmen Kursu Alanı’nda III. Dönem: 1955- 1979

Köy Enstitülerinin kapatılmasının ardından sonraki yıllarda Eğitim Kursu Alanı’na (Alan 1) 15 adet yapı eklenmiş ve mevcut 7 adet yapı yıkılmıştır. Alana eklenen ve yıkılan yapıların hareketi 1955 yılı sonrası ilk 15 yıl içerisinde gözlemlenerek 1970-1979 yıllarında yapılaşmada bir değişim yaşanmamıştır. Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesi yapılaşma sürecinde inşa ve yıkımın en yoğun olarak görüldüğü dönem III. dönemdir

(Şekil 4.46). Eğitim Kursu Alanı'nda, 1975-1990 yılları arasında Arifiye Öğretmen Lisesi olarak eğitim işlevini sürdüren kuruma ait eski fotoğraflar ve Sakarya'nın çizdiği kroki (EK 8) ile enstitü döneminde meydan olarak kullanılan alanın, III. dönemde de tören alanı ve meydan olarak kullanıldığı belgelenmektedir (Şekil 4.46). Bu durum, IV. dönemde değişmektedir.

Şekil 4.46. Arifiye Öğretmen Lisesinin (1975-1990) meydan olarak kullandığı alan (Gül Aygün Arşivi)

Şekil 4.47. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) III. Dönem Restitüsüyonu (1955-1979)

Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde Eğitim Kursu Alanı'nda (Alan 1) bulunan 17, 18, 19 ve 20 numaralı yapılar, elma bahçesine ayrılan alanda inşa edilmiştir. Bu yapıların işlevlerinin ziraat alanına yönelik depo ve derslik yapıları olduğu düşünülmektedir. III. dönemde 3 adet yapının elma bahçesine inşa edilmesi, enstitü döneminde başlayan ziraat eğitimi ve üretiminin bu yıllarda da devamlılığının sağlandığını göstermesi açısından önemlidir. Bu 3 yapı da, IV. dönemde yıkılmıştır. 1965 yılında inşası tamamlanan 21 numaralı yapı, Arifiye İlköğretmen Okulu binası olarak inşa edilmiştir. Zemin + 2 katlı yapı, betonarme yapı sistemi ile inşa edilmiştir. Yapı, 2018 yılında yıkım kararı alınarak yıkılmıştır (Şekil 4.48). Bu dönemde inşa edilen 21 numaralı yapının eğitim işlevinde ana bina olması nedeniyle enstitü döneminde “merkez bina” olarak adlandırılan yapının (1 numaralı yapı), bu dönemde “sarı bina” olarak adlandırıldığı sözlü kaynaklardan aktarılmıştır (Aydoğan 2020, Aygün 2020). 22 numaralı yapı, okulun elektrik santral binasıdır (Sakarya 2020). Yapının IV. dönemde 2000’li yıllarda yıkıldığı hava fotoğraflarından tespit edilmiştir.

Şekil 4.48. A) Arifiye Öğretmen Lisesi binası **B)** Arifiye Öğretmen Lisesinin yıkımı 2018 yılı fotoğrafı (Gül Aygün Arşivi)

III. dönemde inşa edilen 23 numaralı yapı hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. 24 numaralı yapı, Köy Enstitüsü döneminde yemekhane olarak inşa edilen yapının güney cephesine eklenildiği hava fotoğraflarından tespit edilmiştir. 23 ve 24 numaralı yapılar IV. dönemde yıkılmıştır. 25 numaralı yapı, 1970 yılının yaz aylarında inşa süreci içerisinde (Sakarya 2020). Bu yapının inşasına başlanmadan önce bulunduğu konumda 12 numaralı yapı bulunmaktadır. 1970 yılının başına kadar 12 numaralı yapı, derslik, okul kantini ve resim-iş öğretmeni Turgut Gülten'in sorumluluğundaki fotoğrafhaneyi

içerisinde barındırmıştır (Sakarya 2020). 25 numaralı yapı, Zemin + 2 katlı olarak betonarme yapım sistemi ile inşa edilmiştir. Duvar dolgu malzemesinde tuğla kullanılmıştır (Şekil 4.49). III. dönemde zemin katı yemekhane olarak kullanılan yapının üst katlarında yatakhane ve derslikler bulunmaktadır (Sakarya 2020). Günümüzde, yerleşke içerisinde bulunan fen lisesine bağlı olarak yurt işlevi ile kullanılmaktadır.

Şekil 4.49. Arifiye Öğretmen Lisesi öğretmenleri Tezer Uysal Sakarya ve Yavuz Ali Sakarya 22 numaralı elektrik santrali binasının önünde 1970 yılı fotoğrafı *Sağdaki yapı 25 numaralı yurt binasının inşaatı* (Sakarya 2020)

26 numaralı yapı, III. dönemde inşa edilen tek katlı bir yapıdır. Okulun kütüphanesi, terzihanesi ve bazı derslikleri bu binanın içerisindedir (Köksal 2020, Sakarya 2020). Bu yapı da IV. dönemde yıkılmıştır. 27 numaralı yapı, günümüzde Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi olarak eğitim işleviyle kullanılmaktadır (bkz. Şekil 4.31.B). 28 ve 29 numaralı yapılar III. dönemde inşa edilmiştir. 29 numaralı yapının 1960'lı yıllarda çamaşırhane olarak kullanıldığı sözlü görüşmeler sırasında kaydedilmiştir (Köksal 2020). İki yapı da, IV. dönemde yıkılmıştır.

30 numaralı yapı, 25 numaralı yurt binası ve 27 numaralı üniversite binası ile birlikte, III. dönemde inşa edilip günümüzde de mevcut olan 3 yapıdan biridir. Kütüphane olarak kullanılan yapının bir bölümünde belirli bir süre Arifiye Köy Enstitüsü eğitim

materyalleri sergilenmiştir. Eğitim materyallerinin sergilendiği müzenin faaliyeti, bu yapı içerisinde 2019 yılında sonlanmıştır (Bil 2020, Sakarya 2020, Anonim 2020f). Bu yapı, günümüzde restorasyon aşamasındadır (Şekil 4.50). 31 numaralı yapı, III. dönemde inşa edilmiştir. Bu yapının, III. dönemde demircilik işliğı olarak kullanıldığı bilinmektedir (Aygün 2020). IV. dönemde 2000’li yılların başında yıkılmıştır. 30 ve 31 numaralı yapıların önünde bulunan alan III. dönemde, fotoğrafta da (Şekil 4.51) görüldüğü gibi, futbol sahası olarak kullanılmıştır (Sakarya 2020, EK 8).

Şekil 4.50. 30 numaralı kütüphane binası (Savaş 2020)

Şekil 4.51. Solda 31 numaralı yapı ve sağda 30 numaralı kütüphane binası (Köksal 2020)

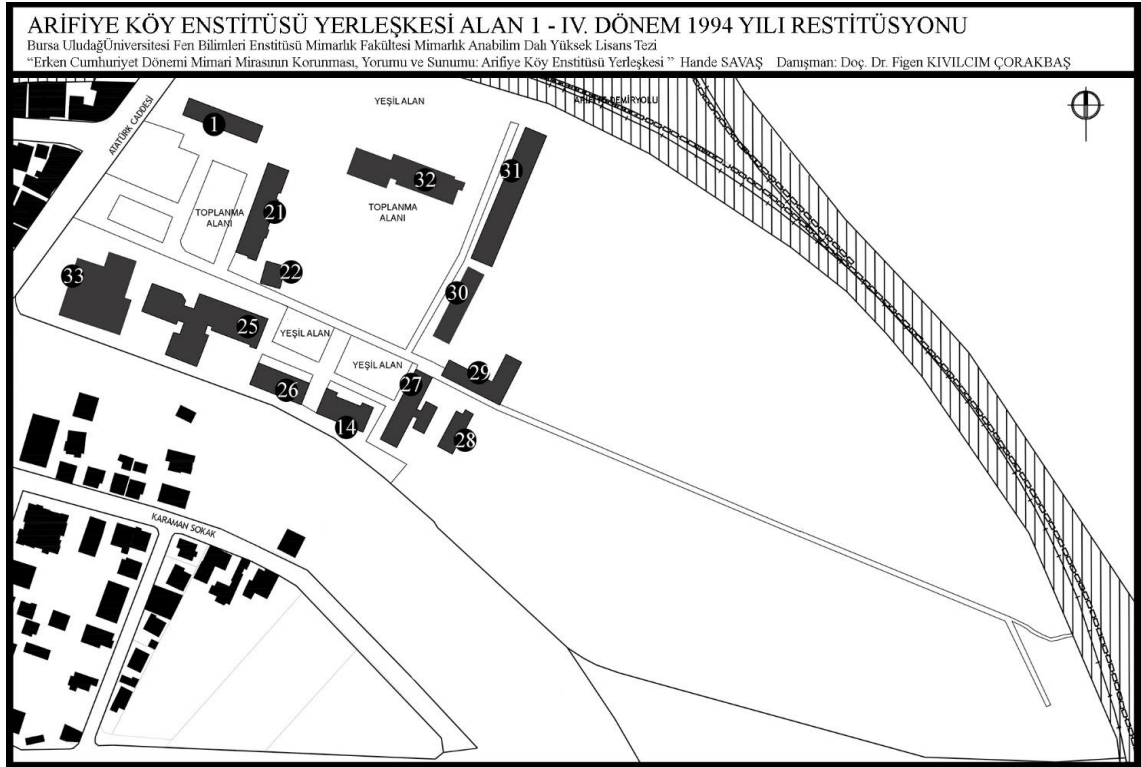
Köy Enstitüsü Döneminde (II. dönem) inşa edilen 9 numaralı yapının Şekil 4.40'ta gösterildiği yarı açık mekânında III. dönemde 4-5 adet tenis masası bulunmaktadır. Bu alan, öğrencilerin eğlence ve dinlenme zamanlarında kullanılmıştır (Sakarya 2020, Aydoğan 2020). Yine Köy Enstitüsü Döneminde (II. dönem) inşa edilen 10 numaralı yapı ise, III. dönemde, 25 numaralı yapı yapılanaya kadar, yemekhane, mutfak, konferans salonu, sinema salonu ve çok kişinin katılabildiği toplantı salonu olarak kullanılmıştır (Sakarya 2020). Günümüzde ayakta olmayan bu yapı, bir dönem resim-iş öğretmeni Cemal Erkıral tarafından zemini kademelendirerek bir salon haline getirildiği sözlü görüşmeler sırasında aktarılmıştır (Sakarya 2020, Aydoğan 2020). Yapıların yerleşke içerisinde yapım ve yıkım hareketleriyle sürekli bir dönüşüm içerisinde olmaları durumu, işlevsel değişiklikler sonucu mekânların fiziksel özelliklerinde de görülmektedir. Köy Enstitüsü Döneminde inşa edilen 10 numaralı yapı, günümüzde ayakta olmasa da yapıların değişimi ve dönüşümüne örnek gösterilebilir.

Eğitmen Kursu Alanı'nda IV. Dönem: 1990-2020

Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde, IV. dönem (1990-2020) yapılaşmanın olduğu kadar kentsel kararların da bu arazide uygulandığı bir dönem olduğundan III. dönemden ayrılmaktadır. Bu dönemde, 2010'lu yılların başında Eğitim Kursu Alanı'nın (Alan 1) batı sınırı olan Atatürk Caddesi genişletilerek enstitü sınırlarının daralmasına neden olmuştur. Bu durum, eski hava fotoğrafları ve güncel hava fotoğrafları karşılaştırıldığında net bir şekilde okunmaktadır. Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) için, 2014 yılında arazinin ortasından geçirilen bir otoyol üst geçit bağlantısı da enstitü bütünlüğünün zedelenmesinde önemli etkindir. Bu yol, neredeyse sadece enstitü arazisi uzunluğunda inşa edilerek inşa edildiği tarihten itibaren bağlantıları tamamlanmamıştır. Bu nedenle, günümüzde kullanılmamaktadır (Şekil 4.52). Bir diğer önemli kentsel karar sonucu ise, IV. dönem enstitü yerleşkesinin tamamen parçalandığı bir dönemi oluşturmuştur. Bu döneme kadar, Kaymakamlık binası hariç, arazinin tamamı tek bir kuruma bağlı olarak eğitim işlevine hizmet etmiştir. Fakat bu dönemde, arazi birbirinden farklı işlevlere bölünerek parçalanmıştır. Eğitim işlevi, arazinin belirli kısımlarında farklı eğitim kurumları tarafından devam ettirilebilmiştir. Elma bahçesinin bulunduğu alana konut yapıları inşa edilmiştir. Arazinin bir kısmı da park ve otoparka ayrılmıştır. Bu durum, "4.3.3. İşlevsel dönüşümü" başlığı altında ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Şekil 4.52. Eğitim Kursu Alanı'nın (Alan 1) ortasından geçirilen yol (Savaş 2020)

Şekil 4.53. AKE Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) IV. Dönem 1994 yılına ait Restitüsyonu Eğitim Kursu Alanı'nda (Alan 1), IV. dönemde inşa edilen yapılar 4 adet yapı ve bir adet deprem konutları olarak bilinen yapı grubudur. Tez çalışması kapsamında 32 numara olarak tanımlanan yapı, 1990'lı yılların başında eğitim yapısı olarak inşa edilmiştir. Zemin + 3 kat ve bodrum kat olarak inşa edilen yapının inşa sisteminde betonarme yapıım

sistemi kullanılmıştır. Bu yapı, günümüzde Necmettin Erbakan Fen Lisesi olarak eğitim işlevine devam etmektedir (Şekil 4.54).

Şekil 4.54. 32 numaralı Fen Lisesi binası (Savaş 2020)

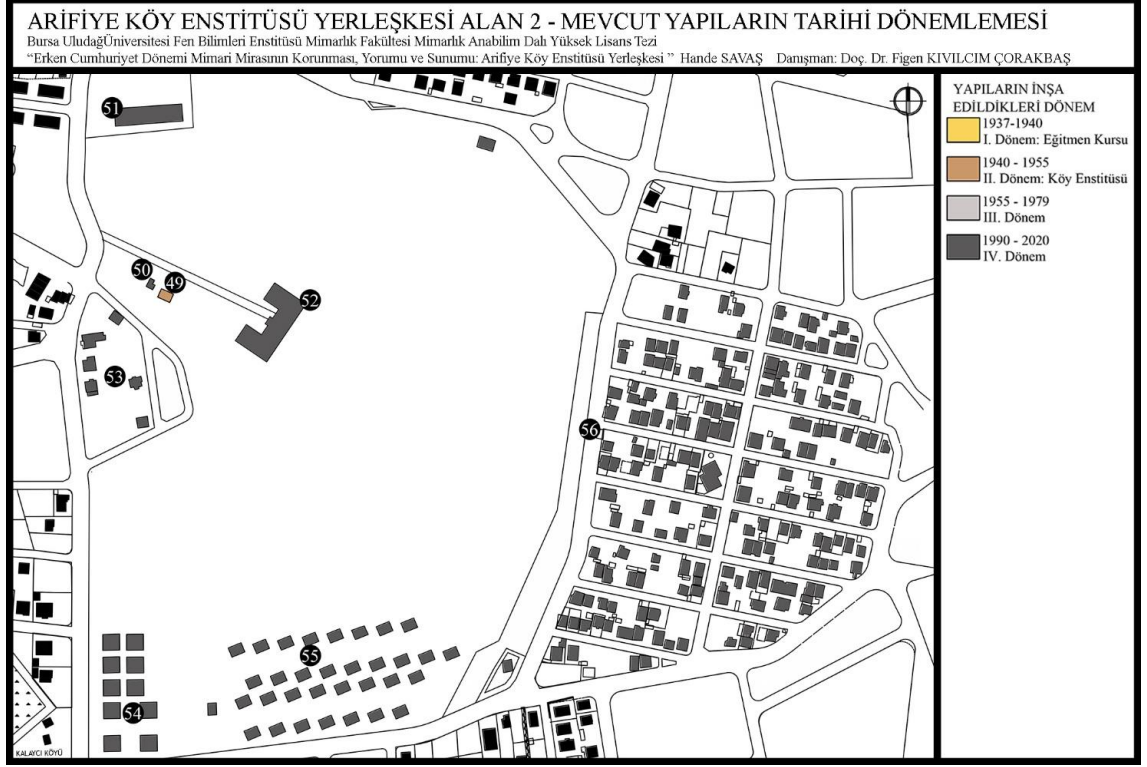
33 numaralı yapı, IV. dönemde betonarme olarak inşa edilen bir spor salonudur. Arifiye Köy Enstitüsü kurucu müdürü Süleyman Edip Balkır'ın ismini taşımaktadır. 34 numaralı yapı ise, III. dönemde inşa edilen 25 numaralı yurt binasına bağlı bir işlevde bulunan ek binadır. 35 numaralı yapı, enstitü döneminde elma bahçesi olan alanın güneybatı köşesinde 2013 yılında inşa edilmiştir. Günümüzde, üniversite tarafından kullanılmaktadır (Şekil 4.55). 1999 Gölcük depremi sonrasında zarar gören depremzedeler için enstitü döneminde elma bahçesi olarak kullanılan alan dağıtılarak bu alana 2000'li yılların sonunda deprem konutları inşa edilmiştir. 10 adet yapıdan oluşan bu konutlar, yapı grubu olarak kabul edilerek tez çalışmasında 36 numara ile tanımlanmıştır. Bu yapı grubu, 2019 yılında yıkılmıştır.

Şekil 4.55. 35 numaralı üniversite binası (Savaş 2020)

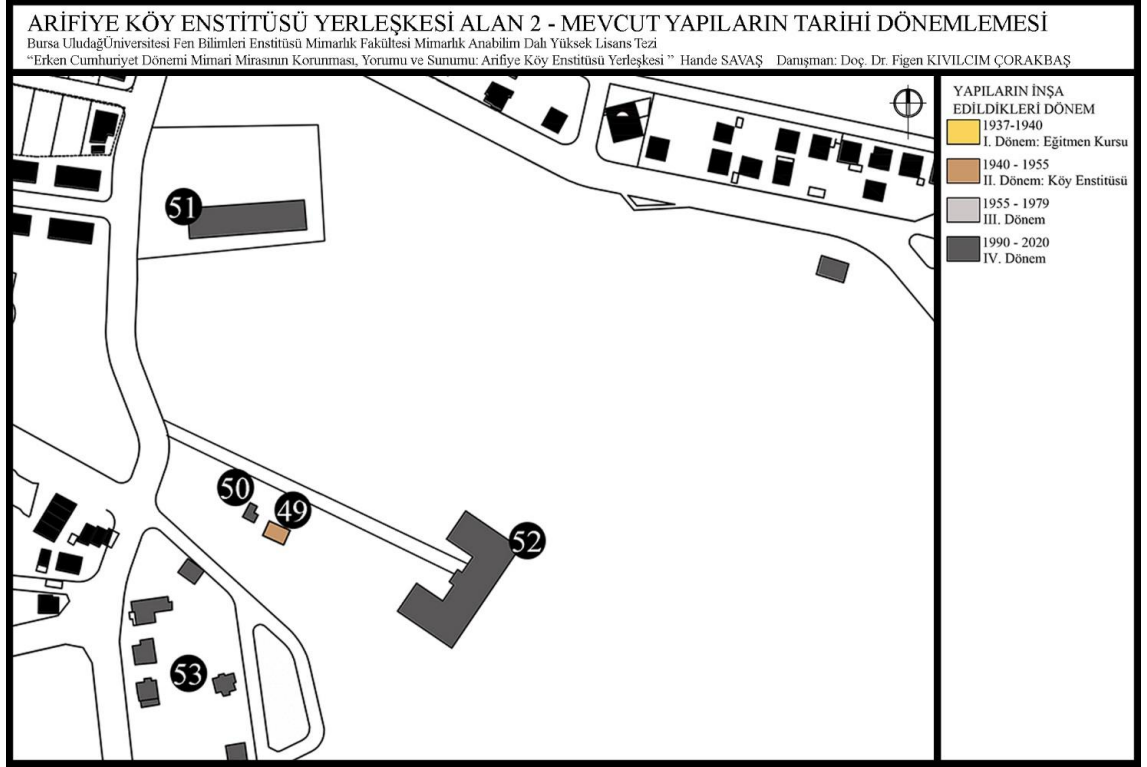
4.4.2. Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) Restitüsyonu

Arifiye Köy Enstitüsünde 5 farklı alanda tanımlanan yerleşke sınırlarından enstitüye ait izlerin bulunduğu Alan 1 ve Alan 2 yerleşkeleri incelenen arşiv ve kaynaklardan elde edilen veriler sonucunda belgelenmiştir. Alan 2, Köy Enstitüleri mimari proje yarışması ile sonuçlanan enstitü projesinin uygulandığı alandır. Bu nedenle, bu alanda yapılaşmaya dair izler, Arifiye Köy Enstitüsünün kurulduğu 1940 yılından sonra görülmektedir. Restitüsyon çalışmaları kapsamında 4 dönemde ele alınan Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesi, Alan 2’de II. dönem, III. dönem ve IV. dönem olarak incelenmiştir. Restitüsyon paftalarındaki yapıların numaraları Alan 1’de tanımlanan numaralardan sıralı olarak devam ettirilmiştir.

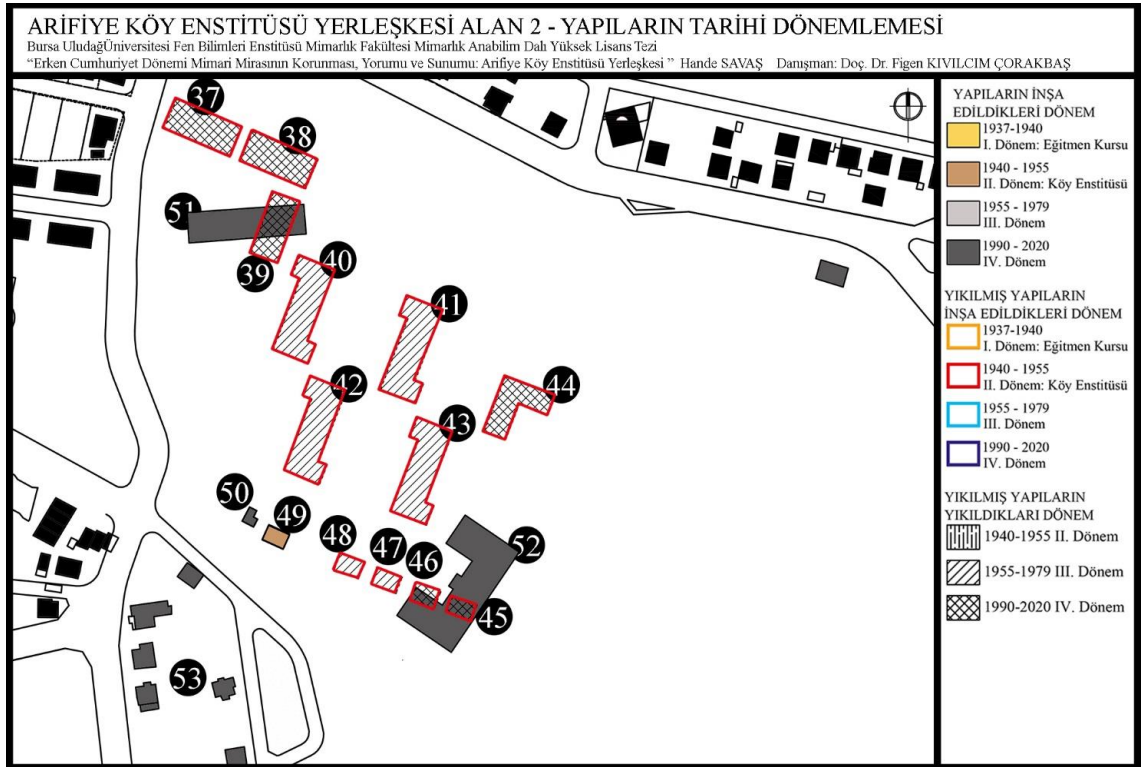

Şekil 4.56. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) mevcut yapıların tarihi dönemlemesi

Yaklaşık olarak büyüklüğü 300 dönüm olarak kaynaklarda yer alan Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) Arifiye’de Kalaycı Köyü yakınlarındaki fundalık arazisinde konumlanmıştır (Balkır 1974, Aydoğan 2019). Kurulduğu tarihten günümüze kadar arazi içerisinde tekil yapılaşmalar görülmekte iken 1990’lı yıllardan sonra arazinin doğu kısmının büyük bir bölümünün yapılaşmaya açıldığı görülmektedir. Günümüzde, Alan 2 yerleşkesinde 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55 ve 56 olarak numaralandırılmış yapılar ve yapı grupları bulunmaktadır. 49 numaralı yapı, Alan 2 içerisinde Köy Enstitüsü dönemine (II. dönem) ait olan tek yapıdır. 50 numaralı yapı, trafo yapısıdır. 51 ve 52 numaralı yapılar köy enstitüsüne ait yapıların buldukları alanda yapıların yıkılması sonrasında okul binası olarak inşa edilmişlerdir. 53 numaralı yapı 7 adet yapının bulunduğu bir yapı grubudur. 54 ve 55 numaralı yapı grupları devlete ait sosyal hizmet kurumları olarak kullanılmaktadır. 56 numaralı yapı grubu ise, 1990’lı yıllarda konutlaşmaya açılan bir yapı grubudur.

Şekil 4.57. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) mevcut yapıların tarihi dönemlemesi
Enstitünün mimari projesine göre inşa edilen yapıların bulunduğu alana yakınlaşmıştır

Şekil 4.58. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) inşa edilen tüm yapılar

Alan 2 yerleşkesinde Köy Enstitüsü döneminde inşa edilen 13 adet yapıdan 12 tanesi günümüze ulaşamamıştır. Enstitü döneminde inşa edilen yapılardan 40, 41, 42, 43, 47 ve 48 numaralı okul binaları ve lojman yapılarının bir kısmı III. dönemde (1955-1979), 37, 38, 39, 44, 45 ve 46 numaralı işlik, hamam ve lojman yapılarının bir kısmı da IV. dönemde (1990-2020) yıkıldığı tespit edilmiştir. Günümüzde, Alan 2 yerleşkesinde enstitü yapılarının bulunduğu konumda bir okul inşaatı bulunmaktadır. Bu nedenle, enstitü döneminden günümüze kalan tek lojman yapısının çevresi inşaat nedeniyle kapatılmıştır.

I. Dönem: Eğitim Kursu Dönemi (1937-1940)

Arifiye Köy Enstitüsünde Alan 2 olarak tanımlanan Yarışma Projesi Alanı'nda 1937-1940 yılları arasında yapılaşma görülmemektedir. Köy Enstitüleri ulusal mimari proje yarışmasına göre planlanan enstitü projesinin inşa edildiği alanda yapılaşma, II. dönem olarak tanımlanan Köy Enstitüsü döneminde başlamıştır.

II. Dönem: Köy Enstitüsü Dönemi 1940-1955

Arifiye Köy Enstitüsü Alan 2'de, Köy Enstitüsü döneminde 13 adet yapı inşa edildiği eski hava fotoğrafları ve eski fotoğraflardan tespit edilmiştir. Alan 2'de görülen ilk yapılaşma mimar Recai Akçay'ın projesine göre inşa edilen okul binalarıdır (Balkır 1974). 1943 yılı eski hava fotoğrafından anlaşıldığı üzere enstitünün ilk üç yılı içerisinde Alan 2'de 2 adet okul binası ve 2 adet lojman yapısı inşa edilmiştir. Bu yapılar, 42 ve 43 numaralı okul binaları ve 47 ve 49 numaralı lojman yapılarıdır. Yine 1943 yılı hava fotoğrafından 41 numaralı okul binasının temelini atıldığı da görülmektedir (Şekil 4.59).

Şekil 4.59. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) 1943 yılı hava fotoğrafı (HGM Arşivi)

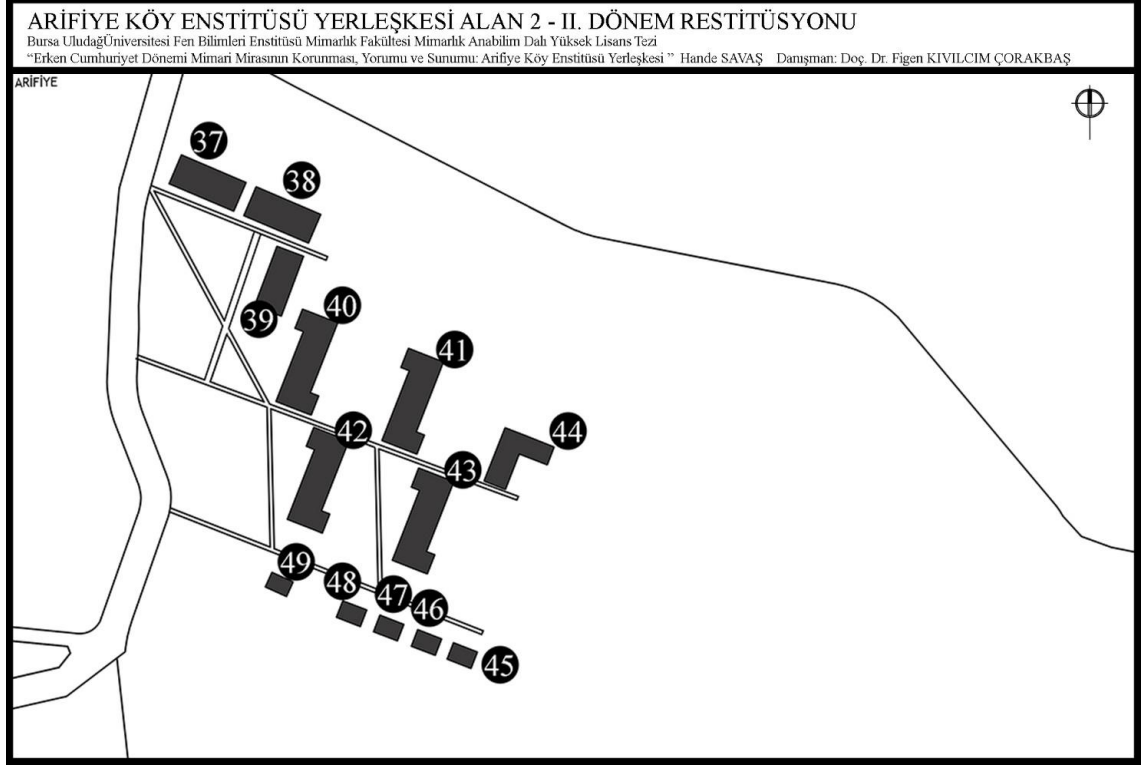

Şekil 4.60. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) (Karabey Aydoğan Arşivi)

Alan 2’de inşa edilen diğer enstitü yapılarının inşa sıraları bilinmemektedir. Şekil 4.62’de 37, 38 ve 39 numaralar ile gösterilen yapılar mimar Recai Akçay’ın projesinin dışında enstitü öğrencileri ve ustalarının imecesi ile inşa edilen yapılardır. Yapıların işlevlerinin Balkır’ın (1974) notlarına göre, işlik oldukları bilinmektedir (Şekil 4.61). Bu yapılar, III. dönemde, 2000’li yılların başında yıkılmıştır. Bu yapıların buldukları konumda 51 numara ile tanımlanmış bir ilkokul binası bulunmaktadır (bkz. Şekil 71).

Şekil 4.61. AKE Yarışma Projesi Alanı’nda (Alan 2) inşa edilen İşlik binalarına bir örnek (37, 38 veya 39 numaralı yapı) (Karabey Aydoğan Arşivi)

Şekil 4.62. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) II. Dönem Restitüsyonu

40, 41, 42 ve 43 numaralı yapılar, bölümün girişinde de anlatılan Recai Akçay'ın projesine göre inşa edilen okul binalarıdır (Şekil 4.62). Plan düzleminde, ön cephesinin sağında ve arka cephesinin sol kısmında çıkmaları bulunan okul binalarının tamamı aynı kurgu ile tasarlanmıştır. Mimarın projesinde, müsabaka şartnamesinde de istenildiği gibi, 16 adet tasarlanan okul binaları, Köy Enstitüsü döneminde 4 adet inşa edilmiştir. Okul binalarının tamamı 1955-1979 yılları arasında III. dönemde yıkılmıştır.

Şekil 4.63. AKE Yarışma Projesi Alanı'nda (Alan 2) inşa edilen okul binalarından bir örnek (43 numaralı yapı) (Karabey Aydoğan Arşivi)

44 numaralı yapı, Köy Enstitüsü döneminde (II. dönem) 1948 yılında Beşikdüzü Köy Enstitüsü yapı ustası Bedri Birol ve Arifiye Köy Enstitüsü öğrencileri tarafından hamam olarak inşa edilmiştir (Aydoğan 2019). Hamamın içerisinde çamaşırhane ve soyunma odaları da bulunmaktadır. Hamam yapısı, 1970'li yıllarda da kullanılmaya devam etmiştir (Sakarya 2020, Bil 2020, Aygün 2020) Fakat sonrasında terk edilmesiyle zaman içerisinde harap bir hal almıştır (EK 10). Hamam yapısı, 2018 yılının Ağustos ayında yıkılmıştır (Şekil 4.64).

Şekil 4.64. AKE Yarışma Projesi Alanı'nda (Alan 2) bulunan hamam (44 numaralı yapı) (Karabey Aydoğan Arşivi) **A)** 1994 yılındaki fotoğrafı **B)** 2002 yılındaki fotoğrafı **C)** 2018 yılındaki fotoğrafı

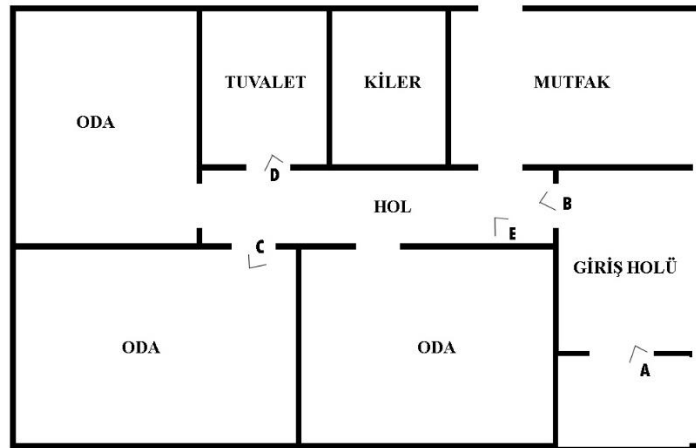
Yarışma Projesi Alanı'nda (Alan 2), Köy Enstitüsü döneminde inşa edilen 5 adet lojman yapısı inşa edilmiştir. Bu yapılar, 45, 46, 47, 48 ve 49 numara olarak tez kapsamında tanımlanmıştır. 47 ve 48 numaralı yapıların III. dönemde (1955-1979) yıkıldığı hava fotoğraflarından tespit edilmiştir. 45 ve 46 numaralı lojman yapılarının ise hamam yapısı ile birlikte 2018 yılının Ağustos ayında yıkıldığı hava fotoğraflarından anlaşılmaktadır. Günümüzde, bu iki lojman yapısının konumlandığı alanda kütlece büyük bir okul binasının inşaatı devam etmektedir. 49 numaralı lojman yapısı ise (EK 11), Alan 2'de enstitü döneminden kalan tek yapıdır (Şekil 4.65).

Şekil 4.65. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) 49 numaralı lojman yapısı (Savaş 2020) **A)** Mayıs 2020 tarihli fotoğraf **B)** Ocak 2021 tarihli fotoğraf

Günümüzde 49 numaralı lojman yapısı, yapının bulunduğu alanda devam eden şantiye tarafından kullanılmaktadır. Yapının cephe düzeni değişmemekle birlikte farklı zamanlarda sıva ve boya işlemleri gördüğü ön ve arka cephelerindeki farklılıklarından anlaşılmaktadır. Mayıs 2020 tarihinde yapılan alan çalışmalarında yapının pencerelerinde bulunan pvc doğramalar, Ocak 2021 tarihinde yapılan alan çalışmasında bulunmamaktadır. Yapı, uzun süre kullanılmaması, yakın bir tarihte pencere doğramalarının sökülmesi ve kullanıcıları tarafından kötü kullanılması nedenleriyle günümüzde atıl bir durumdadır (EK 12). Yapının, 1975’li yıllarda ayakta olan diğer 4 adet lojman yapısı ile birlikte Arifiye İlköğretmen Okulu öğretmenleri tarafından lojman olarak kullanıldığı bilinmektedir (Sakarya 2020). Lojman yapılarında bir dönem kullanıcı olan Yavuz Ali Sakarya tarafından çizilen kroki (EK 9) tez kapsamında belgelenmiştir. Alan çalışmaları sırasında da 49 numaralı yapının krokisi çizilmiştir (Şekil 4.66). Bu kroki üzerinde, yapının günümüzdeki iç mekânının fotoğrafları işaretlenmiştir.

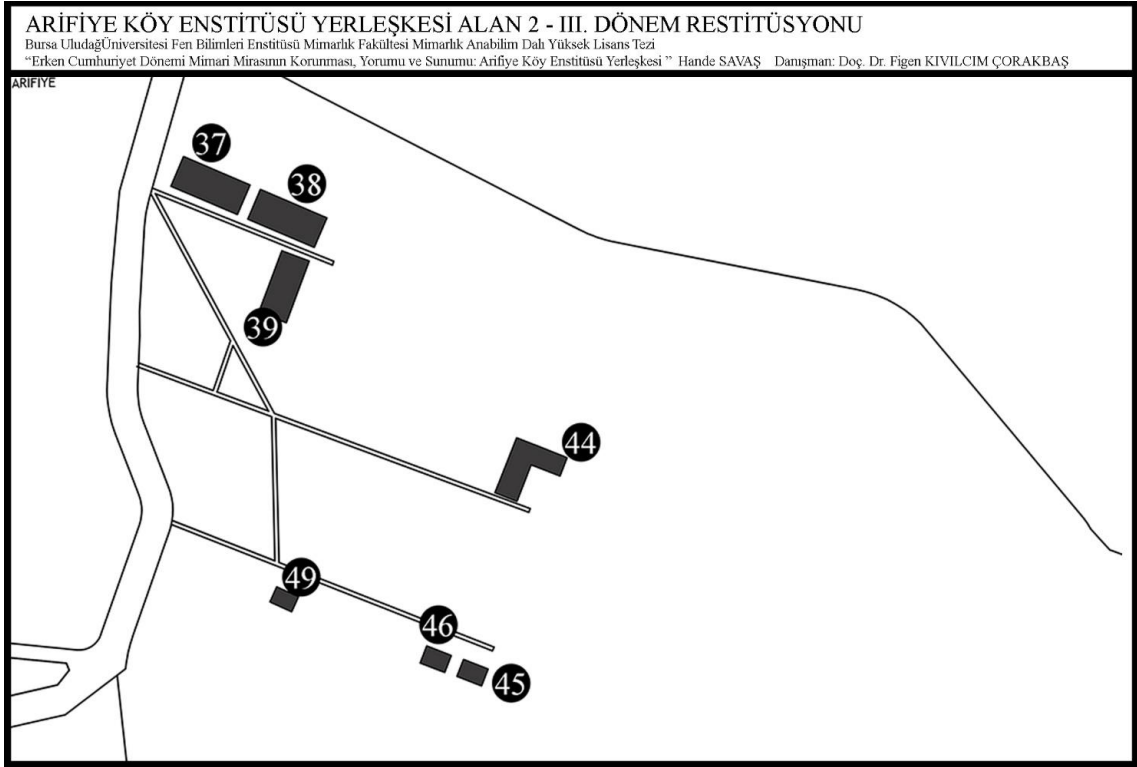
Şekil 4.66. 49 numaralı lojman yapısının krokisi

Şekil 4.67. 49 numaralı lojman yapısının iç mekân fotoğrafları (Savaş 2021)

III. Dönem: 1955-1979

Arifiye Köy Enstitüsü Yarışma Projesi Alanı'nda (Alan 2), Restitüsyon çalışmalarında III. dönem olarak tanımlanan 1955-1979 yılları arasında arazide herhangi bir yapılaşma faaliyeti görülmemektedir. Yalnızca, 40, 41, 42 ve 43 numaralı okul binalarının ve 47 ve 48 numaralı lojman yapılarının bu dönemde yıkıldığı hava fotoğraflarından tespit edilmiştir (Şekil 4.68).

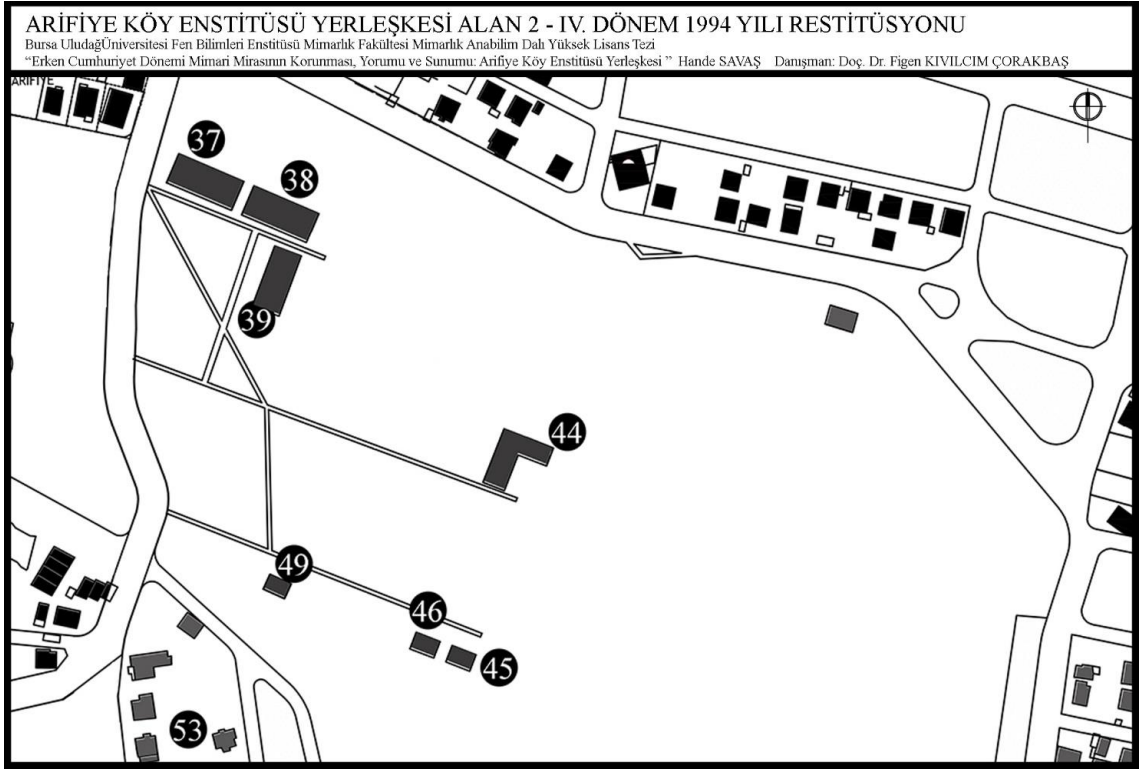
Şekil 4.68. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) III. Dönem Restitüsyonu

IV. Dönem: 1990-2020

IV. dönemde, Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde Alan 1'de görülen kentsel kararlar ve arazinin işlevlere ayrılması durumu, Alan 2'de de görülmektedir. Şekil 4.56'da gösterilen haritada arazinin bir kısmında yoğun bir konutlaşmanın olduğu bir kısmında ise devlete bağlı sosyal yardım kurumlarının kurulduğu görülmektedir. Enstitü yapılarının bulunduğu konumda ise, 2 adet birbirinden bağımsız kütlece büyük eğitim kurumu inşa edilmiştir (bkz. "4.3.3. İşlevsel dönüşümü"). Bu iki okul yapısının ortası ise park olarak kamusal alana bırakılmıştır (Şekil 4.69).

Şekil 4.69. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) park alanı (Savaş 2021)

Şekil 4.70. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) IV. Dönem 1994 yılı Restitüsyonu

IV. dönemin başında hala ayakta olan 7 adet enstitü yapısından (37, 38, 39, 44, 45, 46 ve 49 numaralı yapılar) dönemin sonunda yalnızca 1 adet yapı (49 numaralı lojman yapısı) ayakta kalmıştır. Şekil 4.56'da, Yarışma Projesi Alanı'nın (Alan 2) günümüzdeki durumunun tarihi dönemleme haritası verilmiştir. Bundan sonra açıklanan yapıların

konumu bu haritada gösterilmektedir (bkz. Şekil 4.56). 50 numaralı yapı bu dönemde 1990'lı yılların sonunda inşa edilen trafo binasıdır. 51 numaralı yapı, 2000'li yılların sonunda inşa edilen 1 adet ilkokul binasıdır (Şekil 4.71). Bu yapı, enstitü döneminde inşa edilen 37, 38 ve 39 numaralı yapıların bulunduğu alanda inşa edilmiştir.

Şekil 4.71. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) 51 numaralı ilkokul binası (Savaş 2020)

52 numaralı yapının, Köy Enstitüsü döneminde inşa edilen 45 ve 46 numara ile tanımlanmış lojman yapılarının bulunduğu alanda inşa süreci devam etmektedir (Şekil 4.72). Yapı, köy enstitüsü mekânsal kurgusunda köy ölçeğine yakın hacimce küçük birimlerin oluşturduğu anlayıştan zıt bir şekilde hacimce büyük ve eğitim işlevini tek bir yapıda toplayan bir anlayış ile planlanmıştır. IV. dönemde Alan 2 yerleşkesinde görülen enstitü yapılarının yerine inşa edilen büyük ölçekli yapıların inşasının, enstitü yapılarının yıkılmaları için bir gerekçe oluşturduğu düşünülmektedir. Enstitü yapılarının mimari yaklaşımından uzak tasarlanan bu yeni okul binaları aynı alanda eğitim işlevinin sürdürülmesini sağlaması yönüyle önemli fakat oluşum yöntemi açısından tutarsız bir tavır sergilemektedir.

Şekil 4.72. AKE Yarışma Projesi Alanı'nda (Alan 2) inşası devam eden 52 numaralı okul yapısı (Savaş 2020)

Şekil 4.73. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) inşası devam eden 52 numaralı okul yapısı ve 49 numaralı Köy Enstitüsü dönemine ait Lojman yapısı *en sağda* 50 numaralı trafo binası (Savaş 2020)

53 numaralı yapı grubunda bulunan 7 adet yapı, oluşum yılları, ortak işleve sahip olmaları, benzer yapım teknikleri nedenleriyle yapı grubu olarak tanımlanmıştır. 54 ve 55 numaralı yapılar devlete bağlı sosyal hizmet kurumlarıdır (Şekil 4.74). 56 numaralı yapı grubu ise 1990'lı yılların başında yapılaşmaya açılmıştır.

Şekil 4.74. AKE Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) 54 ve 55 numaralı yapılar (Savaş 2020)

Şekil 4.75. AKE Yarışma Projesi Alanı'ndan (Alan 2) bir fotoğraf (Savaş 2020)

4.5. Karşılaştırmalı Çalışma

Arifiye Köy Enstitüsü, köyde eğitim sorununa köy kaynağından beslenerek gelişen bir çözüm önerisi ile Türkiye'nin dört bir yanını kapsayacak şekilde planlanan Köy Enstitüleri projesinin bir parçasıdır. 1940-1948 yılları arasında toplamda 21 adet kurulan Köy Enstitüsü, buldukları konum ve çevresinden öğrenci kabul etmiştir. Enstitü yerleşkeleri arasında kuruluşları ve yapılaşma süreçlerinde yardımlaşma ve paylaşmaya dayanan bir sistem kurulduğu için her bir enstitü, birbiri ile bağlantılı bir ağ sistemini oluşturmaktadır. Köy Enstitüleri, kuruluşları, yapılaşmaları ve eğitim sürecinde ortak bir hareket içerisinde bulunmuşlardır. Fakat her enstitü için bu durum, kuruluş aşamasından yapılaşma ve eğitim aşamasına kadar farklılık gösterebildiği gibi ortak bir dil de üretilebilmiştir. Bu bölümde, Köy Enstitülerinin mekânsal oluşumlarının önemli bir kısmını oluşturan ulusal mimari proje yarışmaları, enstitülerin farklılıklarına referansla yapı sayıları, kapsamları, konumları ve hususi şartları açısından incelenmiştir. Bununla birlikte Köy Enstitüleri, yer ile kurdukları ilişki, yere özgü değişen eğitim modeli, yerleşkelerin günümüzdeki korunmuşluk durumları, özgünlük ve bütünlükleri, değişen eğitim sistemlerindeki ortaklıkları, mekânsal oluşum sürecindeki benzerlikleri veya farklılıkları açısından değerlendirilmiştir. Bu bölümde, ağ sisteminin bir parçası olarak tanımlanmış enstitü yerleşkeleri, Arifiye Köy Enstitüsü bağlamında ele alınmıştır.

Arifiye Köy Enstitüsünün de içerisinde bulunduğu 1940 yılında açılan proje yarışmaları şartnamesi (1940) incelendiğinde, her bir enstitünün nerede, nasıl ve hangi şartlarda açılacağına ve nasıl yerleşim göstereceğine dair ölçütlerin belirli bir oranda planlandığı görülmektedir. Yerleşkelerde planlanan yapı sayıları yapıların işlevine göre farklılık göstermekle birlikte her bir enstitü için aynı işlevdeki yapıların sayılarında da farklılıklar bulunmaktadır. Bu durumun, enstitülerin buldukları yere, yerle kuracakları ilişkiye ve öğrenci sayılarına göre planlandığı düşünülmektedir. Toplantı binası, idare binası, atölyeler, mutfak, çamaşırhane, banyo, revir, hela ve yüz yıkama yerlerinin sayılarında enstitüler arasında herhangi bir fark okunmuyorken okul binaları, tavla, ahır, kümes, depo ve öğretmen evlerinde sayıca farklılıklar görülmektedir. Okul binaları, tavla, ahır, kümes, depo ve öğretmen evleri sayıları kıyaslandığında yerleşkelerin yapı sayıları bakımından büyüklükleri üç derecede değerlendirilmiştir (Çizelge 4.3). Okul binaları en fazla 20 adet Hasanoğlan'da, en az 10 adet ise Beşikdüzü ve Kepirtepe Köy Enstitüsünde istenmiştir. İkinci sırada en fazla 16 adet istenen okul binaları, Arifiye Köy Enstitüsünün de içerisinde bulunduğu dört adet Köy Enstitüsü için planlanmıştır. Aksu, Beşikdüzü ve Savaştape Köy Enstitülerinde 6 adet istenen öğretmen evleri, en fazla 20 adet olarak Hasanoğlan Köy Enstitüsünde istenmiştir. Arifiye Köy Enstitüsünde ise 10 adet öğretmen evi yapısı, proje yarışma şartnamesinde istenmiştir. Tavla, ahır, kümes yapılarında 14 adet, depo yapılarında da 23 adet olarak en fazla Hasanoğlan Köy Enstitüsünde istenmiştir. Arifiye Köy Enstitüsünde ise 7 adet tavla, ahır, kümes yapısı, 12 adet depo yapısı istenmiştir. 1941 yılında yarışmaya açılan Hasanoğlan Köy Enstitüsü yapıları diğer enstitüler arasında en çok yapılaşmanın istendiği ve yapı sayılarının fazla olduğu yerleşkedir. Bu durumun, yerleşkenin sonradan yarışmaya açılması ya da bulunduğu konumdaki ihtiyaca göre şekillendiği düşünülmektedir (Güner 2004). Proje yarışmaları ile yerleşim gösteren enstitüler istenilen yapı sayılarına göre incelendiğinde, Arifiye Köy Enstitüsü orta derecede yapı sayısına sahip bir yerleşkedir.

Çizelge 4.3. 1940 yılında açılan 12 Köy Enstitüsü, 1941 yılında açılan Hasanoğlan Köy Enstitüsü ve 1943 yılında açılan İvriz ve Pamukpınar Köy Enstitülerine ait müsabaka şartnamelerinde istenilen yapı işlevleri ve yapı sayıları (Tablo Figen Çetiner 2010'dan değiştirilerek alınmıştır) (Anonim 1940, Anonim 1941, Anonim 1943a, Çetiner 2010)

Enstitü	Yapı Sayısı	Okul Binası	Toplantı Binası	Atölyeler	Mutfak Çamaşırhane Banyo	İdare Binası	Tavla Ahır Kütüphanesi	Depolar	Revir	Yüz Yıkama - Helalar	Öğretmen Evleri
Aksu Köy Enstitüsü	44	12	1	4	1	1	6	10	1	2	6
Akpınar/Ladik Köy Enstitüsü	46	12	1	4	1	1	6	10	1	2	8
Akçadağ Köy Enstitüsü	57	16	1	5	1	1	8	12	1	2	10
Beşikdüzü Köy Enstitüsü	42	10	1	4	1	1	6	10	1	2	6
Savaştepe Köy Enstitüsü	44	12	1	4	1	1	6	10	1	2	6
Arifiye Köy Enstitüsü	55	16	1	4	1	1	7	12	1	2	10
Gönen Köy Enstitüsü	46	12	1	4	1	1	6	10	1	2	8
Pazarören Köy Enstitüsü	58	16	1	4	1	1	9	11	1	2	12
Gölköy Köy Enstitüsü	58	16	1	4	1	1	9	11	1	2	12
Düziçi Köy Enstitüsü	46	12	1	4	1	1	6	10	1	2	8
Kepirtepe Köy Enstitüsü	44	10	1	4	1	1	6	10	1	2	8
Çifteler Köy Enstitüsü	65	12	1	6	2	2	11	14	1	2	14
Hasanoğlan Köy Enstitüsü	125	20	1	12	3	1	14	23	1	6	20
İvriz Köy Enstitüsü	73	10	1	4	3	1	8	18	1	6	10
Pamukpınar Köy Enstitüsü	73	10	1	4	3	1	8	18	1	6	10

Enstitülerde ortak olarak görülen kültür, yapı ve ziraat derslerinin yanı sıra farklı alanlarda eğitimler de verilmiştir. Bu eğitimler, enstitülerin buldukları yere özgü şekillenen eylemlerin gerçekleştirilmesi, öğretilmesi ve üretilmesi durumudur. Eğitim modelinde enstitülere sağlanan bu esneklik, enstitülerin konumlandıkları yer ile ilişkilerini güçlendirmesine imkân tanımıştır. Kars Cılavuz Köy Enstitüsünde öğrencilere kayak dersi verilirken Savaştepe ve Kızılçullu Köy Enstitülerinde zeytin üretimi gerçekleştirilmiştir. Akçadağ Köy Enstitüsünde kayısı üretimi, Düziçi Köy Enstitüsünde pamuk üretimi, Gönen Köy Enstitüsünde ise gül yetiştirme ve gül yağı üretimi gerçekleştirilmiştir (Şimşek ve Mercanoğlu 2018). Enstitüler arasında balıkçılık eğitiminin yalnızca Beşikdüzü Köy Enstitüsü ve Arifiye Köy Enstitüsünde verildiği bilinmektedir. Su kaynaklarına yakın olmalarıyla gelişen balıkçılık eğitimleri kapsamında balık konserveciliği ve tuzlama işlemleri de öğretilmiştir. Sapanca Gölü'nde ilk zamanlarda öğrencilere yüzme eğitimleri ve cankurtaranlık eğitimlerinin de verildiği bilinmektedir. Enstitülerin yere özgü eylemlerinin, enstitü eğitimi ve üretiminde önemli bir değer taşıdığı görülmektedir. Arifiye Köy Enstitüsünde de "3.2.6. AKE'de yere özgü işlevler" başlığı altında daha detaylı anlatılan balıkçılık eğitimleri sonucunda üretim sağlanarak enstitü bütçesine gelir sağlanmış ve yerli halkın da ekonomik bir gelir kaynağı olarak balıkçılık ile tanışması sağlanmıştır. Böylelikle eğitimin ve üretimin, her enstitüde yere özgü şekillendiği ve birbirini beslediği söylenebilir.

Enstitülerin kuruluşunda, mevcut yapıların veya enstitü projesinin ilk basamaklarını oluşturan eğitim yapılarının kullanılması kuruluş ve yapılaşma sürecinde enstitüler için önemli bir avantaj sağlamıştır. “2.2.1. Köy Enstitüleri kuruluş süreci” bölümünde, Çifteler, Kızılçullu, Kepirtepe ve Gölköy Köy Enstitülerinin Köy Öğretmen Okullarından; Düziçi, Arifiye, Aksu, Gönen, Cılavuz, Akçadağ, Pazarören ve Beşikdüzü Köy Enstitülerinin ise Eğitim Kurslarından Köy Enstitülerine dönüştürüldüğü tabloda gösterilmiştir (bkz. Çizelge 2.1). 21 Köy Enstitüsü arasında Eğitim Kursu sonrası enstitüye dönüştürülen 8 Köy Enstitüsünün içinde Arifiye Köy Enstitüsü de yer almaktadır. Arifiye Köy Enstitüsünde de, Eğitim Kursu binalarının kullanılması ve eğitim adaylarının yardımları, enstitünün kuruluş, yapılaşma ve eğitim sürecinde önemli bir etkisi oluşturmuştur. Arifiye Köy Enstitüsünde görülen Eğitim Kursu binalarının bulunduğu arazide yapılaşmaya başlaması durumuna diğer enstitülerde de rastlanmaktadır. Beşikdüzü ve Çifteler Köy Enstitüsü de öncelikle Eğitim Kursu binalarının bulunduğu arazide yerleşim göstermiştir (Kıvılcım Çorakbaş ve Sümertaş 2014, Kıvılcım Çorakbaş ve Atalay 2017). Eğitim kurslarının bulunduğu bu arazilerde eğitime başlayan enstitüler daha sonra farklı alanlarda da yapılaşma göstermişlerdir. Arifiye, Beşikdüzü ve Çifteler Köy Enstitüleri, eğitime başladıkları arazinin dışında mimari proje yarışmaları ile belirlenen alanlarda da planlı projeye göre yapılaşma gösteren enstitülerdendir (Kıvılcım Çorakbaş ve Sümertaş 2014, Kıvılcım Çorakbaş ve Atalay 2017).

Mimari proje yarışmaları ile üretilen projelerin inşa edilmesine kadar geçen sürede, enstitü yerleşkelerinde ihtiyaçlarına bağlı olarak projeden bağımsız yapı inşalarına rastlanmıştır. Arifiye Köy Enstitüsünde 5 farklı alanda farklı işlevlerde yapılaşmalar görülmekte iken Beşikdüzü Köy Enstitüsünde de mimari projeden bağımsız olarak yapılaşmalar görülmüştür (Kıvılcım Çorakbaş ve Atalay 2017).

Köy Enstitülerinin kapatılmasının ardından enstitü yerleşkelerinin birçoğunda belirli bir kısmında eğitim işlevi devam ettirilmiştir. Hamidiye ve Mahmudiye olarak iki yerleşke alanı bulunan Çifteler Köy Enstitüsünde, Mahmudiye yerleşkesinin kapatılmasına rağmen Hamidiye yerleşkesinde eğitim işlevi devam etmiştir (Kıvılcım Çorakbaş ve Sümertaş 2014). Pulur ve Ortaklar Köy Enstitüleri yerleşkelerinde de eğitim işlevi,

günümüzde de devam etmektedir (Kıvılcım Çorakbaşı 2014, Kıvılcım Çorakbaşı ve Yeşiltepe 2015). Günümüzde Arifiye Köy Enstitüsünde de, Alan 1 ve Alan 2 yerleşkelerinde alanın belirli bir kısmında da olsa eğitim işlevi devam etmektedir.

Günümüzde, enstitü yerleşkelerinin birçoğunda eğitim işlevinin sürdürülmesine rağmen, enstitü yapılarının kullanılmasında aynı devamlılık sağlanamamıştır. Enstitü yerleşkelerinde görülen mekânların çok sayıda ve hacimce küçük kurgusu, günümüzde yerini tüm işlevleri tek bir yapıda barındıran büyük hacimli kütlelere bırakmıştır (Baysal 2012). Arifiye Köy Enstitüsünde Alan 1 ve Alan 2’de görülen bu duruma, Ortaklar, Çifteler, Hasanoğlan ve Pulus Köy Enstitülerinde de rastlanmaktadır (Kıvılcım Çorakbaşı 2014, Kıvılcım Çorakbaşı ve Yeşiltepe 2015, Çetin ve Kıran 2019). Eğitim sisteminin değişmesi çevre ile ilişki kurmayan, açık mekân - kapalı mekân birlikteliğinden uzak ve tüm işlevleri tek bir çatı altında toplayan tek tip yapılar ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır.

Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde ilk ve tek koruma kararı 2000 yılında Eğitim Kursu dönemine ait “merkez bina” olarak bilinen yapının tescillenmesidir. Bu karar, 2000 yılında enstitü yerleşkesinde bulunan diğer enstitü yapılarını kapsamamaktadır. 2000 yılına kadar ayakta olan enstitü yapıları için koruma kararı alınmaması, yapıların bilinçsizce yıkılması veya zaman içerisinde için atıl bir hal alması ile sonuçlanmıştır. Günümüzde, enstitü döneminden “merkez bina” dışında yalnızca bir adet derslik ve bir adet lojman yapısı ayakta kalmıştır. Bu iki yapı da, zaman içerisinde çeşitli müdahalelere maruz kalmıştır. Arifiye Köy Enstitüsünde tescil kararının yerleşkeyi bütüncül bir şekilde koruyamaması durumuna, diğer enstitülerde de rastlanmaktadır. 1999 yılında Trabzon Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu tarafından Beşikdüzü Köy Enstitüsü yerleşkesinin tescil altına alınmasına rağmen, 2009 yılında yerleşkedeki özgün depo yapıları, kullanılmayacak durumda olmaları gerekçe gösterilerek yıkılmıştır (Kıvılcım Çorakbaşı ve Atalay 2017, Karadeniz 2019). Bu yerleşkede mimari proje yarışması sonucu inşa edilen hiçbir yapı günümüzde bulunmamaktadır (Kıvılcım Çorakbaşı ve Atalay 2017). Pulus Köy Enstitüsünde ise, 2000 yılında tescillenen enstitü yapılarının birçoğu günümüzde kullanılmamaktadır (Kıvılcım Çorakbaşı ve Yeşiltepe 2015). 2000 yılında Enstitü yapılarının büyük çoğunluğunda tescil ve koruma kararlarının alınmasına rağmen Hasanoğlan Köy Enstitüsü hariç hiçbir enstitü için kapsamlı bir koruma çalışması

yapılmadığı bilinmektedir (Kıvılcım Çorakbaş 2014). Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde de, tek bir yapının koruma kararının bulunması, bütünlük koruma anlayışından uzan bir durumun bulunduğunu örnelemektedir. Köy Enstitülerinin korunması üzerine incelenen örnekler doğrultusunda, yerleşkelerin bütüncül bir koruma yaklaşımı ile ele alınmadığı önemli bir koruma sorunu oluşturmaktadır.

Ayrıca, Arifiye Köy Enstitüsünde eski hava fotoğraflarından ve sözlü kaynaklardan edinilen bilgilere göre tarım faaliyetleri ve kümes hayvancılığı eğitimleri arazi içerisinde eğitim işlevini sürdüren kurumlar tarafından 2000’li kadar devam ettirilmiştir. Bu durum, Pulur ve Beşikdüzü Köy Enstitülerinde de görülmüştür (Kıvılcım Çorakbaş ve Yeşiltepe 2015, Kıvılcım Çorakbaş ve Atalay 2017, Aygün 2020). Enstitü işlevlerinin devam ettiği bu enstitüler, kısmi olarak da olsa enstitü yaşantısının sürekliliğini sağlayarak önemli bir değer oluşturmuştur. Enstitülerin kapatılmasının ardından 40 yıl sonra bile, enstitü ruhunun izlerinin görülmesi, enstitü yapılarının kullanılması ve enstitü eğitimindeki eylemlerin sürdürülmesi ile sağlanmıştır. Bu durumda da, Köy Enstitüleri yapılarının enstitü idealinin mekânsal yansıması olarak nitelenmesi doğru bir tanım oluşturmaktadır.

4.6. Arifiye Köy Enstitüsü ve Diğer Köy Enstitülerinin Günümüzdeki Durumunun Tartışılması

Arifiye Köy Enstitüsü, 5 farklı alandan oluşan bir yerleşkeden oluşmaktadır. Günümüzde ise, yalnızca Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) ve Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) yerleşkelerinde enstitüye ait izler bulunmaktadır. Alan 1 yerleşkesinde, Eğitim Kursu dönemine ait bir adet yapı (1 numaralı yapı) ve Köy Enstitüsü dönemine ait bir adet yapı (14 numaralı yapı) bulunmaktadır. Alan 2 yerleşkesinde ise, Köy Enstitüsü döneminde inşa edilen bir adet lojman yapısı (49 numaralı yapı) ayakta kalmıştır. Arifiye Köy Enstitüsü koruma kararında yalnızca bir adet yapı (1 numaralı yapı) tescillenmiştir. Koruma kararında parçalı bir koruma yaklaşımının sergilenmesi Arifiye Köy Enstitüsünün bütüncül değerlerinin göz ardı edildiğini göstermektedir.

Arifiye Köy Enstitüsünde alınan bu parçalı koruma yaklaşımı, Hasanoğlan Köy Enstitüsü kültürel mirasının ele alınması sürecinde de başlangıç aşamasında

görülmektedir. Koruma sürecine dair ilk yaklaşımlarının parçacıl bir koruma anlayışı içerisinde gerçekleştiği Hasanoğlan Köy Enstitüsünde, 2003 yılında Ankara KTVKK tarafından yerleşkede bulunan amfi tiyatro, Yüksek Köy Enstitüsü eğitim binası ve müzik okulu tescillenmiştir. 2005 yılında ise, müzik okulunun duvarında bulunan mozaik duvar resimlerinin yerinde korunması kararı alınmıştır. Yerleşkenin bütüncül olarak korunması kararı ise, 12 Haziran 2006 tarihinde verilmiştir. Müzik okulunun restorasyonuna ise Elmadağ Belediyesi ve Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan proje ile 19 Temmuz 2012 tarihinde başlanmıştır (Kıvılcım Çorakbaş 2013). Hasanoğlan Köy Enstitüsünde parçacıl koruma yaklaşımı ile ele alınan kültürel mirasının korunması durumu, 2006 yılında yerleşkenin bütüncül olarak korunması gerektiği kararı ile değiştirilmiştir. Arifiye Köy Enstitüsünde ise, tescil kararının verildiği 2000 yılından bu yana koruma sürecinde herhangi bir gelişme yaşanmamıştır.

Çifteler Köy Enstitüsü, Köy Enstitüleri projesinin gerçekleştirilmesinde deneysel yöntemler sonucunda açılan ilk eğitim kurumu olması nedeniyle önemlidir. Eğitim denemelerinin ilk olarak başladığı enstitüde, Mahmudiye ve Hamidiye yerleşkeleri olmak üzere iki farklı yerleşkede eğitim verilmiştir. Köy Enstitülerinin kapatılmasından sonra Mahmudiye yerleşkesi kapatılmıştır. Hamidiye yerleşkesi ise eğitim işlevine devam etmiştir. Günümüzde, Yunus Emre Anadolu Öğretmen Lisesi yerleşkesi olarak bilinen Hamidiye yerleşkesi 2000 yılında tescillenmiştir. Mahmudiye yerleşkesine ait bir tescil kararı bulunmamaktadır (Kıvılcım Çorakbaş ve Sümertaş 2014, Koruma Projesi I Dersi Arşivi). Çifteler Köy Enstitüsü de, Arifiye Köy Enstitüsünde olduğu gibi farklı eğitim yerleşkelerinden oluşan bir yerleşkedir. 2000 yılında alınan tescil kararı iki yerleşkesinden yalnızca birini kapsaması nedeniyle bütüncül koruma anlayışından uzaktır. Arifiye Köy Enstitüsü koruma kararı da, enstitüye ait diğer yerleşke alanlarının tanımlanması, belgelenmesi ve tescillenmesinden çok uzak olduğu gibi sadece tek bir yapı ölçeğinde sınırlı kalmıştır.

Beşikdüzü Köy Enstitüsü yerleşkesi, 15.12.1999 tarihinde tescillenmiştir. 2000’li yıllardan sonra ise yerleşke içerisinde yeni yapılar inşa edilmiş ve çoğu özgün yapının tescili kaldırılarak yıkım süreci başlatılmıştır. Karadeniz’e (2019) göre, bütünlüğünü kaybeden enstitüden geriye 6 adet yapı ve Atatürk büstü kalmıştır (Karadeniz 2019).

Kıvılcım Çorakbaş ve Atalay'a (2017) göre, günümüzde yerleşke içerisinde proje yarışması sonucunda üretilen enstitü yapılarından hiçbiri bulunmamaktadır (Kıvılcım Çorakbaş ve Atalay 2017). Enstitü yerleşkesinde bulunan özgün yapıların bir kısmının yıkımı, Valilik tarafından hazırlanan bir rapor ile gerçekleştirilmiştir. 27.03.2009 tarihli raporda, kullanılamayacak durumda oldukları belirtilen 3 adet özgün depo yapısının yıkılması gerektiği yazmaktadır. Enstitüde tamamı yıkılmış olan lojman yapılarından ikisi, TBKK kararıyla rölöveleri onaylanarak yeniden inşa edilmiştir. Enstitü mirasının korunması amacıyla yeniden inşa edilen yapılar, özgün malzeme ve inşa tekniklerinin kullanılmaması nedeniyle özgünlük değeri taşımamaktadır (Kıvılcım Çorakbaş ve Atalay 2017).

2000 yılında tescillenen 12 Köy Enstitüsünden biri olan Pulur Köy Enstitüsünde, günümüzde yalnızca 8 adet özgün yapı ayakta kalmıştır. Bu durum, 2003 ve 2010 yıllarında tescil kararlarının kademe kademe kaldırılmasıyla ilişkilendirilmektedir. 2003 yılında özgün 29 yapıdan 21 yapının tescili kaldırılmıştır. Bu yıllarda, 14 adet özgün yapı yıkılmıştır. 2010 yılında ise yerleşkenin tescili tamamen kaldırılmıştır. Özgün yapıların yıkılmaları ve 2000'li yıllardan sonra yerleşkeye eklenen büyük kütleli yapılar yerleşkenin bütünlüğünü zedelemiştir. Günümüzde, ayakta kalan özgün yapıların çoğu kullanılmamaktadır (Kıvılcım Çorakbaş ve Yeşiltepe 2015). Pulur ve Beşikdüzü Köy Enstitüsü yerleşkelerinde görülen tescil kararının kaldırılarak yapıların yıkılması, alınan koruma kararlarının planlı ve tutarlı olmadığını göstermektedir. Yerleşkelerin korunması ve devamlılığının sağlanmasında alınan tescil kararlarının yeterli olmadığına somut bir örnek olarak Pulur ve Beşikdüzü Köy Enstitüleri gösterilebilir.

Gönen Köy Enstitüsü yapıları Antalya KTVKK tarafından 4584 sayılı karar ile 14.04.2000 tarihinde tescillenmiştir. Günümüzde, Gönen Köy Enstitüsü yerleşkesinde Süleyman Demirel Üniversitesi Gönen Meslek Yüksekokulu ile eğitim işlevi devam etmektedir. Özgün yapıların büyük bir çoğunluğu yıkılmıştır. Geride kalanlar ise atıl durumdadır (Çetin ve Kahya 2017, Koruma Projesi I Dersi Arşivi).

Günümüzde Beşikdüzü, Pulur ve Gönen Köy Enstitülerinde görülen özgün yapıların kullanılmaması durumu Ortaklar Köy Enstitüsünde de görülmektedir (Koruma Projesi I

Dersi Arşivi). Ortaklar Köy Enstitüsü, İzmir KTVKK tarafından 9450 sayılı karar ile 06.06.2000 tarihinde tescillenmiştir. Yerleşkede zaman içerisinde inşa edilen büyük kütleli yapılara rağmen çoğu özgün yapı günümüzde ayakta kalmıştır. Bazı enstitü yapılarına restorasyon yapılarak işlevlendirilse de çoğu yapısı atıl bir haldedir (Çetin ve Kıran 2019). Ortaklar Köy Enstitüsünde olduğu gibi, Hasanoğlan, Çifteler ve tezin kapsamını oluşturan Arifiye Köy Enstitüsünde de, yerleşke içerisinde köy ölçeğindeki enstitü mimari anlayışından uzak, büyük kütleli yapılar inşa edilmiştir. Tüm eğitim işlevlerini içerisinde barındıran büyük kütleli bu yapılar, açık alanlarla ilişkinin kesildiği içe dönük bir yaşantıyı oluşturmaktadır (Kıvılcım Çorakbaş 2014).

Aksu Köy Enstitüsü yapıları da, Antalya KTVKK tarafından 4515 sayılı karar ile 24.02.2000 tarihinde tescillenmiştir. Enstitüye ait olan beş adet derslik yapısı ve bir adet yönetim yapısı yerleşkenin sınırında bulunan Perge Antik Kentine bağlı Kazıevi'nin kullanımına verilmiştir. Yapıların özgünlüğü korunarak restorasyon yapılmıştır (Çetin ve Kahya 2017). Aksu Köy Enstitüsünün özgün yapılarının işlevlendirilmesi, günümüzde enstitü yapılarının sürekliliğinin sağlanmış olması yönüyle özgünlüğünü korumuş bir yerleşkedir. İvriz Köy Enstitüsü de, 2000 yılında Konya KTVKK tarafından tescillenmiştir. Günümüzde, özgün yapılarının ayakta kaldığı enstitülerden biridir (Aladağ 2019).

İncelenen Köy Enstitüleri yerleşkelerinin günümüzdeki durumları, aynı ideolojinin ürünleri olmaları nedenleriyle zaman içerisindeki mekânsal ve işlevsel dönüşümleri benzerlik göstermektedir (Kıvılcım Çorakbaş 2013, Kıvılcım Çorakbaş 2014, Kıvılcım Çorakbaş ve Sümertaş 2014, Kıvılcım Çorakbaş ve Yeşiltepe 2015, Kıvılcım Çorakbaş ve Atalay 2017, Çetin ve Kahya 2017, Aladağ 2019, Karadeniz 2019, Koruma Projesi I Dersi Arşivi). Enstitü yerleşkelerinin çoğunda devam eden eğitim işlevi, zaman içerisinde eğitim sisteminin değişiklik göstermesiyle yerleşkedeki mekânsal durumun farklılaşmasına yol açmıştır. Bu durum, enstitü yerleşkelerinin çoğunda benzerlik göstermektedir. Günümüzde, enstitü yerleşkelerinde çok az özgün yapının ayakta kalması koruma sürecinde yerleşkelerin parçacıl bir anlayışla değerlendirilmelerine neden olmuştur. Bu durum, yerleşkelerin somut değerlerinin yanı sıra somut olmayan kültürel değerlerinin anlaşılmasını da zorlaştırmaktadır. Bütüncül olarak ele alınmayan koruma

yaklaşımları sonucunda enstitü yerleşkelerinin korunması zorlaşmıştır. Örneğin, Pulur ve Beşikdüzü Köy Enstitüsünde de görüldüğü gibi, özgün yapıların korunması tescil kararının bulunmasına rağmen sağlanamamıştır. Bu durumların tamamı, koruma sürecinde alan yönetiminin eksikliğine ve değişen siyasi ideolojilerin koruma sürecindeki etkisine işaret etmektedir.

4.7. Arifiye Köy Enstitüsü Kültürel Mirasının Değerlendirilmesi

Bu bölümde, Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinin alanları, zaman içerisindeki dönüşümü, günümüze kalan miras değerleri ve mekânsal analizi sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda yerleşkenin kültürel miras olarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Arifiye Köy Enstitüsünün yerleşim gösterdiği alanlar itibariyle 5 farklı alanda konumlanması, diğer Köy Enstitülerinden ayrılan önemli bir özelliğidir. Bu alanlar, enstitü fikrinin olgunlaşmasında kurgulanan deneysel yöntemin bir parçası olan Eğitim Kursu arazisi ile başlayarak, ulusal mimari proje yarışması, eğitim faaliyetleri ve artan ihtiyaçlar sonucunda farklı alanlarda yerleşim gösterilmesiyle oluşmuştur. Her bir alandaki eğitim, konaklama, günlük işleyiş öğrencilerin küme sistemi sonucunda bölünmesiyle gerçekleştirdikleri iş bölümü ile sağlanmıştır. Alan 1 ve Alan 2 arasında inşa edilen yol ve balıkhaneye binasının bulunduğu alandan (Alan 3) çiftliğin bulunduğu alana (Alan 4) kayık ile ulaşım sağlanması Arifiye Köy Enstitüsünde alanlar arasındaki bağın kuvvetliliğini göstermektedir.

Arifiye Köy Enstitüsünde inşa edilen yapıların mimarisi üzerine değerlendirmeler, eski fotoğraflarına ulaşılabilen yapılar ve günümüze ulaşan üç adet yapı bağlamında yapılabilmektedir. Arifiye Köy Enstitüsünde genellikle tek katlı yapılar inşa edilmiştir. İki kat olarak inşa edilen yapıya örnek olarak “merkez bina” (1 numaralı yapı) verilebilir. Enstitüde bulunan çoğu yapı öğrenciler tarafından imcece usulü inşa edilmiştir. İnşalarında kullanılan malzemeler kolayca temin edilebilmesi ve kısmen de kendilerinin üretebilmeleri nedenleriyle yereldir. Çoğunlukla ahşap, tuğla, taş ve kum kullanılmıştır. Köy Enstitüleri yapılarının planlarında karşılaşılan tek koridorlu plan sistemi günümüze ulaşan “merkez bina”da da görülmektedir. “Merkez bina” ve lojman yapısının planları incelendiğinde işlevsel ve rasyonel bir plan kurgusu görülmektedir. Enstitü döneminde

ihtiyaçlar sonucu inşa edilen yapılar meydana dönük olan cephelerinde pencere kullanımının yoğun olduğu, ön cephelerinin sundurmalı inşa edilerek açık – kapalı mekân ilişkisinin sağlandığı görülmektedir. Günümüzde üniversite tarafından kullanılan yapının (14 numaralı yapı) ise, özgün halinde ön cephesinde giriş kısmında üzeri çatı örtüsü ile kapalı yarı açık bir mekân bulunmaktadır. Bu mimari özelliğe Ortaklar Köy Enstitüsü revir binasında da rastlanmıştır. Enstitü eğitiminde yere özgü şekillenen eylemler mekânsal üretimi de etkilemiştir. Balıkhane binası ve çiftlik alanında bulunan yapılar, enstitünün eğitim faaliyetleri sonucunda inşa edilen yapılara birer örnektir.

Köy Enstitüleri eğitim modelinin bir gerekliliği olarak açık mekânlarla kurulan ilişkiler eğitim ve günlük yaşamın önemli bir parçası olmuştur. Köy Enstitüleri yerleşkelerinin ortak bir özelliği olan bu durum, Arifiye Köy Enstitüsünde de meydanlar, bahçeler, ağaçlık alanlar, oyun alanları olarak kullanılmıştır. Enstitü döneminde meydan olarak kullanılan alanda çeşitli kutlamalar, törenler, davetler düzenlenerek öğrencilerin dans ve müzik etkinlikleri gerçekleştirilmiştir. Enstitünün kapatılmasının ardından yaklaşık olarak 1980’li yıllara kadar meydanın bu işlevinin devamlılığının sağlandığı, eski fotoğraflardan ve sözlü kaynaklardan anlaşılmaktadır. Aynı alanda, tarımsal üretimin de eğitim faaliyetleri sonucu devam etmesi önemli bulunmaktadır. Yine bu yıllarda Alan 2’de bulunan lojman yapılarının da öğretmenler tarafından kullanılması, yapının işlevinin devam etmesi açısından önemlidir. Arifiye Köy Enstitüsünün kapatılmasına rağmen eğitim işlevinin tüm yerleşkede bir bütün olarak sürdürülmesi, enstitü yapılarının da kullanılması durumu, yerleşkede sonraki dönemlerde eğitim kurumlarında bulunmuş öğretmen ve öğrenciler tarafından da önemli bulunmaktadır (Sakarya 2020, Aydoğan 2020, Aygün 2020, Bil 2020).

Köy Enstitülerinin kapatılmasıyla Arifiye Köy Enstitüsünde zaman içerisinde değişen eğitim sistemlerinin sonucunda mekânsal değişimler yaşanmıştır. Kapatılmasının ardından belirli bir süre yerleşkede inşa edilen yeni yapılar ve enstitüye ait yapılar birlikte kullanılmıştır. Daha sonra birçok enstitü yapısının yıkılması ve yeni yapıların inşasının çoğalmasıyla enstitü yerleşkesi özgünlüğünü kaybetmeye başlamıştır. Son yıllarda yerleşkenin farklı işlevlere bölünmesi de, yerleşkenin bütünlüğünü kaybetmesinin bir nedenidir. Arifiye Köy Enstitüsü mekânsal oluşumu, birbirinden ayrı 5 farklı alanın bir

bütünü oluşturması, yere özgü mekânsal ve eylemsel özellikleri, enstitü mezunlarının eğitime ve kırsalın kalkınmasına olan katkıları nedeniyle değerli bulunmaktadır. Arifiye Köy Enstitüsünün günümüze ulaşan yapılarının somut ve somut olmayan değerler kapsamında değerlendirilerek kültürel miras olarak korunması gerekmektedir.

5. TARTIŞMA ve SONUÇ

Köy Enstitüleri, Erken Cumhuriyet döneminde modern, akılcı ve yenilikçi ilkeler doğrultusunda birbirleriyle bağlantılı 21 yerleşkeden oluşan bir eğitim sistemidir. Arifiye Köy Enstitüsü de ortak ideallerle kurulmuş bu ağ sisteminin bir parçasıdır. Kuruluşu, eğitim süreci, yerleşkesinin mekânsal kurgusu ve yer ile kurduğu ilişkiler açısından önemlidir. Bu çalışmada, günümüzde özgünlüğünü ve bütünlüğünü kaybetmiş Köy Enstitülerine bir örnek olarak Arifiye Köy Enstitüsü tarih, eğitim, sosyal, ekonomik, politik, mimari ve kentsel bağlamlarda incelenmiştir.

Bu bölümde, öncelikle Arifiye Köy Enstitüsünün kültürel miras değerleri yapılan alan çalışmaları, kaynak analizleri ve görüşmeler sonucunda analiz ve değerlendirmeler ile belirlenmiştir. Sonrasında ise, Arifiye Köy Enstitüsünün neden korunamadığı ve koruma sorunlarına ilişkin nedenler saptanmıştır. Arifiye Köy Enstitüsünün ve diğer Köy Enstitülerinin günümüzdeki durumunun tartışıldığı bölüm değerlendirildiğinde enstitülerin birçoğunda karşılaşılan koruma sorunlarının benzerlik gösterdiği anlaşılmıştır. Bu veriler doğrultusunda Arifiye Köy Enstitüsünün korunması gerekli kültür varlığı olarak ele alınması ve kültürel öneminin gelecek nesillere aktarılması için koruma önerileri oluşturulmuştur. Koruma önerileri, bütünlük bir koruma yaklaşımıyla yerleşke ve yapı ölçeğinde geliştirilmiştir. Bu öneriler doğrultusunda oluşturulan koruma süreci, yöntemi ve ilkeleriyle bütünlüğünü ve özgünlüğünü kaybetmiş enstitü yerleşkelerinin korunması üzerine bir altlık oluşturmaktadır.

5.1. Arifiye Köy Enstitüsü Kültürel Miras Değerleri

Kültür varlıklarının korunmasında değer odaklı koruma yaklaşımının geliştirilmesi ile kültürel değerlerin koruma sürecindeki etkileri artmıştır. Kültürel varlıkların tanımlanması ve korunmasında mirasa atfedilen değerler, koruma planının doğru bir şekilde yapılması için önemlidir. Kültürel miras değerlerinin tanımlanması koruma sürecinde geliştirilecek ilke ve stratejilerin belirlenmesinde etkili bir rol oynamaktadır. Korunması gerekli mirasın niteliklerinden oluşan miras değerleri sosyal, kültürel, tarihi, mekânsal bağlamlardan ele alınmaktadır. Kültürel miras değerleri varlığın kendisinde

veya çevreden birçok farklı katmanda tanımlanabilir. Bu durum, değerlerin etkileşiminden kaynaklı bir şekilde birbiriyle kesişen belirli sınırları oluşturabilir. Bu nedenle, miras değerlerinin doğru tanımlanması ve koruma sürecinde eleştirel ve nesnel ifadelerle tartışılarak değerlendirilmesi koruma planının tutarlığı açısından önemlidir (Mason 2002). ICOMOS tarafından geliştirilen Burra Sözleşmesi ile koruma sürecinde daha çok yaygınlaşan değer odaklı koruma yaklaşımı, farklı kurumlar ya da kişilerin bu alanda çalışmaları sonucunda farklı değerlerde tanımlanabilmektedir (Wijesuriya ve ark. 2013). Burra Sözleşmesi'ne göre, estetik, tarihi, bilimsel ve sosyal değerler tanımlanmıştır. Reigl'a (1982) göre, eskilik, tarihi, anı, kullanım ve yenilik değerleri; Lipe'e (1984) göre, ekonomik, estetik, sembolik ve bilgilendirici değerler; Frey'e (1997) göre, finansal, çeşitlilik, varoluş, miras, prestij ve eğitim değeri; İngiliz Mirası'na (1997) göre ise, kültürel, eğitim ve akademik, ekonomik, kaynak, eğlence ve estetik değerleri tanımlanmıştır (Mason 2002). Değer odaklı koruma yaklaşımı, tanımlanan bu değerler doğrultusunda koruma süreci ve alan yönetimi kararlarının alınarak paydaşların da aktif olarak yer aldığı katılımcı ve bütüncül bir koruma planını amaçlar.

Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinin koruma önerilerinin belirlenmesinde öncelikle korunması gerekli değerlerinin anlatılması, sunulması ve tartışılması gerekmektedir. Alanın niteliği, tarihi, eğitimi, mimarisi bütüncül bir şekilde ele alınarak koruma yaklaşımları belirlenmelidir. Şekil 1.2'deki diyagrama referans vererek Arifiye Köy Enstitüsü kültürel önemi tez kapsamında tartışılarak enstitünün kültürel miras değerleri saptanmıştır. Bu değerler, tarihi değer, politik ve ideolojik değer, eğitim değeri, ekonomik değer, mimari değer ve anı değeri olarak belirlenmiştir.

ARIFIYE KÖY ENSTİTÜSÜ kültürel miras değerleri

Tarihi Değer	Cumhuriyet devrimi, Kuruluşu
Politik ve İdeolojik Değeri	Cumhuriyet devrimi, eğitim politikası
Eğitim Değeri	“yaparak öğrenme”, “iş içinde eğitim”
Ekonomik Değeri	Balıkçılık, Tarım, Hayvancılık, Zanaat
Mimari/Estetik Değeri	Modern mimari değeri, proje yarışması, Sürdürülebilirlik Yerleşke mekansal kurgusu
Anı Değeri	Mezunlar, Arifiye halkı, Devlet insanları, Sanatçılar

Şekil 5.1. AKE kültürel miras değerleri

Köy Enstitüleri, Erken Cumhuriyet Dönemi’nde ulusun modernleşmesi amacıyla gerçekleştirilen yenilikler doğrultusunda kurulmuştur. Modern bir toplum kurma ideali ile gerçekleştirilen eğitim politikaları sonucunda oluşan enstitüler, yönetsel bir kararın ürünü olmaları nedeniyle “politik ve ideolojik bir değer” taşımaktadır. Köy Enstitüleri, Cumhuriyet devriminin bir parçası olmaları nedeniyle “tarihi bir değer” taşımaktadır.

Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesi, yaklaşık olarak 83 yıldır eğitim işlevini sürdürmesi ve eğitim tarihinde önemli bir devrim niteliği taşıyan Köy Enstitülerinin izlerini günümüzde de somut ve somut olmayan kültürel miras olarak yansıtması yönüyle “eğitim değeri” taşımaktadır. Ülkenin eğitim sorununa bilimsel ve akılcı bir çözüm önerisi olarak getirilen Köy Enstitüleri projesi, planlı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Köylerdeki eğitim sorununun yine köy kaynağından beslenerek çözümlenmesi amaçlanmıştır. Türkiye eğitim tarihinde “yaparak öğrenme” ve “iş içinde eğitim ilkesi” gibi yeni yöntemler Köy Enstitüleri eğitim modelinde ilk kez denenmiştir (Türkoğlu 2000). Kuruldukları dönemde savaşın etkileri ve ülkenin maddi olarak kötü durumda olması nedenleriyle kendi inşa malzemelerini kendileri üreten yokluk içerisinde varlık gösteren bir oluşum sergilemişlerdir. Köy Enstitüleri, buldukları yere özgü mekânsal yapılaşma gösterirken aynı zamanda bu durum eğitim modelinde de görülmüştür. Arifiye Köy Enstitüsünde de, Sapanca Gölü’ne yakın olmasıyla başlarda yıkanmak için kullanılan göl, zaman içerisinde farklı işlevler ile kullanılmıştır. Enstitü öğrencilerine yüzme dersleri ve cankurtaranlık eğitimleri verilmiştir. Arifiye Köy Enstitüsüne özgü gelişen bir diğer önemli eylem ise Beşikdüzü Köy Enstitüsünde de görülen balıkçılık faaliyetleridir. Öğrencilere balıkçılık

eğitimi verilerek balık tutmak yanında tuzlama, ayıklama, saklama, balık türleri hakkında bilgiler de öğretilmiştir. Arifiye Köy Enstitüsü eğitim modelinde öğrencilere verilen balıkçılık dersleri sonucunda balık üretimi verimli bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Başlarda enstitü yemekhanesine yapılan katkı sonrasında ise balıkların bölgede ve çevre ilçelerde satışının yapılmasıyla enstitü ekonomik olarak gelir sağlamaya başlamıştır. Bu durum yalnızca enstitü “ekonomik değerini” değil Sapanca ve Arifiye yöresine de yeni bir gelir kaynağı sağlamıştır. Arifiye Köy Enstitüsü sayesinde balıkçılık ile tanışan yöre halkı ekonomik olarak gelişmiştir. Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesi, Arifiye’nin köyden kente doğru uzanan gelişim sürecine de, yerleşkenin Arifiye’nin merkezi konumunda bulunması nedeniyle önemli bir tanıktır. Arifiye’nin gelişiminde Köy Enstitüsünün de büyük bir payı bulunmaktadır. Günümüzdeki Arifiye ilçesinin merkezi 1930’lu yıllarda bataklık bir alandır. Yerleşim alanları çok fazla bulunmamaktadır. Enstitü ile birlikte tarımsal üretimin gerçekleştiği bir alana dönüşerek zamanla gelişmiştir. Çevresinde verimli tarım arazileri bulunan ve geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanan Arifiye, günümüzde organize sanayi bölgelerinin inşa edildiği bir bölgedir. Arifiye Köy Enstitüsü, bu değişimin başlangıcını oluşturması açısından önemlidir. Enstitü kapatıldıktan sonra bile çeşitli tarımsal faaliyetlerin üretimi devam etmiştir. Enstitü idealindeki köylerin canlandırılmasında somut bir örnek olan Arifiye Köy Enstitüsü, kendisine ve bölgesine kazandırdığı ekonomik gelişim açısından önemli bir değere sahiptir.

Köy Enstitülerinin kuruluşunda bir diğer önemli etken mimari proje yarışmaları ile oluşmalarıdır. Arifiye Köy Enstitüsünün de içerisinde bulunduğu 15 adet enstitünün projesi, ulusal mimari proje yarışması düzenlenerek oluşturulmuştur. Keskin’e (2012) göre, Köy Enstitüleri için açılan proje yarışmaları, ilk büyük yarışma dizinini oluşturmaktadır. Enstitülerin kuruldukları dönemin ideoloji olarak yerel kaynakların kullanımının ön planda olduğu, İkinci Ulusal Mimarlık Üslubunun etkilerinin görüldüğü bir dönemdir. Bu dönemde, mimarlık alanında yerel malzeme kullanımı ve geleneksel inşa tekniklerinin kullanılması önemli bulunmaktadır. Enstitü yapılarının mimari oluşumunda da, yerel malzemeler ve inşa teknikleri kullanılmıştır. Mimari proje yarışmasına katılımın da yerli mimarlar arasında sınırlandırılması yeni yetişen genç mimarların desteklenmesi ve enstitü yapılarının yerli mimarların ürünü olmasının amaçlandığı düşünülmektedir. Arifiye Köy Enstitüsünün mimarı da Cumhuriyet dönemi

modern mimarlarından Ernst Egli'nin ofisinde bir dönem çalışmış olan Recai Akçay'dır. Arifiye Köy Enstitüsü yapıları, mimari oluşum yöntemi ve Cumhuriyet'in yetiştirdiği genç bir mimarın ürünü olmasıyla önemli bulunmaktadır. Köy Enstitüleri inşasında yere özgü yapılaşma gösteren her bir enstitü yerleşkesi mekânsal kurgusu bakımından benzersiz bir nitelik taşımaktadır. Gerek mimari yarışma sonucu oluşan enstitüler gerek ise enstitü mimarları tarafından oluşan enstitüler, her biri buldukları konum ile ilişki kurmaları yönüyle farklılık göstermektedir. Arifiye Köy Enstitüsü de, içerisinde bulunduğu Köy Enstitüleri ağ sisteminde, enstitü projesinin yer ile kurduğu ilişki bakımından benzersiz bir yerleşim kurgusu göstermektedir.

Köy Enstitüleri eğitiminde bilginin gerçek işe dönüşmesi yöntemi, öğrencilerin yapı derslerinde öğrendiklerini ürün olarak enstitünün yaşama mekânlarına dönüştürmeleri ile sonuçlanmaktadır. Enstitü yapılarının, öğrencilerin ve öğretmenlerin birlikte çalışarak imece usulü ile oluşması, öğrencilerin inşa yöntemini deneyimlenmesinin yanı sıra yardımlaşma, paylaşma, ortak bir değer oluşturma duygularını da kazandırmaktadır. Bu durum, inşa edilen her bir yapının o yere özgü olması durumunu daha da güçlendirmektedir. Birlikte gerçekleştirilen bu ürünün somut bir şekilde değerlendirilmesinden çok, ortaya konan emek, öğrenilen bilgi ve oluşan mekânsal ilişki bakımından değerlendirilmesi de değerlidir (Çetiner 2010). Arifiye Köy Enstitüsünde de, öğretmenlerin ve öğrencilerin imecesine eğitmen adaylarının da katılmasıyla oluşturulan yapılar, eğitim sonucunda oluşmaları, ortak bir imecenin ürünü olmaları ve ortaya çıkan ürünün inşasını gerçekleştirenlerin kendi yaşama mekânlarını oluşturmaları nedenleriyle değerli bulunmaktadır.

Köy Enstitüleri eğitim modelinde inşa edilen yapılar, buldukları konum ile ilişkili olarak yerel malzeme kullanımı ve yerel inşa teknikleri ile oluşmuştur. Arifiye Köy Enstitüsünde tığla üretimi, taş malzeme kullanımı, mevcut ağaçlardan yapı malzemelerinde yapının dayanımını arttırmak amacıyla kullanılması enstitünün yere özgü malzemelerini tanımlamaktadır. Malzeme kullanımı açısından bulunduğu yerden beslenerek üretilen yapılar, mekânların sürdürülebilir bir mimari yaklaşımı yansıttığını göstermektedir. Köy Enstitüsüne ait yapılar, kuruluş yöntemleri, malzemeleri, inşa teknikleri, proje yarışması sonucu oluşmalarının yanı sıra plan ve cephelerinde yalın bir

mimari dil ile modern anlayışa sahiptir. Geleneksel üretim yöntemleri ve yerel malzeme kullanımının yalın ve rasyonel plan kurgusu ile bütünleştiği bir mimari yaklaşım ile “mimari değer” taşımaktadır.

Köy Enstitüleri buldukları yer ile kurdukları ilişkiler sonucunda sosyolojik ve kültürel açıdan etkileşim sağlamışlardır. Köy Enstitülerinde yetişen öğrenciler ve eğitim sistemlerinin değişmesiyle yerleşke arazisinde eğitim işlevini sürdüren kurumlardan mezun olan öğrencilerin sözlü anlatımlarının ve bazı öğrencilerin enstitü ile ilgili yayınladıkları kaynakların Arifiye Köy Enstitüsünün hafızasının korunmasında önemli bir yeri bulunmaktadır. Enstitünün bulunduğu yerin halkının da enstitüye ait eğitim, üretim ve mekânsal özelliklerinin hafızalarında oluşturduğu iz önemlidir. Enstitüyü ziyaret eden dönemin devlet insanları, önemli eğitim kurumlarından gelen eğitimciler, araştırmacılar, gazeteciler ve sanatçıların oluşturdukları yazılar, fotoğraflar önemli bir değer oluşturmaktadır. Arifiye Köy Enstitüsünde hem öğrencilerin hem Arifiyelinin hem de önemli ziyaretçilerin bıraktıkları yazılı ve görsel kaynaklar enstitü için önemli bir “anı değeri” oluşturmaktadır.

Arifiye Köy Enstitüsünden günümüze 3 adet özgün yapı ve Eğitim Müzesi’nde sergilenen eğitim materyalleri kalmıştır. Yerleşke, zaman içerisinde 3 farklı yerleşim alanının enstitüden kopartılması ve özgün yapılarının yıkılmaları ile bütünlüğünü kaybetmiştir. Fakat günümüzde hala devam eden eğitim işlevi, her yıl toplanan mezunların ve halkın hafızalarındaki anı değeri ve enstitünün kültürel önemi ve somut olmayan kültürel mirasının tanımlanması yerleşkede korunması gerekli kültür varlığının tartışılmasını gerekli kılmıştır. Bu durumun oluşmasında, günümüze ulaşan özgün yapıların varlığının etkisi önemlidir.

5.2. Arifiye Köy Enstitüsü Neden Korunamadı?

Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesi, enstitünün kurulduğu tarihten itibaren yerleşim gösterdiği farklı alanların tümü olarak tanımlanmaktadır. “4.1. AKE Yerleşkesi Alanları” bölümünde detaylı bir şekilde anlatılan 5 farklı alan, Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesindeki eğitim sürecini, uygulamalarını, inşa süreçlerini ve mekânsal oluşumunu

yansıtması nedeniyle önemlidir. Arifiye Köy Enstitüsünün bütüncül bir koruma yaklaşımı ile korunması ancak bu 5 farklı alanın bir bütün olarak değerlendirilmesiyle mümkün olabilir. Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinin parçalanması ilk olarak, enstitülerin kapatılmasının ardından Çiftlik Alanı'nın (Alan 4) elden çıkartılmasıyla başlamıştır. Sonrasında Sapanca Gölü Kıyı Alanı (Alan 3) ve Dinlenme Merkezi Alanı (Alan 5) enstitü yerleşkesinden çıkartılmıştır. Yerleşkenin birbirinden uzak ve farklı alanlarda yerleşim göstermesi enstitü yerleşkesinin bir bütün olarak günümüze ulaşmasını zorlaştıran bir etken olmuştur. Yerleşke sınırlarının enstitü döneminde oluşan ihtiyaçlar doğrultusunda genişlemesi ve enstitülerin kapatılmasının ardından zamanla daralması dönemin değişen şartlarında bütünlüğünü koruyamayan bir yerleşke ile sonuçlanmıştır. Köy Enstitüleri, 1954 yılının Ocak ayında yönetimin değişmesiyle politik kararlar sonucunda kapatılmıştır. Kuruluşlarında olduğu gibi kapatılırken de politik nedenlerle sonlandırılan Köy Enstitüleri, siyaset tarihi açısından da önem taşımaktadır. Farklı birçok alanda önemli tartışmalara konu olan Köy Enstitülerinin günümüze özgün halleriyle ulaşamamasında alınan politik kararların da etkili olduğu söylenebilmektedir.

Arifiye Köy Enstitüsüne ait koruma kararı ilk kez 2000 yılında alınmıştır. Bu karar, yerleşkenin tamamını kapsamamakta; yalnızca 1937 yılında inşasına başlanan enstitü döneminde “merkez bina” (1 numaralı yapı) olarak adlandırılan yapının tescil kararını içermektedir (EK 1). Bulunduğu konumdan bağımsız olarak tescillendiği düşünülen yapı aslında inşa sürecindeki değeri, eğitim tarihi açısından değeri, modern mimari izlerini yansıtması, Köy Enstitüsü sisteminin ve Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinin bir parçası olması yönleriyle de değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu durumda, koruma kararında yalnızca tek bir yapının tescillenmesi, Arifiye Köy Enstitüsünün bütünlük koruma yaklaşımıyla ele alınmadığının göstergesidir. Koruma kararlarındaki bu parçacıl koruma anlayışı, Arifiye Köy Enstitüsünün korunamamasının önemli nedenlerindedir. Arifiye Köy Enstitüsünde uygulanan koruma kararının yerleşkenin bütünlüğünün korunmasında etkili olamaması kadar, koruma kararının çok geç alınmış olması da önemli bir etkidir. Bu durumun, Türkiye’de modernin korunmasının ancak 2000’li yıllarda sınırlı bir çevrede tartışılmaya başlanmasından kaynaklandığı söylenebilmektedir. Modernin korunmasında korumanın tanımı, sınırları, kapsamının belirsiz olması ve koruma ölçütlerinin yetersizliğinin tartışılması modern yapıların koruma kararlarının alınmasında

zorluklar oluşturmaktadır (bkz. “2.4. Enstitü Yerleşkelerinin Modern Mimari Miras Olarak Ele Alınması”).

Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesi, bulunduğu konum itibariyle kentleşmenin hızlı olduğu bir bağlamda bulunmaktadır. Arifiye Köy Enstitüsü, günümüzde hâlâ kırsal alanda veya çeperinde bulunan diğer Köy Enstitülerinden bu durum ile farklılaşmaktadır. İstanbul’un *hinterland*ında bulunması, bölgede sanayinin gelişmesi ve hızlı kentleşmenin gelişmesiyle kırsal dokusunu belirli ölçüde kaybetmiştir (Alan 1: Enstitü Yerleşkesi Alanı tamamen kent içerisinde kalmıştır). Arifiye’nin 2008 yılında ilçe olmasıyla kentsel alanda alınan birtakım kararlar Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesini de etkilemiştir. Yolların genişlemesi, ulaşım ağında yeni yolların eklenmesi, park olarak kullanılan kamusal alanların araziye eklenmesi nedenleriyle devlete bağlı bir arazi olan Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinin sınırları daralmış ve parçalanmıştır. Alan 1 yerleşkesinin ortasından geçirilen üst bağlantı yolu, diğer bağlantıları yapılmadığından inşa edildiği 2014 yılından beri kullanılmamaktadır (bkz. Şekil 4.52). Bu durum, enstitü yerleşkesinin maruz kaldığı değişimlerin her zaman planlı olarak gerçekleşmediğini göstermektedir. Arifiye Köy Enstitüsünün özgün değerlerinin kaybolmasında yönetsel kararların da etkili olduğu anlaşılmaktadır. Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinin sınırlarının daralması, yerleşkenin parçalanması ve yerleşkedeki yapıların yıkılması veya yeni yapıların inşa edilmesi nedenleri arasında Arifiye’de gelişen hızlı kentleşme ve bölgenin vizyonunun sanayi üzerine geliştirilmesi söylenebilir. Günümüzde, Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde çok az özgün yapı bulunmaktadır.

5.3. Arifiye Köy Enstitüsü Koruma Sorunları

Enstitü yerleşkelerinin günümüzdeki durumuna bakıldığında, yapı ve yerleşke ölçeğinde koruma sorunları ile karşılaşmaktadır. Yazılı kaynaklarda Köy Enstitüleri yerleşkelerinde bulunan mimari yapılara ait belgeleme çalışmalarının az olması ve enstitülerin günümüzdeki yerleşkelerinde çok az özgün yapıya rastlanması, koruma alanında yapılan çalışmaları olumsuz etkilemektedir. Arifiye Köy Enstitüsünde de yapıların ve yerleşkenin bütüncül bir şekilde korunamadığı problemi ile karşılaşmaktadır. Yerleşkeye ait belgeleme çalışmalarının azlığı, koruma sürecinde

uygulamaların doğru bir karar ile gerçekleşmemesine veya uygulamaların gecikmesine yol açmaktadır. Kaybedilen zamanda içerisinde de, yerleşke ve yapılar kullanılmadıkları takdirde durumları daha da kötüleşmektedir. Arifiye Köy Enstitüsünde, günümüze kadar mimari yapılarının belgelenmesi konusunda herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu durum koruma sürecini olumsuz etkilemekle birlikte Arifiye Köy Enstitüsü kültürel miras değerlerinin geleceğe aktarılmasını da her geçen gün zorlaştırmaktadır. Köy Enstitüleri koruma sürecinde doğru ve etkili bir koruma planının gerçekleştirilmesi için belgeleme çalışmalarının yapılmış olması önemlidir.

1954 yılında enstitülerin kapatılmalarıyla her bir enstitü yerleşkesi birbirinden bağımsız bir hal almıştır. Aralarındaki eğitim, yapılaşma ve kültürel alanlardaki ilişkiler sonlanmıştır. Enstitü yerleşkelerinde eğitim işlevinin kısmen de olsa devam etmesi durumu da, Köy Enstitülerinin ağ sisteminin bozulmasını engelleyememiştir. Yerleşkelerde bulunan ve birbirilerinden bağımsız bir şekilde işlevlerine devam eden eğitim kurumlarında zaman içerisinde eğitim sisteminin değişiklik göstermeleri ile eğitim programları farklılaşmıştır. Değişen eğitim sistemleri, yerleşkelerdeki yapılaşma durumunu da etkilemiştir. Mekânsal değişimlerin yaşandığı enstitü yerleşkelerinde ortak olarak görülen, küçük ölçekli enstitü yapılarından uzaklaşarak büyük hacimde yapıların inşa edildiği bir mimari tasarım anlayışı kurulmuştur.

Arifiye Köy Enstitüsünde değişen eğitim sistemleri sonucunda inşa edilen yeni yapıların 1990'lara kadar enstitü yapıları ile birlikte kullanıldığı sözlü kaynaklardan öğrenilmiştir (Aygün 2020, Bil 2020). Bu yılların sonrasında alınan kentsel kararlar sonucunda arazi farklı işlevlere ayrıldığında eğitim işlevi de alanın belirli bir kısmında sınırlandırılmıştır. Alan 1 yerleşkesinin belirli bir kısmında görülen eğitim işlevi, inşa edilen büyük hacimli tek bir yapıda devam ederek eğitimin enstitü yerleşkesindeki yapılar ile kurduğu ilişki sonlanmıştır. Değişen eğitim sistemleri ve alınan kentsel kararlar sonucunda yerleşkedeki enstitü yapıları zaman içerisinde kullanılmayarak yıkılmıştır. Alan 2'de ise, yine aynı dönemlerde kullanılan lojman ve hamam yapısı 1990'lı yıllardan sonra kullanılmamıştır. Özellikle hamam yapısı son dönemlerinde harap bir hal almıştır (bkz. Şekil 4.64). Enstitü yerleşkelerindeki koruma sorunlarından biri de yapıların işlevsel olarak kullanılmaması sorunudur.

Arifiye Köy Enstitüsü kurulduğunda bu alan sel baskınlarının çok sık yaşandığı ve tarımsal üretimin çok fazla mümkün olmadığı bataklık bir arazi olarak tanımlanmaktadır (Balkır 1974). Bu arazi Arifiye Köy Enstitüsü kurulduktan sonra, yapılaşma ve eğitim faaliyetlerinin başlaması sonucunda iyileştirilerek enstitü döneminde tarımsal üretimin yapılabildiği bir alana dönüşmüştür. Günümüzde, enstitü yerleşkesinin bulunduğu alan zaman içerisinde gelişerek Arifiye ilçesinin merkezi olmuştur. Bu durum, enstitü yerleşkesi için bir takım sınırlamaları da beraberinde getirmiştir. Tez kapsamında Alan 1 olarak tanımlanan yerleşkenin çevresinde gelişen ve artan konut dokusu, yerleşkenin kuzeyinde gelişen çarşı ve kent meydanı donatıları ile enstitü yerleşkesi arazisi yoğun bir sirkülasyon içerisinde kalmıştır. “4.4.1. Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) Restitüsü” bölümünde detaylı bir şekilde anlatılan kentsel kararlar sonucu Alan 1’de yerleşke sınırlarının daralması ve yerleşke arazisinin bölünmesi, işlevsel olarak farklı alanlara ayrılması gerçekleşmiştir. Alan 1 yerleşkesinin günümüzde kentsel bir konumda kalması, yerleşkenin korunmasında önemli sorunlar oluşturmuştur.

Arifiye Köy Enstitüsünde karşılaşılan sorunlar yapı ölçeğinde incelendiğinde günümüzde özgün çok az yapının kaldığı görülmektedir. Bu yapılardan günümüzde Kaymakamlık binası (1 numaralı yapı) olarak kullanılan yapı, 2000 yılında tescillenmesine rağmen cephe düzeninde “4.4.1. Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) Restitüsü” bölümünde daha detaylı anlatılmış olan birtakım değişikliklere maruz kalmıştır. Günümüzde üniversiteye bağlı olarak eğitim işlevine devam eden 14 numara ile tanımlanan enstitü yapısı da, çeşitli müdahaleler sonucunda özgün halinden farklılaşmıştır. Alan 2’de bulunan 49 numaralı lojman yapısı da, strüktürel açıdan iyi durumda olmasına rağmen günümüzde nitelikli olarak kullanılmaması sonucunda atıl bir halde bulunmaktadır. Arifiye Köy Enstitüsünden günümüze kalan özgün yapıların günümüze kadar tanımlanmaması ve değerinin anlaşılabilmesi, Köy Enstitülerinde belgelemenin az olmasından kaynaklanan ortak bir sorundur. Yapıların çeşitli müdahalelere maruz kalarak özgünlüğünü kaybetmeleri de önemli bir koruma sorunudur.

Şekil 5.2. Günümüzde AKE özgün yapıları **A)** 1 numaralı yapı günümüzde Kaymakamlık binası **B)** 14 numaralı yapı günümüzde üniversite binası **C)** 49 numaralı yapı günümüzde atıl bir durumda (Savaş 2021)

Arifiye Köy Enstitüsünden günümüze ulaşan çok az yapının olması, yerleşkenin korunmasını ve öneminin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Fiziksel olarak az sayıda bulunan somut öğeler yerleşkenin bütüncül bir şekilde algılanması için yeterli olmamaktadır. Yerleşkenin sahip olduğu somut olmayan değerlerin de anlatılması ve sunulması bu nedenle önemlidir.

5.4. Korunması, Sunulması ve Yorumu İçin Öneriler

Arifiye Köy Enstitüsü, tezin yöntem şemasında belirtilen kültürel öneminin saptanması için yapılan ön araştırmalarda tarihi, eğitim tarihi, mimari, kentsel, sosyo-kültürel, politik ve ekonomik bağlamda incelenerek koruma yaklaşımı belirlenmiştir (bkz. Şekil 1.2). Enstitünün kültürel miras değerleri, neden korunamadığı ve koruma sorunları belirlenerek koruma önerileri geliştirilmiştir. Bu öneriler, Arifiye Köy Enstitüsünün bütünleşik koruma anlayışı doğrultusunda “enstitü ruhunu yaşatmak” amacıyla oluşturulan koruma ilkeleri bütünüdür. Enstitü ideali, mimari koruma, eğitim işlevi, kırsalda üretim ve enstitü müzesi başlıkları altında tanımlanabilecek 5 ilke ile tanımlanmıştır. Enstitünün korunmasında koruma önerilerinin amaç, yöntem ve kapsamının açıklanmasından sonra alan yönetimi kararları ve paydaşların süreçteki yeri belirlenmiştir.

ARİFİYE KÖY ENSTİTÜSÜ tartışma ve sonuç

Şekil 5.3. AKE tartışma ve sonuç diyagramı

Koruma yaklaşımında önerilerin tutarlı ve koruma amacına uygun bir şekilde uygulanabilmesi için gerekli belgeleme çalışmalarının yapılmış olması gerekmektedir. Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesi koruma önerilerinin sağlıklı bir süreç içerisinde yürütülmesi için de tarihi, eğitim, kentsel ve mimari bağlamda gerekli tüm belgeleme, araştırma, çözümlenme, yorumlama, teşhis, koruma yaklaşımının belirlenmesi, uygulamaya yönelik müdahale tanımlarının yapılması, uygulama ve kontrollerin yapılması gerekmektedir (ICOMOS 2013). Bu tez kapsamında 1/50 mimari belgeleme yapılmamış olduğundan koruma amaçlı imar planının oluşturulması hedeflenmemiş ve koruma kararları oluşturulmamıştır. Yerleşkenin bütünleşik bir koruma yaklaşımıyla korunması amacıyla koruma önerileri geliştirilerek bir vizyon oluşturmak amaçlanmıştır. Arifiye Köy Enstitüsünün koruma önerileri geliştirilirken, öncelikle enstitüye ait kültürel miras değerleri tanımlanmıştır. Sonrasında enstitünün neden korunmadığına dair değerlendirmeler yapılarak koruma sorunları tespit edilmiştir. Böylelikle, yorum, tartışma ve değerlendirmeler sonucunda 5 adet koruma önerisi sunulmaktadır (Şekil 5.3).

Arifiye Köy Enstitüsü, eğitimi, tarımsal üretimi, konumlandığı yer ile ilişkisi ve balıkçılık alanında halkın ekonomik gelişimine katkısı yönüyle enstitü idealini yansıtmaktadır. Eğitim modelinde görülen “iş içinde eğitim ilkesi” enstitünün gündelik yaşamını şekillendirmekle birlikte, öğrenilen bilginin ürüne dönüştürülmesini sağlamıştır. Farklı zanaatlarda beceriler kazanan öğrenciler enstitü yaşamında öğrenmiş, uygulamış ve üretmiştir. Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde günümüzde kalan iki alanda da (Alan 1

ve Alan 2) belirli bir kısmında devam eden eğitim işlevi ve diğer kısımlarında parçalanarak farklılaşan işlevler ortak bir amaç ile birleştirilmelidir. Bu amaç, yerleşkede enstitü idelinin yeniden canlandırılmasıdır. Enstitü yaşamındaki hareketlilik, dönüşüm, üretim, paylaşım, köyün kalkındırılması ideali, yaparak öğrenme ilkeleri vb. somut olmayan kültürel değerlerinin önemini sunularak, tartışılarak geri kazandırılması sağlanmalıdır. Bu süreçte enstitü mezunları, yerleşkede farklı eğitim sistemlerinden mezun enstitü ruhuna sahip mezunlar ve yerel halkın katılımı enstitü ruhunu yaşatma ve koruma anlamında önem kazanmaktadır. Mimarlık öğrencilerinin aktif olarak yer aldığı yarışma ve çalıştaylar düzenlenmelidir. Lisansüstü öğrenciler ve akademisyenler tarafından Köy Enstitüleri koruma bilincinin oluşturulması amacıyla çeşitli yazınsal çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Her kademedeki okulda, mimarlar odasında, meslek odalarında çeşitli seminerler düzenlenmelidir. Böylelikle, katılımcı bir koruma planı oluşturulabilir. Enstitü ruhunun yeniden canlandırılması amacıyla 21 Köy Enstitüsünün bulunduğu ağ sisteminin ilişkisinin yeniden kurulması sağlanmalıdır. Enstitü idealinin yeniden canlandırılması konusunda enstitülerin günümüz koşullarında sahip olduğu nitelikler değerlendirilerek her bir enstitüye özgü bir plan geliştirilmelidir. Aralarındaki bağ ise, eğitim işlevinin yeniden birbirleriyle ilişkili olarak canlanmasıyla sağlanabilir. Canlandırılan enstitülerdeki işleyiş ve düzen, enstitülerin kuruluş aşamalarında olduğu gibi, yardımlaşma ve dayanışma ile birbirine aktarılabilir.

Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde, somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin belirlenerek bütünlük bir koruma anlayışı doğrultusunda geliştirilen koruma önerileri, “mimari koruma” başlığı altında ele alınmaktadır. Mimari koruma önerisinde, yerleşkenin bütüncül olarak yapı ve yerleşke ölçeğinde kültürel miras olarak tanımlanması ve korunması amaçlanmaktadır. Yerleşkedeki özgün mimari yapıların analizleri yapılarak belgeleme çalışmaları yapılmalıdır. Özgün yapıların mimari değerlerinin anlaşılması için ortak bilinç oluşturulmalıdır. Günümüzde ayakta kalan 3 adet enstitü yapısının Arifiye Köy Enstitüsünün somut kültürel mirası olarak nitelendirilmesi ve korunması için gerekli koruma planları yapılmalıdır. 1937 yılından itibaren yerleşkede inşa edilmiş yapılar, Arifiye Köy Enstitüsünün mekânsal dönüşümünün bir parçasını oluşturmaktadır. Sözlü kaynaklara referans ile 1975’li yıllarda yerleşkedeki enstitü yapılarının zaman içerisinde inşa edilen yeni yapılarla

birlikte kullanılması ve yapıların birbirleriyle ilişkilendirilmesi, eğitim işlevinin sürekliliği ve özgün yapıların işlevlendirilerek kullanılması açısından önemli bulunmaktadır. Bu durum, yerleşkedeki eğitim işlevinin yerleşkenin tamamında sürdürüldüğünü de göstermektedir. Bu nedenle, koruma kararlarında zaman içerisinde inşa edilen yapıların enstitü yapıları ile birlikte bütünleşik bir koruma yaklaşımıyla ele alınarak korunmaları, onarılmaları veya iyileştirilmeleri önerilmektedir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na (1983) göre, taşınmaz kültür varlıkları, muhafaza etme, bakım, onarım, restorasyon, yeni bir işlev tanımlanması vb. yöntemlerle koruma işlemleri gerçekleştirilmektedir. Arifiye Köy Enstitüsünde de, özgün yapıların nitelikleri analiz edilerek uygun koruma yöntemi belirlenmelidir. Özgün yapıların ve yerleşkede bulunan anı değeri, konumsal değer, eğitim değeri veya mimari değer taşıyan diğer eğitim yapılarının bakım, onarım veya gerekirse restorasyonlarının yapılması için gerekli arşivler, rölöveler ve analizler oluşturulmalıdır. Restorasyon projeleri koruma ölçütlerine göre hazırlanmalıdır. Bu süreç, mimarlık öğrencileri, restoratör mimarlar, yerli halk ve yerleşkede eğitim gören öğrenciler gibi tüm paydaşların katılımıyla, iş tanımlarının imece usulü paylaştırılarak gerçekleşmesi ile sağlanmalıdır. Böylelikle, enstitü idealindeki, “iş içinde eğitim ilkesi” yeniden canlandırılmış olacaktır. Koruma sürecinin gerekli eğitimleri almış uzman kişilerce tanımlanması ve yönetilmesi, koruma sürecinin sağlıklı ilerleyebilmesi için önemlidir (ICOMOS 2013). Mimari koruma önerisi doğrultusunda, yerleşkedeki tüm yapıların birbirleriyle ilişkisinin sağlanması önemli bulunmaktadır. Eğitim işlevinin devam ettirilmesi planlanan yerleşkede bulunan yapılar, farklı eğitim işlevleri tanımlanarak yerleşkenin yeniden bir eğitim yerleşkesine dönüştürülmesi sağlanmalıdır. Yerleşkedeki yapıların mimari kurgularına ve yerleşkedeki konumlarına göre farklı eğitim işlevleri yapılara tanımlanmalıdır: kütüphane, konferans salonu, müze, yemekhane, atölyeler, derslikler vb.

Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde eğitim tarihi 1937 yılına dayanmaktadır. Enstitünün kapatılmasına rağmen yerleşkede eğitim işlevi, bu tarihten itibaren devam etmiştir. Arifiye Köy Enstitüsü için önemli bir değer olan eğitimin sürekliliği, koruma yaklaşımında da sürdürülmelidir. Yerleşkede bulunan eğitim kurumunun, yerleşkeyi bir bütün olarak kullanması tüm yapıların ortak bir amaç doğrultusunda birbirleriyle ilişkisinin sağlanması için önemlidir. Bu durum, yerleşkenin günümüzdeki durumuna ve

imkânlarına bağı olarak geliştirilebilir. Yerleşkede eğitim işlevinin yerleşkenin tamamında uygulanması, eğitimin açık mekân - kapalı mekân birlikteliğine imkân veren bir şekilde dönüştürülmesi sağlanabilir. Enstitülerin mekânsal oluşumunda inşa sürecinin eğitim yoluyla gerçekleştirilmesi durumu temel alınarak mimarlık eğitiminde de “yaparak öğrenme” yöntemi ile belirli uygulamalar, stajlar veya çalıştaylar enstitü eğitimi kapsamında gerçekleştirilebilir. Enstitülerin birbirinden farklı konularda bulunmalarıyla yere özgü değişen nitelikleri, mimarlık eğitiminde iklime, doğaya, malzemeye ait bir farkındalık ve tasarım gücünün geliştirilmesine imkân verebilir. Enstitülerin buldukları bölgedeki üniversitelerdeki mimarlık öğrencilerinin mimarlık deneyinde bulunmaları enstitü ağ sisteminin canlandırılması ile ilişkilendirilebilir. Eğitim ve uygulamaların birlikte yürütüldüğü, eğitim faaliyetlerine yerli halkın da belirli bir sistem ile dâhil olabildiği katılımcı bir eğitim programı oluşturulabilir. Eğitim programının yeniden şekillenmesine yönelik tüm öneriler, interdisipliner bir çalışma sonucunda gerçekleştirilmelidir. Eğitim alanında uzman kişilerin katılımıyla çağdaş eğitim yaklaşımlarına uygun bir program düzenlenmelidir.

Köy Enstitüleri, Cumhuriyet devrimlerinin bir parçası olarak köyün canlandırılması ve kırsalın modernleştirilmesi amaçları ile oluşturulmuştur. Erken Cumhuriyet Dönemi’nde modernleşmenin bir aracı olarak kullanılan mimarlık, kırdaki ve kentte yansımalarını bulmuştur. Köy Enstitüleri mimari yapılaşması, kırsalın modernleşmesinin somut bir ifadesi olarak tanımlanabilmektedir. Kırsalın modernleşmesinde eğitim ve üretim birlikteliği mimari yapılaşmayı oluşturmuştur. Köy Enstitülerinde de, kırsal alanda üretimin modern teknik ve yöntemlerle sağlanması, uygulanması ve yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Bulduğu yere özgü şekillenen tarımsal üretim yöntemleri, enstitünün yer ile kurduğu ilişkiden beslenmektedir.

Günümüzde Arifiye’de, yere özgü gerçekleştirilebilecek eylemler, devlet destekli kalkınma planları ve alanında uzman kişilerle ortak çalışmalar sonucunda belirlenmelidir. On Birinci Kalkınma planının 80. maddesinde, tarım alanında “değişen iklime uygun bitki ve hayvan türlerinin geliştirilmesi, çevre ve biyolojik çeşitliliğin korunması” konuları üzerinde durulmaktadır. 103. maddesinde “gıda güvenliğinin sağlanması ve tarımsal üretimin yerinde muhafaza edilmesi için kırsal kalkınmaya ayrılan desteğin

artması” planlanmıştır. 383.2. maddesinde ise, Kocaeli ve Sakarya’nın içerisinde bulunduğu 8 il için, “gelişen otomotiv sanayisi doğrultusunda işgücü ihtiyacının karşılanması için nitelikli eleman yetiştirilmesi” planlanmıştır (Anonim 2019). 2019-2023 yıllarını kapsayan bu kalkınma planına göre, Arifiye’nin tarımsal alanlarının kullanımı geliştirilebilir ve gelişen sanayisi üzerine planlamalar geliştirilebilir. Onuncu Kalkınma Planı ve Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan bölgesel planlama taslakları çerçevesinde hazırlanan “Doğu Marmara Bölge Planı 2014-2023” planında ise Arifiye için, “gelişen sanayi ve lojistik faaliyetlerinin geliştirilmesinin yanı sıra öncelikle tarım sektörünün geliştirilmesi hedeflenmiştir” (Anonim 2013). Günümüzde, enstitü yerleşkesinde, Arifiye’nin tarımsal kaynaklarına odaklanılarak gerçekleştirilebilecek bir kırsalda üretim ağı kurulmalıdır. Alan 1 yerleşkesi kent merkezi içerisinde olduğundan çok az bir alanı tarım alanı olarak kullanılabilmesi gibi Alan 2 yerleşkesi, tarımsal üretimin gerçekleştirilebileceği yeterli bir kırsal alana sahiptir. Alan 1’de ise daha çok sürdürülebilir kentsel tarım uygulamalarının yapılabilmesi alanlar üzerinde çalışılması önerilmektedir. Böylece, Arifiye Köy Enstitüsünün zaman içerisinde değişen bağlamına uygun bir alternatif geliştirilmesi mümkün olabilir. Kentin kaynaklarıyla gıda ihtiyacının karşılanması ve üretilmesi, kent atıklarının değerlendirilmesi, yeşil bir kent oluşumu sağlanabilir (Kanbak 2018). Bu öneri kapsamında da, Bakanlıkların, uzmanların, yerel yöneticilerin katılımıyla disiplinlerarası bir çalışma ile kararın alınması gerekmektedir. Bu kırsal ağ sistemine, öğrenciler ve yerlilerin de aktif katılımı sağlanmalıdır. Bu üretim ağı, “yer”i geliştirebilecek her bir alanda tanımlanabilir ve geliştirilebilir: tarım, balıkçılık, hayvancılık, arıcılık vb. Sapanca Gölü’ndeki balıkçılık faaliyetleri, hayvancılık ve arıcılık alanındaki çalışmalar günümüzde alanın elverişliliği konusunun uzmanları tarafından değerlendirilerek koruma önerisi geliştirilebilir. Tarımsal üretim, günümüzde hızlı ve bilinçsiz tüketim ve iklim değişiklikleri sonucunda kaynaklarını çok hızlı tükettiğimiz dünyanın sürdürülebilir kaynaklardan beslenmesi amacıyla ekolojik tarım, koruma önerileri kapsamında uygulanabilir. Greenpeace’in Gıda ve Tarım Vizyonu, 7 ilke ile sürdürülebilir bir gelecek inşa edilmesi amacıyla ekolojik tarımın yöntemlerini açıklamıştır (Tirado 2015).

1. Gıda üretimi,
2. Çiftçilere ve kırsal topluluklara fayda sağlamak,
3. Akıllı gıda üretimi ve verimliliği,

4. Biyoçeşitlilik ve çeşitli tohum sistemleri,
5. Sürdürülebilir toprak ve su,
6. Ekolojik haşere yönetimi,
7. İklim dayanıklı gıda üretimi (Tirado 2015).

Şekil 5.4. Ekolojik Tarım Greenpeace (Tirado 2015)

Kırsalda üretim koruma önerisi doğrultusunda tarımsal üretim, balıkçılık, farklı ekonomik gelir kaynakları ve tarım alanlarının sürdürülebilirliğinin sağlanması ile Arifiye bölgesinin canlandırılması amaçlanmaktadır. Bu önerinin gerçekleştirilmesi, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yayınlanan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi başlığında yayınlanan alt maddeler ile de bağdaştırılabilir:

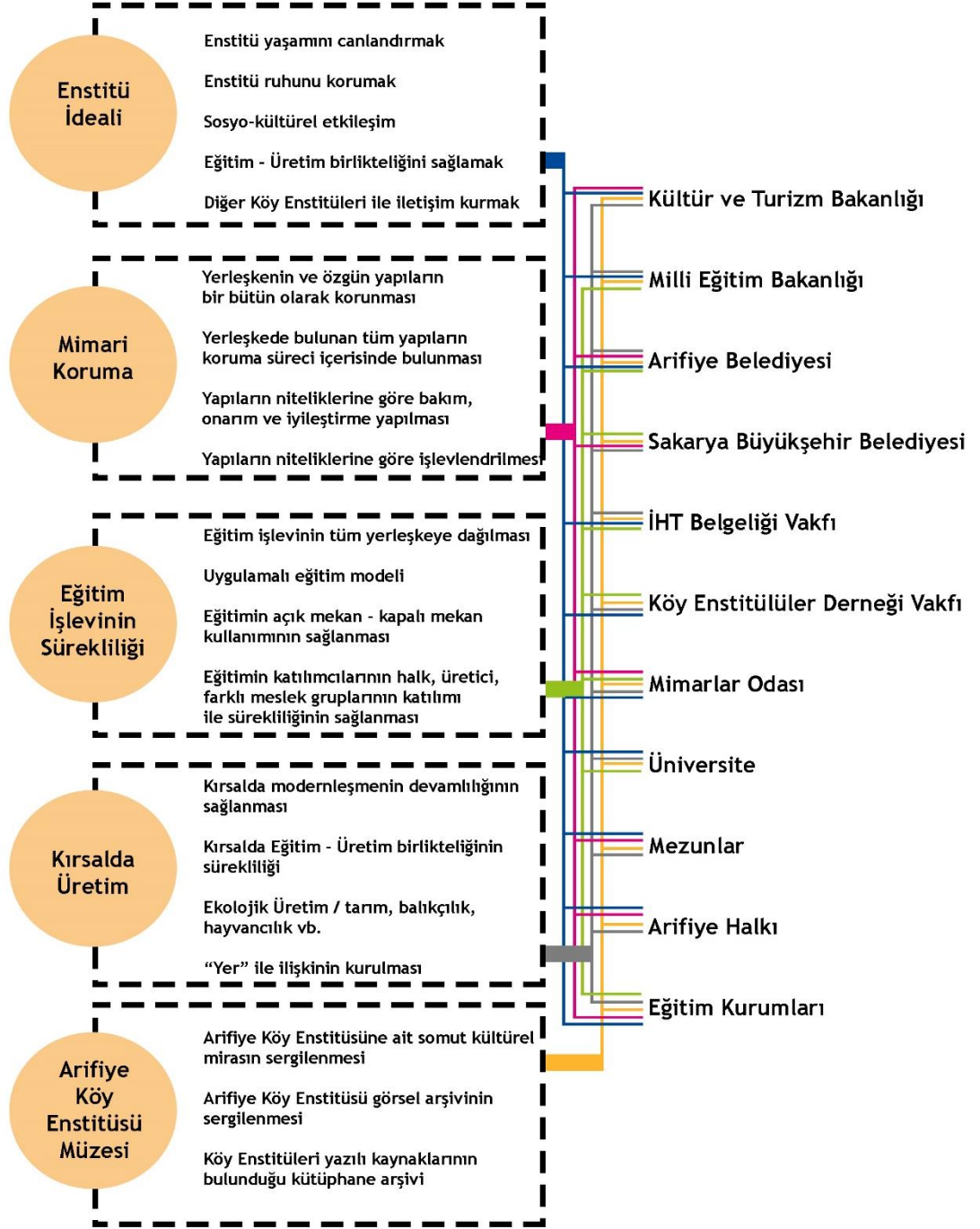
- Kırsal ekonominin gelişmesi için tarım ve tarım dışı ekonomik faaliyetlerin birlikte değerlendirilmesi,
- İklim değişikliğine karşı kırsalın ve doğal çevrenin korunması,
- Kırsal yerleşimlerin peyzaj unsurlarını iyileştirmek ve bireylerin yaşam kalitelerini arttırmak,
- Kırsal alanda yerleşim dokusu ve demografik yapısını etkileyecek yenilikçi uygulamalar yapmak (Anonim 2015).

Günümüzde, Arifiye Köy Enstitüsünde gerçekleşen tarımsal üretimin, balıkçılık ve hayvancılık uygulamalarının disiplinlerarası yapılan çalışmalar sonucunda yeniden canlandırılması önerisi, “yer”in kalkınmasını önceleyen önemli bir koruma yaklaşımı

olarak görülmektedir. Enstitü eğitim modelinde uygulanan zanaatların da günümüzde devamlılığın sağlanması, halkın ekonomik olarak ve aynı zamanda sosyal ve kültürel anlamda gelişmesini sağlayacaktır. Bu nedenle, Arifiye Köy Enstitüsünün korunması ve yeniden canlandırılması konusunda gerçekleştirilecek her madde, aynı zamanda “yer”in gelişmesi için de önemli bir etken oluşturmaktadır. Enstitü idealindeki köyü canlandırma, yer ile ilişki kurma kavramlarının günümüzde Arifiye’de gelişen kent dokusu, sanayi faaliyetlerinin artması ve İstanbul bağlantılı bir konumda bulunması düşünülerek interdisipliner bir çalışma sonucunda nasıl gerçekleştirilebileceği tartışılmalıdır. Enstitü eğitimi ve eylemlerinin yeniden canlandırılması, günümüzdeki enstitünün durumu ile nasıl bir ilişki kuracağı yönünden değerlendirilmelidir.

Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde enstitünün eğitim materyallerinin de sergilendiği Eğitim Müzesi 2019 yılında başka bir yere taşınmıştır. Arifiye Köy Enstitüsü kültürel mirasının bir parçası olan eğitim materyallerinin enstitü yerleşkesinde günümüze kadar korunması önemli bulunmaktadır. Bu sürekliliğin sağlanması ve enstitünün somut olmayan kültürel mirasının enstitü yerleşkesi ile ilişkilendirilerek korunması amacıyla yerleşkede bulunan bir yapının müze olarak işlevlendirilmesi sağlanmalıdır. Bu müze, Arifiye Köy Enstitüsü ait materyallerin ve Arifiye Köy Enstitüsü görsel arşivinin sergilendiği bir “Arifiye Köy Enstitüsü Müzesi” olmalıdır. Müzede Köy Enstitüleri üzerine yazılmış çeşitli yayınların bulunduğu bir kütüphane ve arşiv, araştırmacıların, öğrencilerin ve halkın kullanımına açılmalıdır. Bu müze, enstitünün kimliğini yaşatmak, kentin ve mezunlarının hafızalarındaki enstitü ruhunu canlandırmak amacıyla gerçekleştirilmelidir. Bu amaç, hafızayı korumak ve enstitünün ruhunun sürekliliğinin sağlanması yönünden önemlidir.

ARIFIYE KÖY ENSTİTÜSÜ koruma önerileri

Şekil 5.5. AKE Koruma önerileri

Arifiye Köy Enstitüsüne getirilen koruma önerileri, belirli bir alan yönetimi oluşturularak uygulanmalıdır. Alan yönetimi, enstitü yerleşkesinde tanımlanan değerlerin korunması, koruma ilkelerinin anlaşılır olması, koruma sürecinin paydaşların katılımıyla yürütülmesi, paydaşların sürece uygun bir şekilde katılımlarının sağlanması ve kültürel

mirasın sürdürülebilir bir şekilde korunması görevlerini üstlenmektedir (Wijesuriya ve ark. 2013). Değer odaklı koruma yaklaşımında uzmanların, vatandaşların, toplulukların, devletin ve diğer paydaşların görüşleri koruma sürecinin etkili bir şekilde gerçekleştirilmesinde önemlidir (Mason 2002). Alan yönetiminde, koruma sürecine paydaşların katılımı kadar süreç ile kurdukları ilişki de önemlidir. Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesi alan yönetiminde en önemli paydaş, öğrenciler ve yerlilerdir. Bu koruma önerileri, enstitülerin ruhunun korunmasında yer ile kurduğu ilişkiye ve yerin canlandırılmasındaki “yer” kavramına referans verilerek oluşturulmuştur.

Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesi koruma sürecine katılan diğer önemli paydaşlar ise, Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Arifiye Belediyesi ve Sakarya Büyükşehir Belediyesidir. İsmail Hakkı Tonguç Belgeliği Vakfı, Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği, Köy Enstitüleri Çağdaş Eğitim Vakfı, Arifiye Köy Enstitüsü mezunları ve yerleşkedeki diğer eğitim kurumlarının mezunları, Mimarlar Odası ve üniversiteler de koruma sürecine dâhil edilen paydaşlardandır. Paydaşların koruma sürecinde, Arifiye Köy Enstitüsünün belgelenmesi, koruma sorunlarının tartışılması, koruma öneri ve ilkelerinin belirlenmesi ve koruma kararları sonucunda proje oluşumu, yönetim ve uygulama alanlarına aktif olarak katılım sağlamaları koruma süreci açısından önemlidir.

Arifiye Köy Enstitüsünün kültürel öneminin ve mimari miras değerinin anlatılması, sunulması ve paylaşılması gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir aşamadır. Bu aşama, Arifiye Köy Enstitüsünün kültürel miras olarak değerlendirilmesinde koruma sürecinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Arifiye Köy Enstitüsünün kültürel öneminin tarihi, sosyolojik, ekonomik, politik, mimari, kentsel bağlamlarda (bkz. Şekil 1.2) tartışılarak değerinin anlaşılması sağlanmalıdır. Eğitim kurumlarında seminerler düzenleyerek gelecek neslin bilinçlendirilmesi amaçlanmalıdır. Köy Enstitülerinin kültürel miras olarak değerlendirilmesini konu alan sempozyumlar düzenlenmelidir. Akademiye farklı alanlarda enstitülerin kültürel önemi üzerine çalışmalar yoğunlaştırılmalıdır. Köy Enstitüleri üzerine yapılan çalışmalar belirli bir arşivde toplanarak herkesin erişimine açık tutulmalıdır. Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinin kültürel mirasının tanımlanması ve korunması sürecinde yarışma, sempozyum, gezi ve

seminerler düzenlenerek paydaşların katılımının arttırılması sağlanmalıdır. Hasanoğlan Köy Enstitüsünde, Ankara Mimarlar Odası tarafından 2007 yılında “Hasanoğlan Köy Enstitüsü ve Yüksek Köy Enstitüsü Yerleşkesi Değerlendirme Projesi Ulusal Öğrenci Fikir Yarışması” açılarak koruma sürecine lisans ve yüksek lisans öğrencilerinin katılımının sağlandığı süreç örnek olarak verilebilir (Kıvılcım Çorakbaş 2013). Aladağ (2019) tarafından yazılan “Conversation of Village Institutes As A Heritage Of Early Republican Period: İvriz Village Institute” başlıklı yüksek lisans tezinde İvriz Köy Enstitüsünün korunmasına yönelik oluşturulan koruma ilkeleri de, enstitülerin kültürel miras olarak değerlendirilmesi ve korunması üzerine bir örnektir. Arifiye Köy Enstitüsünün korunmasında geliştirilen koruma önerilerinde, İvriz için geliştirilen koruma ilkelerinden farklı olarak kırsalda üretim ve Arifiye Köy Enstitüsü Müzesi önerilmiştir. Kırsalda üretim başlığı ile tarımsal üretimin dışında bölgenin ekonomik kaynaklarına elverişli hayvancılık, arıcılık, balıkçılık faaliyetlerinin ve bölgede görülen zanaatların da geliştirilmesi önerilmiştir. Arifiye Köy Enstitüsü Müzesinin önerilmesi de, enstitü görsel ve yazınsal arşivinin oluşturulması, paylaşılması ve araştırmacılara sunulması açısından önemli bulunmaktadır.

5.5. Sonuç

Arifiye Köy Enstitüsü, Erken Cumhuriyet Dönemi’nde toplumun modernleşmesi ve kırsalın kalkınması amaçları doğrultusunda gerçekleştirilen eğitim politikası sonucunda ortaya çıkan Köy Enstitüleri projesinin bir parçasıdır. Köy Enstitüleri, uzun yıllardır çözülemeyen eğitim sorununa akılcı, bilimsel ve pratik bir yöntem ile yaklaşmaktadır. Hareketin kuramcısı İsmail Hakkı Tonguç ve dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel öncülüğünde kurulan enstitüler, Mustafa Kemal Atatürk’ün de fikir aşamasında bulunarak gelişmelerini sağladığı Eğitim Kursları ve Köy Öğretmen Okullarının eğitim süreçlerinin deneysel bir yöntemle izlenmesi sonucunda oluşmuştur. Köy Enstitüleri projesi, köylerin canlandırılması ilkesini amaç edinerek eğitim, uygulama ve yaşama yöntemlerini geliştirmiştir. Eğitim modelinin “iş içinde eğitim ilkesi” ve “yaparak öğrenme” yöntemleriyle planlanması ve öğrenilen bilginin üretilen ürüne dönüşme süreci eğitimin ana ilkesini oluşturmuştur. Öğretmen ve sağlık memuru yetiştiren bu kurumlar, aynı zamanda köy yaşamının kalkınması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması amaçları

doğrultusunda tarım, hayvancılık, zanaat gibi türlü köy üretimlerinin modern tekniklerle yürütülmesini öğretmeyi ve yaygınlaştırmayı amaçlamıştır. Köy Enstitüleri, köyün kendi kaynaklarından beslenerek köy çocuklarının yetiştirilmesini amaçlayarak bu doğrultuda eğitim ve üretim birlikteliğini sağlamıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kırsalın modernleşmesinin önemli bir örneği olan Köy Enstitüleri, kırdaki eğitim yoluyla tanımladığı yeni yaşam biçimi açısından önemli bir Cumhuriyet devrimidir.

Köy Enstitüleri, tüm bu amaçlarını yurdun dört bir yanını kapsayacak bir ağ sistemi ile gerçekleştirmiştir. 1948 yılında toplamda 21 Köy Enstitüsü kurularak eşit bir şekilde yurdun farklı bölgelerinde konumlandırılmıştır. Çevresindeki illerdeki köylerden öğrenci alan enstitüler kuruluş süreçleri, yapılaşmaları ve eğitim süreçlerinde daima birbirinden beslenmiştir. Enstitülerin arasında kurulan ilişki, öğrenciler arasındaki paylaşma, yardımlaşma ve kültürel etkileşimi artırarak Köy Enstitüleri kurumlarının ideallerinin günümüzde de tartışılması adına önemli bir bağ oluşturmuştur. Arifiye Köy Enstitüsü de, Köy Enstitüleri ağ sisteminin bir parçası olarak enstitülerin inşa süreçlerindeki imceye katılmıştır. Köy Enstitülerinin Erken Cumhuriyet Dönemi'nde bir dizin olarak açılan ulusal yarışma projeleri sonucunda oluşmaları, bilimsel ve pratik yaklaşımın bir diğer yansımasıdır. Kuruldukları dönemde görülen milli unsurların mimariye de yansımaları durumu, Köy Enstitülerinin mekânsal yapılaşma sürecinde yerel malzeme kullanımı, yere özgü tasarım anlayışı, planlama kurgusu, inşa teknikleri ve proje yarışmalarının ulusal katılımlarla sınırlandırılması olarak örneklendirilebilir. Enstitü yapılarının buldukları bölgedeki mimari dokuya uyumlu olması, yerel malzeme kullanımının teşvik edilmesi ve bölgenin inşa tekniklerinden yararlanılması maddeleri Köy Enstitüleri mimarisinin “yer” ile kurduğu ilişki bakımından değerli bulunmaktadır. Proje yarışma şartnamesinde yer alan bir diğer maddede ise, enstitülerin yerleşim gösterdikleri alanda bulunan yapılara ve tarihi dokuya müdahale edilmemesi ve fazla toprak hafriyatından kaçınılmasıdır. Böylelikle, Köy Enstitüleri mimari proje yarışması şartnamesi ile çevresine saygılı bir koruma yaklaşımı da sergilenmiştir. Mimarın arazide üç gün geçirme şartı ise, çevreyle kurduğu ilişki ve mimari tasarımın güçlendirilmesini sağlaması açısından değerlidir. Ulusal mimari proje yarışması şartnamelerinde enstitü yerleşkelerinin önceden belirlenmiş olması, inşa edilecek yapıların adetlerinin belirli ve yapıların hacimsel olarak

tanımlanmış olmaları Köy Enstitülerinin planlı bir program dâhilinde oluşum gösterdiğinin kanıtıdır.

Köy Enstitüleri mimari yapılaşmasında kullanılan yerel malzeme ve geleneksel inşa teknikleri sürdürülebilir bir mimarinin bir örneğidir. Her bir enstitü yerleşkesinin mekânsal kurgusu buldukları yere özgü bir şekilde tasarlanmıştır. Bu yönüyle ağ sisteminin parçaları olan enstitülerin her biri benzersiz bir mekânsal değer oluşturmaktadır. Enstitü yapılarının inşa süreci enstitü eğitim modelindeki “*iş eğitimi ilkesi*” sonucunda öğrenciler ve öğretmenlerin imceleleri sonucunda oluşmuştur. Enstitü yapılarının sahip olduğu mimari niteliklerinin yanında yapıların oluşum yöntemlerindeki somut olmayan değerleri de önemlidir. Öğrencilerin emeği ile oluşmaları ve bilginin ürüne dönüşmesi sürecine olan tanıklıkları günümüzdeki enstitü yapılarına tarihi, eğitim ve anı değerlerini yüklemektedir.

Arifiye Köy Enstitüsü, Erken Cumhuriyet Dönemi eğitim politikaları sonucunda deneysel eğitim sürecinin gerçekleştiği Eğitim Kursları ile eğitime başlamıştır. 1940 yılında ilk aşamada açılması planlanan 14 Köy Enstitüsünden biridir. 1940 yılında 12 Köy Enstitüsü için açılan ulusal mimari proje yarışmaları içerisinde Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinin projesi de bulunmaktadır. Arifiye Köy Enstitüsünün mimarı Recai Akçay’dır. Akçay, 1931 yılında Güzel Sanatlar Akademisi’nden mezun olan genç, idealist ve modern mimari anlayışa sahip bir mimardır. Arifiye Köy Enstitüsü, Erken Cumhuriyet Dönemi modernleşmesinde mimarlık alanında öncü olması nedenleriyle ülkeye davet edilen eğitimci mimar Ernst Egli’nin ofisinde bir süre çalışmış olan mimar Recai Akçay’ın eseri olması yönüyle de önemlidir.

Arifiye Köy Enstitüsü eğitim süreci içerisinde, Eğitim Kurslarının bulunduğu arazide Eğitim Kursu yapılarını kullanarak eğitim sürecine başlamıştır. Zaman içerisinde bu alanda ihtiyacı doğrultusunda yeni yapılar inşa etmiştir. Ulusal mimari proje yarışmasının sonuçlanmasıyla elde edilen enstitü yerleşkesine ait proje ise, mevcut alanın yakınında bulunan başka bir alanda inşa edilmiştir. Recai Akçay’ın projesindeki tüm yapıların inşası tezde yer verilen belirli nedenler sonucunda tamamlanamamıştır. Enstitü inşa sürecinde yalnızca yapıların inşası değil, bu iki alan arasında yol yapımı, köprü inşaları, kaldırım

ve peyzaj düzenlemeleri de yapılmıştır. Enstitü eğitim sürecinde çevresiyle kurduğu ilişkiler sonucunda Sapanca Gölü'nde balıkçılık eğitimleri verilerek Sapanca ve Arifiye halkının balıkçılık ile tanışması sağlanmıştır. Yerliye ekonomik bir geçim kaynağı sağlanması Enstitü idealinin somut bir yansımasıdır. Tarım ve küçükbaş hayvancılık, kümes hayvancılığı gibi alanlarda da eğitim ve üretim birlikteliğini kazanarak farklı bir arazide çiftlik kurmuşlardır. Sağlık, dinlenme, konaklama amacıyla Tonguç'un istediği ile açılan dinlenme merkezinde, bir yapının restorasyonu öğrenciler tarafından yapılarak yeni bir yerleşke alanı oluşturulmuştur. Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde farklı alanlarda tanımlanan eğitim işlevleri ve mekânsal yapılaşma enstitünün bütünlüğünü oluşturmaktadır. Arifiye Köy Enstitüsünde 5 farklı yerleşim alanı olarak tanımlanan bu durum, birçok farklı alanda yerleşim gösterilerek eğitimin birbiriyle bağlantılı olarak kesintisiz devam etmesi yönüyle Köy Enstitüleri ağ sisteminde diğer enstitülerden ayrılan önemli bir niteliktir.

Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesi, eğitime başladığı 1937 yılından itibaren farklılaşan eğitim sistemlerine rağmen eğitim işlevini sürdürmektedir. Günümüzde, belirli bir kısmında da olsa devam eden eğitim işlevi enstitünün sürekliliğinin sağlanması adına önem taşımaktadır. Zaman içerisinde değişen eğitim sistemleri sonucunda yerleşke alanlarında mekânsal değişimler görülmüştür. Değişen eğitim sistemi tüm yurdu etkilediğinden eğitim işlevi devam eden Köy Enstitülerinde ortak bir mekânsal değişim görülmektedir. Yeni yapıların eklenmesi, enstitü yapılarının kullanılmaması ve yeni yapıların mevcut yapılarla kurdukları ilişki Arifiye Köy Enstitüsünde tez kapsamında incelenmiştir. Arifiye Köy Enstitüsünün geçirdiği mekânsal dönüşümler, 4 döneme ayrılarak tezin çıktılarını oluşturmuştur. Bu analizler üzerinden yapılan değerlendirmelerde enstitülerin kapatılmasının ardından ilk zamanlarda yerleşkenin bütüncül olarak eğitim işlevi ile kullanıldığı ve enstitüsü yapılarının işlevlendirildiği belirlenmiştir. 2000'li yıllarda ise, yerleşkeye ait çoğu enstitü yapısının yıkıldığı ve bu yıkımların zamanla yapı ölçeğinden yerleşke ölçeğine de yansıdığı belgelenmiştir. Alan 1'de arazinin işlevsel olarak parçalanması, araziden yol geçerek bölünmesi ve genişletilen yol çalışmaları ile yerleşkenin sınırlarının daralması gerçekleşmiştir. Bu durumun bir nedeni olarak, Arifiye Köy Enstitüsünün günümüzde kent merkezi içerisinde kalması söylenebilir. Bölgesel planlama olarak sanayi faaliyetlerinin gelişmesi ve İstanbul

hinterlandında bulunması Arifiye'nin kırsaldan kente dönüşümüne zemin hazırlamıştır. Bu durum, enstitünün bulunduğu konum itibariyle değişen bağlamı sonucunda mekânsal durumunu ve yerleşke sınırlarını da dönüştürmüştür. Günümüzde yerleşkede farklı nitelik ve şartların oluşması enstitü yerleşkesinin dönüşümüne, değişimine ve işlevsel farklılıklarına ortam hazırlamıştır. Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesi, günümüzde hızla değişen bağlamı nedeniyle Köy Enstitüleri ağ sisteminde diğer enstitülerden ayrılmaktadır.

Günümüzde, Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde enstitüye ait yalnızca üç adet yapı bulunmaktadır. Eğitim Kursu döneminde inşa edilen ve enstitü döneminde “merkez bina” olarak adlandırılan yapı, 2000 yılında Bursa KTVKK tarafından Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde tescillenen tek yapıdır. Günümüzde Kaymakamlık binası olarak kullanılmaktadır. Köy Enstitüsü döneminde inşa edilen yapı ise, zaman içerisinde çeşitli müdahalelere maruz kalarak kat sayısı ve plan kurgusu değiştirilen bir yapıdır. Köy Enstitüsü döneminde inşa edilen diğer yapı ise, Recai Akçay'ın projesine göre inşa edilen lojman yapısıdır. Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesinde 2019 yılına kadar bulunan Eğitim Müzesinde, AKE eğitim materyalleri de sergilenmiştir. Bu müze, 2019 yılının sonlarında başka bir okulun içerisine taşınmıştır. Arifiye Köy Enstitüsünden kalan eğitim materyalleri somut kültürel miras olarak tez kapsamında belgelenmiştir. Yerleşkenin fiziksel dokusu incelendiğinde günümüzde tanımlanan çok az somut değer olmasına rağmen, Arifiye Köy Enstitüsü kuruluşu, mekânsal oluşumu, eğitim süreci, Köy Enstitüleri ağındaki imecesi, Arifiye ile kurduğu “yer” ilişkisi ile somut olmayan kültürel miras değerleri taşımaktadır.

Erken Cumhuriyet Dönemi modernleşmesinin mimari yansımaları olarak da nitelendirilebilen Köy Enstitüleri kapsamında incelenen Arifiye Köy Enstitüsünün kültürel önemi ve kültürel miras değerleri tez kapsamında tartışılmış, sunulmuş ve belgelenmiştir. Modernin korunması konusunda Türkiye’de ilk tartışmaların yaşandığı 2000’li yıllarda Köy Enstitülerinin tescil kararlarının alınması önemli bulunmaktadır. Cumhuriyet devrimlerinin önemli bir parçası olmaları ve kırsalın modernleşmesinin eğitim ve mimari bağlamda ilk örneklerini oluşturmaları yönüyle Köy Enstitüleri, korunması gerekli bir kültür varlığıdır. Arifiye Köy Enstitüsünün de, Köy Enstitüleri ağ

sisteminin bir temsili olarak sahip olduğu kültürel önemin belgelenmesi ve koruma yaklaşımının belirlenmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, Arifiye Köy Enstitüsünün korunması için bir koruma planının geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun için öncelikle, Erken Cumhuriyet Dönemi mimari mirası ve kültürel mirasının korunması ve geleceğe aktarılması amacıyla enstitünün tarihi, eğitim tarihi, mimarisi ve kültürel değerlerini kapsayan nitelikli bir belgeleme çalışması yapılmalıdır. Arifiye Köy Enstitüsü için önerilecek koruma planında alan yönetimi çalışmalarının yapılması, koruma sürecinin planlı ve dengeli bir şekilde yürütülmesini sağlamak adına önemlidir. Yerleşkenin korunması sürecinde, paydaşların belirlenerek katılımcı bir koruma planının oluşturulması sağlanmalıdır. Arifiye Köy Enstitüsünün koruma planı oluşturularak günümüze ulaşan somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin korunması gereklidir.

KAYNAKLAR

- Aladağ, A. 2019.** Conversation of Village Institutes As A Heritage Of Early Republican Period: İvriz Village Institute. *Master Thesis*, Department of Architecture, Middle East Technical University, Ankara.
- Alpagut, L. 2010.** Modernleşme Projesinin Temsilinde Önemli Bir Yapı: İsviçreli Mimar Ernst Arnold Egli ve Ankara Siyasal Bilgiler Okulu. *Alternatif Politika*, 2(2):126-150.
- Alper, S. 2020.** Sakarya Arifiye Öğretmen Lisesi Mezunları Ve Öğretmenleri Facebook grubu. <https://www.facebook.com/groups/sakaryaaolmezunlari-> (Erişim tarihi: 17.12.2020).
- Alsac, Ü. 1976.** Türkiye’deki Mimarlık Düşüncesinin, Cumhuriyet Dönemindeki Evrimi. *Doktora Tezi*, KTÜ, İnşaat ve Mimarlık Fakültesi, Trabzon.
- Altan Ergut, T.E. 2009.** Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı: Tanımlar, Sınırlar, Olanaklar. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7(13):121-130.
- Altunya, H. 2012.** Türkiye’de “Köy Eğitmeni Yetiştirme” Deneyimi (1936-1948): Düşünen Tohum Konuşan Toprak Cumhuriyet’in Köy Enstitüleri 1940-1954, Editör: Işın, E., İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1:61-81.
- Altunya, N. 2009.** Köy Enstitüsü Sistemine Toplu Bir Bakış. Köy Enstitülerini Araştırma ve Eğitimi Geliştirme Derneği Yayını, Ankara.
- Altunya, N. 2012.** Köy Enstitüsü Sistemine Genel Bir Bakış: Düşünen Tohum Konuşan Toprak Cumhuriyet’in Köy Enstitüleri 1940-1954, Editör: Işın, E., İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1:83-108.
- Anonim, 1931.** Güzel san'atlar birliği mimarî şubesi haberleri. *Mimar*, (5): 180.
- Anonim, 1932.** Hal Projesi. *Mimar*, (14):41-42.
- Anonim, 1933.** Güzel san'atların memleketimizde inkişafına dair proje ve kanun lâyhaları esbabı mucibe raporu. *Mimar*, (32):252
- Anonim, 1934.** Haberler. *Mimar*, (40):128.
- Anonim, 1937.** 04.11.1937 Türkyolu Gazetesi.
- Anonim, 1940.** Köy Enstitüleri Binalarının Avan Projelerine Ait Müsabaka Şartnamesi. Maarif Vekilliği, *Tebliğler Dergisi*, 2:199-204.
- Anonim, 1941.** 3803 sayılı Kanuna Tevfikân Ankara Hasanoğlan Köyünde Açılan Enstitünün Avam Projelerine Ait Müsabaka Şartnamesi.
- Anonim, 1942.** Balkır’ın Tonguç’a yazdığı 02.06.1942 tarihli mektup. İsmail Hakkı Tonguç Belgeği Vakfı.

Anonim, 1943a. İvriz Köy Enstitüsü avan projelerine ait müsabaka şartnamesi, Maarif Vekilliği *Tebliğler Dergisi*, 5(226): 185-186.

Anonim, 1943b. Arifiye Köy Enstitüsü ve Eğitim Kursu 24.03.1943 tarihli ve 307 sayılı yazı eki 12 sayfalık rapor. İsmail Hakkı Tonguç Belgeliği Vakfı.

Anonim, 1946. Cumhurbaşkanlarının, Başbakanların, ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri 2. Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

Anonim, 1964. Venedik Tüzüğü Mayıs 1964.

Anonim, 1983. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. 23.07.1983 tarihli Resmi Gazete, 18113.

Anonim, 2006. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Divan Yayıncılık, İstanbul.

Anonim, 2012. Katalog: Düşünen Tohum Konuşan Toprak Cumhuriyet'in Köy Enstitüleri 1940-1954 Cilt 1, Editör: Işın, E., İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

Anonim, 2013. Doğu Marmara Bölge Planı 2014-2023. Türkiye Cumhuriyeti Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.

Anonim, 2015. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS) 2014-2020. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.

Anonim, 2019. On Birinci Kalkınma Planı. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.

Anonim, 2020a. Sözlü Görüşme. TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi. (Görüşme tarihi: 03.07.2020), e-posta: info@mimarlarodasiankara.org.

Anonim, 2020b. Mimarlar Derneği 1927, [http://www.md1927.org.tr/tarihce/turk-yuksek-mimarlar-birligi-donemi-1936-1965-\(Erisim-tarihi: 01.11.2020\)](http://www.md1927.org.tr/tarihce/turk-yuksek-mimarlar-birligi-donemi-1936-1965-(Erisim-tarihi: 01.11.2020)).

Anonim, 2020c. Maltepe Camii Tarihçesi. Maltepe Camii, [http://maltepecamisi.org/tarihce.html-\(Erisim-tarihi: 18.01.2021\)](http://maltepecamisi.org/tarihce.html-(Erisim-tarihi: 18.01.2021)).

Anonim, 2020d. Sakarya Arifiye Necmettin Erbakan Fen Lisesi, http://necmettinerbakanfenlisesi.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/54/01/970202/icerikler/tarihcemiz_308248.html?CHK=ac8200fc750cf4cb4f61311bca5e24bc- (Erişim tarihi: 16.11.2020).

Anonim, 2020e. Arifiye Kaymakamlığı, [http://www.arifiye.gov.tr/tarihce-\(Erisim-tarihi: 29.06.2020\)](http://www.arifiye.gov.tr/tarihce-(Erisim-tarihi: 29.06.2020)).

Anonim, 2020f. Sakarya Eğitim Müzesi. Sakarya İl Milli Eğitim Müdürlüğü, <https://sakarya.meb.gov.tr/www/sakarya-egitim-muzesi/icerik/2376-> (Erişim tarihi: 16.11.2020).

Anonim, 2020g. Arifiye Köy Enstitüsü Mandolin Topluluğu – Sakarya. @koy_enstitusu, https://twitter.com/koy_enstitusu/media-(Erişim tarihi: 12.12.2020).

Aras, A., Efe Ziyrek, B. 2019. Kırsal Mimari Mirasın Korunması: Kırsal Mimari Mirasın Korunması Geleneksel Sürmene – Aksu Evleri, Editör: Zorlu, T., Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara, 9-22.

Arifiye Belediyesi Arşivi, 2020. 1990 yılına ait harita ve günümüz mevcut haritası.

Asım, Mehmet. 1930. Vakit 22.03.1930'dan aktaran Türk Yurdu. *Türk Yurdu Dergisi*, 4/24(27,28):84-86.

Aslanoğlu, İ. 1985. Ankara Sergi Evi Binası. *Mimarlık*, 219(9):37-39.

Aslanoğlu, İ. 2001. Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938. Odtü Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.

Atılğan, S.O. 2009. Cumhuriyet Dönemi Türk Plastik Sanatları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7(14): 97-124.

Aydoğan, K. 2015. Arifiye Köy Eğitimcileri Tarihi. Demkar Yayınevi, İstanbul, 306 s.

Aydoğan, K. 2019. Uygarlığın Tuğlası Arifiye Köy Enstitüsü. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 762 s.

Aydoğan, K. 2020. Sözlü görüşme. Arifiye İlköğretmen Okulu 1968-1975 yıllarında öğrenci ve Eğitimci, Yazar, (Görüşme tarihi: 07.05.2020-15.01.2021).

Aygün, G. 2020. Sözlü görüşme. Arifiye Anadolu Öğretmen Lisesi 1992 yılı mezunu, (Görüşme tarihi: 06.04.2020-29.12.2020).

Balamir, A. 2003. Mimarlık ve Kimlik Temrinleri- I: Türkiye'de Modern Yapı Kültürünün Bir Profili. *Mimarlık*, 313.

Balkır, S.E. 1974. Dipten Gelen Ses Arifiye Köy Enstitüsü 1940-1946. Hür Yayınevi, İstanbul, 525 s.

Başak, M. Arşivi. Köy Enstitüleri. <http://burhansev.blogspot.com/2009/04/koy-enstituleri.html>-(Erişim tarihi: 19.01.2021).

Başar, E. 2004. Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960). Pegem Yayınları, İstanbul, 574 s.

Başgöz, İ., Wilson, H.E. 1968. Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Atatürk. Dost Yayınları, Ankara.

Batur, A. 1983. Cumhuriyet Döneminde Türk Mimarlığı: Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul.

Batur, A. 2001. Milli Olarak Adlandırılan Mimari Eğilimler. *Mimarlık*, (298):44.

Baturayoğlu Yöney, N. 2016. Modern Mimarlık Mirasının Kabulü ve Korunması: Uluslararası Ölçüt ve İkelere İlişkin Bir Değerlendirme. *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, (17): 62-76.

Baykurt, F. 2016. Unutulmaz Köy Enstitüleri. Literatür Yayınevi, İstanbul, 173 s.

Baysal, E. 2012. Köy Enstitülerinde Mekân Kurgusu ve Mimari Yapılanma: Düşünen Tohum Konuşan Toprak Cumhuriyet'in Köy Enstitüleri 1940-1954, Editör: Işın, E., İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1:136-159.

Bil, B. 2020. Sözlü görüşme. Arifiye Anadolu Öğretmen Lisesi öğretmeni, (Görüşme tarihi: 1.04.2020 ve 11.12.2020).

Boran, T. 2011. Mekân ve Siyaset İlişkisi Bağlamında Anıtkabir (1938-1973). *Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Bozdoğan, S. 2002. Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Mimari Kültür. Metis Yayınları, İstanbul, 367 s.

Can Bilge, N.A. 2017. Paul Bonatz'ın Türkiye Yılları. *Doktora Tezi*. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Tarihi Programı, İstanbul.

Cengizhanoğlu, A. 2020. Sözlü Görüşme. Arifiye Köy Enstitüsü 1949-1954 yılları arasında öğretmen ve 1954-1978 yılları arasında yerleşkede değişen eğitim kurumlarında öğretmen, (Görüşme tarihi: 29.12.2020).

Ceylan, G. 2019. Erken Cumhuriyet Dönemi Köy İlkokulu Binalarının Yeniden İşlevlendirilmesi ve İç Mekân Çözümlerinin İncelenmesi: Adatepe Köyü İlkokul Binaları Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*, MSGSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Civelek, M. 2014. Arifiye Köy Enstitülü Sağlık Memurunun Anıları. Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, İzmir.

Cunningham, A. 1998. Modern Movement Heritage. E&FN SPON, London.

Çakıcı, Ş., Kıvılcım Çorakbaşı, F. 2013. Hasanoğlan Köy Enstitüsü ve Yüksek Köy Enstitüsü Yerleşkesi'nin Tarihçesi ve Değerleri. *Mimarlık*, (369).

Çetin, S., Kahya, K. 2017. Kırdada Bir Modernleşme Projesi Olarak Köy Enstitüleri: Aksu ve Gönen Örnekleri. METU JFA, (34)1: 133-162.

Çetin, S., Kıran, G. 2019. Ortaklar Köy Enstitüsünde Modern Mimarlığın İzleri. Journal Of Arts, Rating Academy Yayınları, Çanakkale, (2)3: 196-180.

Çetiner, K.F. 2010. Tonguç'un Mimari Mirası: Devrimci Eğitim Mimarisi, Aramızdan Ayrılışının 50. Yıldönümünde İsmail Hakkı Tonguç ve Okul Öncesinden Yüksek Öğretime Eğitim Sorunları, Çözüm Önerileri. Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, İzmir.

- Çilingir, B. 2000.** Cumhuriyet Dönemi Proje Yarışmalarında Değerlendirme Kriterleri ve Gelişimi Çalışma Alanı: Kamu Yönetim Binaları. *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Demiriz, A. 2019.** Cumhuriyet Mimarlığının Uluslararası Dönemi: 1940-1970. *Yüksek Lisans Tezi*, MSGSÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Egli, E. 1930.** Mimari Muhit. *Türk Yurdu Dergisi*, 4/24: 36.
- Eldem, S.H. 1934.** Yalova'da Bir Otel Proje Müsabakası. *Mimar*, (40): 105-116.
- Eldem, S.H. 1939.** Milli Mimari Meselesi. *Arkitekt*, (105-106): 220-223.
- Eldem, S.H. 1940.** Yerli Mimariye Doğru. *Arkitekt*, (111-112): 96-74.
- Eres, Z. 2008.** Türkiye'de Planlı Kırsal Yerleşmelerin Tarihsel Gelişimi ve Erken Cumhuriyet Dönemi Planlı Kırsal Mimarisinin Korunması Sorunu. *Doktora Tezi*, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Restorasyon Programı, İstanbul.
- Gorbon, R. 1973.** Mimarlığımız 1923-1950. *Mimarlık*, (2):46-51.
- Güler, A. 2014.** Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Politikasının Ana Devreleri ve Karakteristikleri. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 46-68.
- Güner, D. 2010.** "Şimdi"nin Restorasyonu: Mimari Korumada Güncel Konular, Editör: Özaslan, N., Özkut, D., Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 135-152.
- Güneri, M. 2004.** Hasanoğlan Köy Enstitüsü Kurulurken 1941-1951. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Hasol, D. 1998.** Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü. YEM Yayınları, İstanbul.
- HGM Arşivi, 2020.** Harita Genel Müdürlüğü Arşivi eski hava fotoğrafları.
- Heynen, H. 1999.** Architecture and Modernity-A Critique, MIT Press, USA.
- ICOMOS, 2013.** ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi 2013.
- İlgaz, D. 1999.** Köy Enstitüleri: 75 Yılda Eğitim, Editör Gök, F., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 328 s.
- Işın, E. 2012.** Cumhuriyet'in Şahdamarı: Köy Enstitüleri: Düşünen Tohum Konuşan Toprak Cumhuriyet'in Köy Enstitüleri 1940-1954, Editör: Işın, E., İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1:13-16.
- İhsan, B., Akçay, R. 1941.** Yeni Şehir Oteli (Ankara). *Arkitekt*, 124: 53-56.
- İnan, A. 1972.** Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyetinin Birinci Sanayi Planı 1933. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

İşsever, A. 2019. Arifiye Köy Enstitüsü. Ahmet İşsever Facebook Fotoğrafları, <https://www.facebook.com/ahmet.issever.1/photos->(Erişim tarihi 17.04.2020).

Jokiletho, J. 1999. A History of Architectural Conservation. Butterworth-Heinemann, Oxford.

Kanbak, A.G. 2018. Endüstriyel Tarımın Ekolojik Krizine Karşı Kentsel Tarım Bir Çözüm Olabilir Mi?. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 193-203.

Kaplan, E. 2017. Cumhuriyet Döneminde Kırsal Kalkınma Politikaları Örnek Bir Model: Köy Enstitüleri. *Yüksek Lisans Tezi*, MSGSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul.

Karabey Aydoğın Arşivi. Arifiye Köy Enstitüsüne ait eski fotoğraflar, belgeler ve raporlar.

Karadeniz, E. 2019. Erken Cumhuriyet Dönemi Modernlik Arayışlarının Yansımaları: Beşikdüzü Köy Enstitüsü. *Yüksek Lisans Tezi*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Trabzon.

Karaosmanoğlu, Y.K. 1987. Panorama. İletişim Yayınları, İstanbul, 608 s.

Kaya, Y. 2001. Bozkırdan Doğan Uygarlık Köy Enstitüleri 1. Antigone'den Mızraklı İlmihale. Tıglat Matbaacılık, İstanbul.

Kınacı, A. 2016. Köy enstitüleri 17 Nisan 1940 – 27 Ocak 1954. Köy Enstitüleri, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, (5).

Kıvılcım Çorakbaşı, F., Sümertaş, F.M., 2012. Köy Enstitüleri Projesi'nin İlk Tohumu: Çifteler Köy Enstitüsü. *Eski Yeni dergisi*, 12-17.

Kıvılcım Çorakbaşı, F. 2013. Hasanoğlan Köy Enstitüsü ve Yüksek Köy Enstitüsü Yerleşkesinin Mekânsal Tarihi, Mimari Değerleri ve Korunması. Editör: Kocabaşı, K., Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, İzmir, 322-336.

Kıvılcım Çorakbaşı, F., Sümertaş, F.M. 2014. Çifteler Köy Enstitüsü Yerleşkelerinin Mekânsal Süreklilik ve Dönüşümleri. *Mimarlık*, (380).

Kıvılcım Çorakbaşı, F., Yeşiltepe, A.D. 2015. Köy Enstitüleri Yerleşkelerinde Eğitim Sistemi Değişikliklerinin Mekânsal Yansımaları: Erzurum Pulur Köy Enstitüsü Yerleşkesi. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10-11).

Kıvılcım Çorakbaşı, F., Yeşiltepe, A.D. 2016. Köy Enstitüleri, Bauhaus ve Eğitim Mekanı: Eğitim Reformu İçin Arayışlar, Editör: Kocabaşı, K., Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, İzmir, 123-138.

Kıvılcım Çorakbaşı, F., Atalay, B. 2017. Beşikdüzü Köy Enstitüsü Yerleşkesi: Mekânsal Hafızanın Yıkımı: Tanıklıklarla Beşikdüzü Aydınlığı, Editör: Kocabaşı, K., Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, İzmir, 113-129.

Kıvılcım Çorakbaş, F. 2019. Köy Enstitüleri: İnci Aslanoğlu İçin Bir Mimarlık Tarihi Dizimi. Derleyen: Altan, T.E., Enginsoy Ekinci, S., ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Kıvılcım Çorakbaş, F. 2020 “Yeni Bir Köy” ve Mimarları: Malatya Akçadağ Köy Enstitüsü ve Ahsen Yapanar ile Asım Mutlu: Tanıklıklarla Köy Enstitüsünden İlköğretmen Okuluna Akçadağ Aydınlığı, Editör: Kocabaş, K., Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, İzmir, 78-96.

Kirby, F. 2019. [1962]. Türkiye’de Köy Enstitüleri. Tarihçi Kitabevi, 8. Baskı, İstanbul, 528 s.

Koruma Projesi I Dersi Arşivi. Bursa Uludağ Üniversitesi Koruma Projesi I dersi. 2020-2021 Güz Dönemi. Köy Enstitülerinin CBS yöntemi ile modellenmesi. Ders yürütücüleri: Kıvılcım Çorakbaş, F., Tuncer, S., Bektöre, E., Acar Bilgin, E., Yeşiltepe, D., Öğrenciler: Pişkin, B.M., Maşat, İ., Arslanoğlu, İ., Çelik, G., Akansu, D., Aksakal, Z.

Köksal, B.A., İlkin, A.R. 1973. Türkiye’de İktisadi Politikanın Gelişimi 1923-1973. Yapı Kredi Yayınları, 164 s.

Köksal, A. 2020. Sözlü görüşme. Arifiye İlköğretmen Okulu 1962-1965 yılları arasında öğrenci, (Görüşme tarihi: 06.04.2020).

Köşklük Kaya, N. 2012. Şirince Köyü Örneğinde Kırsal Mimari Mirasın Kırsal Turizmin Gelişmesine Katkısının Tartışılması. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(22): 199-123.

Kuban, D. 2002. The nature of selection: Conservation of the 20th century architectural and industrial heritage. Derleyen: Mazlum, D., Kahya, Y., Ahunbay, Z., ICOMOS Turkey, İstanbul.

Kurşuncu, T. 2018. Köy Enstitüleri Projesi ve Bir Örneklem Olarak Pazarören Köy Enstitüsü. *Yüksek Lisans Tezi*, Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Aksaray.

Madran, E. 2006. Modern mimarlık ürünlerinin belgelenmesi ve korunması süreci için bazı notlar. *Mimarlık*, (332): 20-22.

Mason, R. 2002. Assessing Values in Conservation Planning: Methodological Issues and Choices: Assessing the Values of Cultural Heritage Research Report, Editör: Marta de la Torre. The Getty Conservation Institute, Los Angeles.

Meltem, N. 1973. Mimarlığımız 1923-1950. *Mimarlık*, (2): 52-57.

Menderes, A. 1968. Recai Akçay’ın Ölümü. *Arkitekt*, (329):32.

Mortaş, A. 1935. Köy Projesi – Mimar Burhan Arif. *Arkitekt*, 11-12: 320.

Mörsch, G. 1990. Das Neue Bauen als Herausforderung an die Denkmalpflege. *Unsere Kunst-denkmäler*, L.Dosch (ed.), Bern, 1:3-7.

Omay Polat, E. 2008. Türkiye'nin Modern Mimarlık Mirasının Korunması: Kuram ve Yöntem Bağlamında Bir Değerlendirme. *Doktora Tezi*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Omay Polat, E., Can, C. 2008. Modern Mimarlık Mirası Kavramı: Tanım ve Kapsam. *Megaron*, 3(2): 177-186.

Özdemir, A. 2017. Malatya Akçadağ Köy Enstitüsü Koruma ve Kullanım Durumu. *Yüksek Lisans Tezi*, Dicle Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Diyarbakır.

Saban, D., Yüceer H., Tüter, R., Delibaş, M., Doğan, E., 2019. Eğitim Yapısı Tasarımına Örnek Olarak Köy Enstitüleri: Düziçi Köy Enstitüsü: Köy Enstitüleri Felsefesini Geleceğe Taşımak. Editör: Şahin, M., Başar, M.A., Rating Academy Yayınları, Çanakkale.

Sakarya, Y.A. 2020. Sözlü görüşme. Arifiye Öğretmen Lisesi 1969-1975 yılları arasında İngilizce Öğretmeni, (Görüşme tarihi: 25.05.2020 – 29.12.2020).

Saydur, M., Yılmaz, H.T. 1994. Bir Tonguç Okulu Gölköy Köy Enstitüsü. Görkem Yayınları, İstanbul.

Scott, J.C. 1998. Seeing Like a State: How Certain Schemes to Prove the Human Condition Have Failed. Yale University Press, New Haven.

Söylemezoğlu, H.K. 1973. Mimarlığımız 1923-1950. *Mimarlık*, (2): 24-33.

Söylemezoğlu, H.K. 1979. Kaybettiklerimiz: Y. Mimar Reşat San İçin. *Arkitekt*, (376): 158-159.

Suca, N. 1957. İsa Öztürk'ün Tonguç'tan Dinledikleri. *Demet Dergisi*, Sayı 48.

Şimşek, G., Mercanoğlu, C. 2018. Bir "Planlama Örneği" Olarak Köy Enstitüleri Deneyimi. *Planlama Dergisi*, 28(3):261-281.

Tansı, L. 2020. Sözlü görüşme. Arifiye Belediyesi Başkan Yard., (Görüşme tarihi: 29.12.2020).

Tanyer, T. 2012. Atatürk Dönemi Eğitimine Genel Bir Bakış: Düşünen Tohum Konuşan Toprak Cumhuriyet'in Köy Enstitüleri 1940-1954, Editör: Işın, E., İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1: 19-37.

Taut, B. 1938. Mimari Bilgisi. Çeviri: Kolatan, A., Güzel Sanatlar Akademisi, İstanbul, 336 s.

Tirado, R. 2015. Ekolojik Tarım merkezine insanları koyan bir gıda sisteminin 7 ilkesi: GreenPeace. Editör: Baker, M., Kramb, D., Çeviri: Tülek, F., Greenpeace International.

Tonguç, E. 2012. Bir Eğitim Devrimcisi: İsmail Hakkı Tonguç: Düşünen Tohum Konuşan Toprak Cumhuriyet'in Köy Enstitüleri 1940-1954, Editör: İşın, E., İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1:38-51.

Tonguç, E. 2013[1997]. Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç Yaşamı, Öğretisi, Eylemi. Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları, İzmir, 6. Baskı.

Tonguç, İ.H. 1946. İlköğretim Kavramı. Remzi Kitabevi, İstanbul.

Tonguç, İ.H. 1976. Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları. Çağdaş Yayınları, İstanbul.

Tonguç, İ.H. 2020[1939]. Canlandırılacak Köy. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 723 s.

Tonguç, İ.H. 1998. Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy. Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara.

Türkoğlu, P. 2019[2000]. Tonguç ve Enstitüleri. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 7. Baskı, 677 s.

Ünsal, B. 1973. Mimarlığımız 1923-1950. *Mimarlık*, (2): 34-45.

Yeşilyaprak, B. 2016. Arifiye Köy Enstitüsü Annemle Damla Söyleşiler. Pegem Akademi, Ankara, 3. Baskı.

Wijesuriya, G., Thompson, J., Young, C. 2013. Managing Cultural of World Heritage. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, France.

EKLER

- EK 1** Arifiye Köy Enstitüsü 1 numaralı yapının Tescil Dosyası (KTVKGM Arşivi)
- EK 2** Ayhan Apartmanı Mimarı Seyfi Arkan *özgün dönemi ve günümüzdeki rekonstrüksiyon yöntemi ile inşa edilmiş hali* (Omay Polat 2008)
- EK 3** 29.08.1940 tarihli Türkyolu Gazetesi (Aydoğan Kişisel Arşiv)
- EK 4** 25.09.1940 tarihli Akşam Gazetesi (Aydoğan Kişisel Arşiv)
- EK 5** AKE Alan 5: Dinlenme Merkezi Alanı'nda gazinodan dönüştürülen dinlenme merkezi yapı programı ve malzemeler (Karabey Aydoğan Arşivi)
- EK 6** AKE Alan 5: Dinlenme Merkezi Alanı'nda gazinodan dönüştürülen dinlenme merkezi yapı programı ve malzemeler (Karabey Aydoğan Arşivi)
- EK 7** AKE "Merkez Binası" günümüz fotoğrafları A) Zemin kat koridor batı yönü B) Zemin kat koridor doğu yönü C) Birinci kat koridor doğu yönü D) Birinci kat koridor batı yönü (Savaş 2020)
- EK 8** 1969-1975 yıllarında Alan 1'deki yerleşkenin krokisi (Sakarya 2020)
- EK 9** Lojman yapısının krokisi Yavuz Ali Sakarya el çizimi (Sakarya 2020)
- EK 10** Hamam yapısı 2015 ve 2018 yıllarına ait fotoğraf (Karabey Aydoğan Arşivi)
- EK 11** Arifiye Köy Enstitüsü lojman yapısı (Karabey Aydoğan Arşivi)
- EK 12** Lojman yapısının 2015 yılına ait fotoğrafı (Karabey Aydoğan Arşivi)
- EK 13** Arifiye Köy Enstitüsü Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) mevcut yapıların tarihi dönemlemesi
- EK 14** Arifiye Köy Enstitüsü Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) yapıların tarihi dönemlemesi
- EK 15** Arifiye Köy Enstitüsü Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) I. Dönem Restitüsyonu (1937-1940)
- EK 16** Arifiye Köy Enstitüsü Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) II. Dönem Restitüsyonu (1940-1955)
- EK 17** Arifiye Köy Enstitüsü Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) III. Dönem Restitüsyonu (1955-1979)

- EK 18** Arifiye Köy Enstitüsü Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) IV. Dönem 1994 yılı Restitüsyonu
- EK 19** Arifiye Köy Enstitüsü Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) mevcut yapıların tarihi dönemlemesi
- EK 20** Arifiye Köy Enstitüsü Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) yapıların tarihi dönemlemesi
- EK 21** Arifiye Köy Enstitüsü Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) II. Dönem Restitüsyonu (1940-1955)
- EK 22** Arifiye Köy Enstitüsü Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) III. Dönem Restitüsyonu (1955-1979)
- EK 23** Arifiye Köy Enstitüsü Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) IV. Dönem 1994 yılı Restitüsyonu

27

AVRUPA KONSEYİ		DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ		D.K.V.K.E.		ANIT		ENVANTER NO.	
T Ü R K İ Y E		KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ						HARİTA NO.	
İLİ : SAKARYA		İLÇESİ : MERKEZ		MAHALLE KÖY VEYA MEVKİİ : ARIFİYE BELDESİ		KORUMA DERECESTİ:		ANITSAL	
SOKAK VE KAPI NO :		KADASTRO		PAFTA : 23j3 ADA : - PARSEL : 1771				1 2 3	
ADI		YAPTIRAN		YAPAN		MİMARİ ÇAĞI (USLUP) :		1 2 3	
KÖY ENSTİTÜSÜ (SAĞLIK MESLEK LİSESİ)		YAPIM TARİHİ :		KİTABE		VAKFIYE :		Çevreye Açıktır	
GENEL TANIM :									
Yapı, betonarme sistemde iki katlı olup simetrik planda inşa edilmiştir									
KORUMA DURUMU									
A İYİ B ORTA C FENA									
TARİHYİCL YAPI									
A B C									
DİS YAPI									
A B C									
ÜST YAPI									
A B C									
İÇ YAPI									
A B C									
SUSLEME ELEMANLARI									
A B C									
RUTUBET									
A B C									
A YOK B İZLEN C ÖNEMLİ									
VAZİYET ÇİZİMİ					GÖZLÜK FOTOGRAFİ				

BUGÜNKÜ SAHİBİ :		MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI		BAKIMDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ :		MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI	
YAPILAN ONARIMLAR :							
AYRINTILI TANIM :							
1937 yılında öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulan okul, Eğitimci Kurumu faaliyetine 1947-1948 öğretim yılı döneminde son verilerek, günümüze dek çeşitli eğitim kurumları olarak faaliyetine devam etmiştir. Yapı, betonarme sistemde iki katlı simetrik planda inşa edilmiş, özgün yapısından büyük bir değişikliğe uğramamıştır.							
TEKNİK BİLGİLER		SU		ELEKTRİK		ISITMA	
						Kanalizasyon	
ORJİNAL KULLANIMI :							
OKUL							
BUGÜNKÜ KULLANIMI :							
OKUL							
ÖNERİLEN KULLANIMI :							
OKUL							
HAZIRLAYANLAR :							
Ahmet B. ÜNER Müze Araştırmacısı							
Atilla BALCI Tekniker							
YAYIN DİZİNİ		EKLER :		KONTROL EDEN			
		RAPOR		GÜNDE			
		FOTOĞRAF		KURUL ÖNAYI NO :			
		RÖLÖVE PROJESİ					
		RESTORASYON PROJESİ					
		HARİTA					
		KROKİ					
		KİTABE					
		VAKFIYE					
				REVİZYON			
				KUBUL KARAR NO :			
				14.11.2009 tarihli 8222 sayılı karar Eki'dir			

(EK 1) Arifiye Köy Enstitüsü 1 numaralı yapının Tescil Dosyası (KTVKGM Arşivi)

(EK 2) Ayhan Apartmanı Mimarı Seyfi Arkan özgün dönemi ve günümüzdeki rekonstrüksiyon yöntemi ile inşa edilmiş hali (Omay Polat 2008)

Arifiyede Yapılacak İnşaat Mimarlarımız Etütler Yapıyorlar 58 BİNA KURULACAK

Arifiyede 58 bina dan ibaret olmak üzere yeniden kurulacak 167 evin inşaatı için hazırlanmış, Projeler için Maarif ve Kiltür Bakanlığı'na açılan müsabakaya iştirak edecek mimarlar Etütlerini yapmak üzere gelmeğe başlamışlardır.

Bu müsabaka 16 Eylülde nihayet bulacak; kabul edilen proje'ler tatbik mahasına konulacaktır. Enstitü gündelik bu güneki yerinde çalışmalarına devam etmektedir.

Bu esli yerde yeniden bir yemekhane bir yatakhane bir ahır bir kümes yapılmış, yeniden 4 öğretmen evine başlanmıştır.

Enstitünün birinci devre kadrosu 200 dir. Gelen talebe miktarı 150 dir.

2 Teşrinde 100 talebe daha alınarak mevcut 300 te iblâğ edilecektir.

Yeni gelen talebelere elbise ayakkabı vesair levazım verilmiş ve derslere başlanmıştır.

(EK 3) 29.08.1940 tarihli Türkyolu Gazetesi (Aydoğan Kişisel Arşiv)

Köy Enstitüleri binaları için açılan müsabakalar

(Baş tarafı 1 inci sayfada)

Bu incelemeye nazaran Savastepe köy enstitüsü müsabakasına 15741, 91919, 17777, 31111, 23738 rumuzlarla iştirak eden beş mimardan hiç birine puvan itibarile birincilik verilmesine imkân görülmemiştir. Bu durum karşısında teklifini 15741 rumuz ile yapan yüksek mimar Tahir Tuğ ikinci, 91919 rumuz sahibi yüksek mimar Muhittin Gürel ve yardımcısı yüksek mimar Bekir İhsan Ünal üçüncü, 1 17777 rumuz sahibi yüksek Mimar Seyfi Arkan puvan

itibarile dördüncü olarak ittifakla seçilmişlerdir.

Kocaeli: Arifiye köy enstitüsüne yaptırılacak binaların avan proje ve vaziyet plânı müsabakasına 44544, 13131, 41741, 21150, 1119999, 25317, 44446 ve 10111 rumuzlarla dokuz mimar iştirak etmiş, bunlardan, teklifini 44544 rumuz ile yapan yüksek mimar Recai Akçay, eseri, şartnameye uygunluk, binaların umumî durumunu araziye tetabuk ettirîş, rüzgâr istikametlerini gözetîş ve yapının heyeti umumiyesini en iyi yerlere getirîş bakımlarından kusursuz bulunarak puvan itibarile birinci 17773 rumuzlu yüksek mimar Leylâ a. Turgun'un eseri ikinci, 12131 rumuzlu yüksek mimar Adnan Kuruyzacının eseri üçüncü, 41741 rumuzlu yüksek mimar Tahir Tuğun eseri puvan itibarile dördüncü olarak ittifakla seçilmişlerdir.

Bu müsabakalarda birincilik kazananlar 2.000 lira ve ikincilik kazananlar 1.000, üçüncülük ve üçüncü ve dördüncü seçilenlere 150 şer lira verilecektir.

Yaptırılacak olan diğer avan proje ve vaziyet plânları müsabakaları devam etmektedir. Ve bunlara ait şartnameler istiyenlere vilâyet maarif müdürlükleri ile maarif vekîtiği ilk tedrisat umum müdürlüğü tarafından verilmektedir.

(EK 4) 25.09.1940 tarihli Akşam Gazetesi (Karabey Aydoğan Arşivi)

**Kumbaz Gazinosunun Tamir ve Tadilatı için
malzeme keşif listesi:**

A. Yapılacak iş:

Temel zeminine ve tretuvarlarına üç metre genişliğinde, 10 santim kalınlığında grobeton dökülecek ve şap yapılacaktır. Elli santim genişliğinde, 120 santim yüksekliğinde temel taş duvarlar tamamen değiştirilecek, iç ve dış sıvalar sökülüp yeniden yapılacaktır. Tavan kirişlerinin altına betonarme sütunlar yapılacak ve binanın dört bir tarafına betonarme kirişle çevrilecektir. Alt kısım helâ, mutfak, aynı şekilde düzenlenecek, vestiyer ve iki oda ilâve edilecektir. Üst kısım: Etraf bir tuğla kalınlığında örülecek, iki oda, mutfak, helâ revir ve hastabakisi, ecza yeri yeniden yapılacaktır.

B. Alınması icabeden malzeme:

Malzemenin cinsi	mikdarı	fiyatı		tutarı	
		lira	Kş.	Lira	kuruş.
Demir(6,8,12,16 lık)	4 ton	1	40	5200	00
Tel.....	1 top	25		25	00
Çimento.....	750 torba	3	20	2400	00
Kireç.....	20 ton		6	1200	00
Tuğla.....	100000 adet	55		5500	00
Kiremit;;;;;	6000 "		21	1210	00
" (Mahya).....	150 "		30	45	00
Menteşe.....	80 "		60	48	00
Kilit (gömme).....	10 "		15	150	00
Lâvabo;;;;;	24 "		20	80	00
Tulumba.....	1 "		65	65	00
İspanyolet.....	20 "	5	00	100	00
Sürgü(gömme).....	10 "	3	00	30	00
Demir boru.....	20 metre	6	00	120	00
Musluk.....	10 adet	1	50	15	00
Cam.....	150 m ² .	11	00	11650	00
Boya.....				200	00
Çivi(10,15,7,5,)lık	250 kklo	2	50	625	00
		y e k ü n		18.663	00

C. Kereste hesabı:

Kerestenin ölçüsü	adet	nerede kullanılacağı
5/10 400	215	Tavan kirişi
5/10 "	275	Mertek
3/ 6 "	420	Kiremit çitası
4/14 "	16	Sablama

(EK 5) AKE Alan 5: Dinlenme Merkezi Alanında gazinodan dönüştürülen dinlenme merkezi yapı programı ve malzemeler (Karabey Aydoğan Arşivi)

Kerestenin ölçüsü	adet	nerede kullanıldığı
8/14	400	40 Kiriş ve yanlama
8/12	"	20 Payanda
4/10	"	20 Kuşak
8/10	"	80 Aşık
2/20	"	270 Tavan tahtası
3/16	"	30 Yelkovan tahtası
3/20	"	130 Kalıp tahtası
18/18	"	40 Askılık için binada kullanılmaktadır.

Umum tutarı 28.618 Metreküp. 200 liradan 5.723 60

No.18 400 3 100 lira 300 00

No.18 300 3 75 " 225 00

Doğramalık kereste:

10/25 400 3 metreküp 200 lira (kapı) 600 00

10/25 400 2.5 " " " (pencere) 500 00

10/25 400 6 " " " (camkân) 1200 00

Umum kereste tutarı: 8548 60

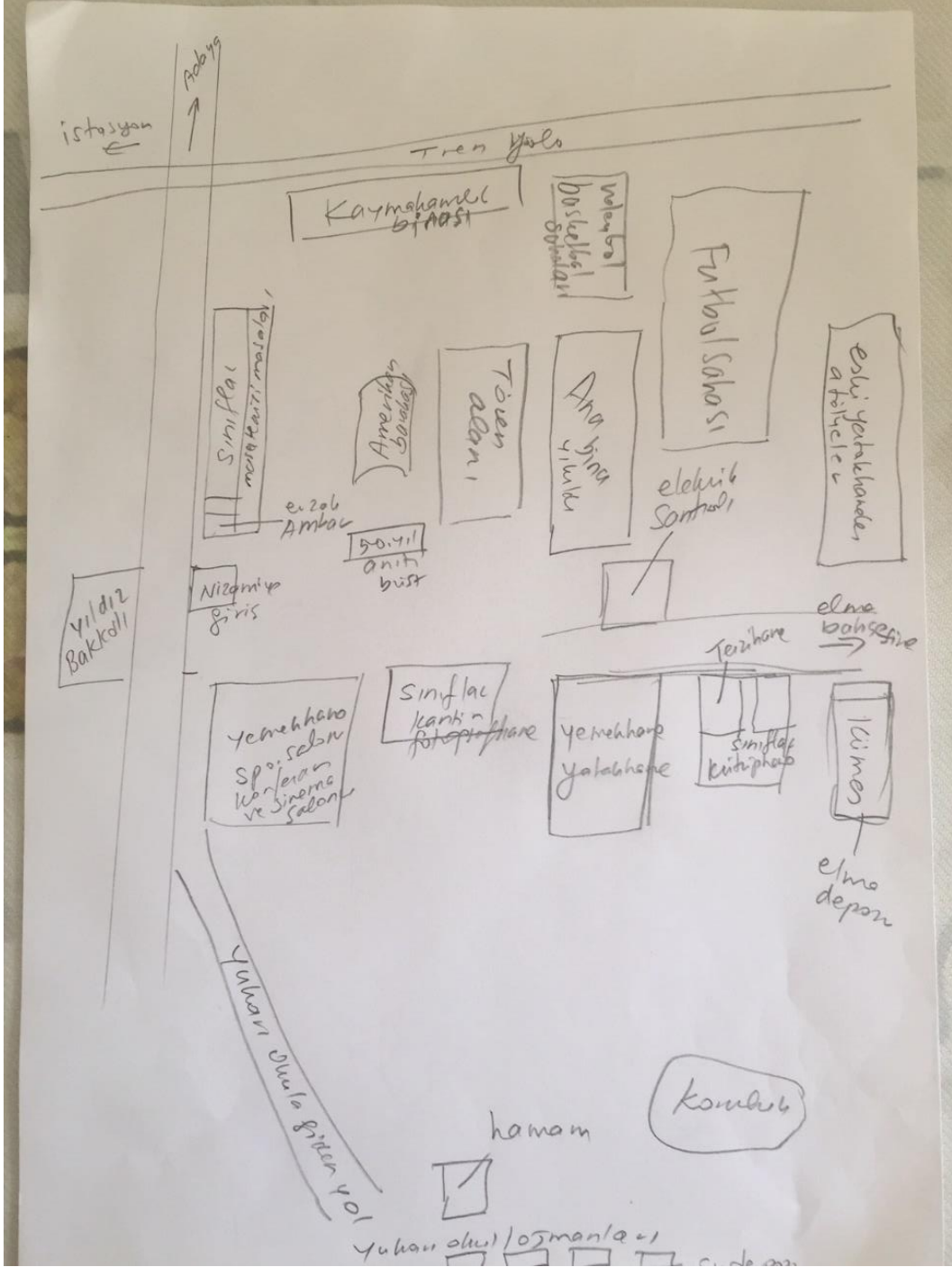
Yapı malzemesi.....18663 00

Umum masraf..... 27211 60

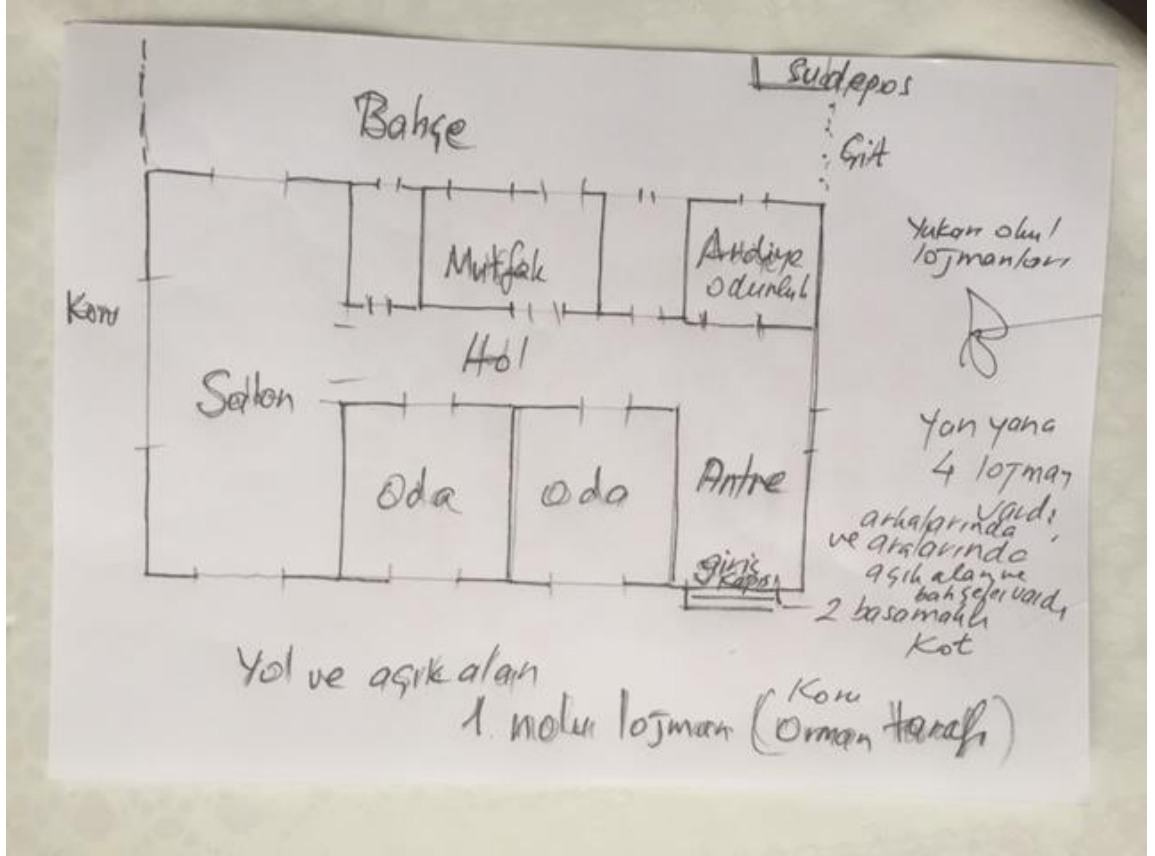
(EK 6) AKE Alan 5: Dinlenme Merkezi Alanında gazinodan dönüştürülen dinlenme merkezi yapı programı ve malzemeler (Karabey Aydoğan Arşivi)

(EK 7) AKE “Merkez Binası” günümüz fotoğrafları **A)** Zemin kat koridor batı yönü **B)** Zemin kat koridor doğu yönü **C)** Birinci kat koridor doğu yönü **D)** Birinci kat koridor batı yönü (Savaş 2020)

(EK 8) 1969-1975 yıllarında Alan 1'deki yerleşkenin krokisi (Sakarya 2020)

(EK 9) Lojman yapısının krokisi Yavuz Ali Sakarya el çizimi (Sakarya 2020)

(EK 10) Hamam yapısı 2015 ve 2018 yıllarına ait fotoğraf (Karabey Aydoğan Arşivi)

(EK 11) Arifiye Köy Enstitüsü lojman yapısı (Karabey Aydoğan Arşivi)

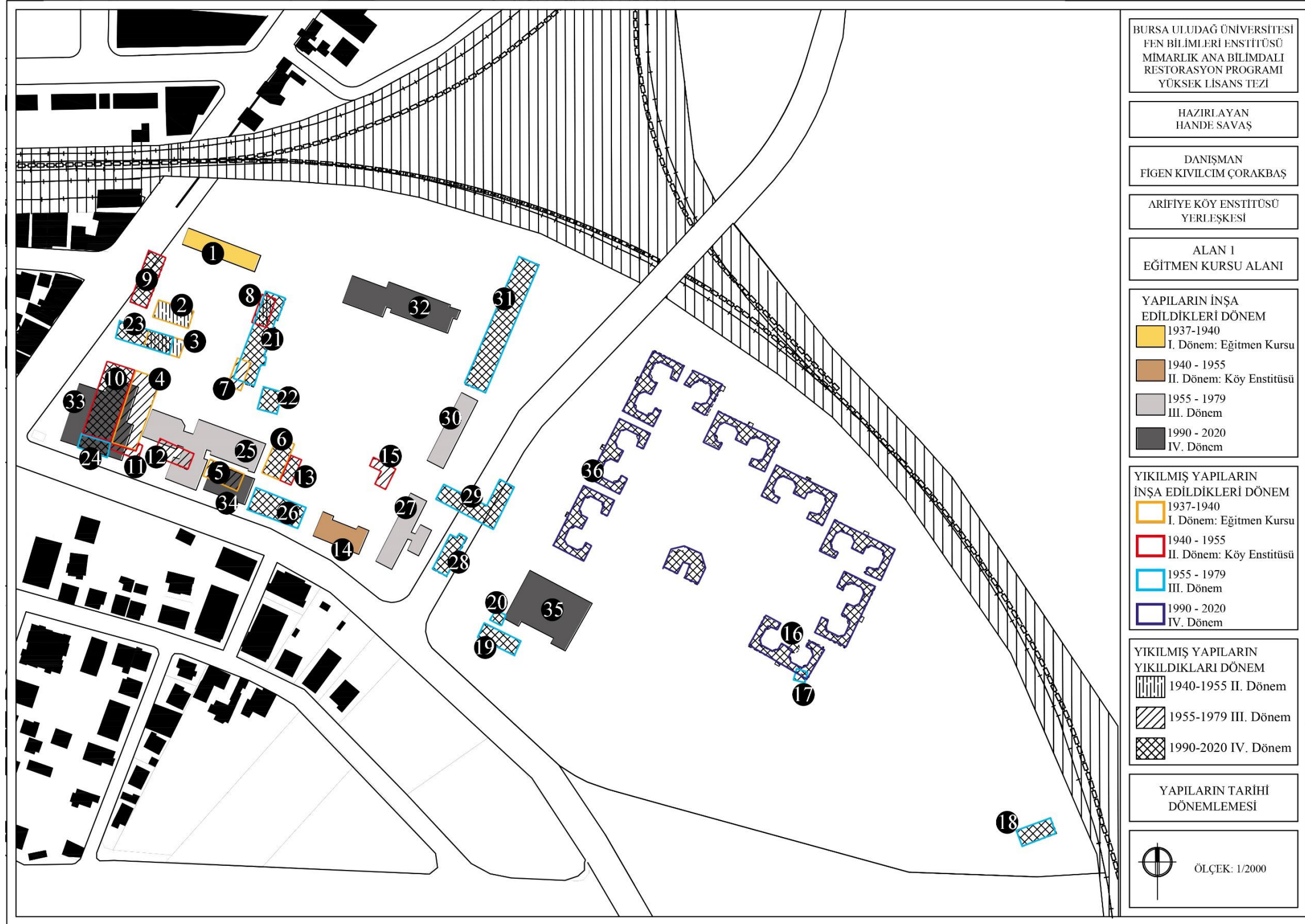

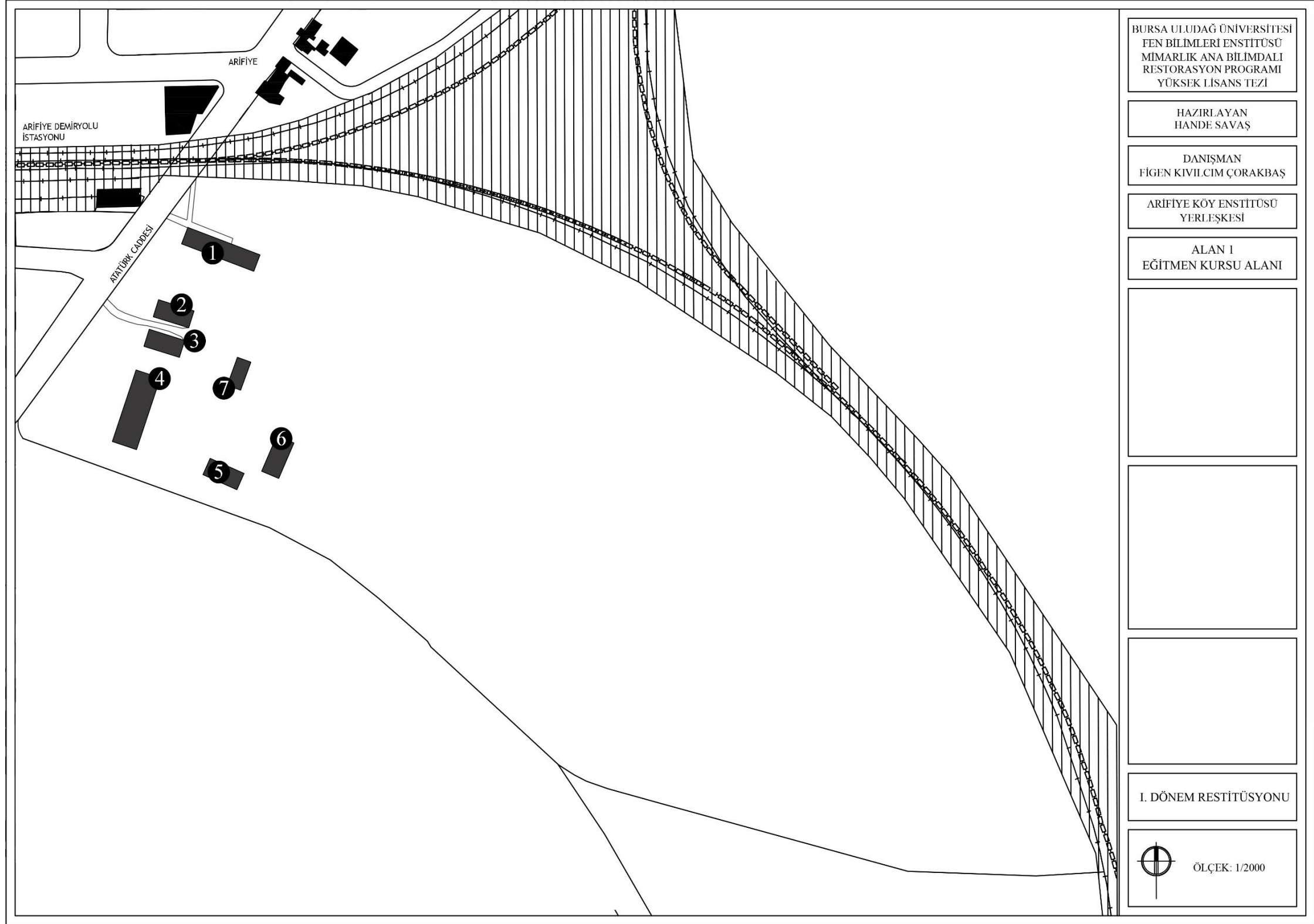
(EK 12) Hamam yapısı 2015 ve 2018 yıllarına ait fotoğraf (Karabey Aydoğan Arşivi)

(EK 13) Arifiye Köy Enstitüsü Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) mevcut yapıların tarihi dönemlemesi

(EK 14) Arifiye Köy Enstitüsü Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) yapıların tarihi dönemlemesi

(EK 15) Arifiye Köy Enstitüsü Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) I. Dönem Restitüsyonu (1937-1940)

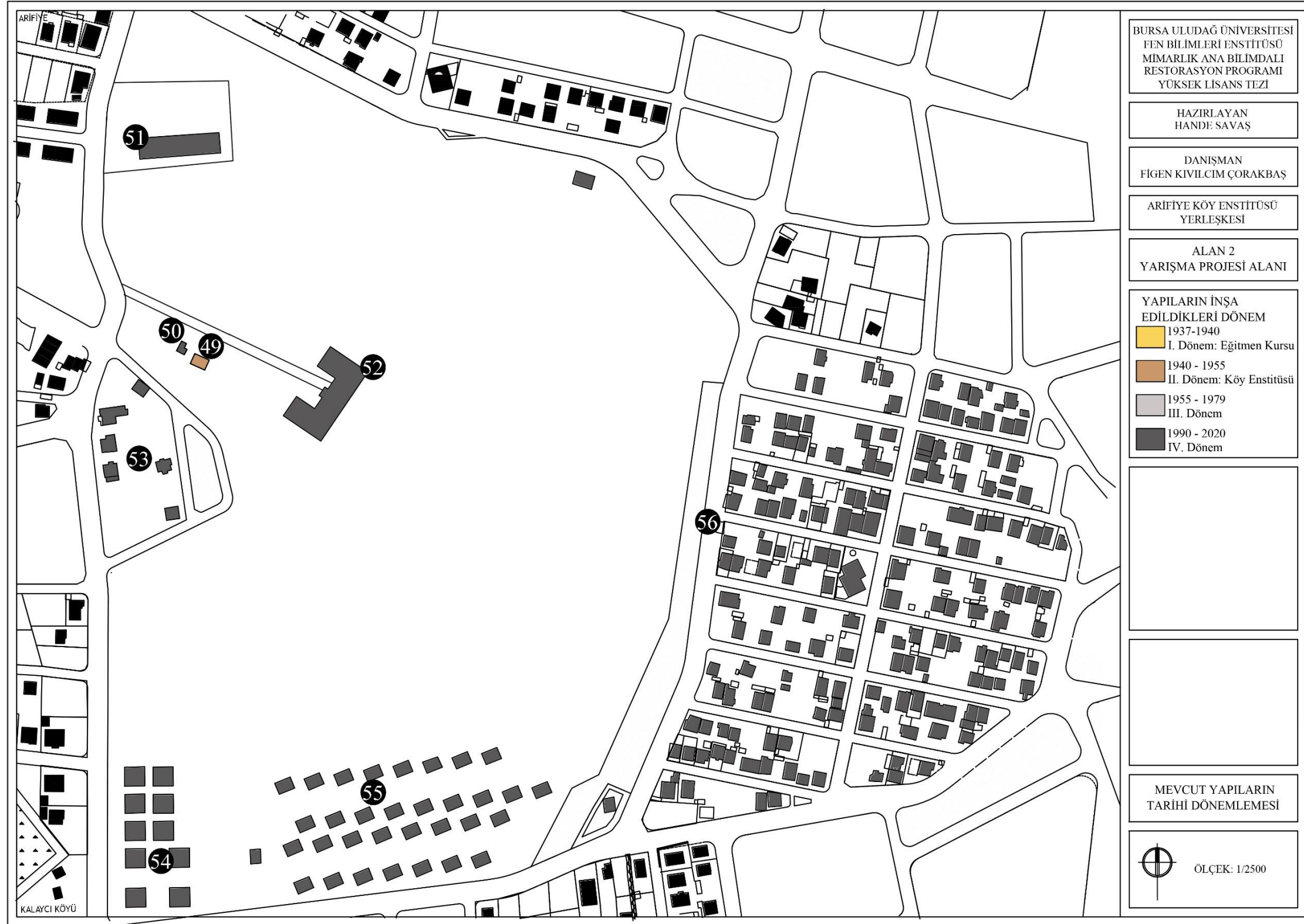
(EK 16) Arifiye Köy Enstitüsü Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) II. Dönem Restitüsyonu (1940-1955)

(EK 17) Arifiye Köy Enstitüsü Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) III. Dönem Restitüsyonu (1955-1979)

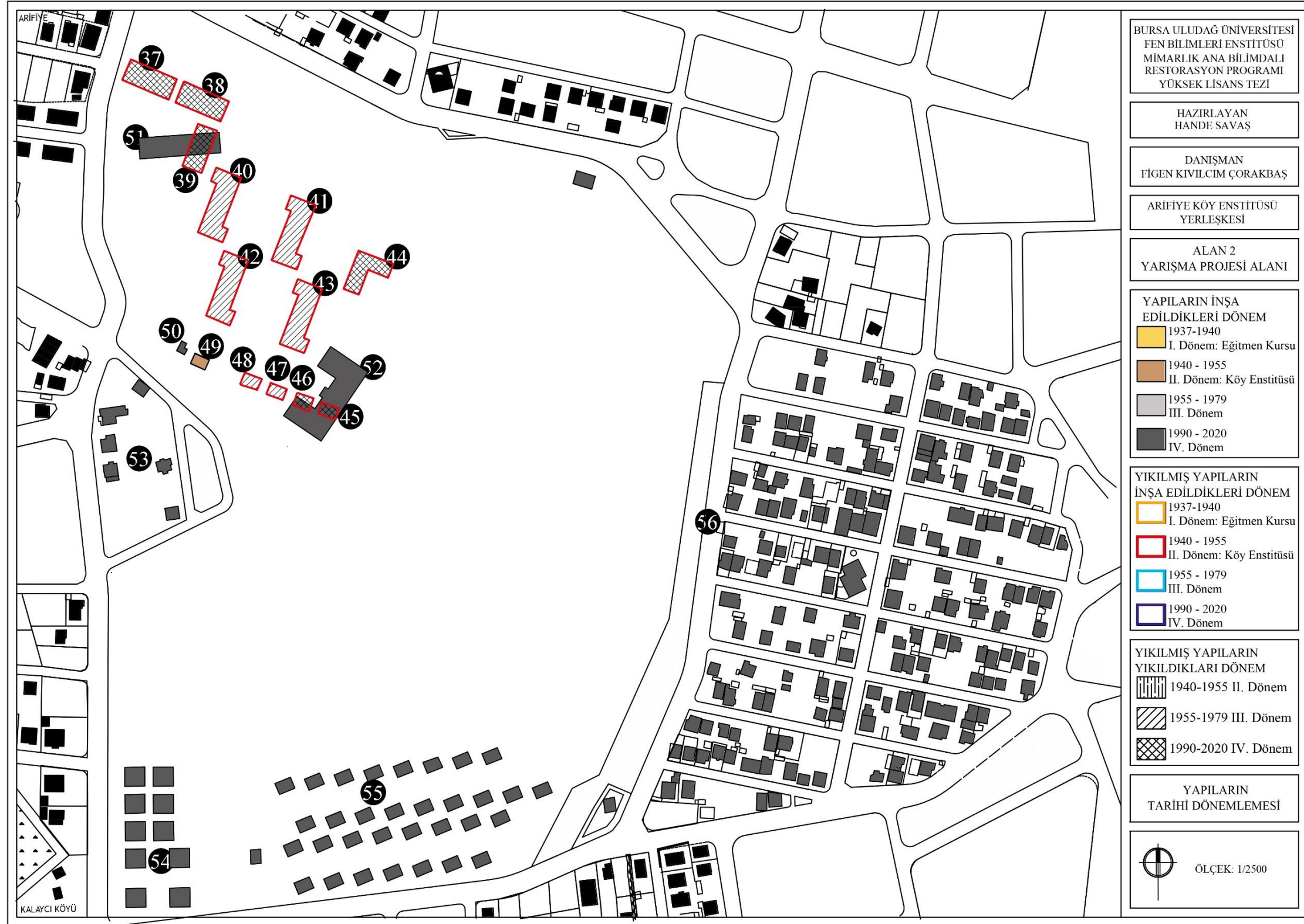

(EK 18) Arifiye Köy Enstitüsü Eğitim Kursu Alanı (Alan 1) IV. Dönem 1994 yılı Restitüsyonu

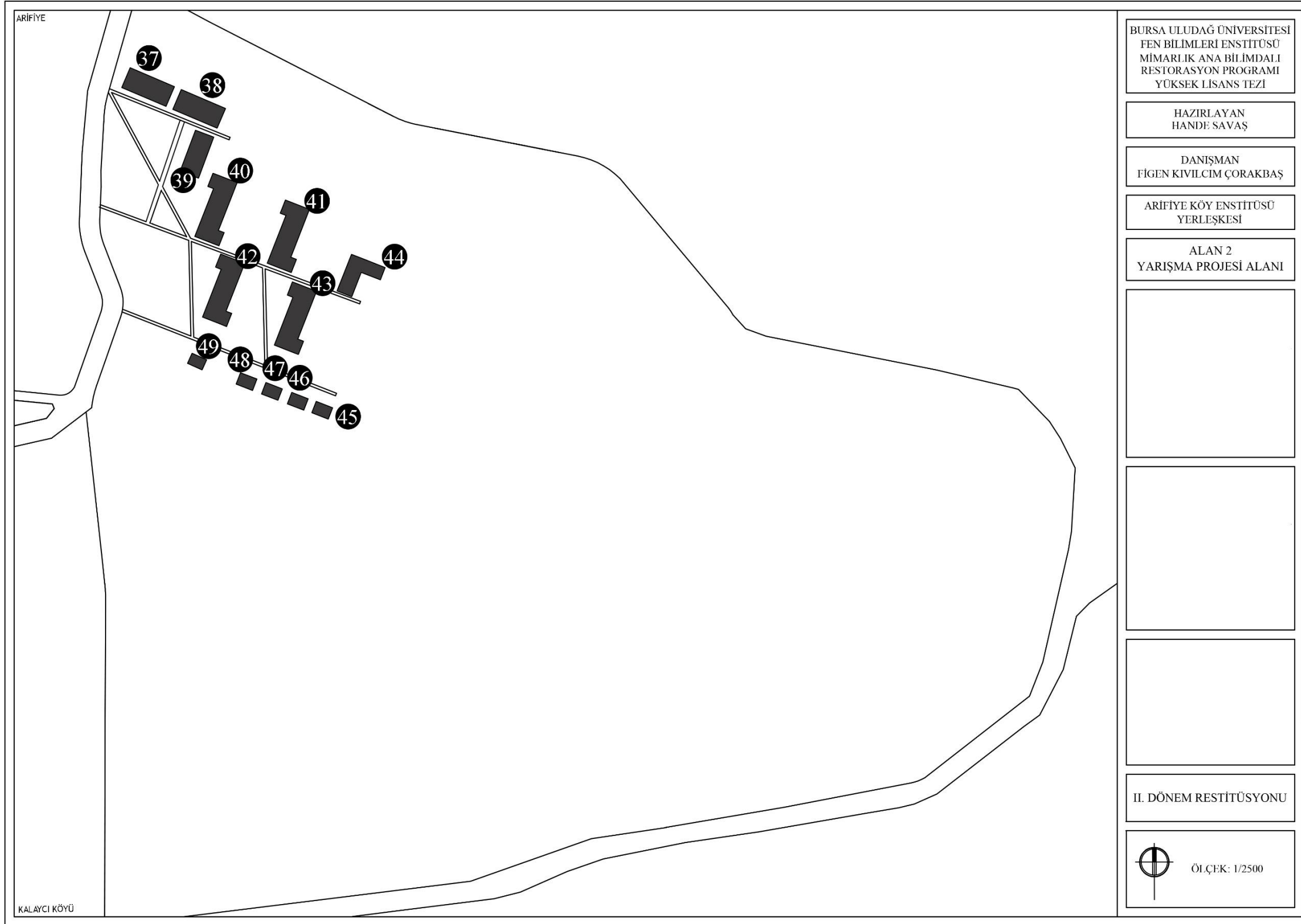

(EK 19) Arifiye Köy Enstitüsü Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) mevcut yapıların tarihi dönemlemesi

(EK 20) Arifiye Köy Enstitüsü Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) yapıların tarihi dönemlemesi

(EK 21) Arifiye Köy Enstitüsü Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) II. Dönem Restitüsyonu (1940-1955)

(EK 22) Arifiye Köy Enstitüsü Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) III. Dönem Restitüsyonu (1955-1979)

(EK 23) Arifiye Köy Enstitüsü Yarışma Projesi Alanı (Alan 2) IV. Dönem 1994 yılı Restitüsyonu

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Hande SAVAŞ
Doğum Yeri ve Tarihi : Sakarya - 14/06/1995
Yabancı Dil : İngilizce

Eğitim Durumu
Lise : Sakarya Anadolu Lisesi
Lisans : Bursa Uludağ Üniversitesi
Yüksek Lisans : Bursa Uludağ Üniversitesi

İletişim (e-posta) : handeesavas@gmail.com

Yayımları :

Savaş, H., Okumuş, G. 2018. Bursa İpek-İş Mensucat Fabrikası. DOCOMOMO-Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları, XI. Poster Sunuşları, Zonguldak. (Özet olarak basıldı.)

Savaş, H., Okumuş, G., Okumuş, G. 2019. Sakarya Hükümet Konağı. DOCOMOMO-Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları, XV. Poster Sunuşları, Tekirdağ. (Özet olarak basıldı.)

Savaş, H., Okumuş, G., Okumuş G. 2019. İzmir Enternasyonal Fuarı Sümerbank Pavyonu. DOCOMOMO-Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları, XV. Poster Sunuşları, Tekirdağ. (Özet olarak basıldı.)

Savaş, H., Kıvılcım Çorakbaş, F. 2020. Sakarya – Eski Arifiye Köy Enstitüsü Yerleşkesi Bağlamında Bütünlüğünü Kaybetmiş Kültürel Mirasın Korunması Sorunsalı. V. Uluslararası Rating Academy Kongresi Köy Enstitüleri Felsefesini Geleceğe Taşınmak, 28-29 Mayıs 2020, Bildiri Özeti, Online Sunum.

Kıvılcım Çorakbaş, F., Savaş, H., Bozkan, H., Baloğlu, B., 2020. Yıldız Apartmanı. DOCOMOMO - Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları, XVI. Poster Sunuşları, 25-26 Aralık 2020, Çevrimiçi Sunumu.